

సాహిత్య సంస్థలు

డాక్టర్ ద్వా.నా. శాస్త్రి.

సాహిత్య సంస్థలు

(ఉభయగోదావరిజిల్లాలపై ప్రత్యేక పరిశోధన)

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంనుంచి ఉత్తమ సిద్ధాంత వ్యాసానికి
మేడపాటి అమ్మిరెడ్డి స్మారక స్వర్ణపతకం పొందిన

పి హెచ్. డి. సిద్ధాంత వ్యాసం

(సాహితీ రజతోత్సవం సందర్భంగా ప్రచురితం)

డాక్టర్ ద్వ. నా. శాస్త్రి

ఎం.ఎ., ఎం.ఫిల్., పిహెచ్.డి., డి.ఎల్.

రీడర్, తెలుగుశాఖ

ఎస్. కె. బి. ఆర్. కళాశాల, అమలాపురం-533 201

SAHITYA SAMSTHALU

(Ph.D. Thesis - Won Medapati Ammireddy
Gold Medal for the best - thesis)

Copies : 500

Price : Rs. 80-00

ప్రతులకు :

విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్
బ్యాంకు స్ట్రీట్, హైదరాబాద్

మరియు ఇతర బ్రాంఛీలు

లేదా

డి. దుర్గ

చల్లావారిపేటి-విద్యానగర్ కాంపీ

అ మ లా పు ర ర - 533201

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంవారి

అధికసహకారంతో ముద్రించబడింది

ముద్రణ :

ఆర్. కె. ప్రింటర్స్.

మాచిరాజుపేటి-అమలాపురం-533 201

ప్రొ : కాశ్యకూరి రామం

ఫోన్ : 21419

ముక్తుళిత హస్తాలతో....

సాహిత్య కార్యక్రమాలతో, పుస్తక ప్రచురణలతో, పత్రికల నిర్వహణ తో సాహితీ చైతన్యం కలిగించిన సాహిత్య సంస్థలు రాష్ట్రంలో ఎన్నో ఉన్నాయి. ముందుగా రాష్ట్రంలోగల సాహిత్య సంస్థలపై పరిశోధన చేయదలిచాను కానీ అది నా ఒక్కడివల్ల కాదని గ్రహించాను. రాష్ట్ర సంస్థల్ని గురించి క్లుప్తంగా వివరిస్తూ తూర్పు, పచ్చిమగోదావరిజిల్లాలలోగల సాహిత్య సంస్థల్ని ప్రత్యేకంగా పరిశోధించాను. నా క్రిమేరకు ఈ పరిశోధన సమగ్రంగా ఉండాలనే ప్రయత్నించాను. అయితే కొందరి సహకారం అశించినంత మేరకు లభించలేదు.

నన్ను నిత్యం వెన్నుతట్టి - ఆశీర్వాదించే ప్రథమ గురువులు ఆచార్య తామాటి దొణప్పగార్కి -

నాకు పర్యవేక్షకులుగా ఉండి నాకు విలువైన సూచనలిచ్చి - మార్గ సూచన చేసిన సాహితీమూర్తి, నహ్మదయ సార్వభౌములు ఆచార్య కొత్తవల్లి వీరభద్రరావుగార్కి -

హెచ్చరిస్తూ - బుజ్జగిస్తూ - అదుకుంటూ నన్ను తొందరపెట్టిన ఆవులు ఆచార్య బేతవోలు రామబ్రహ్మంగార్కి -

నాకు విమర్శపై అభిమానం కలగజేసిన మంచి మేష్టారు "చేరా" గార్కి-

కృతజ్ఞతా పూర్వక వందనలు...

"ఇంకా సిద్ధాంతవ్యాసం సమర్పించలేదా" అంటూ ప్రోత్సహించిన జ్ఞాన పీఠ్ అవార్డు గ్రహీత ఆచార్య సినారె గార్కి ధన్యవాదాలు !

నా సిద్ధాంత వ్యాసానికి పరీక్షకులుగా ఉండి డాక్టరేట్ డిగ్రీకి అనుమతి నిచ్చిన పాహితీవేత్తలు ఆచార్య వేటూరి ఆనందమూర్తిగార్కి, ఆచార్య కె. మలయవాసనిగార్కి నా నమస్సులు.

నా పరిశోధనకి అన్నివిధాలా సహకరించిన శ్రీ కోనసీమ భానోజీరామర్ను కళాశాల, అమలాపురం యాజమాన్యానికి, ప్రిన్సిపాల్ గారికి - ముఖ్యంగా తెలుగు కళలోని సహాధ్యాపకులకీ, ఆర్థిక సహాయం అందించిన యు.జి.సి. వారికీ, గౌతమీ గ్రంథాలయం, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం, గ్రంథాలయం శ్రీరామ పుస్తక భాండాగారం (రాజమండ్రి), జిల్లా కేంద్ర గ్రంథాలయం, గుంటూరు), 'సమాచారం' పత్రికాకార్యాలయం (రాజమండ్రి) - అధికారులకీ - శ్రీయుతులు మేడపాటి సీతారామిరెడ్డి (రాజమండ్రి), వై. ఎన్. నరసింహారావు, కప్పగంతుల, బోతుకూచి, రసరాజు, మధునాపంతుల, సుశర్మ, చుక్కన గంగరాజు, రాజగోపాలాచార్యులు, కీ॥శే॥ డి. రామలింగం, శంకర శ్రీరామారావు, సామవేదం జానకిరామశర్మ పుల్లభొట్ల శ్రీరామమూర్తి, నన్నిధానం, కాశీభొట్ల నత్యనారాయణ, ఆకుండి నత్యనారాయణ శ్యామ్రీ, చక్కా సత్యనారాయణ, డా॥ ఆలూరి రాజకుమారి, జి. పి. ఎమ్. రెడ్డి మొదలైన సహృదయులందరికీ - కృతజ్ఞతలు !

తెల్లగు విశ్వవిద్యాలయంలో మొట్టమొదటి సిద్ధాంత వ్యాసమైన ఈ గ్రంథ ప్రచురణకి ఆర్థిక సహాయంచేసిన తెల్లగు విశ్వవిద్యాలయం ఉపాధ్యక్షులు ఆచార్య పేర్వాతం జగన్నాథంగారికి ప్రత్యేక ధన్యవాదాలు.

అనేకానేక కష్టనష్టాలకు ఓర్చి నామీదగల అభిమానంతో ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురించిన ఆర్. కె. ప్రింట్స్ అధినేత - కాళ్ళకూరి రామంగారికి నేను నిజంగా ఋణపడి ఉన్నాను.

అంకితం —

వదాన్యులు

సహృదయులు

శ్రీ మేడపాటి సీతారామరెడ్డిగార్కి
(రాజమండ్రి)

విషయ సూచిక

పుట

మొదటి అధ్యాయం

ఆముఖం

1

రెండవ అధ్యాయం

రాష్ట్రంలోని ప్రసిద్ధ సాహిత్యసంస్థలు

15

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్

16

ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధి సమాజం

16

చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభ

17

సాహితీ సమితి

17

వర్ధమాన సమాజం

20

నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు

21

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

22

కవితా సమితి

24

శ్రీ కృష్ణదేవరాయ గ్రంథమాల

25

ఆంధ్ర బాలానంద సంఘం

26

అభ్యుదయ రచయితల సంఘం

27

తెలంగాణా రచయితల సంఘం

30

తెలుగు భాషాసమితి

32

ప్రీవర్స్ ప్రెస్

33

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

34

విశాఖ రచయితల సంఘం

36

విప్లవ రచయితల సంఘం

36

యువ భారతి

38

జాతీయ సాహిత్య పరిషత్

39

శ్రీనాథ పీఠం

41

మరికొన్ని ప్రసిద్ధ సంస్థలు	42
జనసాహితీ సాంస్కృతిక సమాఖ్య	42
ప్రజా రచయితల సమాఖ్య	43
స్పందన సాహితీ సమాఖ్య	43
ఎఱుగన పీఠం	44
మరుగున పడిన సంస్థలు	45

మూడవ అధ్యాయం

తూర్పుగోదావరి జిల్లాలోని సాహిత్య సంస్థలు	47
రాజమండ్రి ప్రాంతంలోని సాహిత్య సంస్థలు	50
ఆంధ్ర కేసరి యువజన సమితి	51
జీవన సాహితీ	57
సాహిత్య గౌరవ	57
వీరేశలింగ పురమందిరం	59
ఆంధ్ర కుటీరం	63
సాహితీ వేదిక	65
హుషార్ క్లబ్	68
సాహిత్య ఛారిత	68
శరన్మండలి	69
చైతన్య వేదిక	69
తెలుగు సాహిత్య సమితి	70
కళాదర్బార్	71
తరుణ సాహితీ సమితి	72
స్నేహలత	76
కాకినాడలోగల సాహితీ సంస్థలు	78
ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్	79
జాతీయ సాహిత్య పరిషత్	98
సాహిత్య లహరి	100

జ్ఞానానంద కవిగారి సంస్థలు	101
విశ్వనాథ సాహిత్యపీఠం	104
కళాకేళి	105
పెద్దాపురం విజ్ఞాన సమితి	109
సాంస్కృతి సమాఖ్య	110
కోనసీమ మండలంలోని సాహిత్య సంస్థలు	112
అమలాపురం	113
సాహితీ సమితి	114
నవశంఖ ఫలకం	116
సమతా రచయితల సంఘం	117
జాతీయ సాహిత్య పరిషత్	119
సాహితీ మిత్రమండలి	120
త్రివేణి	121
దీపిక	123
రాజోలు - సాహితీ స్రవంతి	124
విశ్వ సాహిత్యమాల	125

నాల్గవ అధ్యాయం:

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలోని సాహిత్య సంస్థలు	126
ఏలూరు ప్రాంతంలోని సాహిత్య సంస్థలు	128
సాహిత్య మండలి	129
తెలుగు దర్బారు	135
చైతన్య షేడిక	136
ఎంకిపాటల పండుగ	136
తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య	137
శ్రీ నన్నయ భట్టారక పీఠం	140
శ్రీ నరేంద్రనాథ సాహిత్య మండలి	144
సాహితీ సరోవరం	149

భీమవరం ప్రాంతంలోని సాహిత్య సంస్థలు	150
శ్రీ రామరాజభూషణ సాహిత్య పరిషత్	151
జాషువా సాహితీ సమితి	154
శ్రీనివాస భారతి	155
భీమవరంలో మరుగునపడిన సంస్థలు	155
రవీంద్ర సారస్వత సుమాజం	156
కవితా ప్రభాస	157
రస చంద్రిక	158
నరసాపురం ప్రాంతంలోని సాహిత్య సంస్థలు	160
మహాకవి జాషువా జయంతి సమితి	161
సాహితీ నికుంజము	162
పెనుగొండ - సరస్వతభారతి	163
రమ్య సాహితీ సమితి	163
అభ్యుదయ సమితి	164
చైతన్య సాహితీ సమాఖ్య	165
సాహితీ సుధ	166
సాహితీ కళా సంసత్	166
సాహిత్య కళాసమితి	167

అయిదవ అధ్యాయం:

సాహిత్య సంస్థలు! నాడు - నేడు	169
ఉపసంహృతి	195
అనుబంధం - 1	1
అనుబంధం - 2	11

మొదటి అధ్యాయం

ఆ ము ఖం

“నిరాశ్రయా నశోభనే పండితా వనితా లతాః” అని ఆర్యోక్తి. రాజుల, సంస్థానాధీశ్వరుల ఆలంబనంతోనే సాహితీవృక్షం శాఖోపశాఖలుగా విస్తరించింది. పండితోత్తముల్ని పోషించని రాజులు రత్నాలు కనలేని జాత్యంధుల వంటివారని భర్తృహరి చెప్పనేచెప్పేడు. రాజులకీ సాహిత్య పోషణకీ అవినాభావ సంబంధం ఉన్నదని వివరించే ఈ క్రింది శ్లోకం సుపరిచితమే _

“మణినా వలయం వలయేన మణి

రమణినావలయేన విభాతి కరః

కవినాచ విభుర్విభునాచకవిః

కవినా విభునా ప్రతిభాతి సభా”

సమితి. సంస్థ, పరిషత్, సంసత్, సభా, సమాజం - ఇవి సమాన్తార్థ
కాలు. “తెలుగుదేశంలో తెలుగు భాషతోనే సాహిత్య పరిషత్తులు వుట్టాయి
ఆ సాహిత్య పరిషత్తులతోనే తెలుగు సారస్వతంపుట్టింది.”♦ అన్న డాక్టర్
నండూరి రామకృష్ణమాచార్యగారి మాటలలో నిజంలేకపోలేదు. సన్నపా
ర్యుడు రాజరాజనరేంద్రుణ్ణి “రాజమహేంద్ర కపింద్రసమాజసురజ్ఞైః”
అని సంబోధించడం గమనార్హం. జగద్ధితమైన, పంచమవేదమైన ఆంధ్ర
మహాభారతాన్ని సన్నయమహాకవి -

“పరమవివేక సౌరభవిభాసిత సదుణ పుంజ వారిజో
త్కర రుచిరంబులై సకలగమ్య సుతీర్థములై మహామనో
హర సుచరిత్ర పావన పయః పరిపూర్ణములైన సత్సభాం
తర సరసీవనఃబుల ముదంబొనరం గొనియాడి వేడుకన్”

రచించినట్లు విదితమే. అప్పటినుంచి - అంటే చాళుక్య నృపాలురనుంచి -
తెలుగుభాషకు సాహిత్య మర్యాద కల్పించబడి కపింద్రసమాజాలు ఏర్పడ
టానికి అవకాశం ఏర్పడినట్లు తెలుస్తుంది. శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి “భువన
విజయము”, రఘునాథనాయకుని ‘విజయభువనము’లు సాహితీ సభలుగా
ప్రసిద్ధములే! మహారాజులు అంతరించిన తర్వాత సంస్థానాధీశ్వరులు
వచ్చారు.

“సంస్కృతాంధ్ర భాషాకవులను బోషించుటయేకాక విద్యావ్యసను
లును, వితరణగుణవిలసనులునగు నీ సంస్థానాధీశ్వరులు వేదశాస్త్ర పండితు
లను సంగీతాదేతర లలితకళా నిపుణులను సమ్మానించి జాతికి జీవగట్టు
లైన శాస్త్రాభ్యుదయమునకు, కళావిజ్ఞాన వికాసములకును దోహదమొన
ర్చిరి”♦♦ అని ఆచార్య దొణప్పగారు సిద్ధాంతీకరించారు. సంస్థానాధీశ్వ
రులు జమీందారులు అంతరించిన తర్వాత “సాహిత్య సంస్థలు” ఆవిర్భ

♦ (“అఖిలాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు” వ్యాసం) కెన్నెర - నవంబరు 1953

♦♦ “ఆంధ్ర సంస్థానములు - సాహిత్యపోషణము” (1987) - పుట 14

వింఛాయి. జమీందారుల సహకారంతో నిర్వహింపబడిన సంస్థలకన్న స్వతంత్రప్రతిపత్తితో వదాన్యుల సహకారంతో నిర్వహింపబడిన సాహిత్య సంస్థలే ఎక్కువ.

“ధనముండుట పరిపాటియె

ధనమే సర్వఃబుగాదు ధనముండియు స

ద్వినియోగబుద్ధిఁ గలిగిన

మనుజుని భాగ్యంబె లోకమాన్యతఁ గాంచున్”

అనే ‘కవికోకిల’ దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారి అభిప్రాయాన్ని పాటించిన వదాన్యులు ఈ సాహిత్య సంస్థలకు మూలస్తంభాలు ప్రజాస్వామ్య యుగంలో కవుల, రచయితల బాధ్యతలు పెరిగాయి. వైతాళిక పాత్రకు నిర్వహించవలసి వచ్చింది. ప్రభుత్వ యంత్రాగాన్ని నిర్దేశించే ప్రజలే సాహిత్యానికి పోషకులయ్యారు. ప్రభుత్వంకూడా అంతో ఇంతో చేయూత ఇవ్వకపోవటంలేదు. తెలుగు సాహిత్యసంస్థలను వివరించేముందు ఇతర భాషాసాహిత్యాలలో సాహిత్యసంస్థల తీరుతెన్నుల్ని రేఖామాత్రంగా వివరించే ప్రయత్నం చేస్తాను.

ఇతర భాషా సాహిత్యాలలో సాహితీ సంస్థలు :

పాశ్చాత్యదేశాలలో “సానైటి”, “అకాడమి” వంటి పేరతో మేధావుల, శాస్త్రవేత్తల సంస్థలున్నాయి. సాహిత్య సంస్థలకు కూడా ‘సానైటి’, ‘అకాడమి’ పేర్లు లేకపోలేదు. విదేశాలలో ఇంగ్లాండులోనే సాహిత్య సంస్థలకు ప్రముఖ స్థానం ఉన్నట్టు తెలుస్తుంది. సుమారు 17వ శతాబ్దినుంచే ఇంగ్లాండులో సాహిత్య సంస్థలు కనిపిస్తాయి.♦ కవుల, రచయితల పేర్లు మీదుగా “Shakespearean Authorship Trust”, “The Shaw Society”, “Keats-Shelley Memorial Association” వంటివే

♦ ది బ్రిటిష్ లైబ్రరీన్, హైదరాబాదువారు అందించిన సమాచారం ఆధారంగా

కాకుండా వివిధరకాల రచయితల పేర్లు మీదకూడా సంస్థలు నెలకొల్పు బడటం విశేషం. ఉదాహరణకు — “Crime writers Association”, “Medical writers group”, “The Critics Circle” మొదలై నవి.

ప్రపంచవ్యాప్తంగా ప్రసిద్ధిపొందిన “పెన్” (P.E.N. International — P stands for Poets, Play writers, E - Editors, Essayists, N-Novelists) సాహిత్య సంస్థ 1921 లో లండన్ లో స్థాపించబడింది. 1983 లో “Blind Authors Association” స్థాపించబడటం గమనార్హం

హిందీ సాహిత్యంలో 18 వ శతాబ్ది మొదటి దశాబ్ది నుంచి సాహిత్య సంస్థలున్నట్లు చెప్పవచ్చు. ప్రముఖ నాటకరచయిత భారతేందు పేరున 1850-90 కాలాన్ని భారతేందుయుగంగా పరిగణిస్తారు. ఈయన ‘భారతేందుమండలి’ అనే సంస్థను స్థాపించి సంస్కృతం నుంచి అనువాదం చేసే రచనలకి ప్రాధాన్యం ఇచ్చారు. 1897 లో కాశీలో స్థాపించబడిన “సంస్కృతలిపి నాగరీ ప్రచారిణీసభ” హిందీలో విమర్శనా ప్రక్రియకు శ్రీకారం చుట్టింది. మహావీర్ ప్రసాద్ ద్వివేదికూడా 1903 లో “ద్వివేదిమంలి”ని స్థాపించి 1925 వరకు నిర్వహించారు. 1918 లో మహాత్మా గాంధీ మద్రాసులో తనకుమారుడైన దేవదాస్ గాంధీతో ‘దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారసభ’ స్థాపించారు. ఇది నేటికీ హిందీభాషాసాహిత్య ప్రచారానికి కృషి చేస్తోంది. ఈ ప్రచారసభ శాఖలు వివిధ రాష్ట్రాలలో నెలకొల్పబడ్డాయి. అలహాబాద్ లోని “హిందీ సాహిత్య సమ్మేళన్”, పాట్నాలోని “బిహార్ రాష్ట్ర భాషాపరిషత్”, నాగపూరులోని “విదర్భ హిందీ సాహిత్య సమ్మేళన్”, కేంద్రప్రభుత్వ అధ్వర్యంలో నిర్వహింప బడుతున్న “కేంద్రీయ హిందీ నిదేశాలయం” వంటి సంస్థలు హిందీభాషా సాహిత్యాల అభివృద్ధికి కృషి చేస్తున్నాయి.♦

♦హిందీ అధ్యాపకులు శ్రీ డి. వి. రామకృష్ణగారు (తణుకు) అందజేసిన సమాచారం ఆధారంగా

తెలుగుకు సోదరభాషయైన తమిళ సాహిత్యంలో సాహితీ సంస్థల చరిత్ర ప్రసిద్ధమైనది-ప్రాచీనమైనది*. తమిళ సారస్వతానికి శ్రీకారం చుట్టిన సంగయుగంలోనే మూడు సంగాలు-తలై చ్చంగం, ఇడై చ్చంగం, కడై చ్చంగం వెలిశాయి. ఈ సంగకవుల ఆమోదముద్ర పొందినకావ్యాలే ప్రచారానికి నోచుకొనేవి. తొలిసంగంలో 549 మంది కవులు, మధ్య సంగంలో 59 మంది పండిత కవులు, కడ సంగంలో 49 మంది కవులు (నక్కీరుడు మొ॥) ఉండేవారట! జైనుల “అరుంగలాన్వయ సంఘం” క్రీ.శ. 10-11 శతాబ్దాల మధ్యకాలం నాటిది. సుమారు 150 సంవత్సరాల క్రితం పాండిత్తురైకేవర్ అనే జమీందారులు మధురలో స్థాపించిన “తమిళసంగం” నేటికీ పనిచేస్తోంది. శైవ, వీరశైవ, వెంకటేశ్వర సాహిత్యాల వ్యాప్తికి ప్రత్యేక సంస్థలున్నాయి. కంబ రామాయణ ప్రాశస్త్యాన్ని ప్రచారం చెయ్యడానికి ప్రత్యేకంగా “కంబన్ కళగాలు” ఏర్పడ్డాయి. తమిళ భాషాభివృద్ధి పరమలక్ష్యంగా తిరుచిరాపల్లిలో “తమిళ్ పులవర్ కుళు” అనే సంస్థ నిర్వహింపబడుతోంది. ఆధునిక సాహిత్య ప్రచారానికి, మార్క్సిస్టు తత్వ ప్రచారానికి “కలైయిలక్కియ పెరుమండ్రం” వంటి సంస్థలు కూడా ఉన్నాయి. క్రైస్తవ తమిళ్ యీలక్రియ సంగం, ఇస్లామియతమిళ్ యీలక్రియ సంగం” వంటి సంస్థలుకూడా పనిచేస్తున్నాయి. తమిళ సాహిత్య సంస్థలను తమిళుల మాతృభాషాభిమానానికి సజీవ నిదర్శనాలుగా పేర్కొనవచ్చు.

తెలుగులో సాహిత్యసంస్థలు :

తెలుగులో 1874-75 ప్రాంతంనుంచి సాహిత్యసంస్థలు ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది. కొక్కాండ వెంకటరత్నం పంతులుగారు గొప్ప పండితులు, గ్రాంధికవాదులు. ఆయన “కృతివిమర్శిని సమాజం” అనే పేరుతో తానే

* ఆచార్య చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు (మధురై) అందజేసిన సమాచారం ఆధారంగా.

ఒక సంస్థగా కందుకూరివారి గ్రంథాలను నిరసించేవారు. కందుకూరివారు కూడా “గుణాగుణప్రదర్శినీ సమాజము” పేరుతో ఎదురుదాడి చేసేవారు♦. 1872-1900 మధ్యగల ఈ సమాజాలు సాహిత్యసంస్థలుగా ప్రత్యేకతను సంతరించుకోలేకపోయాయి. అవి వ్యక్తిగతమైన సంస్థలుగా భావించవలసి వుంది. తెలుగులో మొట్టమొదటి సాహిత్యసంస్థగా “ఆంధ్ర భాషాభిరంజనీ సంఘం” ను చెప్పవచ్చు. ఇది 1886 లో స్థాపించబడింది. ‘కవిగారు’గా పేరుపొందిన మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారు విశాఖపట్టణంలో 1895-96 లో స్థాపించిన “శ్రీకలాభిలాషక సమాజము” ద్వితీయస్థానాన్ని సంపాదించుకుంటుంది. బరంపురంలో 1909 లో ప్రారంభించబడిన ఆంధ్ర భాషాభివర్తనీ సమాజంకూడా ప్రముఖమైన సాహితీసంస్థ. తర్వాత పేర్కొనదగిన ప్రసిద్ధమైన - సమగ్రమైన సాహిత్యసంస్థ - 1911 నాటి ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు.

ఆనాటినుంచి నేటివరకు తెలుగులో కొన్నివందల సాహిత్యసంస్థలు న్నాయి. నా పరిశీలనమేరకు మూలబడినవి - పనిచేస్తున్నవి అన్నీకలిపి సుమారు మూడువందల సంస్థలున్నట్టు తెలుస్తోంది. తెలుగు సాహిత్య సంస్థలు రాష్ట్రంలోనే కాకుండా ఇతరరాష్ట్రాలలోనూ కాకుండా విదేశాలలో కూడా ఉన్నాయి. లలితకళా సంస్థలుగా, సాంస్కృతిక సంస్థలుగా నిర్వహింపబడుతున్న సంస్థలు, విశ్వవిద్యాలయాలలో, కళాశాలల్లో విద్యార్థులచే నిర్వహింపబడుతున్న కళాసమితులు, సాంస్కృతిక సంఘాలు కూడా సాహితీసేవ చేస్తుండటం గమనించదగినది.

♦ డా॥ అక్కిరాజు రమావతిరావు (మంజుశ్రీ) గారి ద్వారాలభించిన సమాచారం.

తెలుగులో సాహిత్యసంస్థలను : ప్రధానంగా ఈ క్రిందివిధంగా వర్గీకరించవచ్చు :

1. ఉద్యమాలు నేపథ్యంగా ఏర్పడిన సంస్థలు

ఉదా : ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్, నవ్యసాహిత్య పరిషత్, అభ్యుదయ రచయితల సంఘం మొ॥

2. కవులపేర్లతో ఏర్పడిన సంస్థలు

ఉదా : నన్నయ భట్టారకపీఠం, శ్రీనాథపీఠం, రామరాజభూషణ సాహిత్య పరిషత్ మొ॥

3. ప్రాంతీయ సంస్థలు

ఉదా : తెలంగాణా రచయితల సంఘం, విశాఖ రచయితల సంఘం, కడపజిల్లా రచయితల సంఘం మొ॥

4. ప్రక్రియాపరంగా ఏర్పడిన సంస్థలు

ఉదా : ఫ్రీవర్స్ ఫ్రంట్, ప్రజానాట్యమండలి మొ॥

5. బాలసాహిత్యంకోసం ఏర్పడిన సంస్థలు

ఉదా : బాలల ఆకాడమీ, ఆంధ్రబాలానంద సంఘం మొ॥

6. ప్రభుత్వ సహకారంతో ఏర్పడిన సంస్థలు

ఉదా : సాహిత్య ఆకాడమీ, తెలుగు భాషాసమితి మొ॥

7. ఏకవ్యక్తి నిష్ఠములైన సంస్థలు

ఉదా : కళాకేళి (సోమసుందర్), కలాభివర్ధనీ పరిషత్ (శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి)

8. ప్రవాసాంధ్రుల సంస్థలు

ఉదా : ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీ సమాజం (బిరంపురం)
ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి (జెంషెడ్ పూర్)

ఇవికాకుండా - సాహిత్యేతర వ్యక్తులు మరణించినప్పుడు వారి సంస్కరణార్థం స్థాపించబడిన సంస్థలూ ఉన్నాయి. ఈరకమైన సంస్థలలో “నరేంద్రనాథ్ సాహిత్యమండలి (తణుకు) ప్రసిద్ధమైనది. మహిళలు నిర్వహిస్తున్న సాహిత్య సంస్థలు రెండుమూడు కంటే మించి లేవు - ఉదాహరణగా శ్రీమతి కొలకలూరి స్వరూపరాణి నిర్వహిస్తున్న “విద్యా ధరప్రభాస”ను పేర్కొనవచ్చు. జానపద సాహిత్య ప్రచారంకోసం, శైవమత ప్రచారంకోసం ఒకటో రెండో సంస్థలు లేకపోలేదు.

సాహిత్య సంస్థలకు సామాన్యంగా పేర్లుంటాయి. పేర్లులేని సాహిత్యసంస్థలూ లేకపోలేదు. ప్రత్యేకమైన పేరు లేకుండా “సాహితీ మిత్రులు”, “స్టడీ సర్కిల్” వంటి సంస్థలున్నాయి. కార్మికవర్గంలేకండా, నియమాలూ ప్రణాళికలూ లేకుండా ఇంగ్లాండులో “డిజేటింగ్ సొసైటీ” ల మాదిరిగా కొంతమంది కలిసి గోష్టులు, సభలు ఏర్పాటు చేసుకోవటం కూడా కద్దు. రాజమండ్రిలో శ్రీ ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారు, మరికొంత మంది కలిసి నిర్వహించిన “సారస్వత సమాజం” ఇటువంటిదే.

సాహిత్య సంస్థల పేర్లను పరిశీలించినప్పుడు మరికొన్ని అంశాలను గమనించవచ్చు. కళాభారతి, సాహిత్య భారతి, ఆంధ్రభారతి అనేవిధంగా చివరలో ఒకేపదం ఉండే సంస్థలు ఎక్కువ. చాలా సంస్థలపేర్ల చివర సంఘం, పరిషత్, సమాఖ్య, మండలి, వేదిక, సమాజం అనేవి సామాన్యంగా ఉంటాయి. “గ్రంథమాల” పేరుతో గ్రంథాలయంతోపాటు సాహిత్య కార్యక్రమాలు నిర్వహించే సంస్థలున్నాయి. ఉదాహరణకు హైదరాబాద్ లోని “అజ్ఞా గ్రంథమాల” ను, ఆనంతపురంలోని “శ్రీకృష్ణదేవరాయ గ్రంథమాల”ను పేర్కొనవచ్చు. సాహితీ పరిమళంగల సాహితీమేఖల, వాగర్థ సమాఖ్య, సాహిత్య నందిని, శరన్నండలి, సాహితీ నికుంజమువంటి సమాసాలతో ఏర్పడిన సాహిత్యసంస్థలున్నాయి. నిర్వాహకుల ఆశయాన్ని ప్రతిబింబించేలా “నవ్యసాహితీ సమితి”, “విప్లవరచయితలసంఘం”, “జాషువా సాహితీ సమితి” వంటి పేర్లు కూడా సంస్థలలో కనబడతాయి.

“నెలనెలావెన్నెల”, “ఎంకిపాటల పండుగ” వంటి విశేషంగల పేర్లు, “హుషార్ క్లబ్”, “నెవెన్ స్టార్స్ సిండికేట్”, “మెడక్ స్టడీస్ క్రిల్” వంటి అంగపదాలతో ఏర్పడిన పేర్లు కూడా సాహిత్య సంస్థలలో కనపడతాయి.

సాహిత్య సంస్థ - పరిశోధనా పరిధి :

అనేకుల కూటమి - సంస్థ అని సామాన్యార్థం. సాహిత్య సంస్థ అన్నప్పుడు సాహిత్యప్రచారం చేసే సంస్థ అని చెప్పవచ్చు. తన కార్యక్రమాలద్వారా సమాజంలో సాహితీ చైతన్యాన్ని కలిగించే సంస్థ “సాహిత్యసంస్థ” అవుతుంది. “సాహిత్యసంస్థ”కు విస్తృతమైన అర్థం లేకపోలేదు. నాటకసమాజాలుకూడా నాటక సాహిత్యానికి సేవచేస్తున్నాయి. అయితే వాటి ప్రధాన కార్యక్రమం - నాటక ప్రదర్శన కాబట్టి సాహిత్య సంస్థగా నేను పరిగణించటంలేదు. రామకృష్ణ సేవాసమితి వంటి సంస్థలు కేవలం ఆధ్యాత్మిక సాహిత్యవ్యాప్తికోసం కృషి చేస్తున్నాయి కాబట్టి - అటువంటి ఆధ్యాత్మిక సంస్థలను నా పరిశోధనకు గ్రహించడంలేదు. “దేశోద్ధారక గ్రంథమాల”, “విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథమండలి” వంటి సంస్థలు ప్రధానంగా ప్రచురణ సంస్థలుకాబట్టి నా పరిశోధనకు స్వీకరించడంలేదు. అదేవిధంగా సాహిత్య కార్యక్రమాలను అప్పడప్పుడు నిర్వహించే గౌతమీ గ్రంథాలయం, కృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషానిలయం మొదలైనవి గ్రంథాలయాలుగా తప్ప, సాహిత్య సంస్థలుగా పరిగణించటంలేదు.

సాహిత్య కార్యక్రమాలకు మాత్రమే అంకితమైన సంస్థలను “సాహిత్యసంస్థలు”గా పరిగణిస్తున్నాను. అన్నిరకాల సాహిత్య ప్రక్రియలపై నభలు, గోష్ఠులు నిర్వహించడం, రచయితలను, కవులను సత్కరిస్తూ - ప్రోత్సహించడం. సాహితీపరమైన పోటీలు నిర్వహిస్తుండటం, రచనలు ప్రచురించటం, సాహిత్య పత్రికలను నడపటం - సమాజంలో సాహిత్యాభిలాషను రేకెత్తించడం - ఇవి సాహిత్య సంస్థల ప్రధాన లక్ష

జాటుగా భావిస్తున్నాను. సామాన్యంగా అధ్యక్షుడు, కార్యదర్శి మొదలైన కార్యవర్గంగల సంస్థలనే సాహిత్యసంస్థలుగా పేర్కొనటం జరుగుతుంది. సంస్థలు “రిజిస్టర్” అయి ఉండాలనే నియమాన్ని పాటించడంలేదు. ఇటు వంటి సాహిత్య సంస్థల గురించిన పరిశీలన ఈ సిద్ధాంతవ్యాసంలో కనిపిస్తుంది. చిన్నవి-పెద్దవి అనే తారతమ్యంలేకుండా, మరుగునపడిన సంస్థలను చిన్నచూపు చూడకుండా వివరించడమే నా ధ్యేయంగా విన్నవించుకుంటున్నాను.

రాష్ట్రవ్యాప్తంగాగల సాహిత్య సంస్థలపై పరిశోధన చేయటం కష్టసాధ్యంగా భావించాను. ఆ పరిశోధన అసమగ్రరూపుదాల్పై పరిస్థితికి దారితీస్తుందని పెద్దలు సలహాలిచ్చారు. అంశకాలిక పరిశోధకునిగాకొన్ని పరిమితులకు లోబడి - “ఉభయగోదావరి జిల్లాలలోని సాహిత్య సంస్థలపై పరిశోధనకు నిర్ణయించుకున్నాను. తూర్పు, పశ్చిమ గోదావరిజిల్లాలలో తెలుగుభాషా సాహిత్యాలకు సేవచేసిన - సేవచేస్తున్న సాహిత్య సంస్థల చరిత్రను, వాటి తీరుతెన్నులను నిష్కర్షగా - నా పరిజ్ఞానం మేరకు-నా శక్తిమేరకు-వివరించే ప్రయత్నమే ఈ సిద్ధాంతవ్యాసం.

సాహిత్యసంస్థల ప్రయోజనాలు :

సత్కావ్యనిషేవణం చతుర్విధ పురుషార్థాలకు మూలమనే భావన అనాదిగా వుంది. “కావ్యం యశనేర్థకృతే” అనే శ్లోకంలోని సాహిత్య ప్రయోజనాలు సాహితీవేత్తలకు సుపరిచితాలే. ప్రాచ్య పాశ్చాత్యలాక్షణికులు ఆనందోపదేశాలను సాహిత్యానికి ప్రధాన ప్రయోజనాలని సిద్ధాంతీకరించిన విషయంకూడా మనకు తెలిసిందే. సాహిత్యరచన, సాహిత్యపఠనం సాహిత్య ప్రవచనం మోక్షమార్గాలనికూడా కొందరి విశ్వాసం. కాబట్టి అటువంటి సత్యాహిత్యాన్ని సృష్టించజేయటం, సాహిత్యానికి వ్యాప్తిని కలిగించటం, సాహిత్య పఠనంపై ఆసక్తిని కలిగించడం ఒక పవిత్ర కార్యంగా భావించడం జరుగుతోంది. ఆ భావనతోనే కొందరు సాహిత్య సంస్థలను స్థాపిస్తే, మరికొందరు పోషించారు.

“ప్రయోజన మనుద్దిశ్యమందు” అని ప్రవర్తతే” అనే ఆలోచి-
 తుపరిచితమే. బహుప్రయోజనాలు చేకూరటానికి సాహితీవేత్తలు, విద్యా-
 వంతులు, వివేకవంతులు స్థాపించిన సంస్థలివి. ఒకరు చేయలేని పనిని
 నలుగురు కలిస్తే చేయగలరు. ఒకరి ఆలోచనకన్న నలుగురు కలిసిచేసిన
 ఆలోచనమిన్నగా వుంటుంది సహేతుకంగా సముచితంగా వుంటుంది.
 పదిమందితో ఆలోచన చేసినప్పుడు పురోగమనం సాధ్యమవుతుంది.
 అప్పుడే చైతన్యం మొలకెత్తుతుంది. భావాల వినిమయంలో మనిషి
 మనిషి అవుతాడు. కలియుగంలో ఏపనికైనా పదిమంది కూడిరావాలి -
 సంఘేషక్తి: కలాయుగే - అనేనానుడి అందుకే ఏర్పడింది. అందుకు
 సాహిత్యసంస్థల అవసరం చాలావుంది.

యువకులను లోకజ్ఞానం లేనివారిగా, అనుభవ కూన్యలుగా -
 చులకన భావంతో చూసే అలవాటు మనలోవుంది. యువకుల్ని ఆవిధంగా
 చిన్నచూపుతో చూసేపద్ధతికి సాహిత్యసంస్థలు స్వస్తివాక్యం పలుకుతాయి.
 యువకులు కూపస్థమందూకాలు కాదని - వారూ ప్రతిభావంతులేననీ సాహి-
 త్యసంస్థలు లోకానికి చాటిచెప్పాయి. “అల్పనామపి వస్తునాం సంహతిః
 కార్యసాధకా” అని నిరూపించేవి సాహిత్యసంస్థలే. లోకంలో ఎవ్వరూ
 సర్వజ్ఞులుకారు. “నహి సర్వవిదః సర్వే”! ఇతరుల అభిప్రాయాలను
 తెలుసుకొని మననం చేయటం, తన అభిప్రాయాలను ఇతరులకు తెలపటం
 బుద్ధిజీవుల సహజగుణం. ఆ గుణం సాధుసమాగమంవల్ల సిద్ధిస్తుంది. అటు
 వంటి సాధుసమాగమానికి సాహిత్యసంస్థలు బాటలువేస్తాయి. రచనలపై,
 వద్యవతనాలపై పోటీలు నిర్వహించి “స్పర్ధయావర్తతేవిద్యా” అని నిరూ-
 పిస్తూ ప్రతిభగల రచయితలను వెలుగులోకి తెచ్చేవి కూడా సాహిత్య
 సంస్థలే.

జీవితయాత్రలో సగభాగం నిద్రలో గడిచిపోతుంది. మిగిలిన
 భాగంలో ఎక్కువకాలం కలహాలకు వ్యసనాలకు వినియోగింపబడుతుంది.
 మిగిలిన ఆ స్వల్పకాలాన్నయినా సద్వినియోగపఠమకోవటం మానవుని
 పరమావధి కావాలి. నిత్యసమస్యలతోకూడుకొన్న మానవుణ్ని ‘చింత’

కృంగడీస్తుంది. మానసిక ఆశాంతి నిరాశానిస్పృహలకు దారితీస్తుంది. జీవితం నరకప్రాయమవుతుంది. మానవుని మానసిక రుగ్మతలను పోగొట్టి వెన్నుతట్టిలేపి - మానసిక వికాసాన్ని కలిగించే - భవిష్యత్తుపై ఆశ కలిగించే సాహిత్య కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తున్న సాహిత్య సంస్థలు ఎంతటి ప్రయోజనకరమైనవి!

సమాజ పరిస్థితులు పరిణామం చెందుతుంటాయి. వివిధ సిద్ధాంతాలు, ఉద్యమాలు తలెత్తుతాయి. మారుతున్న సమాజంతోపాటు మానవుని జీవిత విధానాలు కూడా మారుతుంటాయి. “జీవితమధనంలోనుంచి పుట్టిన ఆత్మ వేదనామృతమే కళ” అన్నట్లుగా సాహిత్యకళపై గల విధిన్న ఆశయాలను, సిద్ధాంతాలను, సూచనలను ప్రచారంచేసే సంస్థలున్నాయి. ఏసంస్థఅయినా సాహిత్యాన్ని సమాజపరం చేయటానికి కృషి చేస్తుంది. ప్రయోజనం అదే - మార్గాలు వేరుకావచ్చు. సంకుచిత తత్వాన్ని పార ద్రోలి జ్ఞాన గవాక్షాన్ని తెరచి అన్ని భావాల పవనాలను ఆహ్వానించే సదవకాశాన్ని సాహిత్యసంస్థలు కల్పిస్తాయి.

ఎంత విద్వాంసుడైనా, ఎంతటి సాహితీవేత్త అయినా “సభాపిరికి తనం” (స్టేజిఫియర్) ఉండటం కద్దు. సాహిత్య సంస్థల కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడం ద్వారా - ఉన్యాసకునిగానీ, నిర్వాహకునిగానీ - మనసులో కలిగే ఆ ‘బెరుకుతనం’ (పిరికితనం) పోతుంది. సభలలో మాట్లాడే అలవాటు కలిగించి వక్తలను తయారుచేసిన సాహిత్య సంస్థలు ఉన్నాయి. ప్రముఖుల ఉపన్యాసాలను వినడంవల్ల విభిన్నతైలీ విన్యాసాలను గమనించవచ్చు. వక్తృత్వలక్షణాన్ని అలవరచుకొనే అవకాశం లేదా పెంపొందించుకొనే అవకాశం చేకూరుతుంది. సాహిత్యసంస్థలతో అనుబంధం ఏర్పడినప్పుడు, కార్యక్రమాలలో పాలుపంచుకొన్నప్పుడు లోకజ్ఞత అలవడుతుంది. ఆత్మపరిశీలనాశక్తి అలవడుతుంది. సంస్కారం అబ్బుతుంది. తన లోపాలు తెలుసుకోవటం, ఇతరుల లోపాలను గ్రహించి

వాచికి దూరంగా ఉండటం - అనే గుణాలు అలవడతాయి. విభిన్న రచనా ప్రక్రియలను - వివిధ గ్రంథాలను చదివే ఓపిక, తీరిక లేకపోయినా సాహిత్య సంస్థల కార్యక్రమాలద్వారా జహముఖినమైన సాహిత్య స్వరూపాన్ని కొంతైవా దర్శించవచ్చు.

సాహిత్యసంస్థలు నిర్వహించే సభలవల్ల, గోష్ఠాలవల్ల సాహిత్య స్వరూపాన్ని గమనించే వీలు ఏర్పడుతుంది. సాహితీగమనాన్ని అంచనా వేయవచ్చు. మార్పుల్ని పరిశీలించి రచయిత లేదా కవి మరింత విజ్ఞాన వంతుడు కావచ్చు. ప్రాచీన నవీన సాహిత్యాలను ఆకళింపు చేసుకొని భవిష్యత్తుకు బాటవేసుకొనే వీలు సాహిత్య సంస్థలవల్ల ఏర్పడుతుంది. సభలలో పాల్గొనే విద్వాంసుల శక్తియుక్తులను తెలుసుకోవచ్చు. కొందరు వ్రాయలేరు. చక్కగా ఉపన్యసిస్తారు. కాబట్టి సాహిత్య కార్యక్రమాల ద్వారా మంచి వక్తల మహోపన్యాసాలు వినే అదృష్టం లభిస్తుంది. వక్తలలో కూడా ప్రేక్షకులనుబట్టి, ఆయాసంస్థల స్పందననుబట్టి ఆత్మపరిశీలన చేసుకొనే అవకాశం కలుగుతుంది. సాహిత్య కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే వారు నిర్వాహకులై నా, అధికారులై నా, సంపన్నులై నా, పండితులై నా - వయోవృద్ధులై నా - యువకులై నా - కరతమ భేదం లేకుండా “అంతా ఒక్కటే” అనే సమిష్టి భావనతో ఉండటం కంటే పరమ ప్రయోజనం వేరొకటి ఏముంటుంది?

సాహిత్యసృష్టి ఒకఎత్తు. సాహిత్య ప్రచారం మరొకఎత్తు. ఇవి ఒకే నాణానికిగల బొమ్మ బొరుసుల వంటివి. సాహిత్య సృష్టికి ప్రచారం ఉన్నప్పుడే ప్రయోజనం చేకూరుతుంది. సాహిత్య సంస్థలవల్ల సాహిత్య ప్రచారం జరుగుతుంది. ఇందుకు ఆవిష్కరణలూ, అంకితాలూ, సన్మానాలూ దోహదం చేస్తాయి. కొన్ని సంస్థలు తాము నిర్వహించే పత్రికల వల్ల, ప్రచురించే గ్రంథాలవల్ల సాహిత్యవ్యాప్తికి, సాహితీ చైతన్యానికి కృషి చేస్తాయి. సాహిత్య సంస్థల ప్రధాన ప్రయోజనం ఒక్కటే. అది -

“సర్వే భద్రాణి వశ్యంతు

మాకశ్చి ద్దుఃఖ బాగ్భవేత్”

సాహిత్య సంస్థల సూక్ష్మ పరీక్షరణ

సాహిత్య సంస్థలు

(1) పాఠాన్నిబట్టి	(2)	(3)	(4)	(5)
పట్టిక రచయితలనంఘా	నిర్వాహకులనుబట్టి	ప్రకృతియలనుబట్టి	అశయాలనుబట్టి	వ్యక్తులనుబట్టి
తాలూకా రచయితల: ఘా	ప్రభుత్వ సంస్థలు	సంప్రదాయసాహిత్యసంస్థలు	అభ్యుదయసంస్థలు	కవుల పేరతో సంస్థలు
జిల్లా రచయితలనంఘా	వ్యక్తిగత సంస్థలు	అధునిక సాహిత్యసంస్థలు	విప్లవ సంస్థలు	స్మృత్యర్థం ఏర్పడిన సంస్థ
పదాసాంధ్య నంఘా	నమిష సంస్థలు	బాలసాహిత్యసంస్థలు	జాతీయసాహిత్యసంస్థలు	

రెండవ అధ్యాయం

రాష్ట్రంలోని ప్రసిద్ధ సాహిత్య సంస్థలు

రాష్ట్రవ్యాప్తంగాగల కొన్ని వందల సాహిత్య సంస్థలలో చారిత్రకంగా, ఉద్యమపరంగా, ప్రక్రియాపరంగా ప్రాధాన్యంగా సంస్థలు ఇరిపై వరకు ఉన్నాయి. అవి :

1. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్, కాకినాడ
2. ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధి సమాజం, బరంపురం
3. చెన్నపురి ఆంధ్రమహాసభ, మద్రాసు
4. సాహితీ సమితి, తెనాలి
5. వర్ధమాన సమాజం, నెల్లూరు
6. నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు, గుంటూరు
7. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, హైదరాబాదు
8. కవిత్వా సమితి, విశాఖపట్నం
9. శ్రీకృష్ణదేవరాయ గ్రంథమాల, హిందుపురం
10. ఆంధ్ర బాలానంద సంఘం, హైదరాబాదు
11. అభ్యుదయ రచయితల సంఘం, హైదరాబాదు
12. తెలంగాణా రచయితల సంఘం
13. తెలుగు భాషాసమితి, హైదరాబాదు
14. ప్రీవర్స్ ప్రెస్, హైదరాబాదు
15. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి, హైదరాబాదు
16. విశాఖ రచయితల సంఘం, విశాఖపట్నం
17. విప్లవ రచయితల సంఘం
18. యువభారతి, హైదరాబాదు
19. జాతీయ సాహిత్య పరిషత్
20. శ్రీనాథ పీఠం, గుంటూరు

ఈ జరపై సంస్థల గురించి సంక్షిప్తంగా వివరించే ప్రయత్నం చేస్తాను -

1. ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ :

1911 లో ప్రారంభించబడిన ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ గురించి “తూర్పుగోదావరిజిల్లాలో సాహిత్య సంస్థలు” అనే అధ్యాయంలో వివరంగా చర్చించబడుతుంది.

2. ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధి సమాజం :

ప్రవాసాంధ్ర సంస్థలకు తలమానికమై, తెలుగు సాహితీ సంస్కృతులకు కాణాచియై, పదునారేండ్ల పనిడిజవ్వనిలా నిత్యకల్యాణియై, రసవత్తర గోష్ఠీ నదస్సులతో సాహితీసేవ చేస్తున్న ప్రాచీనసంస్థ - ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధి సమాజం.

మాతృభాషాభిమానం, సంఘసేవానిరతి, అభ్యుదయ వాంఛల ప్రాతిపదికగా “బ్రహ్మపురం” అనే నామాంతరంగల జరంపురంలో (ఒరిస్సా) 1909 జనవరి 1 న ఆంధ్రభాషాభివృద్ధి సమాజం స్థాపించబడింది. ఆదిభట్ల తరణయ్యసిద్ధాంతి, ఆదిభట్ల వెంకన్న, కోరుకొండ జగజ్జనరావు, బచ్చు జగన్నాథదాసు, ఊటుకూరి గోపాలరావు, పూడిపెద్ది సూర్యనారాయణ మొదలైన త్యాగధనుల సహకారంతో స్థాపించబడిన ఈ సంస్థ కార్యకర్తలలో భోగరాజు నారాయణమూర్తి, తాపీ ధర్మారావు, పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి వంటి ప్రముఖులుండటం గమనార్హం. తిరుపతి వెంకటకవులు, గురజాడ, కందుకూరి, కట్టమంచి, పానుగంటి, గిడుగు వంటి సాహితీ వేత్తల ప్రశంసలు పొందిన ఈ సమాజం నేటికీ చైతన్యంతో పనిచేస్తోంది.

♦“ఆంధ్రభాషాభివృద్ధిసమాజం” ఆమృతోత్సవసంచిక (1984) ఆధారంగా

3. చెన్నపురి ఆంధ్రమహాసభ: ♦

1916 - ఏప్రిల్ 17 న శ్రీ పిట్టి త్యాగరాజచెట్టి అధ్యక్షతన శ్రీయుతులు మునగాల రాజాగారు, కడప పేజుగోపాలనాయుడు, హోతా సూర్యనారాయణగారు, గాడిచెర్ల హరిసర్వోత్తమరావు, ఉన్నవ లక్ష్మీ నారాయణ, బుర్రా శేషగిరిరావు, కోటంరాజు పున్నయ్య మొదలైన ఆంధ్ర ప్రముఖుల సహకారంతో “చెన్నపురి ఆంధ్రసభ” స్థాపించబడింది. 1929 లో ఆంధ్రనాటకసభ, చెన్నపురి ఆంధ్రసభలో లీనమవటంవల్ల “చెన్నపురి ఆంధ్రమహాసభ”గా పేరు మార్చబడింది. సామాజిక కళారంగాలతో పాటు సాహితీనేవకూడా చేసి మద్రాసులో ఆంధ్ర పతాకన ఎగురవేసిన సంస్థ ఇది. నీలంరాజు వెంకటేశ్వయ్య వేదం వెంకట్రాయశాస్త్రి, కాశీ నాధుని నాగేశ్వరరావు వంతులుగార్లు సాహిత్యశాఖను చేపట్టారు. వ్యాస రచనలో, పద్యరచనలో పోటీలు నిర్వహించారు. శ్రీయుతులు విస్సా అప్పారావు, వేదాల తిరువెంగళాచార్యులు, కాటూరి, మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ, పూతలపట్టు శ్రీరాములరెడ్డి, దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, సి. నారాయణరెడ్డి వంటి హేమా హేమిలు చెన్నపురి ఆంధ్రమహాసభ కార్యక్రమాలలో పాల్గొని మద్రాసులోని ఆంధ్రులకు సాహిత్యంపై మక్కువ కలిగించారు. నేటికీ చైతన్యవంతమైన కార్యక్రమాలతో సజీవంగా వృద్ధిపొందుతున్న సంస్థ ఇది.

4. సాహితీ సమితి :

“బహుకాల పరిచయము, అన్యోన్య ఆదరానురాగములు, మనస్సుల కలయిక, భారతీయ సంస్కృతీ సంప్రదాయ విద్యలపై లక్ష్యము, శాంత చిత్తముతో విషయముతో పనిచేయు స్వభావము, కళ, భాష, విద్యా శాస్త్రాదులలో దేనియందైన ప్రావీణ్యము, అమంగళకరములు, జుగుప్సాకర

♦ ‘చెన్నపురి ఆంధ్రమహాసభ’ 68వ వార్షికోత్సవ సంచిక ఆధారంగా (1984)

ములైనవానిని పరిహరించి, ఉదాత్తములు, ఉల్లాసప్రదములు, విజ్ఞానదాయకములైన కృతులు నెరవేర్చగలవారితో ఈసోదరవర్గము సాహితీసమితిగా వర్ణింపబడుచున్నది. అని తల్లావజ్ఞుల శివశంకరశాస్త్రిగారు సాహితీసమితిలోని సభ్యుల యోగ్యతలను వివరించారు. నవ్యసాహిత్యవ్యాప్తికి మూలస్థంభమైన సాహితీ సమితి తెనాలిలో 1919 లో స్థాపించబడింది.

సాహితీసమితిలో మహాకవులున్నారు. కథానికా స్రష్టలున్నారు. నవలా రచయితలు, గేయ కావ్యకర్తలు ఉన్నారు. నాటక రచయితలు, నాటికారచయితలు, విమర్శకులు ఉన్నారు. లాక్షణికులున్నారు. చరిత్రలో పారంముట్టినవారున్నారు. ఉద్ధండ పండితులైన పెద్దలతోపాటు స్రష్టా వంతులైన యువరచయితలు, కవులుకూడా సాహితీ సమితిలో సభ్యులే. ప్రతిభావంతమైన, వ్యుత్పన్నతా శక్తియుతమైన 'సాహితీ సమితి'కి సభాపతిగా తల్లావజ్ఞుల శివశంకరశాస్త్రిగారుండేవారు. కార్యవర్గసభ్యులలో, సాధారణసభ్యులలో ప్రసిద్ధులు చాలామంది ఉన్నారు. గిడుగు రామమూర్తి వంతులుగారు సాహితీసమితికి గౌరవ సభ్యులుగా ఉన్నారు. సాహితీసమితితో అనుబంధం పెంచుకొన్నవారిలో కొందరు -

దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి
రాయప్రోలు సుబ్బారావు
పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు
పిలకా గణపతిశాస్త్రి
చింతా డీక్షితులు
జమ్మలమడక మాధవరామశర్మ
మునిమాణిక్యం నరసింహరావు
కొమాండూరి కృష్ణమాచార్యులు
నండూరి వెంకటసుబ్బారావు

వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి
కాటూరి వెంకటేశ్వరరావు
నోరీ నరసింహశాస్త్రి
అడివి వాసిరాజు
మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి
సంజీవదేవ్
శ్రీనివాసశిరోమణి
వావిలాల సోమయాజులు
మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రి

గ్రాంధిక భాషాపరిరక్షణకు, ప్రాచీనసంప్రదాయ సాహిత్యరక్షణకు కంకణం కట్టుకొన్న ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ కు వ్యతిరేకంగా వాడుకభాషా ప్రాచుర్యంతోసం, నవ్యసాహిత్య వ్యాప్తికోసం సాహితీ సమితి ఏర్పడింది కథా సాహిత్యానికి చలువపందిళ్ళు వేసింది సమితిసభ్యులే. ఏకాంక నాటికా రచనకు బీజం వేసింది సమితి సభ్యులే. పద్యనాటికలు కూడా ప్రదర్శన యోగ్యములే అని శివశంకరశాస్త్రిగారు నిరూపించిన కాలముది. నారాయణ రావు, నారాయణభట్టు, బారిష్టరు పార్వతీశంవంటి నవలలు, నాయకురాలు, వసంతనేనవంటి నాటకాలు, జాతక కథలు, నవరసగంగాధరం మొదలైన ఉత్తమ సాహిత్యసృష్టికి సాహితీసమితి బాటలు వేసింది. దేవులపల్లి, రాయప్రోలు, నుండూరి, కరుణశ్రీ ప్రభృతులు కవితా జైత్రయాత్రలు సాగించారు. భారతి, శారద వంటి పత్రికలకన్న ముందుగానే “సాహితీ” పత్రికను నడిపిన ఘనత సాహితీ సమితికే దక్కుతుంది. ‘సాహితీ’ నడిపిన కొంతకాలం తర్వాత - ఆ పత్రిక ఆగిపోవడంతో - మళ్ళీ “సఖి” అనే పత్రికను నడపవలసి వచ్చింది.

“కవిత్వమూ లలిత కళలూ అంటే విశేషము అభిమానమున్న అనేక యువకులు కూడడము తటస్థించినది. వారంతా మిత్రులైనారు. అంతా ఇంగ్లీషు వాఙ్మయాన్ని అభినివేశముతో చదివి అవగాహన చేసుకున్నవారు. బెంగాలీ, హిందీ, మరాఠీ మొదలైన భాషల్ని అభ్యసించి, అభాషలలోని కావ్యాల్ని చదవసాగినారు. నిరంతరము సాహిత్యగోష్ఠి తోనూ, చమత్కార భాషణలతోనూ కాలముగడిపిన జిజ్ఞాసువులు వారంతా. కీర్తికామమూ, స్వార్థమూ, అహంకారమూ వాళ్ళ మనసుల్ని కలుషితము చేయలేదు. ఒక్కచోట్లా తాడనిలిన ఆనాటి మధురప్రకృతుల సమావేశమే క్రమముగా సంస్థయై సాహితీలోకాన్ని ఏలుతున్నదంటే ఎంత చిత్రం! అని కురుగంటి సీతారామాచార్యులుగారు, పిల్లలమఱ్ఱి పెంకట హనుమంత రావుగారు పేర్కొనటంవల్ల సాహితీసమితి దౌన్నత్యం తెలుస్తుంది.

కేవలం రచయితలతో మాత్రమే స్థాపించబడిన సంస్థగా సాహితీసమితి విశిష్టమైనది.

5. వర్ధమాన సమాజం :

1906 లో నెల్లూరులో కొంతమంది యువకులతో — “The Nellore Progressive Union” గా స్థాపించబడి “వర్ధమాన సమాజం” గా రూపుదిద్దుకొని నెల్లూరుకు కీర్తికిరీటమైంది. సమాజ శ్రేయస్సుకు సాహిత్యమొక సాధనంగా భావిస్తున్న సంస్థ ఇది.

“దెబ్బదియైదు వర్షములు తీవిదలిర్పగ నీ యమూల్యమౌ
కబ్బములిచ్చి పాఠకనికాయ హృదంతరసీమలన్ వెలుం
గబ్బగ జేసినట్టి మహితాత్మపు, తారలు సూర్యచంద్రులున్
బ్రబ్బెడు సంతదాక ధరపై విలసిలుము జ్ఞానదాత్రీవై”

అని మోచర్ల రామకృష్ణకవిగారు ప్రశంసించిన వర్ధమాన సమాజం అభివృద్ధికి శ్రీయుతులు టి. వి. వెంకటరామ అయ్యర్ అవర్ గళు, శ్రీ రేణాల పట్టాభిరామరెడ్డి, శ్రీ రేణాల లక్ష్మీనరసారెడ్డి, రావుబహదూర్ ఎమ్. చెంగయ్యపంతులు, శ్రీ ఎ. ఎన్. కృష్ణారావుపంతులు, మాడభూషి సరసిం హాచార్యులు, తిక్కవరపు రామిరెడ్డి మొదలైన మహాపురుషులు కృషి చేశారు. సాహిత్యసమారాధనోత్సవాలు, కవుల జయంత్యుత్సవాలతోపాటు ప్రచురణలు కూడా చేపట్టడం విశిష్టంగా చెప్పుకోవాలి. పతాభి “ఫిడేలు రాగాల డజను”, “కయితనాదయిత” కావ్యాలను, మధుపూరు కోదండ రామిరెడ్డిగారి “వేమన-పాశ్చాత్యులు” గ్రంథాన్ని, “కవితా వైజయంతి” విమర్శనా గ్రంథాన్ని ప్రచురించడమే కాదు — “బయోగ్రాఫికల్ స్కెచ్స్ ఆఫ్ ది దక్కన్ పొయెట్స్” వంటి అంగ్ల గ్రంథాలను కూడా ప్రచురించటం ప్రశంసనీయం.♦

♦ ‘వర్ధమానసమాజం’ — ప్లాటినంజూబిలీ సంచిక ఆధారంగా (1982)

6. * నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు :

గ్రామ్యభాషావాదం అనర్థదాయకమనీ, గ్రాంధికభాషె శరణ్యమనీ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు నొక్కి వక్కాజించడంతో అందులో వున్న ఆధునిక భావవాదులు తిరుగుబాటు చేసారు. తణుకులో జరిగిన ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు 13వ వార్షిక సభలో “గ్రామ్యముకాని వ్యావహారికాంధ్రభాషలో పూర్వ సాంప్రదాయము ననుసరించి గ్రంథములు రచింప వచ్చును” అనే తీర్మానం చేస్తే, తర్వాత జయంతి రామయ్య పంతులు గారు ఆ తీర్మానాన్ని రద్దుచేశారు. ఈ సంఘటనతో సంస్థలో ఉండి వ్యావహారిక భాషావాదం అంగీకరింపజేయలేక పోట్లాడుకోలేక పెద్దమనిషి తరహాగా వేరే సంస్థ పెట్టుకోవాలని నిర్ణయించారు. “వ్యావహారిక భాషావాదులు మర్యాదస్తులకు యోగ్యమైన పనిచేసి నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు స్థాపించినారు” అని నోరి నరసింహమూర్తిగారు పేర్కొన్నారు. (సారస్వత వ్యాసములు)

1933లో స్థాపించబడిన నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు సంస్థకు 1836 వరకు నియమ నిబంధనలు ఏర్పడలేదు. పరిషత్తు సభ్యులు పద్యకావ్యాలు వచనకావ్యాలు వ్రాయవచ్చు. కథ, నాటకం, వ్యాసం - ఏ దో ఒకటి రచించేవారే నవ్య సాహిత్య పరిషత్తులో సభ్యులయే అర్హతను కలిగి ఉంచారని నిర్దేశించారు. వ్యావహారిక భాషావ్యతిరేకులకు ఈ సంస్థలో స్థానం ఉండదని నిర్వచనంగా ప్రకటించారు. నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు నిర్వహించిన వార్షిక సభలకు శ్రీయుతులు పంచాగ్నుల అదినారాయణ శాస్త్రి, గిడుగు, చిలుకూరి నారాయణరావు, రాయప్రోలు, తల్లావఝుల దేవులపల్లి, అడవి బాపిరాజు, కాటూరి, బుర్రా శేషగిరిరావువంటి సాహితీ ప్రముఖులు అధ్యక్షత వహించి తమ ఉపన్యాసాలతో ఉత్తేజం కలిగించారు.

* సారస్వత వ్యాసములు : 5వ సంపుటం, ఆం. ప్ర. సా. అకాడమి, పుటలు - 120, 130.

నవ్య సాహిత్య పరిషత్తుకు గౌరవాధ్యక్షులుగా చెళ్ళపిళ్ళవారు, చల్లపల్లి రాజావారు, ముక్త్యాల రాజావారు ఉండేవారు. మల్లంపల్లి సోమ శేఖర శర్మగారు, గడియారం వెంకట శేషశాస్త్రిగారు, చిరుమామిళ్ళ శివ రామకృష్ణ ప్రసాద్ గారు, ఆచంట జానకిరామ్ గారు, అనిశెట్టి, జమ్మల మడక, విశ్వనాథ, చింతా దీక్షితులు, పేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు ప్రభృతులు సభ్యులుగా ఉండేవారు. భావకవిత్వం, పద్యకవిత్వం, ఆధ్యాత్మిక సాహిత్యం, నాటక సాహిత్యం, విమర్శ - అన్ని ప్రక్రియలను సమాదరించిన నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు కార్యస్థానం గుంటూరులో ఉన్నా - బందరు బరంపురం, రాజమండ్రి, అనంతపురం, చెన్నపట్నం, కాకివాడ, విజయవాడలలో సభలు జరిపేవారు. “నవ్య కవులందరి ప్రతిభ ఏకముఖంగా ప్రదర్శించవలెనను” ఆశయంతో తెలికిచర్ల వెంకటరత్నంగారి సంపాదకత్వంలో “ప్రతిభ” సాహిత్య పత్రికను నడిపి అమూల్యమైన సేవ చేసింది నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు.

7. ♦ ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు:

హైదరాబాదు నగరంలో సారస్వతాన్ని, సంస్కృతిని ప్రజా పముదాయానికి అందజేసే సంస్థ ఆవశ్యకత గోచరించింది. ఆనాడు తెలుగు భాషకు విద్యావ్యస్థలోగాని, పరిపాలనా వ్యవస్థలోగాని ఎటువంటి స్థానము లేకుండెను. అంతేకాదు - తెలంగాణలో తెలుగు భాషాదీపము పూర్తిగా ఆర్పివేయడమే అప్పటి ప్రభుత్వ విధానమై యుండెను. అక్కడక్కడ ప్రమిదలలో మినుకు మినుకుమను చమురు దీపాలవలె తెలుగు సాహితీ సంస్కృతులు వల్లెవట్టులలో ప్రకాశించినప్పటికిని యీ కాంతిని మరింత అతిశయింపజేసి, ఏకోన్ముఖము గావించడానికి ఒక సంస్థ అవసరమై యుండెను” అని ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ నిర్వాహకులైన దేవులపల్లి

♦ ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు - రజతోత్సవ సంచిక (1976)

ఆధారంగా

రామానుజరావుగారు సంస్థ స్థాపించబడిననాటి పరిస్థితులను తెలిపారు. హైదరాబాదులో 1943లో ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు స్థాపించబడినది.

రెడ్డి హాస్టలులో బూర్గుల రంగనాథరావు, ధాన్వరభట్ల కృష్ణారావు సమావేశకర్తలుగ లోకనంది శంకర నారాయణరావు అధ్యక్షతన తొలి సమావేశం జరిగింది. పరిషత్తు నియమావళిని మాడపాటి హనుమంత రావు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, బూర్గుల రామకృష్ణారావు, ఆదిరాజు పీఠ భద్రరావు ప్రభృతులు రూపొందించారు. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు ఆశయాలివి -

- 1 రాష్ట్రాంధ్రులలో మాతృభాషాభిమానం పెంపొందించి తద్వ్యాప్తికై పాటుపడుట.
- 2 వివిధ ప్రదేశములందు వాఙ్మయముయొక్క వివిధశాఖలతో కూడిన సమావేశములు జరిపి ప్రబోధమును కలిగించుట.
- 3 పాఠ్య ప్రణాళికను సిద్ధపరచి పరీక్షలు జరుపుట.
- 4 సారస్వత సంస్థలను. సారస్వతోపాసకులను ప్రోత్సహించుట.
- 5 సాహిత్యము, ప్రకృతి విజ్ఞానము మున్నగు విషయములపై గ్రంథములు వ్రాయించి ప్రకటించుట.
- 6 ఉత్తమ గ్రంథములకు పారితోషికములిచ్చియు, సమావేశములలో రచయితలను సన్మానించి ప్రోత్సహించుట.

29-9-1994 నుంచి 6-10-1994 వరకు జరిపిన ఆంధ్ర మహా కవి జయంతి సప్తాహం - ఆంధ్ర సారస్వతపరిషత్తుకు ఖ్యాతి సంపాదించి పెట్టింది. పరిషత్తు పండిత సారస్వతము, ప్రజాసారస్వతము, బాల సారస్వతము అని మూడు విధాలుగా సాహిత్య గ్రంథాలను ప్రకటించింది. సురవరం వారి "ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర", సన్నిధానంవారి "కావ్యాలంకార

సంగ్రహము”, వంటి సాహితీ విలువలుగల పుస్తకాలు నూరువరకు ప్రచురించి సాహితీ సేవచేసిన సంస్థ ఇది. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు పక్షన ప్రాచ్యకళాశాల, గ్రంథాలయ పథనాలయాలు, పుస్తక విక్రయశాలలు నిర్వహింపబడటం విశేషం. వివిధ జిల్లాలలో పరిషత్తుశాఖలుకూడా వెలువడ్డాయి. గడియారం రామకృష్ణశర్మ, దేవులపల్లి రామానుజరావుగార్ల కృషి వల్ల ఈ పరిషత్తు ఈనాటికి సారస్వత కృషి జరుపుతోంది. జంట నగరాలతో సాహిత్య కేంద్రంగా విరాజిల్లుతోంది.

8. ♦ కవితా సమితి:

జాతీయోద్యమం ముమ్మరంగా సాగుతున్న రోజుల్లో ఉత్సాహవంతులైన ముగ్గురు యువకులు వి శా ణ ప త్న ం లో స్థాపించిన సంస్థ ఇది. 6-5-1926న కవితాసమితిని స్థాపించిన యువకులు - పురిపండా అప్పల స్వామి, శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు, వడ్డాది సీతారామాంజనేయులు.

తనుగుత్తరిని గద్దెనెక్కించాలనీ, తెలుగుపలుకు నుడిని తీర్చిదిద్దాలనీ తపనపడే “కవిగారు” (మారేపల్లి రామచంద్ర శాస్త్రిగారు) కవితా సమితికి శాశ్వత అధ్యక్షులు. క వి గా రి నివాసస్థలం “ధర్మాశ్రమం”లో మొదటి సమావేశం 20-11-1926న మధ్యాహ్నం జరిగింది. భ్రమిడి పాటి చినయజ్ఞనారాయణ శర్మగారు ఉపాధ్యక్షులుగా, పురిపండా కార్యదర్శిగా సన్నివీను సత్యకేశవరావుగారిని కోశాధిపతిగా ఎన్నుకొన్నారు. పద్య, గద్య, గేయాలలో రచన చేయగలిగినవారు సభ్యులుగా ఉండవచ్చు. సభ్యులు కవించిన గ్రంథాలను కార్యనిర్వాహకవర్గం అమోదిస్తే క వి తా సమితి గ్రంథావళిగా ముద్రించవచ్చు. సంవత్సరానికి కనీసం మూడుసార్లయినా సమితి సమావేశంకావాలి అని నిర్ణయించుకొన్నారు.

♦ చరిత్రాత్మకమైన సాహితీసంస్థ (వ్యాసం) - 27-5-1984 నాటి ఆంధ్రజ్యోతి దినపత్రిక.

కవితాసమితిలో ఆచంట సాంఖ్యాయనశర్మ, కేతవరపు వేంకట శాస్త్రి, తాపీ ధర్మారావు, నెట్టి లక్ష్మీనరసంహం, గొబ్బూరి వేంకటా నంద రాఘవరావు, తెన్నేటి విశ్వనాథం, స్థానాపతి సత్యనారాయణశాస్త్రి, స్థానాపతి రుక్మిణమ్మ, శ్రీశ్రీ, ఆరుద్ర మొదలైన సాహితీ ప్రతులు వీటై మంచి సభ్యులుగా ఉండేవారు. ప్రామాణికమైన రచనలతో 'వైశాఖి' గా రెండు సంచికలను, 'కవితాసమితి వార్షికోత్సవ సంచిక'ను ప్రచురించింది. శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారికి జరిగిన కనకాభిషేకం, కవి గారికి జరిగిన షష్టిపూర్తి ఉత్సవం కవితాసమితికి ప్రచారం తెచ్చాయి. 1993లో గిడుగు రామమూర్తిగారి అధ్యక్షతన - మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారి సమక్షంలో "ఆంధ్ర కవుల ఛాయాచిత్ర ప్రదర్శన" జరిగింది. 10-12-1933న విశ్వకవి రవీంద్రనాథతాగూరు వి శా ఖ వచ్చినప్పుడు కవితాసమితి ఏర్పాటుచేసిన సత్కారసభ పురజనులప్రశంసలు అందుకొంది అనకాపల్లి, మద్రాసునలో కవితాసమితి శాఖలు ఏర్పడినాయి. 1928లో శ్రీశ్రీ పద్య కవితాసంపుటి "ప్రభవ"ను కవితాసమితి ప్రచురించింది. పురిపండా వ్యావహారికాంధ్ర మహాభారత సంపుటాలు, కవిగారి "తెలుగు తోబుట్టువులు", "నన్నయ్య నుడులు" వంటి ముప్పయి గ్రంథాలను కవితా సమితి ప్రచురించింది. కవిగారు శ్రమపడి తయారుచేసిన "నుడికడలి"ని ప్రచురించాలనే సమితి సంకల్పం విజయవంతం కాకపోవటం ఆంధ్రుల దురదృష్టం. ఇటీవల వజ్రోత్సవం జరుపుకొన్న 'కవితాసమితి' కూడా మూలపడింది.

9. శ్రీ కృష్ణదేవరాయ గ్రంథమాల :

'గ్రంథమాల' పేరుతో సాహితీసేవ చేస్తున్న సంస్థలలో ప్రాచీన మైనది, ప్రముఖమైనది శ్రీ కృష్ణదేవరాయ గ్రంథమాల. "రాయలసీమలో

♦ ఈ సంస్థ ప్రచురించిన స్వర్ణోత్సవ ప్రత్యేక సంచిక (1983) ఆధారంగా.

నిక్షిప్తమైన ప్రతిభాసంపదను, కళాసాహిత్య సాంస్కృతిక జీవన సర్వస్వ మాధుర్యం పెలుగులోకి తీసుకురావాలనే ద్యేయంతో కల్లూరు అహోబిలరావుగారు సారధిగా, ఘాతీ కృష్ణమూర్తిగారు, విద్వాన్ హెచ్. దేవదానముగారు సహకరించగా - ఈ ముగ్గురూ కలిసి 1931లో బళ్ళారిలో శ్రీ కృష్ణదేవరాయ గ్రంథమాలను స్థాపించారు. ప్రధానంగా గ్రంథప్రచురణ - గ్రంథ సేకరణ, కవిపండితుల ప్రోత్సాహం, ఆ శయలుగా సాహితీ సేవచేసి సాహిత్య అకాడమిచే గుర్తింపు పొందిన సంస్థ ఇది.

బళ్ళారినుంచి అనంతపురానికి మారిన తర్వాత 1956 నుంచి 'హిందువురం కేంద్రంగా సంస్థమరింత అభివృద్ధి చెందుతోంది. ఈ సంస్థ ప్రచురించిన 'రాయలసీమ రచయితల చరిత్ర' పండితుల ప్రశంసలు పొంది రాయలసీమ విశిష్టతను చాటిచెప్పింది. మధురకవి బెహూరి శ్రీనివాసమూర్తి, కవిత్వపేది కల్లూరు వెంకట నారాయణరావు. రాయలసీమ కేసరి అహోబిలరావుగారి రచనలతోపాటు మొత్తం యాభై గ్రంథాలను ప్రచురించింది. 'రాయలసీమ సాహితీసీమ' అని చాటిచెప్పిన ఘనత శ్రీ కృష్ణదేవరాయల గ్రంథమాలకే దక్కుతుంది.

10 • ఆంధ్ర బాలానంద సంఘం :

బాల సాహిత్యాన్ని, బాల సాహిత్య రచయితల్ని ప్రోత్సహించి, భావిభారత పౌరుల్ని తీర్చిదిద్దటానికి బాల సాహిత్య సంస్థల అవసరం వుంది న్యాయపతి రామవరావు (రేడియో అన్నయ్య), న్యాయపతి కామేశ్వరి (రేడియో అక్కయ్య) దంపతులు 1940 లోనే గుర్తించారు. మొదటి సారిగా "ఆంధ్ర బాలానంద సంఘం" ప్రారంభించారు మొదట ఈ సంఘపు కార్యాలయం మద్రాసులో ఉండేది. ప్రస్తుతం హైదరాబాదులో

♦ 'బాలానందం' (వ్యాసం) - ఎమ్. శివప్రసాద్ - 11-3-1990

ఆంధ్రపత్రిక. బాలల అకాడమీ 1976 లో ప్రారంభించబడి, ప్రస్తుతం నిర్వీర్యం కావటంవల్ల పేర్కొనటంలేదు.

ఈ సంస్థ కార్యకలాపాలను కొనసాగిస్తోంది. శ్రీమతి దుర్గాభాయి దేశ్ ముఖ్య శ్రీ బుర్గుల రాఘవకృష్ణారావు, శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు ప్రభుత్వ సహకారంతో సొంత భవనం కూడా దక్కింది. 1952 లో తొలిసారి “చిల్డ్రెన్స్ కాన్ఫరెన్సు” మద్రాసు లో నిర్వహించడం, “చిల్డ్రెన్స్ మొబైల్ లైబ్రరీ” నడపటం, “చిల్డ్రెన్స్ థియేటర్ ఫెస్టివల్” నిర్వహించడం, బాలబాలికలకు సాంస్కృతిక పోటీలు నిర్వహించటం, ‘బాల’ మాసపత్రికను ప్రచురించటం ఆంధ్ర బాలానంద సంఘం సాధించిన మన విజయాలలో కొన్ని. బాలల భవితవ్యంకోసం, బాలలలో మేధావిలన కోసం - బాల సాహిత్యాభివృద్ధికోసం - బాల సాహిత్య రచయితల ప్రోత్సాహంకోసం ఆజవాంతం పాటుపడిన న్యాయపతి రాఘవరావు, కామేశ్వరి దంపతులు చిరస్మరణీయులు.

11. అభ్యుదయ రచయితల సంఘం :

ఒక సిద్ధాంతం, ఉద్యమం - ప్రాతిపదికగా ఏర్పడిన సంస్థలలో అభ్యుదయ రచయితల సంఘం మొదటిది. ఈ సంస్థ ప్రధాన ఆశయాలు ఇవి - ♦

- 1 మన సమాజంలో జరుగుతున్న మార్పుల్ని గుర్తించి వాటిని, అభివృద్ధిని ప్రతిబింబింపజేసే సాహిత్యాన్నీ సృష్టించడం భారతీయ రచయితల విధి.
- 2 సారస్వతంలో శాస్త్రీయమైన హేతువాదాన్ని చొప్పించి దేశంలో ఉన్న అభివృద్ధికర శక్తులకు చేయూతనివ్వాలి.
- 3 కులమత కక్షలు, జాతి విద్వేషం, వర్గదోషిడి - ఫీటిని పురిగొల్పే వ్రాతల్ని ప్రతిఘటించాలి.
- 4 సారస్వతం, తదితర కళలు ఛాందసవర్గాల చేతుల్లో నలిగి మలినమవుతున్నవి. వాటిని వారి అధిపత్యంనుంచి తప్పించడం

♦ సంఘ ప్రణాళిక - ‘అభ్యుదయ’ యాభై ఏళ్ళ ప్రత్యేక సంచిక (1988) పుటలు 24, 25.

ప్రజాసముదాయానికి సన్నిహితపరచడం, జీవితయాధార్థ్యాన్ని ఉన్నదున్నట్లుగా కనబరిచే శక్తి వంతమైన సాధనాలుగాచెయ్యాలి

5 ఆచారాల్ని, వ్యవస్థల్ని, హేతువాదంతో పరిశీలించడానికిన్ని కార్యాచరణకు ప్రోత్సహించి సంఘటనాశక్తిని అలవరచి, మార్పులు తేవడానికిన్ని తోడ్పడే విమర్శనాభావాన్ని మనలో ఉత్తేజింపజేసే ప్రతి వ్రాతా అభివృద్ధికరమైనదే.

6 ఆలోచనా స్వాతంత్ర్యం, అభిప్రాయాల స్వాతంత్ర్యాల స్వేచ్ఛ, ప్రచారహక్కును రక్షించడానికి పోరాడాలి.

ఈ ఉద్దేశాలతో 1996 - ఏప్రిల్ లో - లక్నోలో మున్సిప్రేమ్ చంద్ అధ్యక్షతన భారత అభ్యుదయ రచయితల సంఘం (Indian Progressive Writer's Association) స్థాపించబడింది. సజ్జాద్ జహీర్, ముక్కురాజ్ ఆనంద్, కైఫీఆజ్మీ, కె. ఎస్. అబ్బాస్ మొదలైన ప్రసిద్ధ రచయితలు సభ్యులుగా ఉండేవారు. చదలవాడ పిచ్చయ్యగారి కృషివల్ల 1943, ఫిబ్రవరి 14, 14 తేదీలలో ప్రథమాంధ్ర అభ్యుదయ రచయితల సంఘ సమావేశం తెనాలిలో తాపీ ధర్మారావు అధ్యక్షతన జరిగింది. “పీడింపబడేవాళ్ళూ, పీడించేవాళ్ళూ వున్న యీ వర్గసమాజం ఉండాలని ఎవరూ కోరరు. రానున్న విధానంలో సాధారణ మానవుడే ముకుటధారి. పురోగమిస్తున్న లోకాన్ని ప్రతిఘటించేవారు ఎప్పుడూ అభ్యుదయవాదులు కాజాలరు. ఈ ధనిక సమాజం పోవాలనుకోవటమే అభ్యుదయం. ఇది మనసులో పెట్టుకొని వ్రాసేది అభ్యుదయ రచన.” అని దేవులపల్లి కృష్ణ శాస్త్రిగారు తృతీయ అభ్యుదయ రచయితల మహాసభలో (1956) చేసిన అధ్యక్షోపన్యాసంలో పేర్కొన్నారు. ♦

1965, జులై 30న విజయవాడలో జరిగిన అరసం అయిదవ మహా సభలకు శ్రీశ్రీ అధ్యక్షత వహించి - “మనది నూటికి నూరుపాళ్ళు సాహిత్య సంస్థ. ఇందులో ఏ రాజకీయపక్షానికీ పెత్తనం ఉండబోదని మన ప్రణాళిక నిష్కర్షగా స్పష్టంచేసింది. కొన్ని ప్రధాన సూత్రాలకు కట్టుబడి కొన్ని ప్రత్యేక లక్ష్యాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని మనం పని చేస్తాం.” ♦ అని ఉపన్యాసంలో పేర్కొనటం జరిగినా, తర్వాత రాజకీయాల ప్రభావం ఎక్కువై చివరకు అరసం చీలిపోవటం సంభవించింది. ఈ సందర్భంలో “తెలుగు సాహిత్యంలో కల్లోలక్షీణ దశాబ్దాలు” గ్రంథంలో రచయిత ‘అనంతం’ విమర్శను ఉదాహరించటం సముచితంగా వుంటుంది.

“1955 నాటికి ఉద్యమం ఉత్సాహంగా నిర్వహించే రచయితలు చెల్లాచెదురయ్యారు. కొందరు యువ రచయితలు అభ్యుదయోద్యమానికి నిర్మాణరూపం యిచ్చారు. కాని అది ఆదిలో వున్నంత పటిష్ఠంగా లేక పోయింది. చాలామంది రచయితలు రేడియోలకు, సినీమాలకు ఆమ్ముడు పోయారు. అభ్యుదయ రచయితల సంఘం ఇంచుమించు అవసానదశకు చేరుకుంది. 1955 నుంచి కమ్యూనిస్టు పార్టీ చీలికలతో క్షీణిస్తోంది. దాని ఫలితంగా అరసం నిర్జీవమైపోయింది. అరసం నిర్జీవంగావున్నా అభ్యుదయ భావాలు సాహిత్యంలో విరివిగా వ్యాపించాయి.” (పుట 11)

అభ్యుదయ కవిత్వం రెండు దశాబ్దాలపాటు (1935-55) తెలుగు సాహిత్యాన్ని సుసంపన్నం చేసింది. ప్రథమదశకంలో అభ్యుదయకవిత్వం ఉద్యమ వేగాన్ని అందుకొని సాహిత్యాన్ని సమాజానికి దగ్గరగా తీసు కెళ్ళింది. సామాన్యజీవితపు స్థితిగతుల్ని బాగుపరచే యత్నంలో ప్రజల్ని చైతన్యవంతుల్ని చేసింది. పండితులకూడా అభ్యుదయ దృక్పథంతో

♦ అభ్యుదయ సాహిత్యం (వ్యాసం) - ఆరుద్ర - ఆంధ్రజ్యోతి రజతోత్సవ సంచిక (1985) - పుట 50.

రచనలు చేసేవారు. 'అభ్యుదయవాది' అనిపించుకోవటం గొప్పగాభావించే వారు. అభ్యుదయరచయితలు ఛందస్సును సర్వపరిష్కారంగా భావింపారు. ఆధునికభావాల వ్యక్తీకరణకు పద్యం పనికిరాదనుకొని పదన కవిత్వాన్ని స్వీకరించారు. తుమ్మల వెంకట్రామయ్య, అనిసెట్టి, ఆరుద్ర, దాశరథి, కాళోజీ, కుందుర్తి, సోమసుందర్, నాల్ల చిరంజీవి, కౌఠవటిగంటి కుటుంబరావు, చాసో, గజ్జెల మల్లారెడ్డి, కె. వి. రమణారెడ్డి ప్రభృతుల నిర్వహణలో ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో విప్లవం తీసుకొచ్చిన అభ్యుదయ రచయితల సంఘం నీరసించిపోయి - విప్లవ రచయితల సంఘానికి దారి యిచ్చి తప్పుకొంది. అయితే ఆరసం ప్రచురించిన సాహిత్య గ్రంథావళి, ఆరసం నడిపిన అభ్యుదయ, తెలుగుతల్లి పత్రికలు అభ్యుదయ సాహిత్యానికి వుష్టిని చేకూర్చాయి. ప్రతిభగల కవుల్ని, కథారచయితల్ని, లోకానికి పరిచయం చేసిన ఘనత, సాహిత్య గమనాన్ని మరో మలుపు తిప్పిన ఖ్యాతి అభ్యుదయ రచయితల సంఘానికే దక్కుతుంది.

12. తెలంగాణా రచయితల సంఘం :

“తెలంగాణాలో సాహిత్యోద్యమాన్ని విస్తృత ప్రాతిపదికమీద నడిపించడానికి, యవ రచయితలలో సృజనాత్మక శక్తిని పెంపొందించడానికి 1951 నెప్టేంబరు 6న హైదరాబాదు నగరంలో తెలంగాణా రచయితల సంఘం స్థాపించబడింది.” ♦ 1952లో ఈ సంఘానికి జరిగిన ఎన్నికలలో దాశరథి అధ్యక్షులయ్యారు. భాగి వారాయణమూర్తి ఉపాధ్యక్షులుగా, సి. నారాయణరెడ్డి ప్రధాన కార్యదర్శిగా, డి. రామలింగం సహాయ కార్యదర్శిగా ఎన్నికయ్యారు. కాళోజీ, బి. రామరాజు, దేవుల పల్లి రామానుజరావు, వెల్దుర్తి మాణిక్యరావు, వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి గారు కార్యవర్గ సభ్యులయ్యారు.

♦ ‘మజీర’ సాహిత్యపత్రిక (1954) లో వార్షికసవేదిక ఆధారంగా.

“తెలంగాణా రచయితల సంఘం కొందరు రచయితల కూటమికాదు అది ఒక ఉద్యమం. సాహిత్యమహోద్యమం. దాశరథి దానికి నాయకుడు నారాయణరెడ్డి అనుచుడు, ఉపనాయకుడు. అయితే ఇది ప్రాంతీయ తత్వాన్ని ప్రోత్సహించిన సంస్థకాదు. తెలుగుభాషకు పట్టంకట్టాలని పూను కొన్న పూనిక అది.” ♦ ఆనటం వాస్తవంగా చెప్పవచ్చు.

తెలంగాణా రచయితల సంఘానికి కరీంనగర్, సిరిసిల్లా, సిద్దిపేట, ఖమ్మం మొదలైన పట్టణాలలో శాఖలు ఏర్పడినాయి. సాహిత్య కార్యక్రమాలు పెద్దఎత్తున చేపట్టి, ప్రజలలో సాహిత్యాభిలాషను రేకెత్తించిన సాహిత్య సంస్థ ఇది. “ఉర్దూ ముషాయిరా” మాదిరిగా తెలుగులో కవి సమ్మేళనం నిర్వహించి ఆదరణ పొందిన సంస్థగా, తెలంగాణా విఖ్యాత కథకుల సమ్మేళనోత్సవాన్ని మునంగా నిర్వహించిన సంస్థగా తెలంగాణా రచయితల సంఘానికి ప్రముఖ స్థానం ఉంది. తెలంగాణాలో ఈ సంఘం ప్రప్రథమంగా 1953లో “ప్రబంధ పఠన గోష్ఠి”లను నిర్వహించింది. ప్రాంతీయభేదం లేకుండా 65 మంది అఖిలాంధ్ర కవులతో ప్రచురించిన “ఉదయఘంటలు” కవితాసంపుటి ఆనాడు ప్రాచుర్యం పొందింది.

“ఉర్దూలో చదివిన మావంటి వారికి ఈ సంస్థలవల్లనే సాహిత్యం వల్ల ఆకర్షితులయ్యే అవకాశం లభించింది. ఈనాటి రాజకీయ సంస్థలు ఎంతవని చేస్తున్నాయో ఆనాడు సాహితీ సంస్థలు అంతగా పనిచేశాయి. Multi Dimentional గా అవి పనిచేశాయి. తెలంగాణాలో ఆంధ్ర సాహిత్యం వ్యాప్తిచెందడానికి ఈ సంస్థలే ప్రాణస్నాయువులు” ♦♦ అని పలికిన ఆచార్య డి. రామరాజుగారి మాటలలో అతిశయోక్తిలేదు. ఆచారి త్రక అవసరంకోసమే తె. ర. సం. ఆవిర్భవించింది.

♦ అశ్రుతర్పణం (వ్యాసం) - వి. పి. రాఘవాచార్యులు. స్రవంతి - ఏప్రిల్ 1988.

♦♦ ముఖముఖిగా పలికిన మాటలు.

13. తెలుగు భాషాసమితి:

“భాషాప్రయుక్త రాష్ట్ర విభజన సూత్రముననుసరించి కొలది కాలములో ఆంధ్ర రాష్ట్రమేర్పడక తప్పదు. అప్పుడు మన రాష్ట్రమందలి రాజకీయభాష — అనగా ప్రభుత్వమువారి భాష తెలుగుభాషే కాకతప్పదు. తెలుగుభాషా ప్రయోజనము ఎక్కువగానున్న ఈ సమయములో జన సామాన్యమునకు సకల విషయములందలి విజ్ఞానమున్ను కలుగజేసే రచనలు తెలుగుభాషలో వి వి వి గా సాగించవలసి యున్నది.” ♦ అనే ధ్యేయంతో అక్టోబరు 10 - 1947 న ‘తెలుగు భాషాసమితి’ మద్రాసులో ఏర్పడింది. అప్పటి మద్రాసురాష్ట్ర ఆర్థికశాఖామాత్యులు బెజవాడ గోపాల రెడ్డిగారు వ్యవస్థాపక అధ్యక్షులుకాగా, ఆర్. వి. రామకృష్ణారాజుగారు, విజయనగర మహారాజు చక్రమదేవ వర్మగారు ఉపాధ్యక్షులు, కోశాధ్యక్షులుగా పర్వతనేని బ్రహ్మయ్యగారు, మోటూరి సత్యనారాయణగారు కార్యదర్శి కాగా — పి. వి. రాజమన్నారు, గాడిచెర్ల హరిసర్వోత్తమరావు ప్రభృతుల సహకారంతో సంస్థ చురుకుగా కొనసాగింది. తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వ నిర్మాణమే సమితి ప్రధాన లక్ష్యం. అయితే వి వి ధ సాహిత్యాంశాలపై పోటీలు నిర్వహించి, ప్రామాణికమైన గ్రంథరచనకు ప్రోత్సాహమిచ్చింది 1951 - 52 లో సమితి నిర్వహించిన పోటీలో కళాప్రపూర్ణ ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మ రచించిన “ఆంధ్ర కవయిత్రులు” కు బహుమతి లభించింది. సాహిత్య సభలనుకూడా నిర్వహించిన ఈ సమితి హైదరాబాదుకు మారిన తరువాత విజ్ఞాన సర్వస్వ ప్రచురణకే పరిమితమైంది.

♦ తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వంలో — ‘సంస్థ ఆశయాలు’ నుంచి ఉదాహృతం

14. * ఫ్రీవర్స్ ఫ్రంట్ :

కుందుర్తి ఆంజనేయులు గారికి మ రో పేరు “ఫ్రీవర్స్ ఫ్రంట్” (Freeverse Front) అనవచ్చు. వచన కవిత్వావ్యాప్తికి ఏదైనా చేయాలనే సంకల్పం 1958 లో కుందుర్తి గారికి కలిగింది. అది 1966లో కార్యరూపం దాల్చి ‘ఫ్రీవర్స్ ఫ్రంట్’ గా అవతరించింది. అ ధ్యక్ష, కార్యదర్శ్యాది కార్యవర్గాలకూ, ఎన్నికలకూ చోటులేని ఈ సంస్థ ప్రధాన ఆశయం - “యువకులలో, యువ కవులలో ఈ వచన కవిత్వాప్రక్రియను విరివిగా వ్యాపింపచేయటం - ప్రోత్సహించటం.”

ఆ ఆశయంతోనే ఏటా సంస్థ తరపున ఒక ఉత్తమ రచన కవిత్వా సంపుటికి బహుమతి ఈయబడుతుంది. ఈ బహుమతి పేరు ప్రఖ్యాతులున్న పెద్దలకుకాదు. ప్రతిభగల యువకులకోసం ఉద్దేశించినది. అయితే ఈ సంస్థనుంచి బహుమతి పొందిన యువకవులే పేరు ప్రఖ్యాతులు సంపాదించి కవిత్వా ప్రపంచంలో స్థిరపడటం గర్వించదగ్గ విషయం.

ఫ్రీవర్స్ ఫ్రంట్ కవిత్వాసమావేశాలను నిర్వహించేది. కుందుర్తి గారి ‘నగరంలో వాన’, ‘నాలోని నాదాలు’, సి. వి. కృష్ణారావుగారి ‘వైతరణి’, ‘నయాగరా’ వంటి కవిత్వా సంపుటులు కూడా ఈ సంస్థ ప్రచురించింది. ఫ్రీవర్స్ ఫ్రంట్ నుంచి ఉత్తమ కవిత్వాసంపుటి బహుమతి పొందినవారిలో చెరబండ రాజు, వరవరరావు, వేగుంట, శీలా పీఠరాజు, నగ్నముని, శివారెడ్డి, ఆసు రాజేంద్ర, సౌభాగ్య మొదలైన కవులున్నారు. ఈ సంస్థ బ్రట్టిలుగా సి. నారాయణరెడ్డి, శీలావి, జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం, నాయని కృష్ణకుమారి, ఎమ్. సుబ్బారావులు వ్యవహరిస్తున్నారు. కుందుర్తి మరణానంతరం వారి కుమారుడు సత్యమూర్తి, శీలావి దేవీప్రియ మొదలైనవారు ఫ్రీవర్స్ ఫ్రంట్ ను కొనసాగిస్తున్న వున్నారు.

♦ కుందుర్తి సత్యమూర్తి (హైదరాబాదు) గారు అందజేసిన సమాచారం ఆధారంగా.

15. ♦ ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి:

సాహిత్యంపట్ల ప్రజలలో ఆదరణ, అభిమానాలను కలుగచేయటానికి సాహిత్యాభివృద్ధికి కృషి చేయటానికి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం కేంద్ర సాహిత్య అకాడమి మాదిరిగా 'ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి' ని 1957 లో స్థాపించటం జరిగింది. స్వయం పరిపాలనా ప్రతిపత్తిగల ఈ సంస్థను 7-8-1957న అప్పటి భారతదేశ రాష్ట్రపతి డా॥ బాబూ రాజేంద్ర ప్రసాద్ అకాడమికి ప్రారంభోత్సవం చేశారు మొదటినుంచి సంస్థకు అధ్యక్షులుగా బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారు, కార్యదర్శిగా దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు పనిచేస్తూ చాలాకాలం వారిద్దరే సంస్థను నడిపారు. తర్వాత పురిపండా ఆప్పలస్వామిగారు, ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తిగారు, పేర్వారం జగన్నాథంగారు ప్రభృతులు కార్యవర్గంలో చేరారు. ఈ సంస్థ జళయా లలో ముఖ్యమైనవి -

- 1 తెలుగుభాషా, సారస్వతాలలో అనుశీలనా కృషిని పెంపొందించుట.
- 2 గ్రంథసూచికలను, విజ్ఞాన సర్వస్వాలను నిఘంటువులను ప్రచురించుట.
- 3 బహుమాన, సాహిత్య పురస్కారముల మూలంగా రచయితలను ప్రోత్సహించుట.
- 4 సాహిత్య పతనాశక్తిని కలిగించుట.
- 5 గ్రంథ ప్రచురణ.

♦ మన సాహిత్యానికి మనమేం చేశాం - వ్యాసం - దేవులపల్లి రామానుజరావు. ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ దినోత్సవ సంచిక (1976)

రాష్ట్రంలోని మూడు విశ్వవిద్యాలయాల ఆంధ్ర శాఖాధిపతులు ఆకాడమి గుర్తించిన సంస్థల ప్రతినిధులు, విశిష్టసభ్యులు మొదలైనవారు మొత్తం 65 మంది సభ్యులు. వీరు 14 మంది కార్యవర్గాన్ని ఎన్నుకుంటారు - ఇదే సంస్థ నియమావళి.

సాహిత్య ఆకాడమి విలువైన, మూల పడిన ఎన్నో సాహిత్య గ్రంథాలను ప్రచురించడమేకాదు - తక్కువ వెలకు విక్రయించటం ప్రశంసించదగినది. తెలుగు గ్రంథాలనే కాకుండా హిందీ, ఉర్దూ, సంస్కృత అంగ్ల భాషలలో కూడా గ్రంథాలను ప్రచురించింది. ప్రామాణికమైన విమర్శలను వెలువరించింది. ఒకనాటి మేటి వ్యాసాలు పాత పత్రికలలో శిథిలావస్థలో ఉంటే - వాటిని ప్రచురించి “సారస్వత వ్యాసాలు” గా వెలుగులోకి తీసుకువచ్చింది. అన్ని సాహిత్య ప్రక్రియలను సమాదరించే లక్ష్యంతో పద్యకవిత, నవల, కథానిక, విమర్శ, నాటక - నాటికలలో ఉత్తమమైన రచనకు ప్రతి సంవత్సరం బహుమతి నివ్వటం జరిగింది. ఒక సాహిత్యాంశంపై పోటీ నిర్వహించి ఉత్తమరచనకు బహుమతి ప్రవేశపెట్టిన సంస్థ మాత్రమేకాదు - రచయితలు తమ రచనలను ప్రచురించుకోడానికి అర్థిక సహాయంకూడా అందించినసంస్థ ఇది. ప్రముఖ సాహితీ వేత్తలను విశిష్ట సభ్యులుగా సన్మానించడం, కవుల, రచయితల శతజయంత్యుత్సవాలను నిర్వహించడం. సాహితీవేత్తల సంస్మరణ సభలను నిర్వహించడం, తెలుగు రచయిత్రుల మహాసభలు నిర్వహించడం, ఉత్తమ రచయిత్రికి బహుమతి ఇవ్వడం వంటి గొప్ప కార్యక్రమాలన్నీ ఒక ఎత్తు ఏ ఇతర ఆకాడమీలు చేపట్టని నన్నయాదికవుల పదప్రయోగ కోశాలను మాండలిక వృత్తి పదకోశాలనూ నిర్మించబూనటం మరొక ఎత్తు.

ఈ విధంగా (కొన్ని లోటుపాట్లున్నా) - కొన్ని పరిమితులకు లోబడి తన లక్ష్య సాధనకై సాహిత్య ఆకాడమి గణనీయమైన కృషి చేసిందని చెప్పక తప్పదు.

16 ♦ విశాఖ రచయితల సంఘం :

అంగర సూర్యారావు, మనూనా, బలివాడ కాంతారావు, ఎం. జి. కె. మూర్తి మొదలైనవారు 1949 లో విశాఖ రచయితల సంఘం స్థాపించారు. పేరునుబట్టి ప్రాంతీయ సంస్థగా అనిపించవచ్చుగాని - దేశ విదేశాల్లో ఉన్న చాలామంది రచయితలు ఇందులో సభ్యులుగా వున్నారు. 1953లో రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రిగారు ఈ సంఘంలో సభ్యులయ్యారు. తర్వాత పురిపండా, అనంతం, కాశీపట్నం రామారావు, దొణప్ప, ప్రసాద్ ప్రభృతులు సభ్యులుగా చేరారు. రోడ్లమీద సాహిత్య సభలు జరిపి సంచలనం తీసుకువచ్చిన విశాఖ రచయితల సంఘం ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంలో నాడుక థాషా ప్రవేశానికి ఉద్యమస్థాయిలో కృషిచేసింది. 1972లో వేమనపై తపాలాబిళ్ళ ప్రచురించటానికి పాటుపడింది. 1963లో విశాఖ రచయితల సంఘం ఏర్పాటుచేసిన రచయితల సదస్సులో “నేనెందుకు రాస్తున్నాను” అనే అంశంపై చర్చ జరిగింది. ఆ చర్చల సారాంశమే ‘నేనెందుకు రాస్తున్నాను?’ గా వుత్తరూపంలో ముద్రితమైంది. రచయితలు మొదటిసారిగా ఆత్మవిమర్శ చేసుకొనే అవకాశాన్ని ఈ సంఘం కల్పించింది. రావి శాస్త్రిగారి సంపాదకత్వంలో “విశాఖ” ద్వైమాసపత్రిక వెలువడేది. తర్వాత సమాచార పత్రికగా, కవితా పత్రికగా - నేటికీ అప్పుడప్పుడు బులెటిన్ గా వెలువడుతూనే వుంది. 1970 లో విశాఖ పట్నంలో పెద్దఎత్తున శ్రీశ్రీ షష్టిపూర్తి మహోత్సవాన్ని నిర్వహించింది.

17. విప్లవ రచయితల సంఘం :

దిగంబర కవుల ఆశయాల నేపథ్యంలో “రైట్ టు ది ఓట్ కాదు ఫైట్ టు ది లాస్ట్” అన్న తిరగబడు కవుల మార్గదర్శకత్వంలో విప్లవ రచయితల సంఘం ఆవిర్భవించింది.

♦ తెలుగు సాహిత్యంలో కల్లోల ఊడకాబ్బాలు - అనంతం (1988)
పుట 11, 12.

“పీడితజన పిడికిళ్ళం

నవభారత దూతల

ప్రజల ముద్దు బిడ్డలం

ఎర్రసేన యోధులం

సమరంలో సింహాలం

మా లక్ష్యం జనలక్ష్యం

మా యుద్ధం జనయుద్ధం”

(జన నాట్యమండలి పాటలు)

అని భావిస్తూ దిగంబర కవులు, తిరగబడు కవులు, రా.వి. శాస్త్రి, కాశీ పట్నం రామారావు, కె. వి. రమణారెడ్డి, శ్రీశ్రీలు కలిసి 4-7-1970న అల్లూరి సీతారామరాజు జన్మ దినోత్సవంనాడు - రాత్రివేళ విప్లవ రచయితల సంఘం స్థాపించారు. 1970లో విశాఖ రచయితల సంఘం జరిపిన శ్రీశ్రీ షష్టిపూర్తి మహోత్సవం ఒక విధంగా విరసం ఆవిర్భవానికి నాంది పలికింది. ఆ నాడు కొందరు విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థులు చేసిన “రచయితలకు సవాల్” కరపత్రం రచయితలకు కర్తవ్యాన్ని ప్రబోధించింది. ఇదే విధంగా హైదరాబాదులో ‘విప్లవాభిలాషులు’ వెలువరించిన కరపత్రంకూడా విరసం ఆవిర్భవానికి తోడ్పడింది. నక్సల్ బరీ రైతాంగ పోరాటం విరసానికి కొత్త ఊపునిచ్చింది. ‘యుంయుం’, ‘మూర్చ్ఛ’, ‘లే’, ‘మరో ప్రస్థానం’ వంటి కవితా సంపుటలు, ‘ఇప్పుడు వీస్తున్న గాలి’, ‘బొగ్గుపొరల్లో’ వంటి కథాసంకలనాలు, ‘ప్రస్థానం’, ‘కొమరంభీం’, ‘నల్లవజ్రం’ వంటి నవలలూ, ‘అడవి దివిటీలు’, ‘చూర్పురేఖలు’ వంటి నాటకాలు విప్లవ సాహిత్యానికి పుష్టిని చేకూర్చాయి. చెరబండ రాజు, శివసాగర్, వంగ పండు, గద్దర్, వరవర రావు, నమ్మూ, విమల వంటి కవులవల్ల రా. వి. శాస్త్రి, కాశీపట్నం రామారావు, అల్లం రాజయ్య, కొడవటిగంటి కుటుంబ రావు వంటి కథా, నవలా రచయితలవల్ల, కె. వి. రమణారెడ్డి (విమర్శకులు), చలసాని ప్రసాద్, వి. చెంచయ్యల సారధ్యంవల్ల విప్లవ రచయితల సంఘం పలుపురిని ఆకర్షింప జేయకలిగింది, విరసంలో రేకున్నా విప్లవసాహిత్యాన్ని సృష్టించేలా చేసింది.

“సాహిత్యం ఒక ఆయుధ విశేషం. స మ గ్ర మై న మా న వ స్వాతంత్ర్యం వైపు విప్లవ సాహిత్యం జరిపే మహాప్రస్థానమే విప్లవ కవిత్వం. విశ్వ మానవతావాదాన్ని మార్క్సిజం, లెనినిజం, క్రాంతి మార్గంలో ఎలుగెత్తి చాటడం ప్రధాన ధ్యేయం” (విరసం మానిఫెస్టో) అనే ఆశయంతో సాయుధ పోరాటానికి మద్దతుగా సాగుతున్న విప్లవరచ రచయితల సంఘంలో కూడా భేదాభిప్రాయాలు ఏర్పడి చీలికలు ప్రారంభ మయ్యాయి. విరసంకూడా నీరసించిపోయే సూచనలు కనిపిస్తున్నాయి. ♦ అరుణతార, నృజన పత్రికలద్వారా విప్లవ సాహిత్యాభివృద్ధికి కృషిచేస్తున్న విరసానికి జన నాట్యమండలి, ప్రజా నాట్యమండలులు కొండంత అండగా నిలుస్తున్నాయి. జనంలోకి విప్లవ భావాలు ప్రవేశపెట్టే ప్రయత్నంలో విరసం కొంతే నా విజయవంతమైందని చెప్పాల్సి వుంటుంది.

18. యువభారతి:

“ప్రాచీనాధునిక సాహిత్యాలను సభలద్వారా ఉపన్యాసాలద్వారా, పుస్తకాలద్వారా ప్రచారంచేసి అందరికీ అందుబాటులోకి తీసుకురావటంలో యువభారతి సంస్థ చేసిన కృషి ప్రజలు ఇంకా మరచిపోలేదు. ప్రాచీన సాహిత్యంమీద ఉపన్యాసాలకి హైదరాబాద్ ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు వైపు జనం తండోపతండాలుగా తిరణాలకు వెళ్ళినట్లు వెళ్ళటం కళ్ళలో ఇంకా మెదులుతూనే వుంది.” ♦ అని చేకూరి రామారావుగారు ప లి కి న మాటతో అందరూ ఏకీభవించవలసిందే.

“చుట్టూరా ఆవరించుకొని ఉన్న చీకటిని తిట్టుకుంటూ కూర్చోవడం కంటే ప్రయత్నించి ఎంత చిన్న దీపాన్నైనా వెలిగించటం మంచిది” అనే సూక్తి ఊపిరిగా 1964లో యువభారతి వెలిసింది. “మా ప్రయత్నం

ఉడుతాభక్తి. ఒడ్డున ఉండి సముద్రాన్ని దాటలేమని అనుకుంటూ ఊరికే గోళ్ళు గిల్లుకుంటూ కూర్చోవడంకన్న మనస్సును దిటవుపరచుకొని మేధకు పడునుటెట్టి ఉద్యమించడం మేలు. అదే మా ధ్యేయం”♦ అని చెప్పటం కాదు — ఆవరణలో చూపించిన సంస్థ యువభారతి. ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి, వంగవల్లి విశ్వనాథం, జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం మొదలైన కార్యవర్గంతో యువభారతి రాష్ట్ర, రాష్ట్రోత్తర సాహితీ ప్రియుల్ని సభ్యులుగా చేసుకోకలిగింది. కావ్యలహరి, కవితాలహరి, నవోదయలహరి వంటి సాహిత్యోపన్యాసాలను ఏర్పాటుచేసి, ఆ ఉపన్యాసాలను పుస్తక రూపంలో ప్రచురించి వాటిని తక్కువధరకు అందించిన యువభారతి సాహితీసేవ ప్రశంసనీయం. కొన్నాళ్ళు “నందిని” సాహిత్య పత్రికను బాగానడిపింది పుస్తక చర్చలతో, గోష్ఠులతో, వనితావిభాగం ఏర్పాటుతో, వారం వారం సమావేశాలతో — క్రమశిక్షణగల సాహితీసంస్థగా సమర్థవంతంగా పని చేసింది యువభారతి.

యువకులలో, వృద్ధులలో, సాహిత్యోత్తర జీవులలో సాహితీ చైతన్యాన్ని కలిగించి, తెలుగు సాహిత్య ఉపన్యాసాలనుకూడా గంటల తరబడి వినే అలవాటును ఆంధ్రులకు మళ్ళీకల్పించి, సాహిత్యపల్ల గౌరవభావాన్ని కలిగించిన ‘యువభారతి’.

19. జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ :

“నన్ను చూడకు — నా మాట విను, నా పాట పాడు, నా కవిత చదువు” అనేవాడు ఆత్మ ఘాతుకానికి పూనుకున్నవాడే కాగలడు. నేడు మన జీవనరి, మన ఆదర్శానికి మూర్తిమంతమైన ప్రతీకకావాలి. ప్రజల

♦ యువభారతి అష్టమ వార్షిక సంచిక (1971) లో “మా గురింః ఆధారంగా.

నిత్య జీవితంలో నేడు కనిపిస్తున్న దారిద్ర్యం, అసహనం, అజ్ఞానం, అనైక్యం, పరస్పర విద్వేషం, చీలికలు. అహంకారం ఇవన్నీ మానవుని లోని నిమ్మస్థాయికి చెందిన గుణాలు. వీటిని తొలగించి మానవుని సంపూర్ణమానవునిగా రూపొందించడానికి ఈ దేశంలో ఈ జనంలో ఆత్మ విశ్వాసం నింపడానికి ఈ చిరంతన సంస్కృతి ధారలోంచి కర్మమయ జీవనసాఫల్యాన్ని సాధించడానికి, సాహిత్య క్షేత్రంలో ఉత్తమ భావనా వ్యవసాయం చేయడానికి, కలం హలంగా ధరించిన అక్షర కృషివలులు కంకణధారణ చేయాలి. జాతీయ సమష్టిమూర్తి సాక్షాత్కరించాలి. జుగుప్సను, రోతను, క్రోధాన్ని, ద్వేషాన్ని, పరస్పర కలహాలనూ, రక్త పాతాన్ని ప్రజలలో రెచ్చగొట్టేవారు ప్రజలకు స్నేహితులుకారు. ప్రజల మేలు కోరినవారు కారు.” అని 8-3-1975లో జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ ప్రథమ మహాసభలో ఆద్యక్షులు ఆచార్య బి. రామరాజుగారు సంస్థ లక్ష్యాలను, ఆశయాలను సుదీర్ఘంగా వివరించారు. ♦ పరిషత్ చిహ్నంపై “విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్” అనే సూక్తి ఉంటుంది. “జాతీయ వైభవమే సాహిత్య ప్రయోజనము” అన్నది ఈ సంస్థ నినాదం. భండారు సదాశివ రావు, కె. వెంకట్రామరాజు, కె. ఘనశ్యామలప్రసాదరావు, కె. సుప్రసన్నాచార్య, ప్రసాదరాయ కులవతి, మన్నవ గిరిధరరావు, జానకీజానీ, ముదిగొండ శివప్రసాద్, కందర్ప రామచంద్రరావు, ఎల్లెండ రఘుమారెడ్డి ప్రభృతులు ప్రధాన కార్యవర్గం.

1947లో ఈ సంస్థ స్థాపించబడి “సాధన” సాహిత్య పత్రికను నడిపింది. జాతీయత్వ, జాతీయైక్యత భావాలతో ఏకీభవించే కవుల కవితలతో “అగ్నిగర్భ”, “అమృతవృష్టి”, “సవిత” మొదలైన సంకలనాలు వెలువరించింది. వివిధ పట్టణాలలో జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ శాఖలు ప్రారంభించబడి భారతీయమైన సాహిత్యవ్యాప్తికి తీవ్రమైన కృషిచేస్తున్నాయి.

♦ ఉద్యమ దర్శనం - ముదిగొండ శివప్రసాద్ (1990)

న్నాయి. సాహిత్యంలో హింస, అవినీతి, రావలంబనము, పిడివాదం, సంస్కార విరోధము, వ్యాపారభోరణి - ప్రజలకు హానికలిగించే దుర్వృత్తులని భావిస్తూ ఆ బాటలో సాహితీనేవ చేయడానికి 1985 వరకూ ఉద్యతంగా ఉద్యమించింది. మిగిలిన సంస్థల మాదిరి జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ కూడా ఈనాడు నామమాత్రంగా ఉంది. ఇప్పుడిది భారతీయ సాహిత్య పరిషత్ గా మారింది.

20. ♦ శ్రీనాథపీఠం :

“కవిసారస్వబౌముడైన శ్రీనాథమహాకవి తెలుగు కవిత్వానికి వెలుగులు ప్రసాదించిన మహనీయుడని సాహితీ హృదయుల్ందరూ ఎరుగుదురు. ఆ కవిరాజుపేర ప్రాచీన మహాకవుల సాహిత్య పీఠములను వివిధ ప్రదేశాలలో స్థాపించే రాష్ట్ర ప్రభుత్వ సాంస్కృతిక ప్రణాళికక్రింద శ్రీనాథ పీఠము గుంటూరులో జిల్లా కలెక్టరు అధ్యక్షతన 1981లో స్థాపించబడింది. శ్రీయుతులు ఎ. చెంగప్ప, ప్రసన్న కుమార్ మహంతి, ఆర్. గోనెల మొదలైన అధికారులు తోడ్పాటుతో డాక్టర్ ప్రసాదరాయకులపతి గారు ఈ సంస్థను విజయవంతంగా నడిపించారు.

సాహిత్య మహారథుల వాణి విలసిల్లుగా సారస్వతోపన్యాసాలు సాగాయి. నెలనెలా కవిపండితుల గోష్ఠాలు జరిగాయి. భువనవిజయం, ఇంద్రసభ, మయసభ, ఇందిరావిజయమువంటి సాహిత్య రూపకాలు ప్రదర్శించటంలో శ్రీనాథ పీఠానికి సాటిరాగల సంస్థ లేదనిపించుకొన్నది, రాష్ట్రోత్తర ప్రాంతాలలో కూడా సాహిత్య కార్యక్రమాలను, సాహిత్య రూపక ప్రదర్శనలను నిర్వహించి సాహిత్య కౌముదులను దళదళలా ప్రదర్శించజేసిన సంస్థ శ్రీనాథపీఠం. 1985 జనవరిలో మూడురోజులు తెలుగు తిరునాళ్ళను వైభవంగా నిర్వహించి రసజ్ఞుల ప్రశంసలనందుకొంది ఆ సందర్భంగా మధునాపంతుల, వెంపరాల, కరుణశ్రీ, కొరపాటి యస్వీ జోగరావు, స్ఫూర్తిశ్రీ వంటి పండితుల రచనలతో “శ్రీనాథభారతి” గ్రంథాన్ని ప్రచురించింది. దాదాపుగా ప్రాచీన సాహిత్యవ్యాప్తికి అంకితమైన సంస్థ అని చెప్పవచ్చును.

♦ శ్రీనాథభారతి ప్రత్యేక సంచిక (1985)లో ప్రసాదరాయ కులపతి గారి - ‘శ్రీపీఠిక’ అధారంగా.

మరికొన్ని ప్రసిద్ధ సంస్థలు :

కవిసేన : “ఇది కవులపార్టీ. కవి - కవిశిల్పం, కవికి సమాజానికి వుండే సంబంధాలు - ఈ రెంటిపై ఈ సంస్థ రూపొందించబడింది. కవిబాధ్యత రాజకీయపర బాధ్యతకంటే గురుతరమైనది. రాజకీయవాది నాయకత్వాన్ని కవిసేన తిరస్కరిస్తుంది” (కవిసేన కరపత్రం-1) అనే ధ్యేయంతో గుంటూరు శేషేంద్రశర్మ వెన్నెముకగా 1975లో ‘కవిసేన’ ఉదయించింది. అవధాని, దిలావర్, శ్రీరాములు, సువర్ణ, ఎమ్. ఎల్. నరసింహం లతో ప్రారంభమైన ‘కవిసేన’ ఉద్యమంపట్ల రామాచంద్రమౌళి, మాధవీ సనారా, వనమాలి ప్రభృతులు ఆకర్షితులయ్యారు. కవిసేన మానిఫెస్టో వెలువడి సాహితీలోకంలో సంచలనం కలిగింది. వివిధ నగరాలలో కవిసేన శాఖలు ప్రారంభించబడ్డాయి. “పోస్టర్ కవితలు” అనే ప్రక్రియ ద్వారా యువకవులకి ప్రోత్సాహం ఈయబడింది. ఒక నూతన దృక్పథానికి నాంది పలికినా శేషేంద్ర ‘జేబుసంస్థ’ కావటంవల్ల నిలబడలేకపోయింది.

♦ జనసాహితీ సాంస్కృతిక సమాఖ్య :

విరసంలోని వ్యక్తిగత హింసావాద సమర్థనను. మార్క్సిజం - లెనినిజం-మావో ఆలోచనావిధానాన్ని తప్పక విశ్వసించాలనే నిబంధననూ వ్యతిరేకిస్తూ దాదాపు 25 మంది విరసంనుంచి విడిపోయి 1978లో తెనాలి వద్దగల నగరం కేంద్రస్థానంగా “జనసాహితీ సాంస్కృతిక సమాఖ్య”ను స్థాపించారు. కొత్తపల్లి రవిబాబు, రంగనాయకమ్మ, ఓల్గా, నిఖిలేశ్వర్, వాసిరెడ్డి నవీన్ మొదలైనవారి సారధ్యంలో నడిచిన ఈ సంస్థ 25 పుస్త

♦ సమాఖ్య ప్రధాన కార్యదర్శి కొత్తపల్లి రవిబాబు పంపిన ‘ప్రణాళిక’ ఆధారంగా.

కాలను ప్రచురించటమేకాదు - “ప్రజాసాహితీ” పత్రికనుకూడా నడుపుతోంది. ఈ సమాఖ్యలో మళ్ళీ చీలికలు ఏర్పడినా - నేటికీ సామాజిక విప్లవానికి తనవంతు కృషి చేస్తూనే వుంది.

ప్రజారచయితల సమాఖ్య :

“సాంస్కృతిక రంగంలో విప్లవశక్తులనన్నింటినీ ఐక్యంచేసి బలమైన సాంస్కృతికోద్యమంకోసం కృషి చేస్తుంది. ఈ కృషిలో తమ ప్రాణాలనర్పించి దారిని ఎరుపెక్కించిన కా॥ సుబ్బారావు పాణిగ్రాహి ఆయన వారసత్వాన్ని ముందుకు తీసుకెళ్ళిన అనేకమంది అమరుల సంస్మరణలో వారి ఆశయాల్ని ముందుకు తీసుకుపోయేందుకు వునరంకితమవుతుంది. నూతన ప్రజాస్వామిక విప్లవాన్ని విజయవంతం చేసేందుకు ప్రజారచయితల సమాఖ్య మున్నందుకే సాగుతుంది.” ♦ అనేలక్ష్యంతో విరసంలోని మితవాద, అతివాద, అవకాశవాదాలకు నిరసనగా ప్రజారచయితల సమాఖ్య 1985లో స్థాపించబడింది. నమ్మక, కానుకలు వెంకటేశ్వరరావు, ఎ. నారాయణ, ఎన్. తిర్మల్, తోటా మహదేవ్ లు ఈ సంస్థ సారథులు. కొన్ని కవితా సంపుటలు ప్రచురించి, సాహిత్యసభలు ఏర్పరచి, ‘ప్రగతి’ పత్రికను నిర్వహించి ప్రజాకళల అభివృద్ధికి పాటుపడిన ఈ సంస్థ నేడు కుంబుపడింది.

స్పందన సాహితీ సమాఖ్య :

గుత్తికొండ సుబ్బారావు, జి. వి. పూర్ణచంద్ ప్రభృతులు బందరులో స్థాపించిన సంస్థ ఇది. 1969లో ఆవిర్భవించిన ఈ సంస్థ బందరులో ఒక దశాబ్దంపాటు సాహిత్య కార్యక్రమాలను ముమ్మరంగా నిర్వహించింది. సాహిత్య సంస్థల సమన్వయ సమాఖ్య ఆవిర్భావానికి దోహదం

చేసింది. సాహిత్య అకాడమీకి అనుబంధ సంస్థగా గుర్తింపబడి అకాడమీని చక్కదిద్దే ప్రయత్నం కొనసాగించింది. రాష్ట్రవ్యాప్తంగా రచయితల మహాసభలను నిర్వహించింది. 1969 నుంచి నేటివరకు డబ్బయి పుస్తకాలను ప్రచురించిన ఘనత ఈ సంస్థకే దక్కుతుంది. ఇటీవల ఈ సంస్థ కూడా మూతపడింది.

ఎఱ్ఱన పీఠం :

1983లో ఎఱ్ఱన కవితాసౌరభం వాడవాడలా గువాళింపజేయాలనే ఆశయంతో ఆకాండి విశ్వనాథం, ధారా రామనాథశాస్త్రి, కె. వెంకటశివయ్య యన్. భలేరావు మొదలైనవారు ఒంగోలులో “ఎఱ్ఱనపీఠం” నిర్వహించారు. రెండు సంవత్సరాలు మహాత్పాహంగా కొనసాగింది. ‘ఎఱ్ఱన సాహిత్యలహరి’ రెండు తరంగాలను ప్రామాణికంగా వెలువరించింది. ఎఱ్ఱన సాహిత్యంపై వివిధ అంశాలను ప్రకటించి పోటీలు నిర్వహించి బహుమతులు ప్రకటించి ఎఱ్ఱన సాహిత్యవ్యాప్తికి కృషిచేసింది. ఈ సంస్థ కార్యకలాపాలు నేడు నామమాత్రంగానే జరుగుతున్నాయి.

పైన పేర్కొన్న సంస్థలతోపాటు వరంగల్లో “శ్రీలేఖసాహితీ”. సిద్ధిపేటలో “సాహితీ వికాసమండలి”, కడపలో “కడపజిల్లా రచయితల సంఘం”, విజయనగరంలో “విజయభావన”, నంద్యాలలో “సూరస సారస్వత సంఘం”. నెల్లూరులో “వర్ధమాన సమాజం”, హైదరాబాదులో ఎ. జి. అఫీసువారి “రంజని”, “కవి కౌస్తుభ కళాకేంద్రం” మొదలైనవి పేర్కొనదగినవి. 1977లో డా॥ టి. శ్రీరంగస్వామి, ఎన్. శ్రీనివాసస్వామి, బండారు విజయ మొదలైనవాళ్ళు స్థాపించిన ‘శ్రీలేఖసాహితీ’ ఇరవై పుస్తకాలను ప్రచురించింది. ఆవధానాల నిర్వహణతో, ప్రత్యేక సభల నిర్వహణతో. ప్రత్యేక సంచికల ప్రచురణతో, శిక్షణాశిబిరాలతో. రాయలసీమను సాహితీవరంగా చెతన్యం చేస్తున్న సంస్థ “కడపజిల్లా రచయితల సంఘం.” విజయనగరంలో “విజయభావన” సంస్థ క్రమం తప్ప

కుండా నెలనెలా కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తూ ఉగాదికి విశేష కార్యక్రమాలు నిర్వహించడం విశేషం. కథల పోటీలు, కవితా పోటీలు నిర్వహిస్తూ, బహుమతులు పొందిన కథల్ని, కవితల్ని, ఒక సంపుటిగా ప్రచురించి, వెలుగులోకి తెస్తున్న ఎ. జి. ఆఫీసువారి “రంజని” ని ప్రశంసించాలి. వంశీ రామరాజు హైదరాబాద్ లో ఒక్కచేతిమీదుగా సాహిత్య కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తూ స్ఫూర్తిని కలిగిస్తున్నారు.

మరుగునపడిన ప్రసిద్ధ సంస్థలు :

కౌముదీ పరిషత్తు : విజయనగరంలో 1935 ఆక్టోబరు 4న శ్రీ పంతుల లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగారిచే “కౌముదీ పరిషత్తు” స్థాపించబడింది. మహామహాపాఠ్యాయ శ్రీ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారి “ఉపనిషద్విహారము”లో సభలు నిర్వహించబడేవి ‘మంటసాల గురువుగారైన వట్టాయని సీతారామ శాస్త్రిగారు ఈ సంస్థకు తొలిఅధ్యక్షులు, తర్వాత శ్రీయుతులు వసంత వెంకటరావు, క్రొవ్విడి రామం, చింతల సన్యాసిరావు ప్రభృతులు ఈ సంస్థని నిర్వహించారు. కౌముదీ పరిషత్తు రజతోత్సవ సంచిక విలువైన నదిగా ఎందరో పేర్కొన్నారు. కావ్యాలు ప్రచురించటమే కాకుండా విజయనగరం మహారాజావారి కోటలో రెండు శతావధానాలను నిర్వహించిన సంస్థగా కౌముదీ పరిషత్తు పేరుపొందింది.

సాధనసమితి : హైదరాబాదు సంస్థానంలో తెలుగుభాషా సాహిత్యాల అభివృద్ధికోసం 1939లో ఏర్పడిన సాధనసమితి అభివృద్ధికి నెల్లూరి కేశవ స్వామి, భాగీ నారాయణమూర్తి, బూర్గుల రంగనాధరావు, పెల్లూరి మాణిక్యరావు, జె సూర్యప్రకాశరావు, పిల్లలమఱ్ఱి హనుమంతరావు, ప్రభృతులు కృషిచేశారు. సమావేశాలూ, సభలూ, అవిష్కరణోత్సవాలే కాకుండా లిఖిత పత్రికనుకూడా నిర్వహించింది. 1955లో నవలా రచనాపోటీ, 1964లో తొలిసారిగా అభిలాంధ్ర కథానిక పోటీలను నిర్వహించింది. ఇరవై పుస్తకాలను కూడా ప్రచురించింది.

రాయల కళాపరిషత్తు : శ్రీ రావు సాహెబు రొద్దం రాజారావుగారి అధ్యక్షతన 1929లో స్థాపించబడిన “రాయల కళాపరిషత్తు” రాయలసీమలో సాహిత్యోత్సవాలను నిర్వహించి సాహితీచైతన్యాన్ని తీసుకొచ్చింది. గడియారం, రాళ్ళపల్లి, చిలుకూరి నారాయణరావు వంటి వక్తలు పాల్గొన్న ఈ సంస్థ కార్యకలాపాలు ఏలూరు, హిందుపురం, లేపాక్షివంటి ఇతర ప్రదేశాలలోకూడా నిర్వహించబడ్డాయి.

స్నేహలత కవితాసంఘం : తెలంగాణాలో జబ్బర్రోలులో 1928 - 30 ప్రాంతంనాటి ఈసంస్థ శ్రీవాజపేయాజుల శ్రీరామ సుబ్బారాయుడు అధ్యక్ష్యంలో వడిచేది. శ్రీమతి చేబ్రోలు సరస్వతీదేవి ఉపాధ్యక్షురాలు, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, చెళ్ళపిళ్ళవంటివారి ఉపన్యాసాలను ఏర్పాటు చేయడం ద్వారా. “దైజయంతి” పత్రికా నిర్వహణ, ద్వారా, ముప్పయి గ్రంథాలను ప్రచురించడం ద్వారా ఆనాడు ప్రసిద్ధికెక్కింది.

తెలుగు రచయితల సంఘం (మద్రాసు). చిత్తూరుజిల్లా రచయితల సంఘం (చిత్తూరు), ఆంధ్ర కళాపరిషత్ (తెనాలి), గుంటూరు సాహితీ (గుంటూరు), నవ్య కళాసమితి (నరసరావుపేట), సాహితీ మేఖల (చుండూరు), జ్యోత్స్నా సమితి (గుంటూరు) వంటి సంస్థలెన్నో కొంతకాలం అమితోత్సాహంతో సాహిత్య కార్యక్రమాలు చేపట్టి - ప్రాచుర్యం పొంది - తర్వాత విభిన్న కారణాలవల్ల నశించిపోయాయి. ఇంకా కృష్ణా జిల్లా పామర్రులో “భారతీసమితి”, విశాఖపట్నంలో “లలితకళాసమితి”, మద్రాసులో “భాషాసేవక సమితి” మొదలైనవి మరుగునపడిన ఒకనాటి ప్రసిద్ధ సంస్థలే,

మూడవ అధ్యాయం

తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో సాహిత్య సంస్థలు

ప్రాచీనమైన ప్రళయమైన చరిత్రగల తూర్పుగోదావరి జిల్లా ఆర్ష సంస్కృతికి ఆటపట్టు. వేదవిద్యలకు కాణాచి. సంఘ సంస్కరణ ఉద్యమాలకు పట్టుగొమ్మ. అదికవి సన్నయనుండి — ఈనాటి యవకవి అను రాజేంద్రవరకు సాహితీ సరస్సులో వికసించిన కమలాలు ఎన్నెన్నో! ప్రచురణ సంస్థలు అసదంభూర్వమైన సాహితీ సేవచేసాయి.

తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో సాహితీపరమైన కార్యక్రమాల ఉధృతి రాజమండ్రి, కాకినాడలలో కనిపిస్తుంది. ఇటీవల అమలాపురం, రాజోలులలో కూడా సాహితీకార్యక్రమాలు ఎక్కువగా జరుగుతున్నాయి. తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో ప్రాచీనమైనవి నవీనమైనవి, మరుగునపడినవి — వరుసగా అన్నీ కలిపి మొత్తం 59 సంస్థలు “రికార్డ్” చేయబడ్డాయి. వీటిలో

చాల సంస్థల వుట్టు పూర్వోత్తరాలేకాదు - అనవాళ్ళుకూడలేవు. వి వి ధ
పత్రికలనుంచి, పెద్దలనుంచి, స్వీయచరిత్రలనుంచి నేకరించిన ఈ 59
సంస్థల పేర్లు ఇవి -

రాజమండ్రి :

1 సాహిత్య గౌతమి	17 నవ్య సాహితీ సమితి
2 సాహితీ వేదిక	18 జాతీయ సాహిత్య పరిషత్
3 జీవనసాహితీ	19 సాహిత్య భారతి
4 పీఠేశలింగ పురమందిరం	20 ఆంధ్రీకుటీరం (వల్లెపాలెం)
5 సాహిత్య నందిని	21 కళాభివర్ధన్ పరిషత్
6 హుషార్ క్లబ్	22 విద్యాభివర్ధన్ పరిషత్
7 శరన్మండలి	23 భాలల విజ్ఞానసమితి
8 ఆంధ్ర కేసరి యువజనసమితి	24 కవితాసమితి
9 ప్రదీప్తి	25 ఆనంద వర్ధని
10 చైతన్య సమితి	26 భాలల రచయితల సమితి
11 కళాధర్పార్	27 యోగి వేమన ఫోరమ్
12 వాగర్థ సమాఖ్య	28 స్టడీ సర్కిల్
13 కళాభారతి	29 సాహితీ సదనం
14 విజ్ఞాన గోష్ఠి	30 కళాజ్యోతి
15 సారస్వత సమితి	31 సాహిత్య విద్యాభవన్
16 భారత సంస్కృతీ మహాసభ	32 సారస్వత సమాజం

కాకినాడ :

33 ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్	34 విశ్వనాథ సాహిత్యపీఠం
35 ఆంధ్ర కళాపరిషత్	36 సాహితీ సమాఖ్య
37 జాతీయ సాహిత్యపరిషత్	38 సాహిత్య కళాపీఠము

- 39 జాబువాకవి సాహిత్యపీఠము 40 కవిరా స్రవంతి
41 తూ॥ గో॥ జిల్లా రచయితల సంఘం - సాహిత్యలహరి

అమలాపురం :

- 42 సాహిత్యసమితి 43 నవశంఖఫలకం
44 సమతారచయితల సంఘం 45 సాహితీ మిల్క్రిమిడలి
46 జాతీయసాహిత్యపరిషత్ 47 త్రివేణి
48 దీపిక 49 సాహితీ స్రవంతి (రాజోలు)
50 తరుణ సాహితీ సమితి (ఆలమూరు)
51 కళాకేళి (పితాపురం) 52 పీఠికాపుర సాహితీ సమ్మేళనం
53 ప్రగతి సాహితీ కళాసమాఖ్య (పెద్దాపురం)
54 విజ్ఞాన సమితి 55 లలితకళాపీఠం (సామర్లకోట)
56 స్నేహసాహితీ (రామచంద్రాపురం)
57 అఘ్నిదయ రచయితల సమాఖ్య (అనపర్తి)
58 స్నేహలత (ఆశ్రేయపురం)
59 సాంస్కృతిక సమాఖ్య (కాకినాడ)

ఈ 59 సంస్థలలో దాదాపు సగం రాజమండ్రి నగరానికి చెందినవే. పది సంస్థలతో కాకినాడ ద్వితీయస్థానాన్ని, ఆరు సంస్థలతో అమలాపురం తృతీయస్థానాన్ని సంపాదించుకున్నాయి. మొత్తం 59 సంస్థలలో పేరున్నవి - ప్రసిద్ధమైనవి దాదాపు 25 సంస్థలుంటాయి. చాలా సంస్థలు ముఖ్యోపప్రతి పుబ్లిక్ అతరించిపోయినవే. ఈ సాహిత్యసంస్థల పరిశోధనాసౌలభ్యంకోసం తూర్పుగోదావరి జిల్లాను మూడు "సాహిత్యమండలాలు"గా విభజించటం జరిగింది. అవి :

1. రాజమండ్రి మండలం : రాజమండ్రి, ఆలమూరు, అత్రేయపురం.
2. కాకినాడ మండలం : కాకినాడ, రామచంద్రపురం, పెద్దాపురం, పితాపురం, అనపర్తి
3. కోనసీమ మండలం : అమలాపురం, రాజోలు

ముందుగా రాజమండ్రి సాహిత్యమండలంలోని సాహిత్య సంస్థలను వివరించే ప్రయత్నం చేస్తాను. రాజమండ్రిలోని సాహిత్య సంస్థలను గురించి మున్ముందుగా వివరిస్తాను.

రాజమండ్రి ప్రాంతంలోని సాహిత్య సంస్థలు

రాజమండ్రిలోని సంస్థలు :

“కమలాచలాగ్ర మార్కండేయ శివ శిర
శ్శశి చంద్రికాధాత సాధవీధి
గోదావరీ పుణ్య కూలంకషాజల
స్ఫూరిత శ్రీరుద్ర పాదయుగళి
బలవదభ్యున్నత ప్రాకార పరివేష
గండూషి తాజాండ మండలంబు
గంధ దంతావళగైవేయ ఘంటికా
తంకార ముఖర ఘంటాపథంబు

రాజ బింబాననా మాత్సరత్న పేటి
పీఠ రాహుత్త సుభట కంఠీరవాద్రి
వేమ భూపాల రాజ్యాభివృద్ధికరము
సాంద్ర విభవంబు రాజమహేంద్రవరము” ♦

అని శ్రీనాథుని నుంచి ఆరుద్రవరకు ఎందరో కవులు ప్రస్తుతించిన రాజమహేంద్రవరం చారిత్రకంగా, సాహితీపరంగా విఖ్యాతికెక్కిన నగరం. ఈ నగరంలోని సాహిత్య సంస్థలను వివరిస్తాడు.

ఆంధ్రకేసరి యువజన సమితి :

‘హాస్యబ్రహ్మ’ భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారి జయంతినాడు, ఆయన శిష్యుడు శ్రీ యాతగిరి శ్రీరామనరసింహరావుగారి సంకల్పంతో 30-4-1962 న - కళాప్రవృత్తి మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారిచే “ఆంధ్రకేసరి యువజన సమితి” ప్రారంభించబడింది ♦ ఈ సంస్థ ఆశయాల్లో ప్రధానమైనవి -

1. యువకులలో దేశభక్తిని, కళాసాహిత్యాభిలాషలను, నేనా సహకార భావాలనూ పెంపొందించి సంఘశ్రేయస్సుకు పాటుపడునట్లు యువకులను రూపొందించుట.
2. ఆంధ్రకేసరి స్వార్థత్యాగం, కార్యదీక్ష, దేశాభిమానం ఆదర్శంగా కార్యక్రమాలను నిర్వహించుట
3. సాహితీవేత్తల, జాతీయనాయకుల, సంఘసంస్కర్తల జయతుల్య వాలను నిర్వహించుట.
4. వక్తృత్వ వ్యాసరచన, నాటకాదులందు పోటీలు నిర్వహించుట
5. పత్రికలు, గ్రంథములు ప్రచురించుట

♦ సంస్థ దశమ వార్షికోత్సవ ప్రత్యేక సంచిక (1972) ఆధారంగా.

శ్రీ వై . ఎస్ . నరసింహారావు, శ్రీ విశ్వనాథ గోపాలకృష్ణ, శ్రీ కొత్తపల్లి సత్యశ్రీమన్నారాయణ, సన్నిధానం నరసింహశర్మ, అరిపిరాల నారాయణరావు, మైలవరపు సాంబశివరావు, రౌతు సూర్య ప్రకాశరావు, శ్రీమతి టి. నాగమణి మొదలైనవారి సారధ్యంలో ఆంధ్ర కేశరి యువజనసమితి నిర్వహించిన ముఖ్యమైన సాహిత్య కార్యక్రమాలు:

1. రాష్ట్రంలో ప్రప్రథమంగా శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి, శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంపంతులు, ఛార్లెస్ డికెన్సు, కార్లమార్క్సల శత జయంత్యుత్సవాలు నిర్వహించారు, “వేమన త్రిశతి జయంతి” నిర్వహించి పురజనుల మెప్పు పొందారు.
2. శ్రీ పున్నమరాజు నాగేశ్వరరావుగార్ని కలిగిన ఆలోచనా ఫలితంగా తొలిసారిగా 1975లో “కవనవిజయం” (నాగభైరవ కోటేశ్వరరావు గారి కవనవిజయంకాదు) అనే కవుల కొలుపు ఏర్పాటుచేసింది.
3. 1967, ఏప్రిల్ 16న విక్రమహాలులో జరిగిన శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులు జయంత్యుత్సవం సందర్భంగా ప్రముఖ గాంధేయవాది శ్రీ వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్య గారిచే “వివేకవర్ధిని” త్రైమాసిక సాహిత్య లిఖిత పత్రికను ఆవిష్కరింపజేశారు.
4. సన్నయ సహస్రాబ్ది ఉత్సవాన్ని వైభవంగా నిర్వహించి ఆ సందర్భంగా “సారమతి” గ్రంథాన్ని ప్రచురించింది.
5. ప్రాచీనగ్రంథమైన సామినేని ముద్దు నరసింహం రచించిన “హిత సూచిని”ని ఆరు ద్విపీఠికతో 132 సంవత్సరాల తర్వాత పునర్ముద్రించారు.
6. రజతోత్సవాల సందర్భంగా “ప్రభవ” సంచికను వెలువరించడమే కాదు - రాజమండ్రిలో దాదాపు అర్థశతాబ్దం తరువాత ‘అవధానిచూడామణి’ శ్రీ కడిమిళ్ళ వరప్రసాదు శతావధానయజ్ఞం నిర్వహించింది.

7. వినుత్పన్నమైన హాస్యరచయితల మహాసభలు నిర్వహించింది.

ఆంధ్రకేసరి యువజనసమితి సాహిత్య కార్యక్రమాలతో తృప్తి చెందలేదు. వదాన్యుల సహకారంతో కార్యకర్తల ఉద్ఘాటనతో పుస్తక ప్రచురణ కూడా చేపట్టింది. సారమతి, 'హితసూచిని', 'ప్రభవ' గ్రంథాలను ప్రచురించడం ఒకటి. 'వివేకవర్ధని' లిఖిత సాహిత్య పత్రికను నడపటం మరొకటి. ముందుగా వివేకవర్ధని గురించి తెలుసుకుందాం.

వివేకవర్ధని :

1874 లో కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు తమ భావాల ప్రచారానికి, సంఘ దురాచారాల నిర్మూలనకు, అభ్యుదయ సాహిత్య వ్యాప్తికి సాధనంగా 'వివేకవర్ధని' పత్రికను ప్రచురించారు. ఆంధ్రకేసరి యువజనసమితి కూడా కందుకూరి జయంతినాడే 16-4-67వ 'వివేకవర్ధని' పేరుతో సాహిత్యలిఖితపత్రిక ప్రారంభించింది. ముందుగా త్రైమాసిక పత్రికగా నిర్వహించబడింది. వార్షికసంచికలుగా తర్వాత ప్రత్యేక సంచికలుగా, నేటికీ అప్పుడప్పుడు వెలువడుతున్నాయి ఉండటం గమనార్హం. 16-1-69 నుంచి కొంతకాలం ఆంగ్లంలోనూ, హిందీలోనూకూడా ఈపత్రిక వెలువడటం విశేషం. మొట్టమొదటి 'వివేకవర్ధని' సంచికను బహుభాషాపేత్తలు శ్రీ ఆర్. ఎమ్. చల్లాగారు ఆవిష్కరించారు. తాడూరి కృష్ణారావు, సింగులూరి బాపిరాజు, చేబోలు శేషగిరిరావు, పున్నమరాజు నాగేశ్వరరావు, డాక్టర్ పి. ఆర్. కృపాసాగర్, సన్నిధానం నరసింహశర్మ మొదలైనవారి సంపాదకత్వంలో ఇప్పటివరకు 'అరపై సంచికలు' వెలువడినాయి.

వివేకవర్ధనిలో అన్నిరకాల సాహితీ రచనలకు స్థానం కల్పించారు. లిఖిత పత్రికయైనా పాఠసంచికలలో ప్రామాణికమైన సాహిత్యవ్యాసాలు, మందికవితలు, బుర్రకథలు, వ్యంగ్యరచనలు, సాంఘిక ప్రయోజనంగల శాస్త్రవ్యాసాలు, చర్చలు చోటుచేసుకొన్నాయి. సంచికలను విశిష్టంగా తీసుకురావటానికి వర్ణచిత్రాలను కూడా పొందుపరిచారు. రచయితల

స్వదస్తురీతో వ్రాయబడిన కథలు, కవితలు కూడా ఈ పత్రికలో భద్ర పరచబడ్డాయి. సాహిత్య సాంఘిక విశేషాలను తెలియజేస్తూ “విశేష వార్తలు” శీర్షిక నిర్వహించారు. ఇతర పత్రికలలో ప్రచురింపబడిన వ్యాసాలతో, కవితలతో ఉత్తమమైన వాటిని ఎన్నికచేసి “వివేకవర్ధని”లో లిఖించేవారు. తిలక్ జయంతి (జూన్ 30), కందుకూరి జయంతి (ఏప్రిల్ 17), రఘుపతి వెంకటరత్నంనాయుడు జయంతి (అక్టోబరు 1), ఆంధ్రకేసరి జయంత్యుత్సవాల సందర్భంగా విశిష్ట సంచికలు వెలువరించడం ముదావహం. ఒక సంచికలో మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారిపై కవిసామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు వ్రాసిన అపురూప పద్యం కనిపిస్తుంది. ఆపద్యం -

“ఒక్కటియున్న నింకొకటి యుండదు నేటి కవీంద్రులందు నీ
దృక్కపులందు సర్వమమరించును దైవము, పాండితీ పరి.
స్పృక్కమసీయ ధారయు వరిష్టముగా లలిత్యమున్ గడున్
పెక్కువగాఁగనుండిన కవిప్రభుపీయనయంచు జెప్పెదన్”

సారమతి : (1983)

ఆదికవి నన్నయ్యకు నివాళులర్పించటానికే ఆంధ్రకేసరి యువజన సమితి నన్నయ సహస్రాబ్ది ఉత్సవం నిర్వహించింది. ఆ ఉత్సవం రాజమండ్రిలో కొకుండా రాష్ట్రరాజధాని-హైదరాబాదులో 9-4-1983 న జరుపబడింది. ఆ ఉత్సవంలో సమితి గురజాడ కళాసమితి (ధవళేశ్వరం) వారిచే “నన్నయ భారత రచన” అనే విశిష్ట సాహిత్య రూపకాన్ని ప్రదర్శింపజేసి రసజ్ఞుల ప్రశంసలు పొందింది. అంతేకాదు - ఆపందర్బంగానే “సారమతి” అనే విశిష్ట సంచికను వెలువరించింది.

‘సారమతి’లో శ్రీమతి వేదుల మీనాక్షిదేవి, శ్రీ చిట్టావూరి శ్రీరామ శర్మ, శాంతిశ్రీ బొత్సకవి, మధునాపంతుల, కరుటూరి సత్యనారాయణ,

చల్లా రాధాకృష్ణశర్మ, రమణశ్రీల కవితలున్నాయి. నన్నయ గురించి తిక్కననుండి నేటివరకు కొల్పిన 19 మంది ప్రాచీన కవుల పద్యాలు, ఇరవై ఆరుమంది ఆధునికుల పద్యాలు చోటుచేసుకున్నాయి. దోర్నల ప్రభాకరశర్మగారి సంస్కృత కవిత్వ కూడా ఉంది.

జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారి 'నన్నయ్య దర్శనము', డాక్టర్ జొన్నలగడ్డ మృత్యుంజయరావుగారి, 'నన్నయ ఆచార్యకము' వంటి సంప్రదాయ సాహిత్య వ్యాసాలతోపాటు 'భారతాన్ని' అర్కియా లాజికల్ కళ్ళతోనో, ఆధునిక కళ్ళతోనో చూసేవాళ్ళు సాహిత్య జోహారులు" అంటూ ఈనాటి విశేషణతో కొత్తగా వివరించే వాడ్రేవు చినవీరభద్రుడుగారి "ఎటుక కలిగించే కవి" వ్యాసంకూడా 'సారమతి' కి విలువ నిచ్చింది.

హితసూచిని :

సామినేని ముద్దు నరసింహం రచించిన "హితసూచిని" 1862 లో తొలిసారిగా ముద్రించబడింది. వ్యావహారిక భాషాప్రయోగాన్ని-ప్రయోజనాన్ని గిడుగు రామమూర్తి కంటే ముందుగానే గుర్తించి, ఆ వాదాన్ని ప్రారంభించినవాడు సామినేని ముద్దునరసింహం. విద్యా విషయంగా పెనుకబడిన ఆనాటి నకూజంతోగల దురాచారాలను మూఢనమ్మకాలను బట్టిబయలు చేసిన గ్రంథం "హితసూచిని". ఇటువంటి చారిత్రకావసరమైన విశిష్ట గ్రంథాన్ని పునర్ముద్రించడానికి ఎందరో ప్రయత్నించారు. అయితే ఆ ప్రయత్నాలేవీ ఫలించలేదు. ఆ బాధ్యతను ఆంధ్రకేసరి యువజనసమితి చేపట్టి 1986 లో హితసూచిని పునర్ముద్రించింది. "ఇటువంటి హేతువాద రచనలు సృజనాత్మకరంగంలోకూడా ఇవాళ చాలా అవసరం" అని ఆరుద్ర దీనికి ప్రవేశిక రచిస్తూ ఈ గ్రంథం ఆవశ్యకతను వివరించారు.

ప్రభువ :

5-4-1987 నుంచి 30-4-1987 వరకు ఆంధ్రకేసరి యువజన సమితి రజతోత్సవాలు జరిగాయి. ఆ సందర్భంగా ప్రచురించిన ప్రత్యేక సంచిక “ప్రభవ”. మూడువందల పుటలతో సమితి నిర్వహించిన కార్య కలాపాల వివరాలతో, ఆంధ్రకేసరి ప్రకాశంగారిపై వ్యాసాలతోపాటు ఈ క్రింది విలువైన సాహిత్యవ్యాసాలు కూడా ఈ సంచికలో ప్రచురింప బడ్డాయి

“అనుకరణ-రసోపకరణం” - డా॥ ప్రభుల సుబ్రహ్మణ్యశర్మ

“రాజమండ్రి - పరిసరాలు” - ఆంధ్ర శేషగిరిరావు

“భారతము - కావ్యన్యాయము” - డా॥ నందుల గోపాలకృష్ణమూర్తి

“భాగవతము - వాత్సల్యభక్తి” - డా॥ ధూళిపాళ ప్రభాకరకృష్ణమూర్తి

“వివేక చింతామణి - ఒక సమీక్ష” - ఆచార్య జోళ్ళుల సూర్యప్రకాశ రావు

“పీఠేశలింగం వ్యక్తిత్వ పరిశీలన” - మంజుశ్రీ

సర్వశ్రీ మధునాపంతుల, కరుణశ్రీ, ద్వివేది సత్యకవి శతావధానులు, ఆచార్య చల్లా రాధాకృష్ణశర్మ, విశ్వనాథ, తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరి, వంటి కవుల పద్యాలతోపాటు పదాల రామకృష్ణారెడ్డి, పల్లెం పుల్లారెడ్డి, రజనీల ఆధునిక కవితలు కూడా ఉన్నాయి.

‘ఆంధ్రకేసరి’ టంగుటూరి ప్రకాశంపంతులుగారి 111వ జయంతి సందర్భంగా ప్రచురించిన “కేసరి” సంచిక ప్రకాశంగారి జీవిత వ్యక్తిత్వాలకు సంబంధించినది. ఆరుద్ర, మధునాపంతుల, శ్రీశ్రీల కవితలు మనోహరంగా ఉన్నాయి. ఇది 1983 లో ప్రచురితం.

జీవన సాహిత్యం:

రాజమహేంద్రవరంలో బహుముఖ ప్రజ్ఞావంతులు శ్రీ ఆర్. ఎం. చల్లా “జీవనసాహిత్యం” సంస్థను ప్రారంభించారు. విభిన్న సిద్ధాంతాలు, దృక్పథాలు, కలిగినవాళ్ళని ఆహ్వానించి ప్రసంగాలు ఏర్పాటు చేయడం ఉత్తమ సాహిత్య ప్రచారం మొదలైన ఆశయాలతో పురాణవంశ శ్రీనివాస్, మోచర్ల సురేష్ అనే ఇద్దరు యువకులు ఈ సంస్థను స్థాపించారు. అనేక సాహిత్య కార్యక్రమాలతోపాటు పీఠోపనిషత్ కార్యక్రమాలలోనే పంతులుగారి 139వ జయంతి సభను నిర్వహించింది.

ఈ సంస్థ 1988లో “జీవనసాహిత్యం” అనే ప్రత్యేక సాహిత్య సంచికను వెలువరించింది. ఓ కవితలో—

“శిశువును మనిషిగా / మనిషిని వ్యక్తిగా

వ్యక్తిని వ్యవస్థగా / తీర్చిదిద్దడం

కవిత్వం చేసేవని” అంటారు.

(నగ్నముని)

సోమసుందర్, భైరవయ్య, కొత్తపల్లి సత్యశ్రీమన్నారాయణ, అద్దేపల్లి రామమోహనరావు, మిరియాల రామకృష్ణ, సాధనాల వెంకట స్వామినాయుడు, సతీష్ చందర్, యర్రాప్రగడ రామకృష్ణల కవితలు వైవిధ్యంతో కూడుకొని ఆలోచన రేకెత్తించేలా ఉన్నాయి. పాలగుమ్మి పద్మరాజుగారి ‘నా పాట’ కవితను ప్రచురించడం ఒక విశేషం. అలాగే ప్రాచీన సాహిత్య పత్రిక ‘ప్రతిభ’ నుంచి విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి ‘కృత్యదవన’ అనే వ్యాసాన్ని ఈ సంచికలో ప్రచురించడం మరో విశేషం.

సాహిత్య గౌరవం:

1955 - 56 ప్రాంతంలో శ్రీయుతులు పోతుకూచి సూర్యనారాయణమూర్తి, ఉషశ్రీ, కనక్ ప్రవాసి, (చామర్తి కనకయ్య) స్థాపించిన

సంస్థ 'సాహిత్య గౌతమి'. స్థానికులైన మధునాపంతుల, మల్లంపల్లి శరభయ్య వంటివారేకాక స్థానికేతరులైన వేలూరి సుబ్బారావు, మానాప్రగడ శేషసాయి వంటివారుకూడా ఈ సంస్థలో సభ్యులుగా చేరారు. "సాహిత్య గౌతమి ఏ ఇజాలకు కట్టుబడలేదు. సభ్యత్వ రుసుము లేదు. కార్యక్రమం వుంటే అనాటి ఖర్చులు ఎవరో ఒకరు భరించేవారు. ఎక్కువగా నేనే భరించేవాణ్ణి" అని వ్యవస్థాపకులలో ఒకరైన సూర్యనారాయణ మూర్తిగారు (25-4-88 నాటి ముఖాముఖిలో) తెలిపారు.

ఒక కవిత, రచయితచేత స్వీయకవిత్వాపశనం, స్వీయ రచనల ప్రసంగం ఏర్పాటు చేసిన మనత ఈ సంస్థకివుంది. 1960 లో విశ్వనాథ వారిచే రామాయణ కల్పవృక్షంపై ఉపన్యాసాలను ఏర్పాటుచేశారు. చివరి రోజున విశ్వనాథవారి సన్మానసభలో మధునాపంతుల రచించి కమనియంగా పఠించిన పద్యాలలో ఒకటి-

"ఓయి మహాసరస్వతి! జయోదయవన్మతి దైవతాంధ్రభా
షాయుగ బాహువిక్రమ దళాగతియై నెదురీకొట్టామున్
బోయెడి త్రోవలో నిలువబోలడువే? యెవరన్న? సత్యనా
రాయణ! నీవంటే! శివజటాంత సదాగ్రస నైకధారణా"

ప్రాచీన సాహిత్యంపై మధునాపంతుల, అభ్యుదయ సాహిత్యంపై సోమసుందర్. విప్లవ సాహిత్యంపై జ్వాలాముఖి - వరసగా మూడురోజులు సాహిత్యగౌతమి సభలలో ప్రసంగించడం చెప్పుకోదగిన విషయం. సభ్యుల, రచయితల, గ్రంథాలను ముద్రించడంలో కూడా 'సాహిత్య గౌతమి' ప్రత్యేకతను నిలబెట్టుకుంది. 'కనక్ ప్రవాసి కథలు' 'జమదగ్ని కథలు', 'ఆంధ్ర పురాణం' (రెండవభాగం), కరుటూరి సత్యనారాయణ 'రామాయణకావ్యం'. మొదలైన వదిహేను గ్రంథాల్ని ప్రచురించటం ప్రశంసనీయం.

వీరేశలింగ పురమందిరం : (Veeresalingam Town Hall)

“This Town Hall is Verily the pride of your City, in as much as it is associated with the name of one of the greatest persons of this century. Andhras are proud to claim the great Veeresalingam as one of their own ....” ♦ అని శ్రీశ్రీ పురమందిరం దర్శించి ఉప్పొంగిపోయారు.

మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారుకూడా “ఈ మహానగరమందలి వీరేశలింగపురమందిరం ఒకనాడు సారస్వతజ్యోతిని జ్ఞాజ్ఞుల్యమానమొనరించినది. పురమందిరము పురావైభవమును కొంత స్మృతికిందెచ్చునటుల కవిజయంతి సదస్సులు పెలార్చుచున్నది” అని ప్రశంసించారు.

ఇంతటి ఉజ్జ్వల చరిత్రగల వీరేశలింగం పురమందిరం రాష్ట్రంలో మొదటి పురమందిరం (TownHall) గా పేర్కొంటారు. 1886 నుంచే వీరేశలింగం పంతులుగారు పురమందిర నిర్మాణానికి ప్రయత్నాలుచేశారు. పొంతడబ్బుతో 1710 చ. గ. స్థలం కొన్నారు. 1890లో సొంతఖర్చుతో ఒకమాట నిర్మించి 3-12-1897లో రిజిష్టరుచేసి ధర్మకర్తృత్వ సమితి (Trust Board) కి నిర్వహణ బాధ్యతలను అప్పగించిన విస్వార్థజీవి ఆయన. ♦♦ పంతులుగారు ధర్మకర్తృత్వ సంఘంలో సభ్యులుగా ఉండటానికి అంగీకరించలేదు. ధర్మకర్తృత్వ సంఘంలో తప్పనిసరిగా ఒక న్యాయవాది, ఒక ముస్లిం, ఒక క్రిస్టియన్, ఒక వైశ్యుడు, ఒక అబ్రాహ్మణుడు ఉండాలని నిబంధనలు విధించారు. ‘ఆంధ్ర భీష్మ’ న్యాయతిరుప్పావ రావు పంతులుగారు, చిత్రపు వెంకటాచలం పంతులుగారు, మద్దూరి శివ

♦ “Visitor’s Book” లో వ్రాసిన అభిప్రాయంనుంచి

♦♦ సంస్థ ప్రచురించిన “Good Friend.....” (1982) ఆధారంగా

రామకృష్ణయ్యగారు మొదలైనవారు సమితి అధ్యక్షులుగా ఉన్నారు. 1975 నుంచి శ్రీ యాతగిరి శ్రీరామనరసింహారావుగారు కార్యదర్శిగా వుంటూ పూర్వపు వైభవం పునరుద్ధరించాలని తపన పడుతున్నారు. పోతుల వీరభద్రరావు. బిషప్ కె. విజయరత్నం, జనాబ్ మీర్ ఇక్బాల్ అలీ, కందుల సంజీవరావు మొదలైనవారు సభ్యులుగా సహకరిస్తున్నారు.

వీరేశలింగం పంతులుగారి వర్ధంతినాడు మే 27 న ప్రతి సంవత్సరం పురమందిరంలో కవినమ్మేశనం నిర్వహించడం. ఒక సంవత్సరం. ఈ సంవత్సరపున ఒక గ్రంథాలయం, ఒక ఉచితపఠశాలయం నిర్వహించబడుతున్నాయి, ఈ పురమందిరంలో మధునాపంతుల, దాశరథి, ఆరుద్ర, ఎన్. జి. రంగా, వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్య, శ్రీశ్రీ మొదలైన ప్రముఖులు వీరేశలింగంగారి జీవిత సాహిత్యాలపై స్మారకోపన్యాసాలు చేశారు.

1982 నుంచి ఈ ప్రాంతం ప్రజలలో సాహిత్యవ్రతనంపట్ల, పుస్తకాలుకొని చదవటంపట్ల అలవాటు ఏర్పరచడానికి అయిదురోజులపాటు “పుస్తక ప్రదర్శన” ఏర్పాటు చేయడంవల్ల పురమందిరానికి ఖ్యాతి లభించింది. తెలుగు పుస్తకాలతోపాటు వివిధ భాషాసాహిత్య గ్రంథాలుకూడా ఈ ప్రదర్శనలో లభ్యమయ్యే ఏర్పాటుచేశారు. పుస్తకప్రదర్శన జరుగుతున్న రోజులలో ప్రతిసాయంత్రం సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలతోపాటు సాహిత్య కార్యక్రమాలుకూడా జరుగుతాయి. కవుల జయంతి సభలు, స్మరణ సభలు, కవిభావనలు మాత్రమేకాకుండా వ్యాసరచనలోనూ, కవితా రచనలోనూ పోటీలనుకూడా నిర్వహించటం ఆనవాయితీ. అంతేకాదు- ప్రతి సంవత్సరం పుస్తక ప్రదర్శన సమయంలో ఒక ప్రత్యేక సంచిక (Souvenir) ను ప్రచురించటం గమనించదగింది. సాహిత్య సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలకు పురమందిరం ఒక వేదికగా నిలుస్తుంది.

ప్రచురణలు :

వీరేశలింగ పుత్రమందిరం అప్పుడప్పుడు గ్రంథ ప్రచురణకూడా చేపడుతోంది. మొత్తంమీద ప్రత్యేక సంచికలు కలిపి మొత్తం పది ప్రచురణలు చేపట్టింది.

పుస్తకవ్యవహారాల సందర్భంగా ప్రచురితమైన ప్రత్యేక సంచికలలో సాహితీవిలువలుగల వ్యాసాలు, కవితలు కూడాలేకపోలేదు. కొన్నిటిని ఉదాహరిస్తాను.

హాస్య తరంగిణి - పానుగంటి సాక్షి : మధునాపంతుల

బళ్ళారి రాఘవ : మిక్కిలి నేని

నన్నయతైలి : దేవులపల్లి రామానుజరావు

జానపదకళలు : పడాల రామకృష్ణారెడ్డి

వీరవరుడు (కవిత) : తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మ

పుస్తకములు - రక్త పుంజు

ములు (కవిత) : నాశం కృష్ణారావు

Sri Sri (Essay) : Mallapragada Rama Rao

పుత్రమందిరం నిర్వహించే పుస్తక ప్రదర్శనోత్సవాన్ని ఎనిమిది సంవత్సరాలుగా తిలకిస్తున్న మధునాపంతులవారి-మదిలో కలిగిన సహజ సౌందర్య భావమిది -

“సనుగనుగొమ్ము నన్నుఁ బరసఁజొనరింపుము లోన లోననన్

మననము చీసికొమ్మని నమస్త విధఁబులఁ బుస్తకప్రద

ర్శన మొనరించు నీ నగరి రాజమహేంద్ర మహేంద్ర నందనం

దను సిగవన్నె మీఱుచుఁ దనర్పు మనోజ్ఞ మయూరపింఛమె”

1990 ప్రత్యేక సంచికలో వెలుగులు : ఈ వ్యాస సంకలనం 1986 లో ప్రచురితమైంది. ప్రసిద్ధ సాహితీవేత్తలు రచించిన ఎనిమిది విశేషవ్యాసాల వివరాలు:

కందుకూరి_చిలకమర్తి	:	మధునాపంతుల
వీరేశలింగంగారి ప్రహసనాలు	:	సోమసుందర్
యుగకర్త వీరేశలింగంపంతులు	:	అక్కిరాజు రమాపతిరావు
వీరేశలింగంగారి నవలలు	:	ఆర్. ఎన్. సుదర్శనం
కందుకూరి_పానుగంటి	:	వరదా బ్రహ్మానందం
కందుకూరి నాటకాలపరిశీలన	:	సహదేవ సూర్యప్రకాశరావు
మహాపురుషుడు_మహాకవి	:	ఆరిపిరాల నారాయణరావు
వీరేశలింగం సంస్మృతి	:	మల్లంపల్లి శరభయ్య

“ఈ చిన్ని పుస్తకము అష్టదశపద్యము. అందు ప్రతి దశము సాహిత్య సంస్కార సురభిశము. అజవ రాజమహేంద్ర వుస్తక ప్రదర్శన సందర్భములో పురమందిర ధర్మకర్తృత్వ సమితి యీ పుస్తకమును వెలువరించుట ముదావహము” అని సమాచారం ప్రాంతీయ పత్రికలో శ్రీ గంధం సీతారామాంజనేయులు సమీక్షించారు.

“ఎంతో ప్రఖ్యాతి వహించిన ఈ పురమందిరంలో ఇన్నాళ్ళకు అడుగు పెట్టకలిగాను. కందుకూరివారు నిర్మించిన మందిరం దర్శించడం కన్న ఆద్యష్టం మరేమంటుంది? నన్నయనుండి నేటిదాకా యెందరో మహాకవులు, రచయితలు ఉద్భవించిన గౌతమీ తీరంలోని ఈపురం ధన్యం. ఈ పురమందిరం ధన్యం ♦ అని ప్రశంసించిన డాక్టర్ దాశరథిగారి మాటలు సత్యసన్నిహితాలు.

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ :

“ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధియు, నాంధ్రదేశ
భాగ్యవృద్ధియు, నేనాడు పడయనగునా
యప్పుడే యాంధ్రకర్ణమన్వర్త మగును”

అనే ఆశయంతో కళాప్రపూర్ణ మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు
1938లో “ఆంధ్రీకుటీరం” సంస్థను స్థాపించారు.

తూర్పుగోదావరిజిల్లా - కాకినాడ తాలూకాలోగల ‘పల్లెపాలెం’
గ్రామంలో స్థాపించబడిన ఆంధ్రీకుటీరంలో శ్రీయుతులు మధునాపంతుల
పేరయ్యశాస్త్రి, మధుమూర్తి, విద్వాన్ పాలెపు వెంకటరత్నం సభ్యులుగా
ఉండేవారు. తర్వాత శ్రీ రేమేశ్వ చిన్నారావు, శ్రీ ఆకొండి సత్యనారాయణశాస్త్రి,
శ్రీ పాలంకి వరప్రసాదరావు, శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి సభ్యులుగా
జేరారు. సర్వశ్రీ భూపతిరాజు సూరపరాజు, శ్రీ కాజులూరి
అప్పిరెడ్డిగార్లు “కృపాశునమితి”గా వ్యవహరించేవారు. గ్రామప్రాంతంలో
సాహిత్య కార్యక్రమాలకు అంకితమైన విశేష సంస్థ ‘ఆంధ్రీకుటీరం’.

1948 జనవరి 13న జరిగిన దశమ వార్షిక సమావేశం తీరుతెన్ను
లను “దశమవార్షిక ప్రత్యేకసంచిక” ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు —

“సభాసమయము మధ్యాహ్నము మూడు గంటలకు సభారంభము
నకు ముందే అల్పాహారపు విందు. బోధకునకొక పీఠము — ఎట్టయెదుట
వ్యాసపీఠి ఆమర్పబడినది. వ్యాసపీఠిపై కార్యక్రమానుసారము చదువు
బోధ రచనలు వరుసగా జరుపబడెను. ఆరంభమునందు అయిదు నిమిషములు
నీరవధ్యానము. క్రమశిక్షణకయి బోధకులకు కాలపరిమితి,
క్రమాంకములుగల చీటులు ముందే యందింపబడెను”

‘సమయపాలన’ పాటించుట తెలియని నేటి సంస్థలకు క్రమశిక్షణ గల అనాటి సంస్థలకు గల భేదం పై వాక్యాలవల్ల తెలుస్తుంది. సాహిత్య సమావేశాన్ని ఎంత సమర్థవంతంగా నిర్వహించాలో అవగతమవుతుంది. ఈ విధంగా కార్యక్రమాలు నిర్వహించలేక సాహిత్యసభలు నిర్వహించటం కష్టమనీ, శ్రోతలు రారనీ భావించటం సముచితం కాదుగదా !

ఆంధ్రీకుటీరం 1938 లో మధునాపంతులవారి “తోరణము” అనే లఘుఖండకావ్యం ప్రచురించింది. “ఈ గ్రంథకర్త యువకులు. వీరి రచనలో కుంటిపడక యుండదు. చక్కని శయ్య గలదు” అని పీఠికలో విశ్వనాథవాడు పేర్కొన్నారు. మధునాపంతులవారి కవితారీతికి ఒకపద్యం—

“నడువఁజాలని యిడుములఁ గుడిచి ఒడలి
చిక్కి జీర్ణించి నిజదేశసేవఁ జేసి
తుదకు స్మరణీయులైన యాంధ్రుల దలంప
గాజుకన్నెన నొక యశ్రుకణము రాల్చు”

1948 లో ఆంధ్రీకుటీరం దశమ వార్షికోత్సవం సందర్భంగా ఒక ప్రత్యేక సంచికను ప్రచురించింది. ఈ దశమ వార్షిక సంచికలో విలక్షణ మైన, విలువైన వ్యాసాలు కవితలు ఉన్నాయి. విశ్వనాథవారి రామాయణంలోని పద్యాలు “సుయజ్ఞాడు” శీర్షికన ప్రచురింపబడ్డాయి శ్రీరాముడిలాగా శ్రీనాథుడు ఏకపత్నీవ్రతుడు కాడనీ, దక్షిణనాయకుడనీ చెళ్ళపిళ్ళ వాడు “శ్రీనాథుడు శ్రీరాముడు కాడు” అనే వ్యాసంలో వివరించారు. ఇంకా ఇందులో విద్వాన్ పాలెపు వెంకటరత్నం, చిన్నారావు, అల్లంరాజు విశ్వనాథం, అకొండి సత్యనారాయణశాస్త్రి మొదలైనవారి రచనలు కనిపిస్తాయి.

ఆంధ్ర కుటీరం పదేళ్ళు మాత్రమే నడిచినా ఉత్తమమైన ప్రామాణికమైన సాహిత్య పత్రిక “ఆంధ్ర”ని నిర్వహించటం ప్రశంసాపాత్రం. 1939 ప్రాంతంలో ప్రారంభమైన ఈ పత్రికకి మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు, విద్వాన్ పాలెపు వెంకటరత్నంగారు సంపాదకులుగా ఉండేవారు. అనాడు ప్రసిద్ధులైన పండితుల, కవుల రచనలు ఇందులో కనబడతాయి. వ్యావహారికంలోకూడా రచనలు ప్రచురించటం ఈ పత్రిక విశేషాంశాలు. మధునాపంతులవారు ‘ఉభయధారతి’, ‘తెలుగుబిడ్డడు’ అనే కలంపేర్లతో రచనలు చేసేవారు. మధునాపంతులవారి గొప్ప గ్రంథం “ఆంధ్ర రచయితలు” ముందుగా ఆంధ్ర పత్రికలో ప్రచురితమైన వ్యాసాలే.

సాహితీవేదిక :

సాహితీవేదిక 1980లో డిశంబరు 25 - క్రిస్టమస్ పర్వదినాన ప్రారంభమైంది.♦♦ మొదట్లో సి. వి. ఎస్. మహేష్, వాడ్రేపు చినవీరభద్రుడు, గంధం నాగసుబ్రహ్మణ్యం, కవులూరి గోపీచంద్, చాగంటి శరత్ బాబులు “Young Writers Association”గా స్థాపించారు. తర్వాత సాహితీవేదికగా మార్చారు. అప్పుడు శ్రీ ఆర్. యస్. సుదర్శనం మల్లంపల్లి శరథయ్య, క్రొవ్విడి లింగరాజు, ఆర్. ఎన్. వసుంధరాదేవి, పోతుకూచి సూర్యనారాయణమూర్తిగార్లు సంస్థ నిర్వహణలో భాగస్వాములయ్యారు. సాహితీవేదికలో దాదాపు నలభైమంది సభ్యులుండేవారు. చాలామంది రచయితలు, కవులు, మల్లాప్రగడ రామారావు, కల్లూరి భాస్కర్,

♦ ద్వ. నా. శాస్త్రి రచించిన “వాఙ్మయ లహరి” వ్యాస సంపుటిలో ‘ఆంధ్ర’ గురించి విపులంగా వుంది.

♦♦ ఈ వివరాలు అందించినవారు - శ్రీ పోతుకూచి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు

పున్నమరాజు నాగేశ్వరరావు, కొప్పర్తి, యర్రాప్రెగడ రామకృష్ణ, సాధనాల వెంకటస్వామినాయుడు వంటి యువకులతోపాటు మధిర భానుమూర్తి ఎం. వి., నారాయణాచార్య వంటి పెద్దవారుకూడా సంస్థలో సభ్యులుగా ఉండేవారు.

ఈ సాహితీవేదిక ఆశయాలు ఇవి - ♦

- 1 సాహిత్యం జీవితంలాంటిది. జీవితంవట్ల ఉన్నట్లే సాహిత్యం వట్లకూడా భిన్నదృక్పథాలున్నవి. వివిధ దృక్పథాలకు, ధోరణులకు వేదిక "సాహితీవేదిక".
- 2 జీవితంనుంచి పొందిన ప్రేరణను రచనగా మలచడంలో రచయితకు ప్రోత్సాహాన్ని, సహకారాన్ని అందివ్వడం "సాహితీవేదిక" ఉద్దేశం. ఇందుకుగాను ప్రతినెలా సభ్యుల స్వీయ రచనా పతనాన్ని నిర్వహిస్తోంది.
- 3 ప్రసిద్ధ రచనలను పాఠవై నా క్రొత్తవై నా ప్రత్యేకఅభిమాన దురభిమానాలు లేకుండా వాటిని పరిశీలించి, విమర్శించి ఒకరి అభిప్రాయం మరొకరు తెలుసుకోవడం 'సాహితీవేదిక' చేస్తున్న మరోపని.
- 4 ప్రస్తుత సాహిత్య స్వరూపాన్ని అర్థంచేసుకోవడానికి, సాహితీ సృష్టికీకూడా పాశ్చాత్య సాహిత్య సిద్ధాంతాలతో పరిచయం అవసరమన్న ఉద్దేశంతో ఆయా విషయాలలో నిష్ణాతులచే ప్రసంగాలు ఏర్పాటు చేస్తుంది.
- 5 సభ్యుల రచనల్ని ప్రచురిస్తుంది

♦ 'కథాగోతమి' (1982) ముందుమాటలో

సాహితీవేదిక 1 కథావేదిక (1981), 2 కథానాటకము (1982) 3 కవితావేదిక (1983), 4 ఆర్కైవ్స్ (1985) అనే గ్రంథాలు ప్రచురించింది. కథా సంపుటాలలోని కథలన్నీ వాస్తవ జీవిత చిత్రీకరణలే. వ్యాపారభోరణిగల కథ ఒక్కటికూడా లేకపోవడం ప్రచురణ కర్తల చిత్తశుద్ధికి నిదర్శనం. జీవితాన్ని అర్థంచేసుకొనేందుకు దోహదపడే కథలు ఇవి - అనటం స్వభావోక్త అవుతుంది. 'కవితావేదిక' లో ప్రాచీన, ఆధునిక కవులు ముప్పయి ఆరుమంది పద్య, వచనకవిత్వను రాశారు. ఈనాడు గుర్తింపు పొందిన కొవ్వర్తి, వాడ్రేపు చినవీరభద్రుడు వంటి కవులు ఈ సంపుటిలో కనిపిస్తారు. 'ఆర్కైవ్స్' అనే కవితా సంపుటిలో సాహితీవేదిక సభ్యులతోపాటు సభ్యులుకానివారి కవితలుకూడా చోటుచేసుకున్నాయి. ఎమ్. ఎస్. సూర్యనారాయణ, వనేరా వంటి మంచి కవుల కవితలు ఇందులో ఉన్నాయి.

“పాఠం ఒప్పచెప్పకపోతే పెళ్ళిచేస్తానని
వంతులుగారన్నప్పడే భయమేసింది
అఫీసులో నామొగుడున్నాడు
అవసరమొచ్చినా నెలవివ్వడని
అన్నయ్య అన్నప్పడే అనుమానమేసింది.

అనే 'సావిత్రి' కవిత ఈనాడు గొప్ప స్త్రీవాదకవితగా సుపరిచితమే. ఈ కవితను తొలిసారిగా 'ఆర్కైవ్స్' లో ప్రచురించిన కీర్తి "సాహితీవేదిక" కి దక్కుతుంది.

“నయడం కుర్రనీవ్ హిమ సమూహములు” శీర్షికతో పూర్వపు రచనలను చదివించే మంచి కార్యక్రమాన్ని కొన్నాళ్ళు కొనసాగించడం విశేషంగా చెప్పుకోవాలి. ఇటువంటి మంచి సంస్థ నేడు నామమాత్రంగా ఉండి పోవటం శోచనీయం.

హుషార్ క్లబ్ :

1935లో హుషార్ క్లబ్ స్థాపించబడినా 1950 నుంచే సారస్వత సేవ చెయ్యటం ప్రారంభించిందని వ్యవస్థాపకులతో ఒకరైన విద్వాన్ బులుసు సీతారామ శాస్త్రిగారు పేర్కొన్నారు. శాస్త్రిగారితోపాటు వసురాయ కవిగారి మేనల్లుడైన వద్దివర్తి లక్ష్మీనారాయణ, అవసరాల కామరాజు, మునిరాజు, వేలూరి వెంకటేశ్వరశర్మ, సి. ఎన్. ఆచార్యులు, మాచిరాజు రామకృష్ణారావు సాహిత్య కార్యక్రమాల్ని నిర్వహించేవారు. సాహిత్య గోష్ఠాలు, జయంతుత్సవాలతోపాటు 6-11-1977న హుషార్ క్లబ్ ద్వారా “సమాలోచన” అనే సాహిత్య పత్రికను ప్రచురించటం ప్రారంభమైంది. కొన్నాళ్ళ తర్వాత సభ్యుల సహకారం లేకపోవటంవల్ల బులుసు సీతారామ సీతారామశాస్త్రిగారే సొంతంగా “బి. వి. అండ్ కో. ప్రెస్” స్థాపించి ‘చేతివమురు భాగోతం’గా సమాలోచనను నిర్విఘ్నంగా నడిపారు. (శాస్త్రిగారి మరణానంతరం కూడా సమాలోచన వెలువడుతుండటం ప్రశంసించదగినది.)

సాహిత్య భారతి :

సి. ఎన్. శర్మగారు, కప్పగంతుల మల్లిఖార్జునరావుగారు, పోతు కూచి సూర్యవారాయణమూర్తిగారు కలిసి 1-1-1971లో “సాహిత్య భారతి”ని స్థాపించారు. తన్నీరు బుల్లెయ్యగారి సహకారం ఈ సంస్థకి లభించింది. అయిదేళ్ళు మాత్రమే నడిచిన ఈ సంస్థ చేపట్టిన విశిష్టకార్యక్రమాలలో మూడు పేర్కొనదగినవి.

1 1960-70 లలో వచ్చిన నాటకాలలో “నాట వచ్చిన నాటకం” పై చర్చ నిర్వహించటం

2 16-3-1971న, 15-8-71న బహుభాషా కవి సమ్మేళనాలు నిర్వహించటం. రాజమండ్రిలో మొదటిసారిగా తెలుగు, సంస్కృతం, ఇర్మన్,

ఆంధ్ర, హిందీ, ఉర్దూ, సింధి, మలయాళం, తమిళం, రాజస్థానీ, మరాఠీ, కన్నడం, గుజరాతీ, పంజాబీ, బెంగాలీభాషల్లో కవిత్వపరిచయం జరిగింది.

3 “చరిత్ర - సంస్కృతి-సాహిత్యం” - ఇవి పరస్పరాశ్రితాలని గుర్తించి ప్రతిఏటా ఒకచరిత్ర పరిశోధకుని నన్నాసిస్తూ “గురుపూజా మహోత్సవం” నిర్వహించటం

శరన్నండలి:

“శారద రాత్రిలు జ్వలించు ... ..” అనే నన్నయపద్యం సుపరిచితమే. శరద్భతువులోనే నన్నయ జననమరణాలు జరిగి ఉంటాయని మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు అభిప్రాయపడ్డారు. అందుకని నన్నయ్య కవితాప్రచారం, నన్నయ సంస్మరణ ద్వేయాలిగా ‘శరన్నండలి’ సంస్థ ప్రారంభమైంది. మధునాపంతులవారు సారథిగా 1978లో స్థాపించబడిన ఈ సంస్థలో శ్రీయుతులు వై. ఎస్. నరసింహారావు, కరుణూరి సత్యనారాయణ, నన్నిదానం నరసింహశర్మ, ఎమ్. వి. చలపతి, పున్నమరాజు నాగేశ్వరరావులు సభ్యులు. ప్రతి సంవత్సరం కార్తీక శుద్ధ పౌర్ణమినాడు నన్నయ జయంతిని నిర్వహిస్తూ సాహితీవేత్తలచే నన్నయపై ఉపన్యాస కార్యక్రమాలు ఏర్పాటుచేయడం ఈ సంస్థ ఆశయం. మధునాపంతులవారు కీర్తి శేషులైన తరువాత కూడా శరన్నండలి నన్నయ జయంతిని నిర్వహిస్తూనే వుంది.

చైతన్య వేదిక:

ప్రజాసాహిత్యాన్ని, కళల్ని పోషిస్తూ హేతువాద దృక్పథాన్ని వ్యాపిస్తూ త్రీ, పురుష సమానత్వాన్ని కోరుతూ 1986లో “చైతన్య వేదిక” ఏర్పడింది. శ్రీయుతులు కె. ఎన్. వెస్లి, సతీష్ చందర్, పద్మమొవలైన నవాళు నిర్వాహకులు. ప్రగతిశీల సాహిత్యాన్ని ప్రచారంచేసే

సభలు, గోష్టులూ నిర్వహిస్తూ కొంతకాలం 'రచన' అనే సాహిత్య మాస పత్రికను కూడా వెలువరించింది. ఇందులో "ఎండకు ఎండి వానకు తడినే మనుషుల గుండెగొంతుకలను వినిపించే కవితలూ, జనం వూపిరినే ప్రాణం పోసుకున్న కథలూ, అనుభవం, ఆలోచన, శాస్త్రీయ పరిశీలనలో పుట్టుకొచ్చే ప్రత్యేక వ్యాసాలూ కనపడతాయి. ఒక విధంగా దళితస్పృహ ఎక్కువగాగల సాహిత్య పత్రికగా పేర్కొనవచ్చు.

తెలుగు సాహిత్య సమితి:

1978లో జర్నలిస్ట్ శ్రీ కొండ్రు శ్యామ్చంద్ "తెలుగు సాహిత్య సమితి"ని స్థాపించారు. శ్రీయుతులు చేజోలు చిన్నయబ్రహ్మకవి, కె. ప్రభాకరరావు, కె. విజయభాస్కరరావులు కార్యవర్గ సభ్యులు. ప్రతి ఏటా జాషువా జయంతిని ఊరవటం ఈ సంస్థ ముఖ్యలక్ష్యం. 1978లోనే "తృత్యంజలి" అనే చిన్న కవితాసంపుటిని ప్రచురించింది. ఇందులో విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు జాషువాగురించి రాసిని చిన్నవ్యాసతో ఎంతో విలువైనది. కొన్ని పంక్తులు పరికించండి -

"నేను మంచములో పడియుండగా శ్రీ జాషువా మృతివార్త నాకు తెలిసినది. నాకు వచ్చిన దుఃఖము నేను చెప్పితే ఎవరు నమ్మరు. ఈ దేశములో హృదయము ప్రధానముకాదు. దొంగమాటలు, ప్రచారము ప్రధానమైనవి.

ఆతనికీ నాకూ కలిసి పద్మభూషణ వచ్చినది. నేనది పుచ్చుకొనేటందుకు ఢిల్లీ వెళ్ళాను. జాషువా రాలేదని నేను ఎరత అనుకున్నానో అక్కడి నా స్నేహితులకు తెలుసు.

ఒకసారి ఆయన నాతో అన్నాడుకదా - అందరు బ్రాహ్మణులూ నీవంటి వాళ్ళయితే నాకు బ్రాహ్మణులతో విరోధంలేదు. మనసులోనిది దాచవు ప్రత్యక్షంగా చెప్తావు. నీకు ఈర్ష్య, అసూయ లేవు. ఎదుటివాడి

మేలు ఓరుస్తావు. నీవు ఎంతమందో హరిజనులకు సహాయం చేసావు. తక్కినవారందరూ దొంగలు - అని.”

ఈ ఒక్క వ్యాసాన్ని ‘స్మృత్యంజలి’లో ప్రచురించటంవల్ల ఒక చారిత్రక సత్యాన్ని అక్షరబద్ధంచేసిన సంప్రదానంగా ప్రశస్తికెక్కినది.

కళాదర్పాః :

తోలుగు అప్పాజీగారి అధ్యక్షతన 1965 నుంచి “కళాదర్పార్” సంస్థ నిర్విఘ్నంగా కొనసాగుతోంది. సంగీత, సాహిత్య, నృత్య, నాటక కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తూ కవితల, కథల పోటీలు ప్రత్యేక జయంతు్య తనవాలు నిర్వహించడం చెప్పుకోదగిన అంశం. “కళాదర్పార్” పేరుతో అప్పడప్పడు పత్రికకూడా వెలువడుతూ వుంటుంది. తాపీ ధర్మారావు శతజయంతి సంచికను తప్పక పేర్కొవాలి. రాష్ట్రస్థాయి కవితలపోటీలో నేటి ప్రసిద్ధ కవయిత్రి కొండేపూడి నిర్మల 1988లో ఉత్తమ కవితకు బంగారు పతకం పొందింది. ఆ కవితపేరు “క్విక్ మెయిల్ సర్వీసు”

రాజమండ్రిలో పైన పేర్కొన్న సంస్థలే కాకుండా ఒక నాడు శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు సొంతబిరుదుతో ‘కళాభివర్ధనీ పరిషత్’ను నడిపేవారట. శ్రీపాదవారు సభలు నిర్వహించే సభలపై శిష్యాన్ని ఇంద్ర గంటివారు “గాతమీ గాథలు”లో కళ్ళకు కట్టించారు. ఇంకా సారస్వత సమితి, భారత సంస్కృతీ మహాసభ, విద్యాభివర్ధనీపరిషత్, నవ్యసాహితీ సమితి మొదలైనవి ఉన్నట్లు వినికిడి.

6-6-1944 నాటి త్రిలింగ వారపత్రిక ఆధారంగా 1943లో ‘రాజమండ్రి సోదరసమితి’ ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది. ఒకసభకి దేవులపల్లి అధ్యక్షత వహించగా, తలావజ్జుల, పిలకా గణపతిశాస్త్రి, వింజమూరి సోదరీమణులు పాల్గొనటమేకాకుండా ‘శోభిని’ అనే పత్రిక ఆవిష్కరించబడిందట. శ్రీ కొత్తపల్లి సత్యశ్రీమన్నారాయణ, సన్నిధానం శర్మగారు

‘వాగర్థ సమాఖ్య’ అనే సంస్థను కొన్నాళ్ళు నడిపారు. ఆచార్య సి. నారాయణరెడ్డిగారి గజల్స్ గాన కార్యక్రమాన్ని ఏర్పాటు చేయడం ఈ సంస్థ విశిష్టత. పాత సమాచార పత్రికలు పరిశీలిస్తే సాహితీనదనం, కవితా సమితి, విజ్ఞానగోష్ఠి, ఆనందసాహితి, కళాభారతి, ప్రదీప్తి మొదలైన సంస్థలున్నట్లుగా తెలుస్తుంది.

రాజమండ్రి ప్రాంతానికి సంబంధించిన సాహితీసంస్థలు :

రాజమండ్రి ప్రాంతానికి సంబంధించిన సాహితీ సంస్థలలో ప్రసిద్ధ మైనవి రెండు ఉన్నాయి. ఒకటి— ఆలమూరులోని ‘తరుణ సాహితీసమితి’ రెండవది ఆశ్రేయపురంలోని ‘స్నేహలత’. వీటిలో ప్రాచీనమైనది ప్రచుర మైనది ఆలమూరులోని —

తరుణ సాహితీసమితి :

తరుణ సాహితీ అధ్యయనంలో ఎన్ని సారస్వత గోష్ఠులు! ఎన్ని సాహిత్య సమావేశాలు! ఆ రోజుల్లో పండగ వస్తేవాలు జనార్ధనస్వామి ఆలయంలో జమ్మలమడక, జంధ్యాల, నందూరి, ఇంద్రగంటి, వేదుల, మధునాపతుల, పురిపండా, శ్రీరంగం నారాయణబాబు— ఒకరేమిటి, ప్రసిద్ధులైనవారిలో ఎవరోఒకరి ఉపన్యాసం ఉండవలసిందే. సభ ఏర్పాటు చేయడం, పండగపేకాట వేసుక్కుచునే ఊరిపెద్దల్ని పేకాట మానిపించి సాహితీసభకి తీసుకువచ్చి కూర్చో పెట్టడం, ఈశో పేకాట హడావిడితగ్గి నాలుగై దేళ్ళయేసరికి సాహితీసంరంభం పెరిగింది. సమితి కార్యకలాపాలకు లంకంత కొంపని ఉచితంగా వాడుకోమన్నాడు మిత్రుడు నరసింహ దేవర పేరిశాస్త్రి. (రంగయ్య). అక్కడ చిర్రావూరి సుబ్రహ్మణ్యంగారితో కలిసి ‘సూర్యోదయం’ నాటకరచన సాగించాడు ఉషశ్రీ. ఇవాళ దేశంలో

ప్రచలితంగా ఉన్న భవనవిజయ కార్యక్రమానికి రూపకల్పన చేశాడు.♦
అని వ్యవస్థాపకులలో ఒకరైన శ్రీ పోలాప్రగడ సత్యనారాయణమూర్తి
గారు పలికిన మాటలు - “తరుణసాహితీ సమితి” ఆ రోజుల్లో ఆలమూరు
వంటి గ్రామంలో ఎంత సాహితీ సంచలనం కలిగించిందో సాక్ష్యం చెపు
తున్నాయి.

ఉషశ్రీగా పేరొందిన పురాణపండ సూర్యప్రకాశ దీక్షితులు, కనక్
ప్రవాసి అనబడే చామర్తి కనకయ్య, పోలాప్రగడ సత్యనారాయణమూర్తి
ఈ ముగ్గురూ విద్యార్థులుగా ఉన్నప్పుడు ఆలమూరుతో 15-9-1948 -
స్వాతంత్ర్య దినోత్సవ సుముహూర్తాన “తరుణ సాహితీసమితి” సంస్థను
ప్రారంభించారు.♦♦ దాదాపు పదిహేను సంవత్సరాలు ఆలమూరులో
సాహిత్యసభలు, కవినమ్మేళనాలు విజయవంతంగా నిర్వహించింది. కొంత
ప్రాచుర్యం పొందగానే ఈ సంస్థను రాష్ట్రవ్యాప్తంగా విస్తృతపరచాలనే
సంకల్పంతో అన్ని ప్రాంతాలకు చెందిన వందమంది సాహితీవేత్తలను,
సాహితీప్రియులను సభ్యులుగా చేర్చుకొని ఈ క్రింది కార్యక్రమ నిర్వహి
స్తూనే ఉన్నట్లు చెప్పుకోవటం జరిగింది.

అధ్యక్షులు : మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి - రాజమండ్రి

ఉపాధ్యక్షులు : ఉషశ్రీ - విజయవాడ

కె. కె. రామానుజాచార్యులు - రేణిగుంట

కార్యదర్శి : పోలాప్రగడ సత్యనారాయణమూర్తి - బాపట్ల

సంయుక్త కార్యదర్శి : చామర్తి కనకయ్య - రాజమండ్రి

♦ ఉషశ్రీ షషిపూర్తి సన్మానసంచిక (1988)-ఉషస్సుషమ(వ్యాసం)
పుట 40-41.

♦♦ పోలాప్రగడవారి లేఖ ఆధారంగా

కార్యనిర్వాహకవర్గంలో శ్రీయుతులు కొండముది శ్రీరామచంద్ర మూర్తి (ఎలూరు), డాక్టర్ కొత్తపాటి గంగాధరరావు (బాపట్ల), ద్వీభాషి వెంకటరామశాస్త్రి (నరసరావుపేట), కె. వి. సత్యనారాయణాచార్యులు (బాపట్ల), శ్రీమతి పోలాప్రగడ రాజ్యలక్ష్మి (బాపట్ల) నేమాని సీతా రామయ్య (బాపట్ల) సభ్యులుగా ఉండేవారు.

ఈ సంస్థ ఆంధ్రదేశంలో తొలిసారిగా “భువనవిజయం” సాహిత్య రూపకాన్ని రూపకల్పనచేసి 1952లో ఆలమూరు దగ్గరగల చింతలూరు గ్రామంలో ప్రదర్శించింది. అనాటి ‘భువనవిజయం’లో పాల్గొన్న అష్ట దిగ్గజ కవుల పాత్రధారులు వీరు -

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు
మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు
ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు
జమ్మలమడక మాధవరామ శర్మగారు
జంధ్యాల పాపయ్య శాస్త్రిగారు
నార్ల చిరంజీవి
శ్రీరంగం నారాయణబాబు
అకొండి సూర్యనారాయణ

శ్రీకృష్ణదేవరాయల పాత్రలేని ఆ రూపకానికి ఉషశ్రీ వ్యాఖ్యాతకాగా దర్శకత్వం పోలాప్రగడవారిది. ఈ రూపక ప్రదర్శనకు లభించిన అఖండ ప్రజాదరణచూసి జమ్మలమడకవారు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు, అప్పటి పాత్రలను 1953లో విజయవాడ ఆకాశవాణిలో ప్రసారం చేయించారు. అప్పటి నుంచే ఆంధ్ర దేశంలో ‘భువనవిజయం’ ఊరూరా ప్రచారం పొందింది.

తరుణ సాహితీసమితి మరొక విశిష్టమైనపని చేపట్టింది. ఒక కవి పేరుమీదుగా ఒక ప్రత్యేక సంచికను ప్రచురించే సాంప్రదాయానికి ఈ

సమితి శ్రీకారం చుట్టింది అని చెప్పవచ్చు. సంస్థ ప్రచురించే 'విశ్వశ్రీ' పత్రికకు ఉషశ్రీ సంపాదకులుగా ఉండేవారు. విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారిపై ప్రచురించిన 'విశ్వశ్రీ' ప్రత్యేక సంచికకు ఇంద్రగంటి హనుమ చ్చాత్రిగారు సంపాదకులుగా వ్యవహరించారు. ఈ సంచికలో విశ్వనాథ వారిపై జీవిత సాహిత్యాలను విశ్లేషించే వ్యాసాలు, కవితలు ప్రచురితమై విశ్వనాథవారి విశ్వరూపాన్ని రేఖామాత్రంగా ప్రదర్శించటం జరిగింది. తరుణ సాహితీసమితి ప్రచురించిన రచనలుపదమూడు వరకు ఉన్నాయి.

ఈ పుస్తకాల ప్రచురణతో సంస్థ నిర్వాహకులు సంతృప్తి చెందలేదు "తెలుగు రచయితలకి కొదవలేదు. ప్రచురణకే అవకాశంలేదు" అని భావించి, రచయితల పుస్తకాలను ప్రచురించాలనే సద్దుద్దేశంతో తరుణ సాహితీకి అనుబంధంగా—“రసప్రప” అనే ప్రచురణసంస్థను స్థాపించారు. రచయితల పుస్తకాలను ప్రచురించి, నందూరి రామకృష్ణమూచార్యులు, ఇంద్రగంటి ప్రభుతుల సాహిత్యాన్ని వెలుగులోకి తీసుకొచ్చిన సంస్థ ఇది. ఈ పుస్తకాలను విక్రయించగా వచ్చిన సొమ్ములో ఖర్చులు మాత్రం తీసుకొని లాభాన్ని అయో రచయితలకు ఇవ్వటం తరుణ సాహితీసమితి గొప్ప దనానికి చిహ్నపతాకం.

1955 నుంచి సాహిత్య అకాడమీ స్థాపనకోసం వ్యాసాలద్వారా, సభలద్వారా, కరపత్రాలద్వారా ఉద్యమించిన సంస్థ ఇది. అకాడమీ స్థాపించిన తర్వాత అందులో సభ్యత్వం పొంది అకాడమీ అభివృద్ధికి తోడ్పాటు అందించింది. విశ్వనాథవారికి బాపట్లలో మొదటిసారిగా పౌరసన్మానం చేసింది తరుణసాహితీసమితి చెప్పుకుంటారు. ఈ సంస్థద్వారా సభ్యులందరూ సాహిత్యరాధకు య్యారు. కొండరు ప్రసిద్ధ రచయితలుగా, కథకులుగా ఖ్యాతి చెందారు. బాపట్లలో సాహితీపతాకను ఎగురవేసిన సంస్థ ఇది. ఈ సంస్థవలన ఉషశ్రీ కవిగా, కథకుడిగా నవలారచయితగా, రూపక స్రష్టగా

♦ రచయితల సహకార ప్రచురణల పరిషత్ - 'రసప్రప' కావచ్చును

దర్శనమిస్తారు. ఒక మారుమూల గ్రామంలోపుట్టి-అపూర్వ కార్యక్రమాలను చేపట్టి - దాదాపు ఇరవై ఆరు వుస్తకాలను ప్రచురించి - రాష్ట్రస్థాయికి ఎదిగిన “తరుణసాహితీసమితి” పుట్టుకకు గల నేపథ్యం తెలుసుకోదగినది.♦

“శ్రీ శాస్త్రిగారు (ఇంద్రగంటివారు) అధ్యాపకవృత్తిలో ఆదర్శప్రాయులు. రచనాపరమైన ఉపన్యాసరూపమైన వీరి శిక్షణలో ఎందరో విద్యార్థులు తయారయ్యారు. వీరిలో యర్రమిల్లి శ్రీరామశాస్త్రి, ఉషశ్రీ, పోలాప్రగడ మున్నగువారు పేర్కొనదగినవారు. ఆచట (రామచంద్రపురంలో) పనిచేస్తున్నప్పుడు శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారి ‘తరుణబ్రహ్మసమాజము’చే ప్రభావితమైన శ్రీ శాస్త్రిగారు ‘తరుణసాహితీ’ అనే పేరుతో లిఖిత మాసపత్రికను ఏర్పాటుచేసి విద్యార్థులలో రచనా సంస్కారాన్ని పెంపొందించేకారు. ఈ తరుణసాహితీ సంప్రదాయాన్నే శ్రీ శాస్త్రిగారి శిష్యులైన శ్రీ పోలాప్రగడవారు కొంతకాలం నడిపారు.”

రాజమండ్రి ప్రాంతంలోని సాహితీ సంస్థలలో రెండవది ఆత్రేయ పురంలో స్థాపించబడిన సంస్థ -

స్నేహలత: ♦♦

“స్నేహం అనే లత అల్లిబిల్లిగా అల్లుకోవాలి. దాని కు సుమాల సౌరభం విజ్ఞానం. అది అంతటా అలముకోవాలి. దాని మధుర ఫలాలు సాహిత్యాది కళలు. ఇవి అందరికీ ఆశ్వాద్యాలు కావాలి. ఆనందాన్ని అందించాలి. కళాసాంస్కృతిక విజ్ఞానంద్వారా చైతన్యవంతమైన సమాజం ఆవిర్భవించడానికి ఉడుతాభక్తితో 1978లో స్థాపించబడినసంస్థ ‘స్నేహలత’

♦ శ్రీ హనుమదింద్రగంటి సాహిత్య సమగ్రావలోకనము (1988)

రామడుగు వెంకటేశ్వరశర్మ. పుట-15.

♦♦ ఎస్పీ రమేష్ అందించిన సమాచారం ఆధారంగా.

చిత్రకారుడు 'బ్లీం' (బి. ఎన్. చూర్తి), ఎమ్.వి.రమేష్, బి. ఎస్. శర్మ
 సీలాప్రియ, జె. రామచంద్రరాజు - ఈ యువకులు స్థాపించిన ఈ సంస్థ
 ప్రారంభోత్సవ కార్యక్రమంలో బాపు, ముళ్ళపూడి వెంకటరమణ, దాస్తర్
 తంబు పాల్గొన్నారు. ఈ సంస్థకు చిహ్నాన్ని (ఎంబ్లమ్) ఆ సభలనే బాపు
 చిత్రీకరించి సమర్పించారు. ఈ సంస్థకు శ్రీ ఎమ్. వి. ఎన్. సూర్యనారాయణ
 ప్రధాన సలహాదారుగా ఉండేవారు.

'న్నేహలత విశిష్ట కార్యక్రమాలను చేపట్టలేకపోయింది. అందరు
 యువకులు, విద్యార్థులు (నిరుద్యోగులు) కావటంవల్ల ఆర్థిక సమస్యలు
 ఏర్పడ్డాయి. దాతలెవరై నా ఉత్సాహం చూపినప్పుడు సాహిత్యకార్యక్రమాలు
 ఏర్పాటు చేసేవారు. యువకులు సొంతఖర్చుతో చేసిన కార్యక్రమాలు
 సభలు, కవి సమ్మేళనాలు - తక్కువైనా ఆ మారుమూల గ్రామంలో
 ఆదరణ పొందాయి.

ఈ సంస్థపేరు కలకాలం నిలిచిపోవటానికి కారణం - 'న్నేహలత'
 అనే లిఖిత మాసపత్రిక. మొదట్లో త్రైమాసిక పత్రికగా వెలువడింది.
 శ్రీమతులు ముత్య వెంకటసత్యసూర్యనారాయణ, ఎమ్వీ రమేష్, బ్లీంల
 సంపాదకత్వంలో అగ్రశ్రేణి వార, మాసపత్రికల స్థాయికి సాటివచ్చేలా
 'న్నేహలత' వెలువడేది. ఒక్కొక్క సంచిక ఒక్కొక్క కవికో, కళా
 కారునికో అంకితం ఈయబడేది. మండపాక సింహాచలం, బి.ఎన్. శాస్త్రి,
 టి. ఎ. రామ్మోహన్, శ్రీమతులు బి. లలిత, బి. మల్లీశ్వరులు లిఖితపత్రిక
 సుందరంగా వెలువడటానికి సహకరించేవారు.

కథలు, వ్యాసాలు, కవితలతోపాటు వ్యంగ్యచిత్రాలు (కార్టూన్లు)
 కవుల కవితలకు, భావాలకు రంగులచిత్రాలుకూడా ప్రతిసంచికలోను అలంక
 రింపబడేవి కవితలపోటీలు నిర్వహించేవారు. వేమన కవితలను ఈ నాటి
 రాజకీయ, సాంఘిక పరిస్థితులకు అన్వయించి 'బ్లీం' వేసిన కార్టూన్లు
 బహుధా ప్రశంశనీయం.

‘స్నేహిత’ లోని రచయితలు వివిధ ప్రాంతాలకు చెందినవారవటం మరో విశేషం. పేరుపొందినవారితోపాటు యువ రచయితలను ప్రోత్సహించటం, కిన్నెరసావి పాటలకు చిత్రాలంకరణ మరికొన్ని విశేషాలు. మినీ కవితలను ‘మల్లికవిితలు’గా వేసేవారు. యువకులైన సభ్యులంతా ఇతర ప్రదేశాలకు వెళ్ళటంవల్ల 1985 వరకు మాత్రమే ఈ సంస్థ పనిచేసింది.

కాకినాడలోగల సాహితీసంస్థలు :

కాకినాడలో ప్రాచీన, నవీన సంస్థలు, మరుగునపడినవి. పనిచేస్తున్నవి అన్నీకలిపి మొత్తం పది సంస్థలు లెక్కకు వస్తాయి. 1987 లో కాకినాడ ట్రానుహాలులో “లిటరరీ అసోసియేషన్” ప్రారంభించబడిందనీ— అది తర్వాత “గోదావరిజిల్లా అసోసియేషన్” గా మారిందనీ పెద్దలుచెప్తారు అంటే ఇది సాహిత్య సంస్థ అయిన పక్షంలో ఉభయగోదావరి జిల్లాలలోనే కాకుండా రాష్ట్రంలోనే అతి ప్రాచీన సంస్థగా “లిటరరీ అసోసియేషన్”ను చెప్పుకోవలసి వుంటుంది. కాకినాడలోని సాహిత్యసంస్థలు ఇవి —

- 1 ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్
- 2 విశ్వనాథ సాహిత్యపీఠం
- 3 జాతీయ సాహిత్యపరిషత్ (జిల్లాశాఖ - కాకినాడ)
- 4 ఆంధ్ర కళాపరిషత్
- 5 సాంస్కృతిక సమాఖ్య (కాకినాడ)
- 6 సాహితీ సమాఖ్య
- 7 సాహిత్య కళాపీఠం
- 8 జాషువాకవి సాహిత్యపీఠం
- 9 కవితానవంతి
- 10 అభ్యుదయ రచయితల సంఘం (జిల్లాశాఖ)
- 11 క్రాంతి సాహితీ

పీడిలో ప్రాచీనమైనది, ప్రముఖమైనది, కాకినాడకు పేరుతీసుకు
తీసుకువచ్చినది - ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ సంస్థ దీనినిగురించి ముందుగా
తెలుసుకుందాం :

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ :

‘కాకినాడ’ అనగానే సాహితీప్రియుల మనసులో ముందుగా మెలి
లేది - ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు. ఆ తర్వాత జయంతి రామయ్యగారు -
ఆ పిమ్మట ‘సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు’! రాష్ట్రంలోని ప్రముఖ సాహిత్య
సంస్థలలో ప్రముఖమైనది - ప్రాచీనమైనది ‘ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు’
సుదీర్ఘమైన చరిత్ర - అపూర్వ విశిష్టతగల ఈ సంస్థపై ప్రత్యేకంగా
పరిశోధన చేయవచ్చు. అటువంటి ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు సంస్థగురించి
కొంతవరకు వివరించే ప్రయత్నం చేస్తాను.

“ఐహు విధంబుల నపత్రంశ భాషలునిన్ను

బాధించు ననుచింత వలదు తల్లి!

నీ పుత్రులై జనుల్ నీ సమాచారంబు

తలవలేదనువంత వలదుతల్లి!

వలువోట్లనీకు నిచ్చలు నిరంకుశవృద్ధి

గలుగలేదను భీతివలదుతల్లి!

నన్నయాదులఁబోలు నన్న యొక్కండైన

నిలువలేదను బుద్ధి వలదుతల్లి!

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు హా దరమ్ము

నలన నీ పరితాపముల్ తొలగిపోయె

నోవఁగలవింక నీకేమి లోపమమ్ము

భూమగుణవల్లి యాంధ్ర భాషామతల్లి” ♦

అని తెలుగు సాహితీ సంపదను, భాషా వైభవాన్ని సంరక్షించే “ఆపద్బాంధవ సంస్థ” గా పండితులు ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తును ఛావించేవారు. భాషావిషయంగా గ్రాంథికభాషా నిరసన ఎక్కువవుతున్న రోజులవి. ప్రాచీనభాషా వైభవం నశించిపోతుందనే ‘బెంగ’ సంప్రదాయ వాచులలో నిండిఉన్న కాలమది. అటువంటి సాహిత్య భాషాపరిస్థితులలో ‘ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు’ ఆవిర్భవించింది.

“192, ఎస్ట్లనేడు - చెన్నపురి” అనే చిరునామా కార్యాలయంగా 1911లో ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు స్థాపించబడింది. రెండుమూడు సంవత్సరాలకే “రామారావుపేట, కాకినాడ” శాశ్వత చిరునామా అయింది. ఈ పరిషత్ ఉద్దేశాలివి : ♦

- 1 ఆంధ్ర శబ్దాలకు సరిక్ష్మ ప్యుత్పత్తికంగా విపుల నిఘంటువు రచించుట
- 2 తెలుగుభాషకు ఇతర భాషలతోగల సంబంధాన్ని తెలుపుతూ భాషా తత్వాన్ని నిరూపించే లక్షణశాస్త్రం రచించుట
- 3 ఆంధ్రచేత పూర్వ వృత్తాంతాన్ని ప్రమాణ పూర్వకంగా నిరూపించుట.
- 4 శాస్త్ర పారిభాషిక వదాలను నిర్ణయించుట.
- 5 నూతన గ్రంథరచనకు సహాయ్యమొనరించుట

♦ సంస్థ రజతోత్సవ సందర్భంగా వెలువడిన జయంతి రామయ్య పంతులుగారి ‘ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషద్వృత్తాంతము’ గ్రంథం ఆధారంగా.

- 6 భాషా విషయాలను చర్చించటానికి వక్రీక నిర్వహించుట
- 7 సమగ్రమైన పుస్తక భాండాగారం ఏర్పరచుట
- 8 ఆంధ్రభాషా వాఙ్మయాభివృద్ధికే కృషి చేయుట
- 9 ఆంధ్ర భాషలోని మంచి గ్రంథములను పండిత పరిష్కారం చేయించి నిర్దుష్టముగా ప్రచురించుట
- 10 తెలుగు సాహిత్య విషయమున పరీక్షలు నిర్వహించి, పారితోషికాలను, సాహిత్యపట్టాను, యోగ్యతా పత్రాలను ఇచ్చుట
- 11 తెలుగు వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకు సాంవత్సరిక సభలను ఏర్పాటు చేయుట
- 12 వ్రాతప్రతులను సేకరించి, పరిష్కరించి ప్రచురించుట

ఈ సంఘ స్వరూపం గురించిన నియమ నిబంధనలు -

1 ఈ పరిషత్తునకు స్థాపకులు, ఉద్ధారకులు, పోషకులు, యావజ్జీవ సభ్యులు, సాధారణ సభ్యులు, గౌరవార్థ సభ్యులు సభ్యులుగా పరిగణింపబడతారు.

2 అయిదువేల రూపాయలు, ఆ పైన ఇచ్చువారు ఉద్ధారకులు వేయి రూపాయలు, ఆ పైన ఇచ్చువారు పోషకులు మూడు రూపాయలు, ఆ పైన ఇచ్చువారు యావజ్జీవ సభ్యులు ఆరు రూపాయలు, ఆ పైన ఇచ్చువారు సాధారణ సభ్యులు

సాహిత్యాధికార కారణంచేతగాని, గ్రంథరచన కారణంచేత గాని ఇతర కారణాలచేతగాని తెలుగు వాఙ్మయానికి ఉపకారం

చేసినట్లుగా కార్యనిర్వాహకసభ అంగీకరించినవారు గౌరవార్థ
(Honorary) సభ్యులు

3 18 సం॥లు వయస్సు తోటనివారందరూ సభ్యులుగా ఉండటానికి అర్హులే. సభ్యుడిగా జేరేవారు పరిషత్తులో సభ్యులుగా ఉన్న ఇరువురిచేత ప్రస్తావన (Nomination) చేయించాలి. కార్యనిర్వాహక సభ్యుల ఆమోదం పొందాలి.

4 పరిషత్తులోని సభ్యులు ఎన్నుకొనే 50 మంది సభ్యులు కలిసి కార్యనిర్వాహకసభ (Senate) గా ఏర్పడి పరిషత్తు కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తుంది.

“వంగీయ సాహిత్య పరిషత్” అనే సంస్థ బెంగాల్ లో ఉంది. దాని స్ఫూర్తితో ఈ సంస్థకు ‘ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు’ అనే పేరు పెట్టారు. ‘దేశభాషలందు తెలుగునెన్న’ అనే మహాకవివాక్యం పరిషత్తు సూచకసంగ్రహవాక్యంగా (Motto) సరస్వతీ విగ్రహం పరిషత్ లాంఛనం (Crest) 1913 ఏప్రిల్ 8వ తేదీన పరిషత్తు “Company Act” ప్రకారం రిజిస్టరు చేయబడింది. ఈ పరిషత్తు పుట్టుపూర్వోత్తరాలను గురించి తెలుసుకుందాం:

1911 లో ఆయంత్రి రామయ్య పంతులుగారు ఉద్యోగం పని (Presidency Magistrate) మీద మద్రాసు వెళ్ళి మూడు సంవత్సరాలు అక్కడ ఉన్నారు. అప్పుడాయన మద్రాసులోని ప్రముఖులతో ఆంధ్రభాషా వాఙ్మయాభివృద్ధికి ఒక సంఘం ఏర్పాటుచేయవలసిన అవశ్యకతను నొక్కి చెప్పారు. ఆంధ్ర పత్రిక - ఉగాది సంచికలో “ఆంధ్ర భాషా మహాసంఘం” అనే వ్యాసంకూడా రచించారు. ఆ సమయంలో మద్రాసులో ఉన్న పీఠికా పురాధీశ్వరులు శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమార మహిపతి సూర్యారావు గారితోను, వారి దివాను మొక్కపాటి

సుబ్బారాయుడుగారితోను, రామయ్య పంతులుగారు ఈ విషయమై చర్చించారు. రాజావారు ఉత్సాహంతో 1911 - మార్చి ఒక తిన్న సభ పర్వము చేశారు - రాజావారి అహోనవవ్రతం సమానా ఇది -

RAJAH OF PITHAPURAM

Dunmore,
Teynampet,
Madras, 24-3-11

Dear Sir,

The favour of your attendance is requested at an informal meeting of a few friends to be held at my residence at 2 p.m. on Sunday the 26th instant in order to discuss the ways and the means for the improvement of Telugu Literature on the basis of a comprehensive scheme formulated by M. R. Ry J. Ramayya Pantulugaru B.A., B.L., Presidency Magistrate.

26-3-11 నాటి ఆ సమావేశంలో కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు, వేదం వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు, మేక్కపాటి సుబ్బారాయుడుగారు, చెన్నప్ప పెగడ భానుమూర్తిగారు, వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు, కొమ్మత్తాజీ వేంకటలక్ష్మణరావుగారు, గోపేటి కనకరాజుగారు ప్రభృతులు పాల్గొని ఒక మహాసంఘాన్ని స్థాపించటానికి అంగీకరించారు. వీరేశలింగముగారు నిఘంటు నిర్మాణమే నల్లమ ప్రధాన ఉద్దేశంకావాలనిచెప్పటం, వెంటనే రాజావారు దానికి కౌశల్యసహాయం ద్రవ్యసహాయం పూర్తిగా చేస్తానని మాటబట్టటం జరిగింది. మహాసంఘాన్ని ఏర్పరచటానికి, నియమ నిబంధనలను రూపొందించటానికి 1911 - మే 12న "తిరువల్లిక్కేణి" ఉన్నత

పాఠశాలలో మరొక సమావేశం ఏర్పాటు చేశారు. ఆ సమావేశంలోనే పరిషత్తు ఆవిర్భవించింది. ఈ పరిషత్తు ప్రథమసభ్యులుగా వ్యవహరించిన వారు -

మహారాజశ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజుగారు కె.సి.ఇ.సి.

„ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజుగారు „

„ శ్రీ పితాపురము రాజుగారు

„ శ్రీ చల్లపల్లి కుమారరాజుగారు

„ శ్రీ నడిమితిరువూరు జమీందారుగారు

„ శ్రీ మునగాల జమీందారుగారు

„ శ్రీ పోలవరము జమీందారుగారు

„ శ్రీ తత్రాచలము జమీందారుగారు

„ శ్రీ మైలవరం జమీందారుగారు

„ శ్రీ రాజా విక్రమదేవ వర్మగారు

అంద్ర సాహిత్య పరిషత్తు మొదటి కార్యనిర్వాహక వర్గం-సంస్థాపన మూల సంభాలనదగినవారు -

ప్రతిష్ఠాపకులు

1. పితాపురం రాజాగారగు శ్రీ రాజా రావు
కుమారవేంకటమహీపతి సూర్యారావు బహద్రుడు,
వేంకటగిరి రాజాసర్, వెలుగోటి
వెలుగోటి శ్రీరాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్ర
బహద్రుడు.

అగ్రాసనాధిపతి

: పితాపురం రాజాగారు

కార్యనిర్వాహక సభాధ్యక్షుడు! శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులు

కార్యదర్శులు

: పురాణం నాగభూషణం పంతులుగారు,
ఆచంట లక్ష్మీపతిగారు

కోశాధ్యక్షులు

! దివాన్ బహదూర్ కంచెర్లపల్లరావుగారు
ది ఆనరబిల్ రావు బహదూర్ పిట్టి
త్యాగరాయశెట్టిగారు.

శ్రీయుతులు కిశాంచి రామచంద్రయ్యలు, వింజమూరి మెంకన్న పంతులు, దివాన్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడు, పెద్దాచ రామస్వామి, కాశీభట్ట సుబ్బయశాస్త్రి, గొడవర్తి జగన్నాథస్వామి, చిలకమర్తి, ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రి, పానుగంటి ప్రభృతులు కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులుగా సంస్థ అభివృద్ధికి కృషిచేశారు.

పరిషత్తుకు వచ్చే నూతన గ్రంథాలను విమర్శించటానికి-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, కొమఱ్ఱాజు, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి, కాశీభట్ట బ్రహ్మయశాస్త్రి, గునుపాటి యానాదిరెడ్డి, కూచి నరసింహం, పురాణపండ మల్లయశాస్త్రి, ఆచంట వేంకటరాయ సాంఖ్యయనశర్మ, బుట్టా శేషగిరిరావు, వేదం వేంకటరాయశాస్త్రి, మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులు పానుగంటి వార్లతో 1922లో ఒక గ్రంథవిమర్శక సంఘాన్ని కూడా స్థాపించారు.

పరిషత్ ప్రథమ వార్షికసభ 1912 - ఏప్రిల్ 6, 7 తే దీ లో పచ్చయప్ప కళాశాలాభవనంలో జరిగింది. ఆ సభలో “ఈ కాలములో నాంధ్ర ప్రబంధములు గొన్నింటిలో శృంగారవర్ణన మతిమాత్రముగాను, అశ్లీలముగానున్నది. కావున నట్టి గ్రంథములను బ్రకటింపరాదని యొకవాదమును, గ్రాంధికాంధ్రము జనసామాన్యమునకు దుర్గాహ్యముగా నున్నదిగావున వ్యావహారిక భాషలో గ్రంథములు రచియింపవచ్చుననియు నట్టిగ్రంథములె పాఠశాలలో నుపయోగింప వలెనని యొక వాదమునుబట్టి విద్వంసలోకమును గలంచుచుండెను.”

అనే సంగతి గ్రహించి - ఈ వాదాలపై సవివరంగా చర్చించి తీర్మానాలు చేయడానికి మే సెలె 15, 16 లేదీలలో పెద్ద విద్వత్సభను ఏర్పాటు చేశారు. ఆ సభలో గురజాడ అప్పారావుగారు, పేరి కాశీనాథశాస్త్రిలు గారు మాత్రమే వ్యావహారిక భాషావాదం సమర్థిస్తూ ఉపన్యసించారు.

1912 - నవంబరు 24వ తేదీన మరొకసభను ఏర్పాటుచేశారు.

ఈ సభకు కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు ఆగ్రాసనాధిపత్యం వహించారు. “గ్రామ్యభాషలో రచింపబడిన తెలుగుపుస్తకములను పాఠశాలలలో నుపయోగింపకుండు నట్లుత్తరువు” ఈయవల్పిందిగా సభ ప్రభుత్వాన్ని కోరుటా వినతిప్రతం సమర్పించింది. ఆ ‘మనవిప్రతము’లో పదివేలమందిచేత సంతకాలు చేయించబడినాయి. దీనిని నిరసిస్తూ, గ్రామ్యవాదాన్ని సమర్థిస్తూ గిడుగు రామమూర్తిగారు “సవీనాంధ్రము” (Modern Teugu) వ్యాసం వ్రాయటం, దానిని ఖండిస్తూ రామయ్య పంతులుగారు “గ్రాంధికభాషాసమర్థనము” (A Defence of Literary Telugu) వ్రాయటం సాహితీవేత్తలకు సుపరిచితమే. ఇంతకు సాహిత్యంలో శృంగారం, గ్రామ్యభాషా ప్రయోగం - అనే అంశాలపై పరిషత్ అభిప్రాయాలను క్రోడీకరించి ఈ విధంగా చెప్పవలసి వుంటుంది -

- 1 శృంగారం అనేది ఒక్క తెలుగులోనే కాకుండా అన్ని భాషలలోనూ వుంటుంది. అది ప్రధాన రసం. సంస్కృతంలోని శాస్త్రాలనే తెలుగు కవులు అనుసరించారు.
- 2 వీభాషలోనైనా అన్ని కావ్యాలు సర్వసామాన్య జనక పఠనీయాలుగా ఉండవు. పాఠకాధికారానుగుణంగా పఠింపబడతాయి.
- 3 శృంగార కావ్యాలవలన జనులకు దుర్బుద్ధులు అలవాటవుతాయి అనటం యుక్తం కాదు. అటువంటిమాట సరికాదు - ప్రమాణం లేదు. అటువంటి అలవాట్లన్నవారు కావ్యాలను చదివెడివారుకాదు. చదివినా అర్థంకానివారే.

- 4 శృంగార కావ్యాలు ఆయా కాళాలలో ప్రభుత్వాలచేత, పండితుల చేత ఉదరణ పొందినవేతాని మాష్యములు కాలేవకదా.
- 5 శృంగార వర్ణనలుగల గ్రంథాలను నిషేధిస్తే భాషావాఙ్మయాలకే విస్తృత పరిపాటుంది. అలా అయితే ఆన్ని భాషలలో ఎన్నో కావ్యాలు నిషేధించబడవలసి వుంటుంది.
- 6 గ్రంథరచనలో పూర్వలాక్షణికులు చెప్పినప్రకారం భాషనుప్రయోగించాలి - లక్షణ విరుద్ధభాషను ప్రయోగించకూడదు.
- 7 అర్థానుస్వారం. శకటరేఖలు కట్టవ్యవస్థలను, స్వరూపాన్ని నిరూపించే సాధనాలు కాబట్టి అవసరమే.
- 8 తెలుగులో గ్రాంథికభాష ధర్మోధమని చెప్పుట యతిసాహసము. అకుభవ విరుద్ధము. కొన్నిగ్రంథములు పాండిత్య విహీనులకు సులభముగా బోధపడకపోవచ్చును. ఈ కారణ్యం పాకభేదాన్ని అనుసరించి ఏర్పడినదే. సలక్షణ తెలుగుభాషలో వ్రాయబడిన అనేక నాటకాలను సమాజాలు ప్రదర్శిస్తున్నాయి. వేలకొలది ప్రజలు వాటిని చూచి అర్థంచేసుకొని ఆనందిస్తున్నారు.
- 9 అంగభాషా వ్యామోహం, మాతృభాషా వైముఖ్యం గలవారి సౌకర్యార్థం భాషా మర్యాదలను మార్చటం ధర్మంకాదు.
- 10 ఏకరూపమైన సర్వసామాన్యమైన న్యాయాహారిక భాషలేదు. జాతిభేద దేశభేదములనుబట్టి అది చాలారకాలుగా ఉండటంవల్ల సాహిత్య రచనకు ఉపయోగపడదు.

ఈ విధంగా గ్రాంథికభాషా ప్రయోగం లేకపోతే మనసాహిత్యం, చరిత్ర నశిస్తాయని ఆనాటి పండితులు అభిప్రాయపడ్డారు. వారికి

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ అండగా నిలిచింది. ఆ కాలంనాటి పరిస్థితులను బట్టి 'వ్యావహారిక వాదం' పై కోపం ఏర్పడటం సముచితమే. అనిపిస్తుంది. కాలగమనంలో వ్యావహారికవాదమే విజయపతాక ఎగురవేసింది కదా!

వార్షిక సభలు:

ఆంధ్రభాషపట్ల, సాహిత్యంపట్ల ప్రజలలో ఉత్సాహం, ఆసక్తి కల్పించడానికి వివిధ ప్రాంతాలలో పరిషద్వార్షికోత్సవాలు జరపాలని సంస్థ నిబంధనలలో ఉంది. ఆ ప్రకారం వార్షికసభలను జరిపింది. అప్పుడప్పుడు రెండుమూడు సంవత్సరాల కొకసారి వార్షిక సభలు జరిపే పరిస్థితికూడా ఏర్పడేది. ఈ సంస్థ నిర్వహించిన వార్షిక సభలలో ముఖ్యమైనవి కొన్ని—

ప్రథమ వార్షికసభ - 1912 ఏప్రిల్ 6, 7 తేదీలలో - చెన్నపురం పచ్చయ్య కళాశాలలో - పితాపురంమహారాజు వారు అధ్యక్షులు.

వంచమ వార్షికసభ - 1916, ఏప్రిల్ 7, 8 తేదీలలో గుంటూరులో శ్రీ రాజా మంత్రిపెగడ భుజంగరావుబహద్దరు వారు అధ్యక్షులు.

అట్టమ వార్షికసభ - 1919. జూన్ 7, 8 తేదీలలో - నెల్లూరులో - వేదం వెంకటరాయ శాస్త్రిగారు అధ్యక్షులు.

దశమ వార్షికసభ - 1921, అక్టోబరు 3, 4 తేదీలలో - ఏలూరు లోని ఏలూరు పురమందిరంలో - శతావధాని చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు అధ్యక్షులు.

విశేష వార్తాకసభ 1931 - మే 23, 24 తేదీలలో - విశాఖపట్టణము - మహాపాఠశాల లో నున్నది.
కాకినాడలోని అధ్యక్షులు.

ఇంకా రాజమండ్రి, బళ్ళారి, కడప, మధుర, తణుకు, తుని, ముత్తే శ్వరం, పెద్దాపురం, అమలాపురం మొదలైనచోట్ల 'భారీఎత్తున' వార్షికోత్సవాలను నిర్వహించింది. వార్షిక సభలలోని కొన్ని విశేష సుఖములు :

కాకినాడలో జరిగిన మూడవ వార్షికసభకు కిళాంచి రామానుజాచార్యులు (విజయనగర కళాశాలాధ్యక్షులు) అగ్రాసనాధిపత్యం వహించారు ఈ సభలో రావుసాహెబు గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు, గురజాడ అప్పారావుగారు, 'గ్రామ్య' వాదాన్ని ప్రతిపాదిస్తూ ఉపన్యాసం చేశారు. అయినా పండితగోష్ఠి ఈ తీర్మానాన్ని ఆమోదించింది - "గ్రంథ రచన యందుఁ బూర్వలాక్షణిక మతానుసారమగు భాషను బ్రయోగింపవలయును గాని లక్షణ విరుద్ధమగు భాషను బ్రయోగింపగూడదు. గ్రంథములను మృదుమధురమైనవిని రచింపవలెననుట సర్వజన సమ్మతము. అట్లొనరించుటకు లక్షణభంగ మవశ్యముకాదు. లక్షణభంగముకాకుండ భాషావైచిత్ర్య మెంతయైనను గనఁడగుపవచ్చును."

పండ్లెండవ వార్షికసభ రాజా విక్రమదేవ వర్మగారి అధ్యక్షతన తునిలో (1923) జరిగినప్పుడు పరిషత్ కార్యస్థానాన్ని కాకినాడకు మార్చాలని తీర్మానం చేయబడింది.

తణుకులో ఆచంట వేంకటరామ సాంఖ్యాయన శర్మగారి అధ్యక్షతన జరిగిన (1924) పదమూడవ వార్షికసభకు జయంతి రామయ్య పంతులుగారు రాలేదు. ఈ సభలో కార్యస్థానాన్ని రాజమండ్రికి మార్చాలని ఒక నిరయం -

“గ్రామ్యముకాని వ్యావహారికాంధ్రభాషలోఁ బూర్వ సంప్రదాయము ననుసరించి గ్రంథములు రచింపవచ్చు” అని మరొక నిర్ణయం తీసుకోబడింది.

పడనాల్గవ, పదిహేనవ సభలు కాకినాడలో 1926, 1927 సంవత్సరాలలో జరిగాయి. పడనాల్గవ సభకు చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంబాథి అధ్యక్షత వహించారు. ఆ సభలో కార్యస్థానం కాకినాడకే ఘోర్నా ల నిర్ణయించారు. వెంటనే దానిప్రకారం మార్పారుకూడా. ఇదే సభలో మరొక విశేషమైన నిర్ణయం తీసుకోబడింది. అది -

“క్షణములో జరిగిన పరిషత్సభలోఁ జేయఁబడిన 10వ తీర్మానము గ్రామ్యవాదమున కనుకూలముగా నన్వయించుట కనవలయుండుటచేతను, ఈ పరిషత్తువారికి గ్రామ్యవాద మనంగీకారమగుట చేతను, 1914వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ 19వ తేదీని కాకినాడలో జరిగిన పరిషత్సభలోఁ జేయు బడినట్టియు, అనందవత్సర పరిషద్పత్రికలోఁ బ్రకటింప బడినట్టియు తీర్మానమునే యీ సభవారు స్థిరపఱచుచున్నారు.”

ఒకవేళ పై నిర్ణయాన్ని ఎప్పుడైనా మారుస్తారేమోననే సందేహంతో అదే సభలో సభ్యులలో 100కి 66గురు కాని అంతకు ఎక్కువ మందికాని ఆమోదిస్తేనే ఆ తీర్మానాన్ని మార్చాలని నియమం చేశారు.

గౌతమీ తీరాన - 1929 మార్చి 30, 31 తేదీలలో ముక్తేశ్వరంలో జనమంచి శేషాద్రి శర్మగారి అధ్యక్షతన జరిగిన 17వ సభలో సంస్కృతభాషా పరిచయంలేనిదే ఆంధ్రభాషా ప్రావీణ్యం అలవడదని “ఉభయభాషా ప్రవీణ”ను ప్రవేశపెట్టాలని ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం వారిని కోరటం జరిగింది. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం 1930 నుండి ఉభయ భాషా ప్రవీణను ప్రవేశపెట్టింది.

పత్రికా నిర్వహణ :

ప్రారంభ సాహిత్యానికి, విమర్శకి ఎంతో సేవ చేసిన “ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పత్రిక” - పరీధావి (1913) - భాద్రపదమాసంతో ప్రారంభించబడింది. మొదట మూడు మాసాలకు ఒకసారి వెలువడేది. తర్వాత మాస పత్రికగా మార్చబడినా - ప్రపంచయుద్ధం సందర్భంగా కాగితానికి కరువు ఏర్పడింది. అప్పుడు మళ్ళీ కాళయుక్తి (1919) నుండి రెండు నెలలకొకసారి వెలువడేది.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పత్రిక (Journal of the Telugu Academy) ఆ రోజుల్లో ‘పోష్ట’ వ్యయంతో - సంవత్సరానికి మూడు రూపాయలు చందా చెల్లిస్తే లభించేది. బంధారు తమ్మయ్య, వెంపరాల, పిఠుపాటి చిదంబరశాస్త్రి, చిలకమర్తి, చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి, దాసరి లక్ష్మణస్వామి, కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి, మంత్రిప్రగడ సూర్యప్రకాశ కవి, నిడదవోలు వెంకటరావు, మల్లాది సత్యవారాయణ శాస్త్రి వంటి వండితుల, కవుల వ్యాసాలు, కవితలు, కావ్యాలు ఈ పత్రికలలో ప్రచురింపబడేవి. గ్రంథ సమీక్షలకు ప్రాముఖ్యం ఇచ్చేవారు. “దోషారోపణము తోడనే తాము కృతకృత్యుల మైతిమని నేటి విమర్శకులతోఁ గొందఱు తలంచుచున్నారు. అట్లుగాక తాను జేయవలసిన భాషాసేవయందు సహస్రాంశమైననుఁ జేయగలిగినచో మనభాషకిట్టి వర్ణింపఁబడవనియే మా నమ్మకము”

“అన్యభాషా వ్యామోహమును వదలలేక తమ గ్రంథములను గేవల మనుకరణములుగ రచించుచున్నారు” - ఈ విధంగా సూచనలు చేస్తూ సమీక్షలు నిష్కర్షగా ఉండటం గమనార్హం.

ప్రాచీన సాహిత్యంపై వ్యాసాలు, కద్దవర్సలు ఎక్కువగా ప్రాచీన నృత్యసంకల్పనలను - అధునిక చారిత్రికశాస్త్రాలను గురించిన వ్యాసాలు చోటుచేసుకోవడం, సుమారు అరవై సంవత్సరాల క్రితమే అంగ్లేయశాస్త్ర పారిభాషిక పదాలకు తెలుగుపదాలను (జయంతి రామయ్యగారు తయారు చేసేవారు) 'పట్టిక'గా ప్రచురించటం పత్రిక విశిష్టతకు సాక్ష్యాలు. పరిషత్ పుస్తక ఛాండాగారంలోగల గ్రంథాల, తాళప్రతుల వివరాలుకూడా పత్రికలలో అందించేవారు. ప్రాచీన సాహిత్యంపై ప్రామాణికమైన సాహిత్య చరిత్రగా ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పత్రికకు ప్రముఖమైన స్థానం లభిస్తుంది.

శాసనములు :

శాసన వాఙ్మయంపై కృషిజరగని రోజులలో మొదటిసారిగా ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు మాత్రమే శాసనాలను ప్రకటించింది. ప్రాచీన తామ్ర, శిలాశాసనాలు సుమారు ముప్పయి ఎనిమిదింటిని పరిషత్తు విమర్శన పూర్వకంగా వెలుగులోకి తీసుకొచ్చి అపూర్వకృషి చేసింది. పరిషత్ పత్రికలలో చాలాశాసనాలను సమీక్షించటం జరిగింది. రాజరాజు నాటి నందంపూడి శాసనం, మహారాష్ట్ర శాసనం, పెద్దచెఱుకూరు శాసనం, నరసారావుపేట శాసనం, మల్కాపుర శాసనం, యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనం మొదలైనవి ప్రకటించబడ్డాయి. ఈ శాసనములవలన ఎన్నో చారిత్రకాంశములు బయల్పడినాయి. నన్నెచోడ, తిక్కనాది కవుల కాలనిర్ణయంలో సహకరించిన శాసనాలున్నాయి. పరిషత్తు ప్రకటించిన "ప్రాచీన శాసన చతుష్కము" వలన పాఞ్చన్నయ యుగములోని ఆంధ్ర భాషా స్వరూపాన్ని నిరూపించటానికి అవకాశం ఏర్పడింది. మల్కాపుర శాసనంవల్ల కాకతీయ రుద్రమదేవి గణపతిదేవుని ధార్యకాదు-కూతురేఅని తెలుస్తోంది. శాసనాలలోని విషయాలను పరిశీలించినప్పుడు ఆ నాటి గ్రామ నిర్మాణ పద్ధతులు, పరిపాలనా విధానాలు, ప్రజల జీవనవిధానాలు అవగాహన చేసుకో

వచ్చు. చిత్తశుద్ధితో శాసన వాఙ్మయానికి గేవదేసిన పరిషత్తు ప్రశంస
సీయమే కదా!

గ్రంథ ప్రచురణ:

అముద్రితంగా - తాళపత్ర గ్రంథాలలో నిరావరణకు గురై జీర్ణ
మపుతున్న ఎన్నో కావ్యాలను, గ్రంథాలను ప్రచురించే సాహిత్యోద్ధరణకు
కుకలు కట్టుకొన్న ఏకైక సంస్థగా సాహిత్యపరిషత్తును కొనియాడవల
సిందే. తాళపత్ర గ్రంథాలను పరిష్కరించేసి - ముందుగా పరిషత్
పత్రికలలో ప్రచురించిన తర్వాత గ్రంథరూపంగా ప్రచురించే పద్ధతికూడా
శ్లాఘనీయమే. మొత్తముమీద నూరు గ్రంథాలకుపైగా ప్రచురించిన ఈ
సంస్థ సారస్వత కృషికి విదర్శనంగా కొన్ని గ్రంథాలను వివరిస్తాను.

- 1 విప్రనారాయణ చరిత్రము : విష్ణుప్రేగడ చినమనుమడైన చదలు
వాడ మల్లయ రచించిన ఈ కావ్యమును పరిషత్తు ముందుగా ప్రచు
రించింది. సారంగు తమ్మయ పైజయంతీ విలాసానికి పూర్వం
రచింపబడింది. క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారి అన్వేషణ ఫలితంగా
దొరికిన కావ్యం.
- 2 కవి జనాశ్రయము : వేములవాడ భీమకవి (రేచన అని కొందరు)
రచించినదిగా ప్రసిద్ధికెక్కిన మిక్కిలి ప్రాచీన ఛందోగ్రంథమైన
కవిజనాశ్రయాన్ని ప్రథమంగా ప్రచురించారు.
- 3 మన్నారుదాస విలాస నాటకం : తంజావూరి ఆంధ్ర నాయకరాజు
లలో చివరివాడైన విజయరాఘవ నాయకుడు నాయకుడుగా రంగా
జమ్మ రచించిన ఈ యక్షగాన నాటకం వెలుగు చూసింది.

4 కావ్యాలంకార చూడామణి : విన్నకోట పెద్దన రచించిన ఈ లక్షణ గ్రంథం పూర్వం ముద్రితమే. అందులో చేరని రెండు ఆశ్వాసములను కనుగొని - చేర్చి పునర్ముద్రించారు.

5 శాసన పద్యమండరి : 88 శాసనాలలోగల 287 పద్యాలను సవ్యాఖ్యానంగా ప్రచురించిన గ్రంథం ఇది.

6 ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి : బాలసరస్వతి రచించిన వ్యాఖ్యానంతో ప్రచురితం

ఈ విధంగా ప్రాచీన సాహిత్యానికి పరిషత్ అనిదంపూర్వమైన సేవ చేసింది.

పుస్తక భాండాగారం :

పరిషదుద్దిష్ట కార్యాలలో పుస్తక భాండాగారం స్థాపించటం ఒకటి. ముద్రితముద్రిత గ్రంథాలు, వివిధ భాషాపత్రకాలు, ప్రాచీన లిఖితప్రతులు "South Indian Inscriptions" - వంటి విలువైనవెన్నో పరిషత్ పుస్తకభాండాగారంలో భద్రపరచబడినాయి. హరిసేతు రామయ్య, శేషాద్రి రమణ కవులు మొదలైనవారు సేకరించిన పుస్తకాలు, తాళప్రతులు సంస్థ ప్రచురించినవి - సేకరించినవి మొత్తం కొన్నివేలు ఉన్నాయి. రజతోత్సవం నాటికే పుస్తక భాండాగారంలో 4,595 ఉన్నట్టు, వాటిలో 371 భారతప్రతులైనట్టు జయంతి రామయ్య వంతులుగారు పేర్కొన్నారు. సాహితీ పరిశోధకులకు, విద్యార్థులకు ఈ పుస్తక భాండాగారం ఎంతో ఉపయుక్తంగా ఉంది.

నిఘంటు నిర్మాణం :

"తెలుగు భాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించుచు సర్వంకషమగు నిఘంటు

వాకటి రచించి ప్రకటించుట" అనే పరిషత్ నియంతన ప్రకారం నిఘంటు నిర్మాణానికి సంస్థ పూనుకొన్నది. దీనికి రావలసిన ఛాన్స అంతా పితాపురం రాజా వారు ఇస్తాననటంవల్ల రాజా శ్రీ రావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరుగారి పేరుమీదుగా "సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు" అనే పేరు పెట్టారు. అంగ్లేయ భాషా నిఘంటువు - "Oxford Dictionary of English Language" అనే ఉత్తమ నిఘంటువును అదర్శంగా తీసుకున్నట్టు రామయ ఎంతులుగారే తెలిపారు. మద్రాసులోని పరిషత్కార్యాలయంతోనే నిఘంటు నిర్మాణం ప్రారంభమైంది. కళా ప్రపూర్ణ వేదం వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు సంపాదకులుగా, బి. సి. కొరసామయ్యగారు సహసంపాదకులుగా ఏర్పాటయ్యారు. తంజనగరం తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు సంస్కృత శబ్దాలను పట్టికగా తయారుచేయటానికి నియమితులయ్యారు. 1918లో నిఘంటు కార్యస్థానం పితాపురానికి మార్చబడింది. తర్వాత కాకినాడకు మార్చబడింది. సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు నిర్మాణంలో కృషి చేసిన పండితులలో కొందరు -

- 1 పురాణపండ మల్లయ్య శాస్త్రిలు
- 2 పేరి పేరయ్య శాస్త్రిలు
- 3 శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రిలు
- 4 కూచి నరసింహం
- 5 వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రి
- 6 దర్భా సర్వేశ్వరశాస్త్రి
- 7 చర్ల నారాయణశాస్త్రి
- 8 మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి
- 9 పిళ్ళపాటి చిదంబరశాస్త్రి
- 10 కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి
- 11 పాలెపు వెంకటరత్నం

నిఘంటు కార్యక్రమాన్ని దర్శించిన ప్రముఖులు, పండితులు పరిష్కృత కృషిని ప్రశంసించారు. తెండు ప్రశంసలు ఉదాహరిస్తాను.

“I inspected the Andhra Lexicon Office to-day at 4-15 p.m. The whole staff has been vigorously working. I inspected some of the cards written by the Pandits. They exhibit great care and Circumspection. I wish this institution every success of the Rajah, who is the founder of this institution, is to be congratulated on securing such able and energetic staff of Pandits.”

— G. S. Somayajulu M.A., B.L.
Subordinate Judge
ELLORE - 8-5-19

“నేడు శ్రీ సూర్యరాయ నిఘంటు కార్యస్థానమునకు వచ్చి నిఘంటు కల్పమునకుఁ బండితులు వ్రాసి యుంచిన శబ్దపట్టికఁ జూచితిని. పూర్వ నిఘంటువులవలన సాధింపరాని యర్థములనమెచ్చినముగ నిర్ణయించి యవకుఁ బండితవర్యులు చేయు కృషి ప్రశంసాపాత్రముగ నున్నది”

— శేషాద్రి రమణ కవులు
గంపలగూడెము ఆస్థానకవులు
20-11-19

విద్వాంసుల ప్రశంసలు పొంది, తెలుగులో ఆపూర్వమైన నిఘంటువును తయారుచేసిన ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ కృషిని ప్రశంసిస్తూనే లోపాలనుకూడా ప్రకటించారు. గిడుగువారు “సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు విమర్శనము” అనే పుస్తకం వ్రాయగా జయంతి రామయ పంతులుగారు తమ పరిషత్ పత్రికలో సుదీర్ఘమైన ప్రతివిమర్శ చేశారు. మారేపల్లి

రామచంద్ర కావ్యములు — ఈ నిఘంటువులో తెలుగు పదాలకు పూర్వస్థితి ఈయలేదని, వాడుక నుడికి ప్రాధాన్యం ఈయలేదని కాబట్టి ఈ నిఘంటువు ఆనమగ్రమని తెలిపారు.♦ ఏమైనా కావ్యప్రయోగాలతో శబ్దరత్నాకరంకంటె సమగ్రమైన, విపులమైన నిఘంటువు సూర్యరాయాండ్ర నిఘంటువు అని, దీని ఆవశ్యకత ఎంతో ఉన్నదని చెప్పటం సముచితం.

పై సాహిత్య కార్యక్రమాలే కాకుండా “ధారత ప్రయోగానుక్రమణిక”, “పాఠ భేదసహిత గ్రంథ ప్రకటనము”, “సమగ్ర వ్యాకరణ నిర్మాణము” వంటి కార్యక్రమాలను చేపట్టింది. విజ్ఞాన సర్వస్వసంగ్రహం ఆధునికాంధ్ర జీవితం అనే గ్రంథాలను ప్రచురించాలనే సంకల్పం కార్యరూపం ధరించలేదు.

ఈ విధంగా పత్రికా నిర్వహణ, సభల నిర్వహణ, గ్రంథప్రచురణ గ్రంథాలయ నిర్వహణ, కాసన ప్రకటన, నిఘంటు నిర్మాణం, వార్షికోత్సవాల నిర్వహణ, తాళపత్ర గ్రంథాల సేకరణవంటి సత్కార్యాలు చేపట్టి ఆంధ్రభాషా వాఙ్మయాలకు అన్నమైన సేవచేసిన ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు —

“అంగ్లేయ భాషాంగ నానుకూల్పింబున

సరిలేని సాహిత్య గరిమవదసి

దేవభాషాంగనా సేవనా బలమునఁ

దులలేని సౌభాగ్య కలనఁగాంచి

నన్నయాదులు కవిసాధు లేర్పఱచిన

యెనలేని మార్గంబు ననుసరించి

ప్రతి వేళినుల నన్యపరిషత్తుల శ్రీల

ప్రతిలేని యాచార పటిమగాంచి

♦ “నుడికడలి” నిఘంటు నిర్మాణానికి పాటుపడ్డారు. అది అముద్రితం.

ముష్టిగ్ధలు మాటాడు నుష్టులెల్లఁ
 జక్కవజుచు నభివృద్ధి కెక్కుఁగాక
 సాంధ్ర సాహిత్య పరిషదజ్ఞాయతాపీ
 సద్యశోధక క్క దిక్కులఁ జాటుకొనుచు”

అని దివాకర్ల తిరుపతిశాస్త్రిగారు ఆశీర్వాదించినట్లు చిరకాలం నిలువ
 చేకపోయింది. కాలానికి ఎవరిదటం కష్టమని మరోస్థాయి నిరూపితమైంది.
 ప్రభుత్వ ఆదేశంలో నేటికీ నామమాత్రంగా - ఒక్క ‘మ్యూజియం’ గా -
 ప్రజలు మర్చిపోయేలా నిలిచిన ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తును చూస్తే
 “సవ్యాంధ్ర సాహిత్య పీఠం” లో కురుగంటివారు పిల్లలకెట్టివారు పలికిన
 ఈ క్రింది పలుకులు స్మరణకు వస్తాయి -

“మొత్తముమీద ‘ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు’ ప్రాచీన గ్రంథ
 ప్రకటనములో, గ్రాంథికభాషా గౌరవము నిలబడడములో కృషిచేసినదని
 చెప్పవచ్చు. ముఖ్యముగా సంస్కార నిరోధము కల్పించడములో తీవ్ర
 ముగా పాటుపడిన దనవలె. గిడుగువారి వ్యావహారిక భాషోద్యమాన్ని
 ఖండించిన సంస్థగా మాత్రము బాగాప్రసిద్ధి పొందినది. పర్యవసానములో
 ఓటమే సిద్ధించినది. ఒకవ్యక్తినాధారము చేసుకొన్న సంస్థ ఏదైనా ఆ వ్యక్తి
 అనంతరము ఆ సంస్థ ఎక్కువ అభినివేశముతో నడువజాలదు.”

(పుట 205)

జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ :

‘వచనం అయినా, నిర్వచనం అయినా, గేయమైనా, వచన కవిత
 మైనా, నవల, గల్పిక, కథ, వ్యాససామగ్రి అయినా, సాహిత్యం మనిషిని, అత
 నీ సహజమైన చైతన్య మార్గంలో - సమన్వయ విధాన ఆకాశం అంత
 ఎత్తుకు తీసుకొని వెళ్ళగలిగేది - కనీసం ఒకమెట్లు ముందుకు వేయించ

గలిగేది కావాలి. క్రిందికి జారేదిగాదు. మనిషి 'లోని' పశువును పెంచేది గాను'♦ అనే ఛేద్యంతో రాష్ట్రస్థాయిలో పెర్పడిన 'జాతీయ సాహిత్య పరిషత్' సంస్థకు అనుబంధకాని కాకినాడలో 1980లో ప్రారంభించబడింది. జానకీజాని, కాశీభట్ల సత్యనారాయణగారు అధ్యక్ష కార్యదర్శులు కాగా విద్యావేత్తలు డాక్టర్ పి. వి. ఎన్. రాజుగారు గౌరవాధ్యక్షులు. అమెరికాలో నివసించి కాకినాడలో స్థిరపడిన శ్రీ గవర్నసాని సత్యనారాయణ సాహిత్యాభిమానంతో జాతీయ సాహిత్య పరిషత్తును గౌరవ ఉపాధ్యక్షులయ్యారు.♦♦

సాహిత్యోపన్యాసాలద్వారా ప్రజలకు మానవతపట్ల, జాతీయభావాల పట్ల అవగాహన పెంపొందించడానికి జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ ఉద్దేశించింది. ఈ లక్ష్యంతో ప్రాచీన కవిత్వంపై రామాయణ భారతాలపై అనేక ఉపన్యాస కార్యక్రమాలను చేపట్టింది.

మల్లంపల్లి శరభయ్యగారు, ఏలూరిపాటి ఆనంతరామయ్యగారు, సముద్రాల రంగరామానుజాచార్యులు, రాజీ రామకృష్ణగారు ప్రత్యయలు వక్తలుగా పాల్గొన్న ఈ రామాయణ సదస్సు, 'భారత సదస్సు'లు నిర్వహించిన తీరును ఎనిమిదేళ్ళ తర్వాతకూడా సాహితీప్రియులు మరచిపోలేక పోతున్నారు. తెలుగు, తమిళ రామాయణాలపై మరుఘూరు కోదండరామి రెడ్డిగారి తులనాత్మక ప్రసంగాన్ని కాకినాడవాసులకు తొలిసారిగా వినిపించ జేసింది జాతీయ సాహిత్య పరిషత్!

గురజాడ మహాకవిని కాకినాడలో ఎవరూ వట్టించుకోని రోజుల్లో మొదటిసారిగా జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ 'గురజాడ జయంతి'ని నిర్వహించింది. 'శ్రీ వేణుగోపాల సంస్కృత ప్రచారసభ'తో కలిసి సభలను

♦ 8-3-1975 నాటి కరపత్రం

♦♦ కాశీభట్ల సత్యనారాయణగారు ముఖముఖిగా తెలిపిన సమాచారం ఆధారంగా

ఏర్పాటుచేసింది. సంస్కృత తెలుగు సాహిత్యాలపైననే కాకుండా అంగ్ల నాటకాలపైనానూ నాలుగులోజులు సభలను నిర్వహించడం విశేషం.

జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ - అభ్యుదయ రచయితల సంఘంతో సంయుక్తంగా 'కవి సమ్మేళనాలు' నిర్వహించింది. వేర్వేరు సిద్ధాంతాలు గల ఈ సంస్థలు సంయుక్తంగా కార్యక్రమం ఏర్పాటుచేయడం మరోవిశేషం. అభ్యుదయ, ప్రగతివాదులైన అద్దేవల్లి రామమోహనరావు, చిరంజీవివినీ కుమారికూడా జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ సభలలో పాల్గొన్నారు. విశ్వ నాథవారి నవంబ్రె అద్దేవల్లి రామమోహనరావుగారు అనుకూలంగా (Positive) గా మాట్లాడారట! సోమసుందర్ గారు అప్పుకప్పుడు శ్రోతగా వచ్చే వారుట!

మూలనిధి లేకుండా - దాతల విరాళాలతో సామాన్య కార్యక్రమాలతో సాహితీప్రియులకు రసానందాన్ని కలిగించి ప్రాచీన సాహిత్యంపట్ల అభిమానం కలిగించిన సంస్థ జాతీయ సాహిత్య పరిషత్.

సాహిత్య లహరి :

'సాహిత్య లహరి' సంస్థ 1960లో స్థాపించబడింది. జానకీజాని, రామకృష్ణభరద్వాజ, కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు (అప్పుడక్కడ మెడి కల్ స్టూడెంట్ గా ఉండేవారు), చిరంజీవివినీకుమారిగార్లు కలిసి సాహిత్య లహరిని స్థాపించారు. సాహితీతపస్వీ శ్రీ సోమంచి సూర్యనారాయణశర్మ గారి సహకారం లభించింది. వారంవారం సభ్యుల రచనలు చదవడం, వాటిపై గొప్పలు నిర్వహించడం ఈ సంస్థ ప్రధాన కార్యక్రమం.

1966 - 68 సంవత్సరాలలో సోమసుందర్ అధ్యక్షులుగా, జానకీ జాని కార్యదర్శిగా సంస్థను మరింతచైతన్యవంతం చేశారు. ఈ సంస్థఇచ్చిన ప్రోత్సాహంవల్ల చాలామంది వక్తలుగా, రచయితలుగా, కవులుగా పేరు

హిందూ. సాహిత్యపతనంపట్ల వాకినాడ పురజనులకు ఆసక్తి కలిగింది.

రెండుసార్లు 'సాహిత్య లహరి' జిల్లారచయిత మహాసభలు నిర్వహించింది. సభ్యులలో కొందరకువచ్చిన అభిప్రాయ భేదాలవల్ల కొన్నాళ్ళు సంస్థ కార్యకలాపాలు నిలిచిపోయాయి. ఈ సంస్థ 1980లో జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ లో లీన్ మైంది. 1968లో ఉగావ్ సంవర్సంగా 'సాహిత్య లహరి' అనే కవితాసంపుటి ప్రచురించబడింది. ప్రాచీన ఆధునిక కవితలు ఇందులో చోటుచేసుకున్నాయి.

జ్ఞానానందకవిగారి సంస్థలు :

'కళాప్రపూర్ణ', 'మహాకవి' డాక్టర్ సురగాలి తిమ్మోతి జ్ఞానానంద కవిగారు స్థాపించి - నిర్వహిస్తున్న (నిర్వహించిన) సంస్థలు మూడున్నాయి, అవి -

1. సాహితీ సమాఖ్య
2. సాహిత్య పీఠము
3. జామవాకవి సాహిత్య పీఠము

సాహితీ సమాఖ్య :

14-1-1967 న - సంక్రాంతి మహోదయ వేళలో ప్రారంభించబడిన సంస్థ యిది. జాతీయ వర్సదినాలలో, పంథగలతో కవితాసమ్మేళనాలను, ఉపన్యాసాలను, సత్కారములను నిర్వహించటమే ఈ సంస్థ ప్రధాన ద్యేయం. అన్ని రకాల సాహిత్యప్రక్రియలూ ఈ సంస్థకు సమ్మతలే.

◆ జ్ఞానానందకవిగారు ఆందజేసిన సమాచారం ఆధారంగా

శ్రీ చాపిం అప్పలాచార్యులు, స్ఫూర్తిశ్రీ, వేదల రామచంద్ర శ్రీ, బోయి భీమన్న, చేపలపల్లి కృష్ణశాస్త్రి మొదలైన సాహితీవేత్తలు సాహితీ సమాఖ్య కార్యక్రమాలకు విచ్చేశారు. సంస్థాపకులు జ్ఞానానంద కవిగారే. బి. వి. ఎస్. పాత్రుడు, అల్లంరాజు సత్యనారాయణ, పి. వి. రమణమూర్తి ప్రభృతుల సారధ్యంలో 'సాహితీ సమాఖ్య' నడిచింది. 'సాహితీ సమాఖ్య' ఈ క్రింది ప్రచురణలు చేపట్టింది.

1. మణిమంజూష
2. బాష్పాంజలి
3. చందమామ
4. ఉగాది గానము

సాహిత్య కళాపీఠము :

“ఆధునిక సారస్వతంలో వివిధ ప్రక్రియలలో ఉత్తమ రచనలు సాగించుతూ వర్ధమాన రచయితలకు ఉత్సాహాన్ని కల్పిస్తూ ఉజ్వల రచనలు చేసేటందుకు” జ్ఞానానందకవిగారు 13-1-1971 న స్థాపించిన సంస్థ “సాహిత్యకళాపీఠము”. ఈ సంస్థ సాహిత్య కార్యక్రమాలు అంతగా చేపట్టినట్టలేదు.

జాసువాకవి సాహిత్యపీఠము :

5-10-1980 న ప్రారంభించబడిన ఈ సంస్థ ప్రత్యేకంగా జాసువాపైగల అభిమానంతో స్థాపించబడింది. జాసువా కవిత్వ వ్యక్తిత్వాలను ప్రజలలో ఖ్యాతి చేయడానికి - అందుకనుగుణమైన కార్యక్రమాలను చేపట్టటమే ఆశయంగా స్థాపకులు జ్ఞానానందకవిగారు తెలిపారు. యువతరానికి - సాహిత్యమార్గంలో పయనించేవారికి వెనకతరాలవారి

కవితా ప్రాశస్త్యాన్ని గమనింపజేసి, ఉద్దేశితుల్ని చెప్పుచానికి - మహా కవుల సంస్కరణ వాటికి పూజనీయమని చాటిచెప్పుచానికి ఏర్పడిన 'జాబువా కవి సాహిత్య పీఠం' శ్రీయుతులు పి. రామచంద్రారావు, సలాది ధర్మ సారథి, సూతికట్టు కోటయ్య, జె. ఆంధ్రూపాల్ ప్రభృతుల సారథ్యంలో నిర్వహింపబడుతోంది. జాబువా జయంతి సభలను కాకినాడలో ప్రారంభించిన సంస్థగా పేర్కొనవచ్చు.

మరికొన్ని సంస్థలు :

అ. ర. సం. : 'అభ్యుదయ రచయితల సంఘం' రాష్ట్ర సంస్థకు అనుబంధశాఖగా కాకినాడలో అభ్యుదయ రచయితల సంఘం కొంతకాలం నడిచింది. రాజమండ్రి, రాజోలులలో, పితాపురంలో ఆర్థికం తరపున సభలు, ఉపన్యాస కార్యక్రమాలు, చర్చాసదస్సులు, కవి సమ్మేళనాలు జరిగాయి. సోమసుందర్, అద్దేపల్లి రామమోహనరావు, చిరంజీవి నీ కుమారి, అద్దేపల్లి దీపక్, కప్పగంతుల మల్లికార్జునరావు, ఘోరియాల రామ కృష్ణ ప్రభృతులు అభ్యుదయ రచయితల సంఘం తరపున కార్యక్రమాలను నిర్వహించారు. గత వదేళ్ళుగా ఈ జిల్లాలో ఈ సంస్థ కార్యకలాపాలు ధాదాపు లేనట్టే అని చెప్పవచ్చు ♦

ఆంధ్రకళాపరిషత్ : 1960 ప్రాంతంలో రోళ్ళ సీతారామయ్య, రమణశ్రీ (రామ్ బాబ్జీ), కాకరపర్తి కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, బి. వి. ఎస్. పాత్రుడు మొదలైనవారు సాహిత్యం, నాటకం తదితరకళలపై కార్యక్రమాలను నిర్వహించాలని "ఆంధ్ర కళాపరిషత్" ను స్థాపించినట్టు తెలుస్తోంది♦♦ 1962 నాటి ఉగాది సభలో విద్వాన్ పాలెపు వెంకట రత్నంగారు, శైవసాహితీ సార్వభౌమశ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు పాల్గొనటం చెప్పుకోదగినది.

♦ అ.ర.సం. గురించిన సమాచార నేకరణకు ప్రయత్నించాను గానీ -
లభ్యం కాలేదు.

♦♦ 13-4-62 నాటి 'సమాచారం' ఆధారంగా

విశ్వనాథ సాహిత్యపీఠం : ♦

కవిసమ్రాట్ విశ్వనాథ శత్యనారాయణగారు పరమపదించగానే వారి శిష్యులైన అష్టపదాని శ్రీ పేరాల భరతశర్మగారు - విద్యత్కవి వెంపరాల సూర్యనారాయణాశ్రీగారి ఆధ్వర్యతన 'విశ్వనాథసాహిత్యపీఠం' స్థాపించారు. విశ్వనాథవారి రచనలపై పోటీలు నిర్వహించి విమర్శకులకు విహుమతిద్వారా ప్రోత్సాహాన్ని కల్పించిన ఈ సంస్థ మూడు సంవత్సరాలు మాత్రమే కొనసాగింది.

“యంగ్ మెన్స్ హేపీక బ్ల” అనే సాంస్కృతికసంస్థ ప్రధానంగా నాటక సంస్థ అయినా కొన్ని సాహిత్య కార్యక్రమాలను కూడా నిర్వహిస్తోంది. శోమసుందర్, ఆలూరి విజయలక్ష్మి, పోతుల వీరాస్వామి గార్ల ఆధ్వర్యంలో నడిచిన “కళాస్రవంతి”, జానకిజాని, పోలాపర్వత మొదలైనవారి, ఆధ్వర్యంలో నడిచిన తూర్పుగోదావరిజిల్లా రచయితల సంఘం - ఒకసోటి సాహిత్య సంస్థలుగా మాత్రమే పేర్కొనదగినవి. ‘సాంస్కృతికసమాఖ్య’ అనే రాష్ట్ర సంస్థ ఆధ్వర్యంలో కూడా అధునిక సాహిత్య సభలు జరుగుతున్నాయి. “ప్రజారచయితల సమాఖ్య” అనే సంస్థకూడా అప్పుడప్పుడు విప్లవ సాహిత్య కార్యక్రమాలను నిర్వహించటం కూడా జరుగుతోంది.

నాడలో ప్రాంతంలో గల సాహిత్య సంస్థలు

సాహిత్యపరంగా విభజింపబడిన తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో కాకినాడ మండలానికి చెందినవి -

1. పితా పురం
2. పెద్దా పురం
3. అనపర్తి
4. రామచంద్రపురం

♦ పేరాల భరతశర్మగారి నుంచి సమాచారం రాబట్టలేకపోయాను.

ఈ నాలుగు ప్రాంతాలలో “సమోడు” చేందబడిన సంస్థలు మొత్తం
ఎనిమిది ఉన్నాయి. వాటి వివరాలు —

పీఠాపురం : కళాకేశి

సారస్వత మిత్రమండలి

పీఠికాపుర సాహితీ సమ్మేళనం

పెద్దాపురం : సాంస్కృతి సమాఖ్య

ప్రగతి సాహితీ కళాసమాఖ్య

విజ్ఞాన సమితి

ఆనపర్తి : అభ్యుదయ రచయితల సమాఖ్య

రామచంద్రాపురం: స్నేహసాహితీ

వీటిలో ‘పీఠికాపుర సాహితీసమ్మేళనం’, ‘స్నేహసాహితీ’ సంస్థల
వివరాలు మృగ్యం. స్నేహసాహితీని డి. సీతారామారావు. సి. పి. సోమ
యాజులు ప్రభృతులు నిర్వహించినట్లు తెలుస్తోంది. కాకినాడ తర్వాత
సాహిత్య కేంద్రంగా పీఠాపురాన్ని పేర్కొనాలి. పీఠాపురం అనగానే
ముందుగా గుర్తు కువచ్చే సంస్థ —

కళాకేశి : ♦

నిడదవోలు శివసుందరేశ్వరరావు, సోమసుందర్లు ఇంటర్మీడి
యేట్ విద్యార్థులుగా ఉన్నపుడే కాకినాడలో — 1944లో “కళాకేశి” ని
స్థాపించటం జరిగింది. తర్వాత పీఠాపురానికి మార్చబడింది. అప్పట్లో
సంవత్సరానికొక రూపాయి సభ్యత్వ రుసుం ఉండేది. ప్రతి సంవత్సరం

కృమంతప్పకుండా వసంతోత్సవాల పేరిట సాహిత్య కార్యక్రమాలు నిర్వహించేది. 1945లో చెరికాని వాచనరావుగారు ఏర్పాటుచేసిన 'నవ్యకళా సమితి' (నాటకసంస్థ)తో సంయుక్తంగా కార్యక్రమాలు నిర్వహించేవారు. నవ్యసాహిత్య పరిషత్తుకు అనుబంధ సంస్థగా పనిచేసింది. అభ్యుదయ రచయితల సమితి ఏర్పడినతర్వాత - 1945 మే నెలనుంచి అ.ర. సానికి అనుబంధ సంస్థగా 'కళాకేళి' కొనసాగుతూ వచ్చింది. అరసం సభ్యులే కళాకేళి సభ్యులయ్యారు. సోమసుందర్ గారి ఆధ్వర్యంలోనే సాహిత్య కార్యక్రమాలు జరిగేవి. రాంషా, శధాంకలు కొంతకాలం కళాకేళికి కార్యద్యులుగా ఉండేవారు. కళాకేళి నిర్వహించిన సాహిత్యసభలు తక్కువే. 1945 ఏప్రిల్ 16న కందుకూరి జయశ్రీకృష్ణవం సందర్భంగా శ్రీరంగం నారాయణవాణి, చానోలను సన్మానించటం - అదికూడా దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి గారి ఆధ్వర్యంలోనే జరిగింది. విశేషకార్యక్రమం. పిలకా గణపతిశాస్త్రి గార్ని, జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగార్ని 1946 లో సత్కరించారు.

“కళాకేళి” కి అనుబంధంగా పెద్దాపురంలో నాటకశాల ప్రారంభించారు. పాలగుమ్మి పద్మరాజుగారి గొప్పకథ - “గాలివాన” ను నాటకంగా మార్చి ప్రదర్శించిన ఛాతర్ కళాకేళికి దిక్కుతుంది. “కుళ్ళు నయకు” అనేనాటకంలో (బెర్నార్డ్ షా Brew ఆధారంగా వ్రాయబడింది) రాంషా, సోమసుందర్ లు నటించారు.

‘కళాకేళి’ సభ్యుల, రచయితల గ్రంథాలను ప్రచురించి ప్రోత్సహించాలనే ఉద్దేశంతో 1948 లో “కళాకేళి” ప్రచురణలను ప్రారంభించింది. రాంషా రచించిన ‘తొలిప్రతిమ’ నాటకం, ‘కామేశ్వరికథ’ నవల తొలిప్రచురణలు. 1949 లో వరుసగా వజ్రాయుధం, త్వమేవాహం (చరుద్ర), అగ్నిపీఠ (అనికెట్టి), అగ్నిధార (దాశరథి), రుద్రపీఠ, అశివి (కె. వి. రమణారెడ్డి) వంటి అభ్యుదయ కాలానికి ప్రచురించి వ్యాపార కేంద్రమైంది. అంతేకాదు - 1950 మేలో శ్రీశ్రీ మహాప్రస్థానాన్ని, గంగినేని ‘ఉదయని’ని ప్రచురించిన మనతకూడా దిక్కుతుంది. పురిపండా వారి ‘పురిపండా’ను కూడా ఈ సంస్థ ప్రచురించింది.

1950 ఏప్రిల్‌లో సోమసుందర్ వస్త్రాయుధం నిషేధానికి గురయింది. “పల్లెటూరు”గా పేరు రాంచూడై ప్రభుత్వం ‘రేషు’ పెట్టింది. కొంతకాలం ‘చైలు’ రేషు ఆనుకొనించారు. తర్వాత రాంచూ విడిచిపోయి “అభినారిక” పత్రికానిర్వహణ చేపట్టారు. 1956 వరకు రాంచూతో కలిసి నడిపిన ‘కళాతే’ సంస్థ 1956 నుంచి సోమసుందర్ సంస్థగా నడుస్తోంది. కళాతే ప్రచురణలలో ఇతరుల ‘కళాతే’ గుర్తించి చెప్పుకోవలసిన మరో విశేషం—“అక్షయపాత్ర” అనే లిఖిత పత్రికను సేర్వహించటం ‘కళాతే’ అనే సాహిత్య పత్రికను ప్రచురించటం.

‘అక్షయపాత్ర’కు సోమసుందర్, రమణమూర్తి సంపాదకులుగా వ్యవహరించేవారు. 1944, మే నుంచి వెలువడుతున్న ఈ ‘సచిత్రసాహిత్య’కి చిత్రకారుడిగా బుడ్డాయి వ్యవహరించారు. సంపాదకీయంలో చెప్పినట్లుగా “అనునాతన సనాతనాంధ్ర సాహిత్య సుధాపాత్రయే ఈ అక్షయపాత్ర”. పితాపురంలో వెలువడిన లిఖిత పత్రికలలో ‘అక్షయపాత్ర’ మూడవది.♦

‘అక్షయపాత్ర’లో వేంకటపార్వతీశ కవుల (కవిరాజహంసలు) శ్రీ రామాయణము, దేవులపల్లి సోదరకవుల ‘నయనోల్లాసము’ ప్రబంధం నుంచి ‘వసంత వర్ణనలు’, సుబ్రహ్మణ్యమూర్తి స్తుతిగీతములు ప్రచురింపబడేవి. దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారి ‘అభినవ వేమన’ పద్యాలు వేమనపద్యాలకు అనుకరణలు — తొలిగా అక్షయపాత్రలోనే వచ్చాయి. (తర్వాత ‘యువ’ మాసపత్రికలో ప్రచురితం) సోమసుందర్ అముద్రిత (నేటికేకూడా) రూపకం ‘వసంత విలాసం’ ఈ సంచికలలో లభ్యమవుతుంది. చెఱుకువాడ నరసింహంగారి కథ, వింజమూరి శివరామారావుగారి కథ, దర్బా వెంకటరామశాస్త్రి (రాంషా) పద్యకవితలు, పన్నాల వెంకటాద్రిభట్ల శర్మగారి ‘దాంపత్యం’ నాటిక, పాలగుమ్మి పద్మరాజుగారి అముద్రిత నాటిక

- ♦ సూర్యరాయ విద్యానంద గ్రంథాలయ లిఖిత పత్రిక మొదటిది.
‘సవయుగ’ రెండవది.

‘కట్నం’, ఊరు, సెల సుబ్బారావుగారి ‘సాహిత్యచట్రం’ వ్యాసం - ఈ సంచికలలో భద్రపరచబడ్డాయి.

‘అక్షయపాత్ర’ లో గల

“ఒక్క నోటుబుక్కు ఒకఋక్కు కవివాక్కు
కలపి రుద్దిరుద్ది అలికిఅలికి
అతడు పీఠమెక్కి యాచార్యుడయ్యెరా
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ”

మొదలైన దేవులపల్లి ‘ప్యారడీలే’ శ్రీశ్రీకి - సిరిసిరిమువ్వ శతక రచనకు స్ఫూర్తినిచ్చాయని సోమసుందర్ చెప్తున్నారు.

రాంషాగారి పద్యరచనాచోరణికి ఒకపద్యం -

“ప్రాచ్యులైనను నవ్యసంపర్కులైన
విపుల భావనాకారులు తపసులవలె
నగ్న సత్యాల రూపింప నాటుకొలుపు
హృదయవాంఛల రచియింతు రాదికళగ”.

“ఆలవలీ మనోజ్ఞ మృదులాధర హాసవసంత భృంగవం

శీలలితా రవోన్నిషిత శీకరముక్త లతాంత.....” అనే విధంగా

మనోజ్ఞంగా పద్యాలు అల్లగల ప్రతిభావంతుడు - 19 సం॥ల అంగవికలుడు అయిన పెన్మెత్స వరహాలరాజు (సామర్లకోట) కవితలు - నేకరించి అందించటంలో సోమసుందర్ కృషి మెచ్చదగినది.

పితా పురంలో ప్రధానమైన సాహిత్యసంస్థ ‘కళాకేళి’ అయినా అంతకుముందు ‘సారస్వత మిత్రమండలి’ అనే సంస్థ ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది♦

పానుగంటి విజయరాఘవరావు, చిరంజీవిరావు, మెంకటరమణారావు, దుగ్గి
రాల వళ్ళురాజు (దేవులపల్లి మేనల్లుడు), వింజమూరి శివరామారావు,
చాగంటి భీమశంకరం (చాగంటి శేషయ్యగారి పెద్దకొడుకు) ప్రభృతులు
'సారస్వత మిత్రమండలి' గా ఏర్పడి సూర్యరాయాంధ్ర భాండాగారంలో
సమావేశాలు జరిపేవారు. అయిదు సంవత్సరాలకు పైగానే ఈ మండలి
పనిచేసింది.

ఇంకా 'పితాపురం జాన్సన్స్ క్లబ్' ఉండేదని వినికీడి. నడకదుటి
పీఠాజు పంతులుగారిని 'లార్డ్ జాన్సన్' అనేవాళ్ళట. ఆయన అధ్యక్ష
లుగా ఏర్పడిన 'పితాపురం జాన్సన్స్ క్లబ్' నే "విమర్శాదర్శ సాహితీ
కూటం"గా వ్యవహరించేవారట. సోమసుందర్ ఆధ్వర్యంలో 1956-60
మధ్య "పీఠికాపుర సాహితీ సమ్మేళనం" అనే సంస్థ ప్రతినెలా 'కవి
జయంతి' జరిపేవారు. పితాపురంలో సాహితీచైతన్యం కలిగించే సాహిత్య
సంస్థలు ఈనాడు లేవు.

పెద్దాపురం విజ్ఞాన సమితి : ♦

ఇది పెద్దాపురంలో ప్రాచీనమైన సంస్థ. 'మూర్తిశ్రీ' వ్యవస్థాప
కులుగా 1957లో స్థాపించబడిన ఈ సంస్థ శ్రీయుతులు జోళ్ళుల రాధా
కృష్ణ, డొంకాడ సత్యనారాయణమూర్తి, కొత్తపల్లి సుబ్రహ్మణ్యశర్మ,
అల్లంరాజు లక్ష్మీవతి, దేశపల్లి గోపాలరావు, వి. వి. యల్. నరసింహ
రాజు ప్రభృతులు నిర్వహించేవారు. 1986 వరకు ఈ సంస్థ ప్రతినెలా
క్రమం తప్పకుండా స్థానిక సభ్యులతో, స్థానికులతో, సాహిత్యగోష్టులు
నిర్వహించి పెద్దాపురంలో సాహిత్య సమావేశాలను ఏర్పాటుచేసే ఏకైక
సంస్థగా పూర్వం గుర్తింపు పొందింది.

♦ సంస్థ వ్యవస్థాపకులు 'మూర్తిశ్రీ' గారి 3-4-90 నాటి లేఖ
ఆధారంగా.

1975లో ఉగాదికి ఏర్పాటుచేసిన కవితాగోష్ఠి, 1968లో 'గౌతమీ కోకిల' వేడుల సత్యనారాయణశాస్త్రి, మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గార్లతో ఏర్పాటుచేసిన వార్షికోత్సవసభ-విశిష్ట కార్యక్రమాల గా పేర్కొన వచ్చు. తెలుగు కవుల, పరిశోధకుల, చరిత్ర పరిశోధకుల జయంతులను, వర్ధంతులనేకాక - రవీంద్రనాథ ఠాగూరు జయంత్యుత్సవాలను ప్రతినవ త్సరం ఏర్పాటుచేసిన సంస్థ 'విజ్ఞానసమితి'.

"సాహిత్యమే దృతి వివేకము, వినోదము కలిగిస్తుంది. కవిత్వము భావ ప్రధానముగా ఉండవలెను". అని సంస్థ భావించింది. ఈ భావనతో 1968లో "విజ్ఞానసుధ" అనే మాసపత్రికను వెలువరించారు. 'విజ్ఞాన సమితి' కార్యక్రమాలను ఇప్పటికీ సాహితీప్రియులు స్మరించుకోవటం గమనార్హం.

'విజ్ఞాన సమితి' సంస్థ ప్రాచీన సాహిత్య ప్రచారానికి పరిమితమైతే ఆధునిక సాహిత్య వ్యాప్తికి కృషిచేస్తున్న సంస్థ -

సాంస్కృతి సమాఖ్య : ♦

"సాహితీ దీపాన్ని వెలిగిద్దాం

అజ్ఞాన తిమిరాన్ని కోలగిద్దాం"

అనే ఆశయం (Motto)తో 1971 - జనవరి 17 రాష్ట్ర సంస్థ గా 'సాంస్కృతి సమాఖ్య' (యువహాసితీ వికాసవేదిక) ఏర్పడింది. శ్రీ ఆద్దే పల్లి రామమోహనరావు, శ్రీ వి. శిరీషకుమార్, కొల్లూరి, పృథ్వీ మొదలైనవారి ఆధ్వర్యంలో అభివృద్ధి చెందుతున్న 'సాంస్కృతి సమాఖ్య'కు తూర్పుగోదావరి జిల్లాశాఖ ఏర్పాటైంది. పెద్దాపురం కార్యాలయంగా

♦ సంస్థ రాష్ట్ర కార్యదర్శి ఎన్. ఆర్. పృథ్వీ తెలిపిన సమాచారం ఆధారంగా.

ఎస్.ఆర్. పృథ్వి కన్వీనర్ గా 'సాంస్కృతికసమాఖ్య' 1976లో ఏర్పడింది. కవితాగోష్ఠులు, కవినమ్మేళనాలు, ఉపన్యాసాలు మొదలైన సామాన్య కార్యక్రమాలను ఈ సంస్థ చేపట్టింది - చేపడుతోంది. 1988 మార్చిలో సర్వశ్రీ అద్దేపల్లి రామమోహనరావు, జ్ఞానానందకవి, చేబోలు చిన్నయ బ్రహ్మకవి, శాంతిశ్రీ బొత్తుకవి, పంపన సూర్యనారాయణ, శివలెంక ప్రకాశరావు, పోచిరాజు శేషగిరిరావు గార్లతో ఏర్పాటుచేసిన 'భువన విజయం' సాహితీరావక ప్రదర్శనను పెద్దాపురంలో సాంస్కృతికసమాఖ్య మొదటిసారిగా నిర్వహించింది.

సాంస్కృతిక సమాఖ్య - తూ.గో. జిల్లాకాఖ రెండు ప్రచురణలు చేపట్టింది. అవి -

1 చైతన్యదీపిక 2 శాంతిపవనాలు

పెద్దాపురంలోనే 'ప్రగతి సాహితీకళాసమాఖ్య', 'కళావాహిని' అనే సంస్థలుకూడా అప్పుడప్పుడు కార్యక్రమాలు చేస్తుంటాయి.

కాకినాడ ప్రాంతంలో అనపర్తి, రామచంద్రపురాలలో కూడా సాహిత్యసంస్థలు లేకపోలేదు. 1976 ఫిబ్రవరిలో అనపర్తిలో 'అభ్యుదయ రచయితల సమాఖ్య' ఏర్పడింది. ఈ సంస్థకు సత్తి హనుమంతరెడ్డిగారు పోషకులు. తోలేటి వెంకటరమణమూర్తిగారు కార్యదర్శిగాగల ఈ సంస్థలో పదిహేనుమంది సభ్యులున్నారు. కవినమ్మేళనాలు, సాహిత్యసభలు అనపర్తిలోనే కాకుండా పరిసర ప్రాంతాలలోకూడా నిర్వహించటం ఈ సంస్థ ప్రత్యేకత. ఈ సంస్థ పోషకులైన సత్తి హనుమంతరెడ్డిగారి పద్య, వచన కవితాసంపుటి "ప్రణయాంజలి"ని ఈ సంస్థ ప్రచురించింది. విశేషంగా వివరించవలసిన కవితాసంపుటికాదు.

సామర్లకోట్లలో రాంషా, క్షత్రి సుఖానీసింగ్ ల నిర్వహణలో 'లలిత కళాపీఠం', మారెళ్ళపూడి వీరభద్రరావుగారి ఆధ్వర్యంలో 'నెహ్రూ

‘బాలానంద సంఘం’ కొన్నాళ్ళు పనిచేసినట్లు తెలుస్తోంది. ‘అభ్యుదయ రచయితల సంఘం’ తరపున రామచంద్రపురంలో డాక్టర్ స్టాలిన్ గారు కొన్ని సాహిత్య కార్యక్రమాలు నిర్వహించినట్లు తెలిసింది.

కాకినాడ ప్రాంతంలోగల సాహిత్య సంస్థలలో ప్రధానమైనవి - ప్రముఖమైనవి రెండు : ఆంధ్ర సాహిత్య పరషత్తు, కళాకేళి. అభ్యుదయ రచయితల సంఘం - తూర్పుగోదావరి జిల్లాశాఖ కాకినాడలో కొన్నాళ్ళు మంచి కార్యక్రమాలను చేపట్టింది. ప్రస్తుతం ఆ సంఘ కార్యకలాపాలు లేవు. పెద్దాపురంలో సాహితీవేత్తలు నడిపేసంస్థలు మూలపడ్డాయి. యువకులు అప్పుడప్పుడు ఏదే ఒక సంస్థ ఆధ్వర్యంలో (బ్యానరుమీద) చిన్న కార్యక్రమాలు చేస్తున్నాయి. సాహితీ చైతన్యం కాకినాడలో ఉన్నా - సాహిత్యసంస్థలు గొప్పవి లేవు. రాజమండ్రితో సంస్థల విషయంలోగాని, కార్యక్రమాల విషయంలోగాని కాకినాడ పోటీపడలేదు. ఇక కోనసీమ మండలంలోని సాహిత్య సంస్థలను పరిశీలిద్దాం.

కోనసీమ మండలంలోని సాహిత్య సంస్థలు :

“శ్రీదేవి వాగ్దేవి చెలిమి గ్రీడింతు ర

తయఁ గోడలను మాటఁదలవ కెందు

నలరారు గోదావరమ్మ పెంజలువ న

స్వశ్యామలము గన జనమెద్ది

దివికిని భువికి బాంధవము గూర్చును హవి

రాజ్య గంధానిల వ్యాప్తి నెద్ది

“రాత్రిం దివంబన్న దాత్రులు గృహిణు” లం

చవనశ్వర యశస్సునందె నెద్ది

నిలిచెనెది కాలమహిమ నాంగల కలా వి

శేషముల నైత ముత్తమశ్రేణికెక్కి

యట్టి మముగన్నతల్లి నిత్యము స్మరింతుఁ

గోనసీమ సమస్త విజ్ఞాన ధామ”

అని విద్యత్కవిశేఖరులు పెంపరాల సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు పొంగిపోయారు.

కోనసీమ ప్రాంతంలో ఆమలాపురం, రాజోలు, ముంగండలలో మొత్తం పదిసంస్థలున్నట్లు గుర్తించబడింది.

ఆమలాపురం : సాహితీసమితి

విజ్ఞానసమితి

సవశంఖ ఫలకం

సోమేశ్వరచయితల సంఘం

త్రివేణి

సాహితీ మిత్రమండలి

జాతీయ సాహిత్య పరిషత్

దీపిక

రాజోలు : షాహితీ స్రవంతి

ముంగండ : విశ్వసాహిత్యమాల

ముందుగా కోనసీమకుగుండెకాయవంటి ఆమలాపురంలోని సాహిత్య సంస్థలగురించి వివరిస్తాను.

ఆమలాపురం :

“కనుగొనఁ గల్పవృక్షముల కై వడి సత్ప్రభువుల్ గురూత్తము

ల్దనమును విద్యయు న్పలములం ఘటియింపఁగ బాలకీరవా

గ్వినుతులునెల్ల నెల్లపుడు బెంపలరారుటఁ గోనసీమయే

యన నమలాపురంబు చెలువందు ధరాస్థలి స్వర్గతుల్యమై”

- పుల్లెల శ్రీరామశాస్త్రి

అటువంటి అమలాపురంలో సాహితీవేత్తలకు కొరతలేదు. కవులు పండితులు నాడు, నేడు కూడా ఉన్నారు. సాహితీవైతన్యానికి కొడువలేదు. అందుకనే అమలాపురంలో వినిమిది సంస్థలు సాహితీసేవలో భాగస్వాములయ్యాయి. ఆ సంస్థలను తెలుసుకుందాం :

సాహితీసమితి

అమలాపురంలోగల సాహిత్య సంస్థలలో ఇది ప్రాచీనమైన సంస్థ 1957లో దసరా ఉత్సవాలలో - శ్రీ వెంపరాల సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు గౌరవాధ్యక్షులుగా, పరిమి వెంకటావధానిగారు ఉపాధ్యక్షులుగా. ఓలేటి సూర్యనారాయణ రాజుగారు, శిష్టా సూర్యనారాయణమూర్తిగారు కార్యదర్శులుగా “సాహితీసమితి ప్రారంభించబడింది. పురప్రముఖులైన గీడుగు సూర్యనారాయణమూర్తి, కూచిమంచి ప్రకాశం, కూచిమంచి వెంకటరత్నం గార్ల ఆర్థికసహాయం ఈ సంస్థకు లభించింది. సంస్థను సమర్థవంతంగా నిర్వహించటంలో శ్రీయుతులు దుహ్వారి రామకృష్ణారావు. మల్లాది గోపాల కృష్ణశర్మ, వక్కలంక లక్ష్మీవతిరావు, కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగార్లు సహకరించారు. వీరు కొన్నాళ్ళు సభ్యులుగా కొనసాగారు.

ప్రాచీన అర్వాచీన సాహిత్యాలను ప్రజలకు పరిచయంచేసి సాహిత్యానురక్తి కలిగించటమే సంస్థ ప్రధాన ఆశయం. కాని, ప్రాచీన సాహిత్యంపై మక్కువగల సంస్థగా పేర్కొనవలసి వుంటుంది. ‘సాహితీసమితి’ ఉపన్యాస కార్యక్రమాలకే పరిమితమైంది.

ఈ సంస్థ ఏర్పాటుచేసిన సభలలో ఆనాడు విద్వల్లోకంతో కాకలు తిరిన - ఎందరో ఉద్ధులు అమలాపురంవచ్చి ఈ సంస్థ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడం మరపురాని మధుర సన్నివేశాలు.

సాహితీసమితి వైశిష్ట్యం ఏమిటంటే - వెంపరాల సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారి అధ్యక్షతన అమలాపురంలో శ్రీనాథుని కవిత్వా

-
- ♦ సంస్థ నిర్వాహకులలో ఒకరైన శ్రీ శిష్టా సూర్యనారాయణమూర్తిగారు తెలిపిన వివరాలు.

సామ్రాజ్యంపై నాలుగురోజులసభ ఏర్పాటు చేయడం. శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్య శాస్త్రిగారు వక్తలు. ఈ ఉపన్యాసాల ఫలితంగానే పాపయ్య శాస్త్రిగారు “శ్రీనాథ కవిత్వాసమీక్ష” (శ్రీనాథుడు శృంగారియా?) అనే ఉత్తమ గ్రంథం రచించటం జరిగింది. ఈ రచనకు ‘సాహితీసమితి’ స్ఫూర్తినిచ్చింది. అని చిలుకూరి పాపయ్య శాస్త్రిగారే స్వయంగా పేర్కొన్నారు - ♦

“ఈ వికారి వత్సర శ్రావణమాసమున - అనగా 1958 ఆగస్టు 15 మొదలు 18వ తేదీనఱకు ఆమలాపురమునందు నేనీవిషయమును సాహితీసమితి సదస్సుల ముఖమున నువన్యసింపవలసి వచ్చినది. ఆమలాపురిలో గత వత్సరమున బ్రహ్మశ్రీ వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి యధ్యక్షతతో వారంభమైన యా సాహితీసభ, ఆంధ్రదేశ ప్రసిద్ధ పండిత కవులచే సంభాషణములు గావింపఁజేయుచు నఖండమగు భాషాసేవ చేయుచున్నది. సహృదయులయిన యా సాహితీసమితి సభ్యుల యాహ్వానముపై వారి సముఖమున శ్రీనాథుని కవిత్వశిల్పమునుగూర్చిన నా యూహలను వెలార్చుచు “శ్రీనాథుడు శృంగారికాడు” అను విషయమున నాకుఁ దోచిన యుపపత్తులను దెలియఁజేసి యుంటిని. నా యూహలను గ్రంథస్థము చేయవలయునను తొందఱ నాకుఁ గూర్చినదీ సాహితీ సమితియే”.

లబ్ధప్రతిష్ఠలైన సాహితీవేత్తలచే ఉపన్యాసాలు ఏర్పాటు చేసి ఆమలాపురం ప్రజలలో సాహిత్యాభిలాషను కలిగించిన సాహితీసమితి మూడు సంవత్సరాలకే మూలనపడింది. సాహిత్యసంస్థల పతనానికి గల కారణాలలో సభ్యులలోగల ‘బద్ధవైరం’ కూడా ఒకటని ఈ సంస్థ తెలియజేసుంది.

♦ శ్రీనాథ కవిత్వాసమీక్ష (1959) - ఆముఖము - పుట 5, 6.

నవశంఖ ఫలకం :

దిగంబర కవిత్వపు హోరునుంచి బయటపడి విప్లవకవితార్థులతో ప్రవహిస్తున్న తెలుగు సాహితీలోకాన్ని పరిశీలించి సాహిత్యంలోని అవాంఛనీయ ధోరణులను తూర్పారబెట్టాలని వాడి, వేడిగల తొమ్మండు గురు ఆంధ్రోపన్యాసకులు (శ్రీ. కోనసీమ భానోజిరామర్పు కళాశాల, అమలాపురం) సమిష్టిగా స్థాపించిన సంస్థ - “నవశంఖ ఫలకం”.

దూర్జటి ప్రస్తావించిన శంఖఫలకాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని ‘నవ’ శబ్దానికి గల రెండు అర్థాలు సార్థకమయ్యేలా ‘నవశంఖ ఫలకం’ అనే పేరు పెట్టారు. నత్కిరుని ఆదర్శంగా తీసుకొని ‘విమర్శ’ అనే చికిత్సతో సాహితీ కాలుష్యాన్ని పారద్రోలాలని ప్రారంభించబడిన ఈ సాహితీ సంస్థలో -

శ్రీ బి. వి. రమణ (కన్నీనరు), వి. చక్రపాణిరావు, పి. సత్య నారాయణరెడ్డి (పైడిపాల), డి. నాగేశ్వరశాస్త్రి (ద్వా. నా. శాస్త్రి) డా॥ కస్తూరి హనుమంతరావు, కన్నెబోయిన వెంకటేశ్వరరావు, బి. వి. నరసింహాచార్య, ముంతెన సూర్యనారాయణరాజు, గరిమెళ్ళ సోమయాజి శర్మ సభ్యులు. వీరికి దిగంబర కవితోద్యమం కొంత స్ఫూర్తినిచ్చింది.

“తెలుగునాడులో ప్రతీమొదటివాడు ఓ కవి - అనే నానుడికి ఊపిరి పోస్తూ నేడు ఇంటింటా వంటింటా కందపిలకల్లా చింతపిక్కల్లా కవులూ రచయిత(్రు)లూ - సాక్షాత్కరిస్తున్నారు. పుట్టగొడుగుల్లా పుట్టుకొస్తున్న పత్రికల పుణ్యమా అని - ఆచోపసి వదిలిపెట్టిన రాతలన్నీ సాహితీమత్తల్లి నుదుటిగీతల్ని వెక్కిరిస్తున్నాయి. అస్పష్టత, అశ్లేలత, అయోమయం, అతివాదం, అపరిణత, అనుకరణ - ఉధునికత ముసుగులో న్వైరవిహారం చేస్తున్నాయి. ఈ అవకతవకల్ని అరికట్టడానికి ఈ అడుగులో పదునైన కత్తెలున్న నిర్భయ, నిస్పాక్షిక విమర్శనావేదికలు అవిర్భవించడం అత్య

వసరం. కానిపక్షంలో ఈ అసంతృప్త - అజ్ఞాత యుగంలోంచి ఆంధ్ర సాహితీ అధః పాతాళానికి జారిపోయే ప్రమాదం ఉంది. ఈ ఆలోచనాలోచనాలతో కొంతైనా భావితరాలవారికి మేలు జరుగుతుందనే తలంపుతో మా 'నవశంఖ ఫలకం' తలెత్తుతోంది. ఈ వేదికమీద నిలబడి మా 'యువ మిత్రులం' ముక్తకర్తంతో విప్లవశంఖం పూరిస్తున్నాం! నవశకానికి నాందీవాచకం పలుకుతున్నాం".

— అని కరపత్రంలో పేర్కొన్నారు. ఆశ్చర్యకరమైన విషయం ఏమిటంటే ఈ నాందీవాచకమే భరతవాక్యంగా మారటం.

సమతా రచయితల సంఘం :

“నాకున్న పరిధిలో మిత్రులు శ్రీయుతులు రాజగోపాలరాజు, చక్కా సత్యనారాయణమూర్తి, పి. వి. ఎన్. రాజు, టి. ఆర్. సోమయాజులు, వక్కలంక రామకృష్ణ తదితరులతో కలిసి సాహిత్య దృక్పథంతో ఉడతాభక్తిగా ఈ 'సమతా రచయితల సంఘం' - సమతా మాసపతా భావంతో సమసమాజ నిర్మాణ ధ్యేయంతో ఇటు కవితాలోకంలోనూ, అటు సాంఘిక నైతికస్థితుల పరిరక్షణలోనూ సమంగా కృషిచేసి మాకున్న పరిధిలో మేమేమైనా చెయ్యగలమా? లేదా? అనేది పరిశీలించుకొందుకూ - ఎంతో కొంత సాధిస్తామనే ఆశాభావంతో యథాశక్తిగా తలపెట్టాం.” (సమత - కవితా సంకలనంలో ముందుమాట)

— అని ఈ సంస్థ వ్యవస్థాపక కార్యదర్శి శ్రీ ఆచంట సుదర్శనరావు వినయంగా మనవిచేశారు. అయితే 1972లో స్థాపించబడిన నాటినుంచి నేటివరకు - 23 సంవత్సరాలు నిర్విఘ్నంగా సంస్థ కొనసాగడమేకాదు -

♦ సంస్థ వ్యవస్థాపకులలో ఒకరైన చక్కా సత్యనారాయణమూర్తి గారు తెలిపిన సమాచారం ఆధారంగా.

సాహితీ చైతన్యంద్వారా కవుల్ని, కార్యకర్తల్ని, కవయిత్రుల్ని తయారు
ందికూడా.

కొల్లూరి (ఎ క్స్ ప్లె రే సంపాదకుడు), ఆసు రాజేంద్ర (గుండె
చప్పుళ్ళ కవి), వసీరా (లోహనది), పచ్చిగోళ్ళ సుధ - వీరంతా సమత
రచయితల సంఘంద్వారా పెలుగులోకి వచ్చినవారే. ఈ సంస్థ విజయవం
తంగా నిర్వహింపబడటంలో కొల్లూరి, పెమ్మరాజు గోపాలకృష్ణ, నందుల
వెంకటేశ్వరరావు, చక్కా సత్యనారాయణమూర్తి, పి. వి. ఎన్. రాజు,
యు. ఆశీర్వాదం (చిత్రకారుడు), పీసపాటి కృష్ణమూర్తి, మంతెన సూర్య
నారాయణరాజు (కవి, నాటకకర్త) ప్రభృతులు కృషిచేశారు.

ఈ సంస్థ యువకులచే ప్రారంభించబడింది. అద్దేవల్లి రామమోహన
రావు, ఘనశ్యామలప్రసాద్, బి. వి. రమణమూర్తిగార్ల సహకారం లభిం
చింది. స్థానిక జిల్లా గ్రంథాలయాధికారుల తోడ్పాటు లభించింది. ఈ
యువకుల సాహితీ సంబరాలికి వదాన్యుల ఆర్థిక సహకారం లభిస్తూనేఉంది
ప్రాచీన సాహిత్యంపట్ల ద్వేషభావం లేదుగానీ - ఆధునిక సాహిత్యంపట్ల
మక్కువ ఎక్కువ.

సమత రచయితల సంఘం చేపట్టిన కార్యక్రమాలలో చెప్పకోదగి
నవి ఉన్నాయి. 1980లో మొట్టమొదటి సారిగా రాష్ట్రస్థాయిలో మినీ
కవితాసదస్సును ఏర్పాటుచేసిన ఘనత ఈ సంస్థకే దక్కుతుంది. ఈ
సదస్సులో మినీకవితలకు డాక్టర్ జి. వి. పూర్ణచంద్ గీసిన భావచిత్రాల
ప్రదర్శన మరపురాని విశిష్ట కార్యక్రమంగా పేరుపొందింది.

సర్వశ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, పురిపండా అప్పలస్వామి, కందుర్తి
ఆర్. ఎన్ సుదర్శనం, వాకాటి పాండురంగరావు, సోమసుందర్, జ్వాలా
ముఖి, నగ్నముని, అద్దేవల్లి రామమోహనరావు, పురాణం సుబ్రహ్మణ్య

శర్మ వంటి సాహితీప్రముఖులు ఈ సంస్థ కార్యక్రమాలలో పాల్గొని యువ కులలో సాహిత్యాభిలాషను కలిగించారు.

సమత రచయితల సంఘానికి రాష్ట్రవ్యాప్తంగా పేరు తీసుకొచ్చింది ఉత్తమ వచనకవితా సంపుటికి బహుమతి ప్రదాన కార్యక్రమం. ప్రతి సంవత్సరం ఒక ఉత్తమ వచనకవితా సంపుటికి ఇచ్చే బహుమతి సొమ్ము తక్కువే అయినా - ఈ సంస్థనుంచి బహుమతి పొందడం ఒక 'అర్హత'గా భావించడం జరుగుతోంది. 'స.ర.సం.' సభ్యుల కవితా సంపుటలు ఈ బహుమతికి యోగ్యం కావని సంఘం తీర్మానించిందికూడా. సమత రచయితల సంఘం ప్రకటించిన వచనకవితా సంపుటలను, కవులను పరిశీలిస్తే ఆధునిక కవిత్వంతో ఆ కవితా సంపుటలకు, ఆయా కవులకు ఎంతో గుర్తింపు వచ్చిందని విదితమవుతుంది.

సమత రచయితల సంఘం ప్రచురణలుకూడా చేపట్టింది. 1974 నుంచి 1989 వరకు పదకొండు పుస్తకాలు ప్రచురించటం సామాన్య విషయంకాదు. స.ర.సం. సభ్యుల రచనలే కాకుండా ఇతరుల రచనలు కూడా నేకరించి ప్రచురించింది. ఈ సంఘం ప్రచురించినవాటిలో కవితా సంపుటలు (ఎనిమిది) ఎక్కువ.

కొల్లూరి ఇతరవ్యాపకాలలో నిమగ్నమైపోవటంవల్ల, ఆసురాజేంద్ర సంస్థనుంచి తప్పుకోవటంవల్ల, మరికొందరు ఉద్యోగాలరీత్యా ఇతర ప్రాంతాలకు వెళ్ళిపోవటంవల్ల గతమూడు సంవత్సరాలుగా సమత రచయితల సంఘం మందకొడిగా నడుస్తోంది.

జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ :

“జాతి పురోభివృద్ధికి, ఉత్తమ సంస్కారాల నిర్మాణానికి సాహిత్యం ప్రేరకం కావాలని జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ నమ్ముతున్నది. సాహిత్యంలో హింస, అవినీతి, పరావలంబనము, దుశ్శీల ప్రచారం, వ్యాపార

దోరణులను నిరసిస్తుంది” అని జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ రాష్ట్ర కార్యదర్శి, అమలాపురం జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ శాఖ వ్యవస్థాపకులు డాక్టర్ కొత్తేపల్లి ఘనశ్యామల ప్రసాద్ గారు సంస్థ లక్ష్యాలను వివరించారు కృష్ణస్వామి, బి. వి. రమణమూర్తి, మంగళంపల్లి రామనరసింహం, సి. హెచ్. కె. రాజు మొదలైనవారి సారధ్యంలో ఈ సంస్థ అమలాపురంలో సాహిత్య కార్యక్రమాలు ఏర్పాటు చేసింది. “విశ్వక్రేయః కావ్యమ్” అనే సూక్తిని ఆదర్శంగా తీసుకొని జాతీయతకు ఉపకరించే సాహిత్యంపైననే సభలు ఏర్పాటుచేసింది. ఈ సంస్థ 1978 - ఏప్రిల్ 8, 9 తేదీలలో తూర్పు గోదావరి జిల్లా రచయితల సభలను అత్యంత వైభవంగా నిర్వహించింది.

కేవలం ప్రాచీన సాహిత్యానికే ప్రాధాన్యం ఈయటంవలన - ఆధునిక సాహిత్యంలో వస్తున్న మార్పులకు అనుగుణంగా కార్యక్రమాలు నిర్వహించకపోవటంవల్ల, ఆర్థికంగా ప్రోత్సాహం లేకపోవటంవల్ల, రాష్ట్ర నాయకత్వమే నిర్లక్ష్యం వహించటంవల్ల గత అయిదు సంవత్సరాలుగా జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ - అమలాపురం శాఖ కార్యక్రమాలు నిర్వహించడంలేదు.

సాహితీ మిత్రమండలి :

సర్వశ్రీ బి. ఎన్. రాజు, రేకపల్లి శ్రీనివాసమూర్తి, కె. వెంకటేశ్వరరావు, నల్లా నరసింహమూర్తి ప్రభువులు ‘ప్రెస్బి సర్కిల్’ గా ఏర్పడి గోష్ఠులు, సభలు నిర్వహిస్తూ - 1984 జనవరి 14 - సంక్రాంతి నాడు “సాహితీ మిత్రమండలి” ని స్థాపించారు. ప్రస్తుతం బి. ఎన్. రాజు తప్ప మిగతా ముగ్గురు ఈ సంస్థ నిర్వహణ బాధ్యతలను తమ భుజాలపై వేసుకున్నారు. శ్రీ సలాది శ్రీరామ చంద్రమూర్తి, దువ్వూరి సుబ్రహ్మణ్యశర్మ, దేవగుప్తాపు వెంకు ప్రభువులు సభ్యులుగా ఉన్నారు.

సంస్థ అధ్యక్షులు శ్రీ రేకపల్లి శ్రీనివాసమూర్తి సొంతసంస్థగా చెప్పవలసిన 'సాహితీ మిత్రమండలి' ఇప్పటికి చిన్న, పెద్ద సభలు, గోష్టులు అన్నీకలిపి దాదాపు రెండువందల కార్యక్రమాలను చేపట్టినట్లు సంస్థ కార్యదర్శి శ్రీ నల్లా నరసింహమూర్తి తెలిపారు. కవుల జయంతులు సంస్మరణ సభలతోపాటు వివిధ సాహిత్యాంశాలపై కార్యక్రమాలు నిర్వహించిన ఈ సంస్థ - వచన కవితలపోటీ నిర్వహించింది విమర్శనా గ్రంథాలకు బహుమతి ఇవ్వటం, ఉత్తమ పద్యశతకానికి బహుమతిఇవ్వటం ఈ సంస్థ ప్రత్యేకతలు. సాహితీ మిత్రమండలి నాలుగు గ్రంథాలను ప్రచురించింది. అవి పసిడి తళుకులు, ఉదయరాగం, చీకటిబొమ్మ, శాంతికపోతాలు.

ప్రతివేణి :

“తెలుగువారిలో సాహిత్య రసికత్వాన్ని సమల్లసితం చేయటానికి కళాశీలతను పెంపొందించటానికి ఉడుతాభక్తిగా సాహితీప్రియుల, కళాభిమానుల ఆదిరాధిభూనాలతో 4-2-86 న కోనసీమ నడిబొడ్డున అమలాపురంలో స్థాపించబడిన సంస్థ” ప్రతివేణి. ♦ ‘సృత్య గీత సాహిత్య కళా వేదిక’గా స్థాపించబడినా - సాహిత్యానికే ప్రథమ తాంబూలం.

డాక్టర్ గుత్తుల దేవీమీనాక్షి, కందుకూరి వుండరీకాక్షుడు, డాక్టర్ బి. వి. రమణమూర్తి, డాక్టర్ బి. శ్యామలరావు, కొల్లూరి లక్ష్మి, కొల్లూరి సుబ్బారావు, ద్వ. నా. శాస్త్రి, డాక్టర్ కె. హనుమంతరావు, శ్రీ జె. వి. ఎస్. ఆర్. భాస్కరశర్మ, కష్టస్వామి, పి. డి. వి. రామచద్రుడు మొదలైన వారి నిర్వహణలో ప్రతివేణి పెద్దఎత్తున సాహిత్య కార్యక్రమాలను చేపడుతోంది. 160 మంది జీవిత సభ్యులతో ఏర్పడిన ‘ప్రతివేణి’ సంస్థ ప్రాచీన నవీన సాహిత్యాలను సమీకరిస్తుంది. ఈ సంస్థ నిర్వహించిన సాహిత్య కార్యక్రమాలలో విశిష్టమైనవి మూడున్నాయి.

తొలి వార్షిక నివేదిక (1987) ఆభారంగా.

సాహిత్య సప్తాహం : ప్రతి సంవత్సరం ఏడురోజులు అబ్బప్రతిష్ఠలయిన ఆయా విషయాలలో నిష్ణాతులైన సాహితీవేత్తలను ఆహ్వానించి వదాన్యుల సహకారంతో 'సాహిత్య సప్తాహం' ఏర్పాటు చేయడం పేర్కొనదగినది. ప్రాచీన కవులపై, ఆధునిక కవులపై ఏర్పాటుచేసిన సాహిత్య సప్తాహాలు పలువురి మన్ననలు పొందాయి. ఈ సాహిత్య సప్తాహాలలో ఆచార్య చల్ల రాధాకృష్ణశర్మగారు, ఆచార్య కొత్తపల్లి వీరభద్రరావుగారు, ఆచార్య చేకూరి రామారావుగారు, ఆచార్య శలాక రఘునాథ శర్మగారు, ఆచార్య సర్వోత్తమరావుగారు, డాక్టర్ కె. రామమోహనరావు, అద్దేపల్లి రామ మోహనరావుగారు, డాక్టర్ ముదిగొండ శివప్రసాద్ గారు, ఏలూరిపాటి అనంతరామయ్యగారు, మల్లంపల్లి శరభయ్యగారు, ఆచార్య దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు ప్రభృతులు పాల్గొని 'త్రివేణి' సంస్థకు పేరు ప్రతిష్ఠలు తీసుకొచ్చారు.

శతావధానం : అమలాపురంలో ఈ తరంవారు ఎరుగని శతావధాన కార్యక్రమాన్ని 'త్రివేణి' సంస్థ అత్యంత సమర్థవంతంగా నిర్వహించింది. 1987 లో కడిమిళ్ళ వరప్రసాదు (నరసాపురం) శతావధానాన్ని మూడు రోజులపాటు జరిపి అందరిమన్ననలు పొందింది. ఆచార్య బేతలోలు రామ బ్రహ్మంగారి అధ్యక్ష్యంలో, శ్రీ రావూరి వెంకటేశ్వరుగారి అధ్యక్షతన జరిగిన ఈ శతావధానం మరువరానిది. ఈ శతావధాన పథకాలను బిక పుస్తకంగా ప్రచురించటం చెప్పకోదగినది. ప్రస్తుతం సాహితీబంధు శ్రీ ఆర్. వి. యన్. సూర్యనారాయణరాజు అధ్యక్షులుగా, శ్రీ ఇ. ఆర్. యన్. సుబ్రహ్మణ్యం కార్యదర్శిగా సంస్థ చురుకైన కార్యక్రమాలు చేపడుతోంది. విశిష్ట కార్యక్రమాలద్వారా అమలాపురంలో పేరుపొందిన 'త్రివేణి' సంస్థ స్థానిక సాహితీవేత్తలను ప్రోత్సహించటంలేదనే విమర్శ వుంది. ఈ సంస్థ తరపున "కళాత్రివేణి" అనే బులిటిన్ కూడా వెలువడుతోంది.

దీపిక :

“సాహిత్య విజ్ఞాన రంగాలలో పరస్పరావగాహనే లక్ష్యంగా మిడి మిడి పరిజ్ఞానంతో సతమతమయ్యేవారిలో సమగ్ర విజ్ఞానం, ఆశక్తి కలిగిం చేందుకు” దీపిక సంస్థ — ఒక సాహిత్య సమాలోచనా వేదికగా ప్రారంభించబడింది. ఎస్. కె. బి. ఆర్. కళాశాల పాలకవర్గ సభ్యులు శ్రీ నడింపల్లి సుబ్బరాజు వ్యవస్థాపకులుకాగా, పైడిపాల కార్యదర్శి. పలువురిచేత పలు అంశాలలో ఉపన్యాసాలు ఏర్పాటుచేసి చర్చాసదస్సులను నిర్వహించిన సంస్థ ఇది. కాశీపట్నం రామరావు, గొల్లపూడి మారుతీరావు, శశికాంత్ శాతకర్ణి, రావి కొండలరావు ప్రభృతులు దీపిక సమావేశాలలో పాల్గొన్నారు. నాగభైరవ కోటేశ్వరరావుగారి సమక్షంలో ఆయన రచించిన ‘కవన విజయం’ రూపకాన్ని స్థానిక కళాశాల ఉపన్యాసకులచే ప్రదర్శింపజేసి ప్రత్యేకతను సంతరించుకొంది. ప్రస్తుతం ఈ సంస్థ కార్యకలాపాలు కొనసాగించటంలేదు.

అమలాపురంలో పైన పేర్కొనిన సంస్థలకాక విజ్ఞాన సమితి, సాంస్కృతిక సమాఖ్య అనే సంస్థలుకూడా లేకపోలేదు. అయితే వాసమూర్తిగారి ఆధ్వర్యంలో కొన్నాళ్ళపాటు నడిచిన విజ్ఞానసమితిని సాహిత్య సంస్థగాకంటే శాస్త్రవిజ్ఞానాన్ని వ్యాప్తిచెందించిన సంస్థగా పరిగణించవలసివుంటుంది. రాష్ట్ర స్థాయిలోగల సాంస్కృతికసమాఖ్య తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో అమలాపురంలోకూడా ఒక అనుబంధశాఖను కొంతకాలం నడిపింది ఇక్కడ ప్రత్యేకమైన కార్యవర్గంలేదు. ఈ సంస్థ ప్రతినిధిగా కొల్లూరి — ఆ సంస్థ పేరుతో రెండు మూడు కార్యక్రమాలను నిర్వహించారు. అయితే ‘మినీ కవితా విప్లవం’ పేరుతో రెండువందల మంది కవుల మినీ కవితల సంపుటిని ప్రచురించిన సాంస్కృతిక సమాఖ్య, సంపాదకులు కొల్లూరి అభినందనియులు.

కవులు, కథారచయితలు, పండితులు, నాటక కర్తలు, విమర్శకులు, ఉపన్యాసకులు ఎక్కువగాగల అమలాపురంలో సాహిత్యసంస్థలు ప్రస్తుతం

మూడు నాలుగు పనిచేస్తున్నా - ఈ సంస్థలమధ్య సహకారం - సమన్వయ దృక్పథం లేనందువల్ల 'ఎవరికి వారే' అన్న విధంగా నిర్వహించబడుతున్నాయి.

రాజోలు :

రాజోలులో సాహిత్య కార్యక్రమాలు నిర్వహించే సంస్థలు లేవనే దిగులుతో ఉన్న కవిగారు - శ్రీ శ్రీపాద శ్రీరామమూర్తిగారు (శ్రీశ్రీశ్రీ) కొంతమంది మిత్రులతో కలిసి చర్చించారు. తత్ఫలితంగా 1982 మే లో శ్రీశ్రీశ్రీగారు అధ్యక్షులుగా, శివలెంకప్రసాదరావు కార్యదర్శిగా "సాహితీ స్రవంతి" అనే సంస్థ ప్రారంభించబడింది.

'కళాసాగర' శ్రీ వక్కలంక లక్ష్మీపతిరావుగారిచే ప్రారంభించబడిన 'సాహితీ స్రవంతి' లో సుమారు ఏభై మంది సభ్యులున్నారు. సంస్థ గౌరవాధ్యక్షురాలైన డాక్టర్ అల్లూరి రాజకుమారిగారు "సాహితీ స్రవంతి"కి మూలస్థంభంగా నిలిచి సంస్థ అభివృద్ధికి కృషిచేస్తున్నారు. ఈ సంస్థ అభివృద్ధికి సర్వశ్రీ బిక్కిన సత్యనారాయణ, ఎమ్. వి. సుబ్బారావు, సున్న నాగేశ్వరరావు, కొప్పర్తి, వింజమూరి శేషఫణిశర్మ, పొన్నాడ హనుమంతరావు, శ్రీమతి వాడ్రేవు రమాదేవి ప్రభృతులు సహకారం అందిస్తున్నారు.

సాహిత్యోపన్యాసాలతో, అష్టావధానాలతో, బుర్రకథలతో రాజోలు వంటి మారుమూల ప్రాంతంలో సాహితీ చైతన్యాన్ని తీసుకువస్తున్న 'సాహితీ స్రవంతి' విశిష్ట కార్యక్రమాలుకూడా ఏర్పాటు చేస్తోంది. అల్లూరి రాజకుమారిగారు, తమ తల్లిదండ్రులు - అల్లూరి అచ్యుతమ్మ, అల్లూరి నారాయణరాజుగార్ల స్మృత్యర్థం ప్రతి సంవత్సరం సాహిత్య కార్యక్రమాలను నిర్వహించటంతో సంస్థకు ప్రాచుర్యం లభించింది. ప్రాచీనాధునిక సాహిత్యాలకు ఈ సంస్థ వారధిగా నిలుస్తోంది.

ముంగండ

విశ్వసాహిత్యమాల :

‘మునిఖండము’ అనే ప్రాచీననామంగల ముంగండ జగన్నాథ పండితరాయలవారి స్వగ్రామం. ఇప్పటికీ ముంగండలో సాహితీవేత్తలు, లాక్షణికులు, వేదపండితులు ఉన్నారు. 1935లో మహీధర సోదరులుగా పేరుపొందిన - రామమోహనరావుగారు కలిసి “విశ్వసాహిత్యమాల” ను స్థాపించారు.

ఈ సంస్థ ప్రధానాశయం గోష్ఠులు నిర్వహించడం. అప్పటికి రాజోలు, ముంగండ ప్రాంతాలలో సామ్యవాద సిద్ధాంతం (సోషలిజం) తెలిసినవాళ్ళు ఉండేవారు కారు. అందువల్ల సామ్యవాద సాహిత్యప్రచారం కోసం ఈ సంస్థ ఏర్పాటుచేశారు,† తెనిన్, గోర్కిల సాహిత్యాలపై చర్చా సదస్సులు నిర్వహించారు. మూడు సంవత్సరాలదాకా గోష్ఠులు నిర్వహించి - తర్వాత అవి మనేసి ప్రచురణ బాధ్యతలు చేపట్టారు. 1938-40 మధ్య సోషలిస్టు గ్రంథాలను ప్రచురించారు. కమ్యూనిస్టు సాహిత్య ప్రచారానికి కృషిచేసిన ‘విశ్వసాహిత్యమాల’ వ్యక్తిగతమైన బాధ్యతలవల్ల ముగ్గురు విడిపోవటంతో సంస్థ అంతరించి పోయింది.

ఈ విధంగా తూర్పుగోదావరిజిల్లాలో సాహిత్య సంస్థలు సాహితీ నేపథ్యం కొనసాగించాయి - కొనసాగిస్తున్నాయి. వ్యక్తిగతమైన సంస్థలు, ఆవిష్కరణలకు సన్నాహాలకు పరిమితమైన సంస్థలు లేకపోలేదు. అయినా వాటివల్ల కూడా ఎంతోకొంత సాహితీనేవ జరుగుతోంది కదా ! తూర్పు గోదావరిజిల్లా విస్తీర్ణంలో పెద్దది. సంపదలు పుష్కలంగాగల ప్రాంతం. కాబట్టి ఎక్కువ సంఖ్యలో సాహిత్యసంస్థలుండటంలో ఆశ్చర్యం లేదు.

నాల్గవ అధ్యాయం

సశ్చిమగోదావరిజిల్లాలో సాహిత్య సంఘం

సశ్చిమగోదావరిజిల్లాను సాహిత్యవరంగా-పరిశోధనా సౌలభ్యం కోసం మూడు సాహిత్య మండలాలుగా విభజింపవచ్చు:

ఏలూరు మండలం : ఏలూరు, తణుకు, తాడేపల్లిగూడెం

భీమవరం మండలం : భీమవరం, పాలకొల్లు

నరసాపురం మండలం : నరసాపురం, పెనుగొండ, నిడదవోలు

ప్రధానమైన ఈ పట్టణాలతో పాటు కొవ్వూరు, కొంకుదురు, మార్డేరు, పెదపాడు, అల్లపాడు వంటి ఊళ్ళలో కూడా సాహిత్య సంస్థలు లేకపోలేదు. ఈ జిల్లాలో మొత్తం లెక్క-కువచ్చిన సంస్థలు 33 వరకు ఉన్నాయి. అవి

ఏలూరు :

1. సాహిత్యమండలి
2. తెలుగు దర్బారు
3. చైతన్య వేదిక
4. ఎంకిపాటల ఫండుగ

భీమవరం :

5. శ్రీ రామరాజభూషణ సాహిత్యపరిషత్
6. కషు స్రవంతి
7. కళాసమాఖ్య
8. భాగవత విజ్ఞాన సముతి
9. రసచంద్రిక
10. సాహితీసంసత్
11. వసంత భారతి
12. కవితా ప్రభాస'
13. జాషువా సాహితీ సమితి
14. రవీంద్ర సారస్వత సమాజం
15. శ్రీనివాస భారతి

తణుకు :

16. నన్నయభట్టారక పీఠం
17. నరేంద్రనాథ సాహిత్యమండలి
18. సాహితీ సరోవరం

తాడేపల్లిగూడెం :

19. తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య
20. చలితకళాసమితి

- సరసాపురం : 21. సాహితీ నికుంజము
 22. మహాకవి జాషువాజయంతి సమితి
 23. జ్ఞానపీఠ నిలయం
 నిడదవోలు : 24. అభ్యుదయ సమితి
 25. శ్రీచైతన్య సాహితీ సమాఖ్య
 పాలకొల్లు : 26. పోతనామాత్య పీఠం
 పెనుగొండ : 27. సరసభారతి
 28. రమ్యసాహితీ సమితి
 మార్చేరు : 29. కౌముదీ కళానికేతన్
 పెదపాడు : 30. సాహితీసుధ
 కొవ్వూరు . 31. సాహితీ కళా సంసత్
 కొంకుదురు : 32. సాహిత్య కళాసమితి
 ఆర్లపాడు : 33. సారస్వత చంద్రికామండలి

సాహిత్య సంస్థల సంఖ్యలోనూ — కార్యక్రమాల నిర్వహణలోనూ భీమవరమే ప్రథమస్థానం వహిస్తుంది. ఏలూరులోని 'సాహితీమండలి' ఒకప్పుడు రాష్ట్రవ్యాప్తంగా పేరొందిన సంస్థ. తణుకులోని నన్నయ భట్టారక పీఠంకూడా ప్రసిద్ధికెక్కినదే. ముందుగా ఏలూరులోని సంస్థలు పరిశీలిద్దాం :

ఏలూరుప్రాంతంలోని సాహిత్య సంస్థలు

ఏ లూ రు

ఏలూరులోగల నాలుగు సాహిత్య సంస్థలలో ప్రముఖమైన, ప్రాచీనమైన సాహిత్యసంస్థ 'సాహిత్యమండలి'. మిగిలిన సంస్థలు మామూలు సంస్థలే!

సాహిత్య మండలి :

ఏలూరులోని 'సాహిత్యమండలి' గురించి ఆ సంస్థ వ్యవస్థాపకులైన 'సాహితీవల్లభ' సామవేదం జానకిరామశర్మగారి పద్యం గుర్తుకు వస్తుంది -

“పేరు సాహిత్యమండలి - పెంపుచేర
వృద్ధి గావించి యుంట జీవితమునద్ది
గట్టిగాఁ జుట్టిరేఁబవల్ పట్టినన్ను,
గూర్చునదైత భావమ్ము కొసరి కొసరి”

మనత వహించిన 'సాహిత్యమండలి' ఏవిధంగా స్థాపించబడిందో వ్యవస్థాపకులలో ఒకరైన సామవేదం జానకిరామశర్మగారుముఖముఖిగా చెప్పిన మాటలలో తెలుసుకోవచ్చు -

“నేనున్న వనంతవాడ గ్రామంలో సాహిత్య ప్రళక్తి ఉండేదికాదు ఏలూరులో సంస్కృతాంధ్ర విద్వాంసులుండేవారు. వారిలో మరూరు లక్ష్మీ నరసప్ప పంతులుగారొకరు. జిల్లా ట్రైబరి ఆఫీసరుగా పుంటూ తేటగీతులో రామాయణం రాస్తుండేవారు. సోమంచి లింగయ్యగారిని - ఆడ్వకేట్ - ఆంధ్రాంగ్ల సాహిత్యాలలో దిట్ట. ఆయన దివ్యజ్ఞాన సమాజ సభ్యుడు. బొమ్మకంటి సింగరాచార్య. శ్రీనివాసాచార్య - ఈ ఇద్దరు సోదరులు సాహిత్యంపై సరైన అవగాహన కలవారు. వీళ్ళూ నేను రోజూ కలుసు కొనేవాళ్ళం. ఆ వాతావరణం తలుచుకొంటే గుండె ఉద్విగ్నమవుతుంది.

మనం ఒక సాహిత్య సంస్థను ప్రారంభిద్దాం. నిత్యజీవితంలో భాగం కావించుకుందాం 3 అని లింగయ్య గారితో అన్నాను. భోగరాజు పట్టాభిరామయ్యగారి బంధువులు - బుచ్చిరాలాయ్యగారు. ఆంధ్రపత్రిక

♦ సామవేదం జానకిరామశర్మగారు, పుల్లభొట్ల శ్రీరామమూర్తిగారు, శంకర శ్రీరామారావుగారు తెలిపిన సమాచారం ఆధారంగా.

కరస్పాండెంట్ మంగళంపల్లి చంద్రశేఖరరావుగారు, నరసప్ప పంతులు గారు నిత్యం కలుస్తూ చర్చించుకుంటూ ఉండేవాళ్ళం. లింగయ్యగారింటి దగ్గరే సాహిత్య మండలిని స్థాపించాం.

ఆ విధంగా 10-1-1939 న ప్రారంభమైన సాహిత్య మండలిలో వ్యవస్థాపక సభ్యులుగా శ్రీయుతులు పైడిపాటి సుబ్బరామశాస్త్రి, వేమూరి ఆంజనేయశర్మ, బుద్ధిరాజు రాజభూషణరావు, డా॥ శంకర శ్రీరామారావు లు ఉన్నారు. 1943 లో రిజిష్టరు చేయబడిన ఈ సంస్థను -

సర్వశ్రీ చుండూరి శ్రీరాములు
సోమంచి లింగయ్య
చుండూరి సుబ్బారావు
వేలూరి జగన్నాథరావు
సామవేదం జానకిరామశర్మ
గరికిపాటి మల్లావదాని
పోతుకూచి రామజోగేశ్వరరావు
బుద్ధిరాజు రాజభూషణరావు

ప్రభువులు 'అధ్యక్షులు'గా పనిచేసి సంస్థను చక్కగా నిర్వహించారు.

'సాహిత్యమండలి' కార్యక్రమాలకు ఆర్థికంగా సహకరించి సంస్థ పురోభివృద్ధికి పాటుపడిన వారిలో - కలగర నాగభూషణం, తాళ్ళూరి సుబ్బారావు, శీతంరాజు కేశవరావు, జవ్వాది లక్ష్మయనాయుడు, బిక్కిన వెంకటరత్నం, గారపాటి కనకయ్య, డాక్టర్ రంగయ్య, దామరాజు వెంకట్రావు, ఈదర వెంకట్రామయ్య ముఖ్యులు.

సాహిత్య మండలి కార్యక్రమాలను నిర్వహించటంలో శక్తి యుక్తుల్ని ప్రదర్శించి సంస్థకు పేరు ప్రతిష్ఠలు తీసుకొచ్చిన కార్యదర్శులలో - సర్వశ్రీ మంగళంపల్లి చంద్రశేఖరరావు

బొడ్డు బాపిరాజు

బి. వి. సింగరాచార్య

బొమ్మకంటి సింగరాచార్య

జానకీజాని

వెల్చేరు నారాయణరావు లు ముఖ్యులు

సంస్థ కార్యవర్గానికి ఎప్పుడూ 'ఎన్నికలు' జరగలేదు. కొందరు కలిసి ఏకాభిప్రాయానికి వచ్చేవారు. వాళ్ళే కార్యవర్గంగా ఎన్నికయ్యేవారు. అందుకనే డాక్టర్ శంకర శ్రీరామారావుగారు - "Executive body Not by Election - but by Selection" అన్నారు. సభ్యులుగా చేర్చుకొనే విషయంపై తొలిరోజుల్లో భేదాభిప్రాయాలు వచ్చేవి. సాహిత్య పరిచయం, రచనాశక్తి ఉన్నవాళ్ళే సభ్యులుగా ఉండాలని కొందరనేవారు. కార్యక్రమాలకు డబ్బుకావాలి కాబట్టి - ధనవంతులు, పేరున్నవాళ్ళు 'సాహిత్యశక్తి' లేకపోయినా సభ్యుల్నిగా చేర్చుకోవాలని మరి కొందరు వాదించేవారట.

కార్యక్రమాలు :

'సాహిత్య మండలి' నెలవారీ చర్చలతో, సంస్కృతాంధ్ర ఆంగ్ల సాహిత్య సభలతో, స్వీయరచనా పత్రాలతో చైతన్యవంతమైన కార్యక్రమాలను చేపట్టిన గొప్ప సంస్థ. అనాటి సాహితీ విశిష్టులు - శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, తిరుపతి వేంకటకవులు, కాశీ కృష్ణాచార్య, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు, గుఱ్ఱం జాషువా, దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి, తుమ్మల సీతారామమూర్తి వంటివారు 'సాహిత్య మండలి'లో ఉపన్యసించి సంస్థ స్థాయిని పెంచారు. ఈ సంస్థ కార్యక్రమాలకు చుట్టు ప్రక్కల ఊళ్ళనుంచికూడా శ్రోతలు వచ్చేవారట. 'సాహిత్య మండలి' నిర్వహించిన విశిష్ట కార్యక్రమాలలో కొన్ని:

- 1 ప్రాచీన జానపద కళారూపమైన తోలుబొమ్మలాట ప్రదర్శనలు
- 2 హరికథలకు, బుర్రకథలకు ప్రాధాన్యం

- 3 కావ్య, కథాపకనాలు
- 4 అష్టావధాన, నేత్రావధాన కార్యక్రమాల నిర్వహణ
- 5 పశ్చిమగోదావరి జిల్లా రచయితల మహాసభల నిర్వహణ
- 6 'ఆంధ్ర బెర్నార్డ్ షా' గా పిలువబడే అంధులు - శ్రీ వేదాంతకవి గారిచే గంటకు నూరు షద్యాలు ఆశువుగా చెప్పే కార్యక్రమ నిర్వహణ.
- 7 నవ్యసాహిత్య పరిషత్ సభలను, సాహితీ సమితి వార్షికోత్సవ సభలను, ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్ వార్షికోత్సవ సభలను, 'సాహిత్య మండలి' నిర్వహించింది.
- 8 రాయలసీమ కళాపరిషత్ (హిందుపురం) వార్షికోత్సవాలు 1945, డిసెంబరులో సాహిత్యమండలి ఆధ్వర్యాన నాలుగురోజులు అత్యంత వైభవంగా నిర్వహించబడ్డాయి.
- 9 దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు తమ రేడియో నాటికలను, అముద్రిత కవితలను ఈ సంస్థ కార్యక్రమాలలో చదివేవారు. బండా కనక లింగేశ్వరరావుగారు జయదేవుని అష్టపదులను, చినవరాజు అప్పారావుగారి గీతాలను తమ గానం చేసేవారు.
- 10 ఒక కార్యక్రమంలో తల్లావజ్జుల శివశంకర శాస్త్రిగారు 'కవిప్రియ' నాటిక పూర్తిగా చదివి వినిపించారు.
- 11 చుట్టుప్రక్కల ప్రాంతాలకు 'సాహిత్య యాత్ర'లు జరిపి కవితా పఠశాలతో, ఉపన్యాసాలతో, పాటలతో శ్రోతల్ని సాహిత్యాభిలాషులుగా చేసేవారు.

శ్రావణి :

‘సాహిత్యమంధలి’ క్రాన్డాళ్ళు ‘శ్రావణి’ అనే లిఖిత పత్రికను నడిపినట్లు తెలిసింది. అయితే ఆవి లభ్యంకాలేదు. చతుర్థ వార్షికోత్సవం సందర్భంగా 1943లో ప్రచురితమైన గద్య, పద్య వ్యాసావళి - ‘శ్రావణి’ లభ్యమైంది. ఈ ‘శ్రావణి’ సంచికను సాహితీ విలువలుగల అప్పయన సంచికగా పేర్కొనవచ్చు. ఈ సంచికలో -

కవితలు : ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ పిలకా గణపతిశాస్త్రి, పింగళి-కాటూరి, సామవేదం జానకిరామశర్మ, తుమ్మల సీతారామమూర్తి, తిలక్, ఊటుకూరు సత్యనారాయణరావు. కోవలె రామలింగస్వామి, బి. వి. శ్రీనివాసాచార్య, పైడిపాటి సుబ్బరామశాస్త్రి, కొనకళ్ళ వెంకటరత్నం, మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి, బి. వి. సింగరాచార్యుల కవితలున్నాయి.

సాహితీ లోకంలో ప్రసిద్ధిచెందిన విశ్వనాథవారి “విశ్వనాథ పంచ శతి” తొలుత శ్రావణిలోనే ప్రచురితమైంది.

పింగళి - కాటూరి ‘జంటకవుల’ - ‘కవినంభవము’, సామవేదం వారి ‘నవ్య సృష్టి’, కోవలె రామలింగస్వామిగారి ‘గులాబి’, బి. వి. శ్రీనివాసాచార్యగారి ‘యశోద’, తుమ్మలవారి ‘గాంధీ సూక్తులు’ (ఆత్మ కథనుండి), పైడిపాటి సుబ్బరామశాస్త్రిగారి ‘గండపెండేరము’, కొనకళ్ళవారి “మొక్కజొన్న తోటలో...”, మొక్కపాటివారి ‘నా కళలు’ (గేయం), హనుమచ్ఛాస్త్రిగారి ‘గోదావరి’ శ్రావణిలో చోటుచేసుకున్నాయి వచన కవిత్వానికి పుష్టిని చేకూర్చిన - అమృతం కురిసిన రాత్రిని అందించిన దేవరకొండ బాలగంగాధరతిలక్ ‘గోరువంకలు’ అనే పద్యఖండిక రాశారు.

◆ ‘జిరాక్స్ కాపీ’ని బొమ్మకంటి శ్రీనివాసాచార్యగారు పంపారు.

కథలు : సోమంచి యజ్ఞున్న శాస్త్రిగారి 'అశ', కొనకళ్ళ పెంకట రత్నంగారి 'విముక్తి', రావురు పెంకటనత్యనారాయణరావుగారి 'ప్రారంభోత్సవం' అనే మూడు కథలూ పదికాలాలపాటు పదిలంగా దాచుకొన వలసివవి. జీవితంలోగల వైవిధ్యాలను, వైవిధ్యాలను నిశితంగా పరిశీలించి, 'డాబు' తనం లేని శైలిలో చక్కగా వివరించిన కథలివి.

శ్రీశ్రీస్కెచ్ : అప్పుడు ఢిల్లీలో ఉంటున్న శ్రీశ్రీ 'శావణి' కి పంపిన ప్రత్యేక రచన -

'కోఈహాన్ రహా హై' కోఈరోర రహా హై'

ఇది 'చైతన్య స్రవంతి' పద్ధతిలో సాగిన వినూత్న రచన

మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు, శ్రీమాన్ ముడుంబ నరసింహ చార్యులుగారు భావయుక్తమైన చిత్రాలు మనల్ని ఆలరిస్తాయి.

సాహిత్యమండలి విశేషాలు :

సాహిత్యమండలి నిర్వహించిన సాహిత్య కార్యక్రమాలలో ఎన్నో విశేషాలు, ముచ్చట్లు జరిగేవి. వాటిని ఆతరంవారు కథలు - గాథలుగా చెప్పుకుంటూ ఉంటారు. డాక్టర్ శంకర శ్రీరామరావుగార్ని అడిగితే 'నిజమే' అంటూ ఓ సంఘటన చెప్పారు -

"భారతదేశంలో శ్రీకృష్ణుడు - అనే అంశంపై మాట్లాడవలసిందిగా విశ్వనాథ్ వారిని ఆహ్వానించాం. ఆయన ఉపన్యసిస్తూ కృష్ణుడిని మాటిమాటికి "వాడిదుంపతెగ" అంటున్నారు సభలోనుంచి ఒక శ్రోత - "మీరు పండితులని పిలిస్తే వాడిదుంపతెంచటమే కాదు - మా దుంపకూడా తెంచుతున్నారు" అన్నాడు. అప్పుడాయనకు కోపంవచ్చి కృష్ణుడిమీద 'సీరియస్'గా ఉపన్యాసమిచ్చారు. ఆ కోపంతో మేం మూడుసార్లు పిలిచినా మళ్ళీ సాహిత్యమండలికి రాలేదు. కాని - That was the Best speech I heard"

ఒకసారి చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారున్న సభలో పిలకా గణపతి శాస్త్రిగారు -

“అమ్మా మాదాకబళం తల్లీ

అమ్మా పిల్లలమన్నం తల్లీ”

అనే గీతం చదివారు. అప్పుడు చెళ్ళపిళ్ళవారు - శాస్త్రి నువ్వు అలంకార శాస్త్రం చదువుకొన్నావుగదా! ఇలాంటి పిచ్చిపిచ్చి విషయాలమీదలా కవిత్వం వ్రాయటం? అని యతి ప్రాసలులేని గేయం వ్రాసినందుకు అక్షేపించారట. దానికి సమాధానంగా గణపతిశాస్త్రిగారు ధన్వజయుడి దశ రూపకంలోగల “రమ్యమ్ జుగుప్సిత ముదారం .....” అనే శ్లోకం చదివి సమర్థించుకొన్నారు! ఆ సభలో పాల్గొన్న విశ్వనాథవారు కూడా పిలకావారిని సమర్థించి - చెళ్ళపిళ్ళవారి పద్యాలలో యతిదోషాన్ని గుర్తు చేశారట! ♦

1940 - 1955 మధ్యకాలంలో ‘సాహిత్యమండలి’ ఉజ్జ్వలంగా ప్రకాశించింది. కాలక్రమేణా సన్నగిల్లుతూ ప్రస్తుతం ‘నేనుఉన్నాను’ అనేవిధంగా ఉంది. 1952 లో స్థలనేకరణ జరిగిన నేటికీ సాహిత్య మండలి ప్రారంభించబడలేదు. సాహిత్య లోకంలో వచ్చిన ‘degeneration’, రాజకీయాలపై అసక్తి ఎక్కువకావటం, పాశవాదే ఓపిక, తీరిక లేకున్నా సంస్థ పదవులలో ఉండటం - అనే కారణాలవల్ల సాహిత్య మండలి పూర్వ వైభవాన్ని కోల్పోయింది.

తెలుగు దర్బారు :

ఏలూరులో 1958లో స్థాపించబడి రిజిష్టరు చేయబడిన ‘తెలుగు దర్బారు’ సాహిత్య కార్యక్రమాలకంటే సంగీత, నాటకకోత్సవాలు బాగా

♦ చూ : 19-2-88, 8-4-88, 6-5-88 - నాటి ఆంధ్రజ్యోతి వారపత్రికలు.

నిర్వహిస్తూ కవుల, పండితుల సన్మానాలు ఎక్కువగా చేస్తున్న ఈ సంస్థను కుర్రళ్ళ లక్ష్య నిరాపగారు స్థాపించారు. సంస్థ స్థాపించినప్పటినుంచి లక్ష్య నిరాపగారు కార్యదర్శులుగా ఉంటున్నారు.

చైతన్య వేదిక :

1985లో పి. పి. శాస్త్రిగారు (న్యాయవాది) అధ్యక్షులుగా, బిత్తుల వీరవెంకట అప్పారావు కార్యదర్శిగా 'చైతన్యవేదిక' ఆవిర్భవించింది. కె. గంగాధరరావు, పి. ఎస్. చాంద్, టి. వెంకటేశ్వరరావు ప్రభృతులు సభ్యులుగాగల ఈ సంస్థ అడపాదడపా కార్యక్రమాలు చేపడుతోంది. అశ్లేల, జుద్రసాహిత్యాలకు వ్యతిరేకంగాను, అభ్యుదయ ప్రజాసాహిత్యాభివృద్ధికి అనుకూలంగాను కార్యక్రమాలను నిర్వహించటమే ఈ సంస్థ ధ్యేయం.

ఎంకి పాటల పండుగ :

విచిత్రమైన పేరుగల ఈ సంస్థ రెండు సంవత్సరాల క్రితమే ఏలూరులో ఆశోక్ నగర్ లో ప్రారంభించబడినట్లు పత్రికలవల్ల తెలిసింది ♦ సందూరి పుష్పారావుగారి పాటలకు విస్తృత ప్రచారం కల్పించటానికేటా 'ఎంకి పాటల' షోటీ నిర్వహిస్తామని పత్రికా ప్రకటనలో తెలిపారు.

ఏలూరు ప్రాంతంలో గల సాహిత్యసంస్థలు

తాడేపల్లి గూడెము

తాడేపల్లిగూడెంలో రెండు సంస్థలు ఉన్నాయి.

1. తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య
2. లలితకళాసమితి

♦ ఆ చిరునామాకు లేఖ వ్రాస్తే సమాధానం రాలేదు. ఏలూరులో ఎవ్వరూ చెప్పలేదు.

‘లలితకళాసమితి’ మరుగున పడిన సంస్థ. యద్దనపూడి సూర్యనారాయణమూర్తి, మామిడి వెంకటేశ్వరరావు, వాజపేయాజుల సుబ్బయ్య, యద్దనపూడి వెంకటరత్నం మొదలైనవారు నడిపిన ‘లలితకళాసమితి’ నాటక, సంగీత కార్యక్రమాలతోపాటు సాహిత్య కార్యక్రమాలు కూడా చేపట్టింది. పద్దెనిమిది సంవత్సరాలుగా సాహితీసేవ చేస్తున్న “తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య” ప్రముఖమైన సంస్థ. రాష్ట్రంలో పేరుపొందిన సంస్థ కూడా. ఈ సంస్థను గురించి వివరించే ప్రయత్నం చేస్తాను.

తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య : ♦

తెలుగు తెలుగును నలుదిశలా వ్యాపింపజేయాలనే ఉద్దేశంతో - ఉత్సాహంతో 2-10-1972 - జాతిపిత మహాత్మాగాంధీ జయంతినాడు చామర్తి సుందరకామేశ్వరరావు మారేమండ సీతారామయ్యగార్లు “తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య” ను స్థాపించారు. శ్రీయుతులు గూడవల్లి నరసింహరావు, వేమూరి గోపాలకృష్ణమూర్తి, జంధ్యాల వేంకటేశ్వరశాస్త్రి, డాక్టర్ ఎన్. వి. ఎన్. రామారావు, రసరాజు, లాల్ అహ్మద్ ప్రభువులు ఈ సంస్థ కార్యవర్గ సభ్యులుగా ఉండి పురోభివృద్ధికి కృషిచేశారు. ఈ ‘తెలుగు సాహితీసమాఖ్య’ ముఖ్య ఆశయాలు ఇవి - ♦♦

- 1) సమాఖ్య అన్నిరకముల సాహితీ ప్రక్రియలకు సమన్వయ వేదికగా నుండి పరస్పర కువిమర్మలను విషేధించుట
- 2) సభ్యులు, కవులు, వ్రాసిన తెలుగు గ్రంథాలను ప్రకటించుట, అందుల కవనరమయిన ముద్రణాయంత్రసామగ్రిని సేకరించుట.
- 3) సాహిత్య పత్రికను ప్రచురించుట.

♦ రసరాజు, జంధ్యాల వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగార్లు అందించిన సమాచారం ఆధారంగా.

♦♦ తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య మొమోరాండం - నియమావళి (1976) ప్రచురితం.

- 4) తెలుగు కన్నడ లిపులను సమన్వయపరుస్తూ ఏకలిపిని తయారు చేయించి ఉభయ భాషలకు సమన్వయలిపిని వాడుకభాషను తయారు చేయుట.
- 5) ఇతర భాషాప్రాశస్త్యము తెలియబరచువారిని. స్త్రీపురుషు లందరును ఆహ్వానించి ఉపన్యసింపజేయుట.

— ఇవి 'తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య' ప్రకటించిన ఇరవై ఆశయా లతో ముఖ్యమైనవి. ఈ సంస్థ కార్యక్రమాలను సమీక్షించినపుడు పై ఆశ యాలలో చాలవరకు నెరవేర్చినట్లు — చివరి రెండు ఆశయాలు సఫలం కానట్లు గమనించవచ్చు.

'తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య' 1972 నుండి ఈ నాటివరకు సుమారు 185 సమావేశాలు, కార్యక్రమాలు నిర్వహించినట్లు తెలుస్తోంది. ఈ సంస్థ నిర్వహించిన కార్యక్రమాలలో ముఖ్యమైనవి ఇవి: ♦

15-12-1972 — ఆంధ్రోద్యమంపై కవి సమ్మేళనం

25-12-1973 — వసుచరిత్ర — శతజయంతి

2-10-1974 — విశ్వనాథ, మధునాపంతుల మొదలైనవారితో సాహితీ సదస్సు.

22-7-1975 — ధారా రామనాథ శాస్త్రిగారి 'నాట్యావధానం'

30-6-1976 — శ్రీశ్రీ సమక్షంలో "తెలుగుభాష — నేడు-రేపు అంశంపై గోష్టి.

ఈ విశిష్ట కార్యక్రమాలను పరిశీలించినప్పుడు ఈ సంస్థ ఆశయాలు సఫలీకృతమైనట్లు తెలుస్తుంది. ప్రాచీన, నవీన సాహిత్యాలపై సదస్సులు

♦ ఈ వివరాలు గరిమేశ్వ అమృతరామరావు (అధ్యక్షులు) గారి 3-2-88 లేఖ ఆధారంగా.

నిర్వహించారు. అన్ని సాహిత్యం ప్రక్రియలను సమాదరించారు. భాషా విషయంగా సదస్సుకూడా నిర్వహించారు. సాహితీచేతలను, విశ్వవిద్యాలయ ఆచార్యులను ఆహ్వానించి కార్యక్రమాలు నిర్వహించటం విశిష్టకార్యక్రమాలుగా పరిగణింపబడుతున్నాయి. సభ్యులలో సాహిత్యాభిలాషను రేకెత్తించి - రచనలపట్ల ఉత్సాహాన్ని కలిగించడంలో తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య కృషి ప్రశంసనీయం.

‘తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య’ కొన్ని గ్రంథాలనుకూడా ప్రచురించింది.

1 ప్రాజ్ఞాన్నయ యుగము - సాంఘిక జీవనము (1976)

- డా॥ ఎన్. వి. ఎస్. రామారావు

2 కవితామంజరి (1978) - కవితాసంపుటి

3 జ్యోతిర్మయి (1978) - శాంతిశ్రీ జంధ్యాల వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి ఖండకావ్యం

4 యోగ సాధనము - గృహస్థాశ్రమము (1979)

- గోరింట పెంకట శివరామరాజు

“మధుమంజరి” పత్రికా నిర్వహణ :

తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య ‘మధుమంజరి’ అనే సాహిత్య మాస పత్రికను సడవటం ప్రశంసించ దగింది. ముందుగా నాలుగు పేజీలతో ప్రారంభమైన ఈ మాసపత్రిక తర్వాత వార్షిక సంచికలుగా వెలువడింది ఎన్. వి. ఎస్. రామారావు, పి. టి. వి. రామానుజాచార్యులు, కె. వి. నరసింహారావు, గరిమెళ్ళ అచ్యుతరామారావు, జంధ్యాల వేంకటేశ్వరశాస్త్రి మొదలైనవారి సంపాదకత్వంలో వెలువడిన వార్షిక సంచికలు ప్రామాణికంగా వెలువడ్డాయని చెప్పవచ్చు. సభ్యుల రచనలకే ప్రాధాన్యమిచ్చినా

బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, బి. వి. నరసింహారావు. కాళోజీ, అద్దేపల్లి రామ మోహనరావు, రాజన్నకవి, సంజీవదేవ్, మల్లంపల్లి శరభయ్య వంటి వాళ్ళచేత కవితలు, వ్యాసాలు రాయించేవారు. పురిపండా అవులస్వామి గారి 'ఎవరిపిల్ల' అనేమంచికథ 1980 వార్షిక సంచికలో చూస్తాం ఈ విధంగా మరింత ప్రామాణికమైన సాహిత్య పత్రికగా వెలుగొందుతుందని ఆశించినవారికి ఆశాభంగమైంది. వార్షిక సంచిక వెలువడటంలేదు తెలుగు సాహితీసమాఖ్య మాత్రం అప్పుడప్పుడు సభలు నిర్వహిస్తోంది.

త ణు కు

తణుకులోగల ప్రసిద్ధమైన సాహిత్య సంస్థ -

శ్రీ నన్నయభట్టారక పీఠం : ♦

“నాపేరు ఆరుద్ర అయినా మీ పీఠంలోనే ఆర్ద్రతఅంతా ఇమిడి ఉంది. ఏభైసంవత్సరాలుగా మీరు చేస్తున్న ఈ సత్కార్యం ఇంకో యాభై ఏళ్ళు - మరోయభై మరోయభై చొప్పున కొనసాగాలనిఆకాంక్ష. సంస్థలు శాశ్వతంగా ఉండటానికి వ్యక్తుల కృషివున్నది. ఈ పీఠం కార్యకరలందరూ శ్లషీవలులే”

అని ఆరుద్రగారిచే ప్రశంసలు పొందిన శ్రీ నన్నయభట్టారక పీఠం 1931 లో స్థాపించబడింది. తొలుత నన్నయభట్ట పీఠారక గ్రంథాలయంగా ప్రారంభించబడి - నన్నయ పీఠంగా మారి శ్రీ నన్నయభట్టారక పీఠంగా స్థిరపడింది.

“నన్నయభట్టు మున్ను యజనమ్మొనరించిన చోట

జమ్మిచెట్టున్నది తణుకు తూర్పుదెస”

♦ బి. ఎన్. ఆర్. ఆంజనేయులు, సుశర్మగార్లు అందించిన సమాచారం ఆధారంగా.

అనే నానుడి తణుకులో ప్రచారంలో ఉంది. కొందరు నన్నయ జన్మస్థలం తణుకే అని అంటారు. నన్నయపట్లగల భక్తి ప్రవృత్తులతో ఆయన పేరు మీదుగా సంస్థ ప్రారంభించబడింది.

ఒక చిన్న పాఠశాలలో అధ్యాపకునిగా ఉన్న పామర్తి రమణ కవిగార్కి నన్నయపేర ఒక సంస్థను స్థాపించాలనే సంకల్పం కలిగింది. ఆయన సంగల్పానికి అలమూరి రాజగోపాలరావు, తెన్నేటి కోదండ రామయ్య, మంత్రిరావు సత్యనారాయణ, పైడిమర్రి భానుమతి, తెలుగు రాజు, పెనుమత్స సత్యనారాయణరాజు, వేదుల సూర్యనారాయణశర్మ, చెరుకుపాడ నరసింహపంతులు, ముదిగంటి జగ్గన్నశాస్త్రి, చిట్టూరి ఇంద్రయ్య, నిడదవోలు మృత్యుంజయరావు, మందరపు కామేశ్వరరావు మొదలైన ప్రముఖులు సహకరించారు. పామర్తి రమణకవిగారు కార్యదర్శిగా ఉండి మువ్వుయి సంవత్సరాలు సంస్థ అభివృద్ధికి కృషిచేశారు. సంస్థ నేటికీ సజీవంగా ఉండటానికి రమణకవిగారు ముఖ్యకారకులు.

పామర్తి రమణకవిగారు మరణించిన తరువాత శ్రీ ననయ్య భట్టారక పీఠం కొన్నాళ్ళు కుంటుపడింది. 1975లో యం.వి. సూర్యనారాయణమూర్తి, వేదుల సూరి, ఫారణాసి విశ్వేశ్వరరావుగార్లు సంస్థ నిర్వహణ బాధ్యతను చేపట్టి కార్యక్రమాలను కొనసాగించారు. డాక్టర్ వి. వెంకట్రాజుగారు ఆర్థిక సహాయం చేశారు. అయినా కొనాళ్ళతరువాత సంస్థ కార్యక్రమాలను చేపట్టలేని స్థితికి చేరుకుంది.♦

అస్థితిలో బంధకవి సీతారామాంజనేయులు (న్యాయవాది)గారు శ్రీ నన్నయ భట్టారకపీఠం ఆధ్వర్యం వహించారు. “సంస్థకు డబ్బులేనప్పుడు నేను పీఠాధిపతినియ్యాను. దాదాపు సంవత్సరంన్నరకాలం నా సొంత ఖర్చులతో సంస్థ కార్యక్రమాలు చేపట్టాను. Publicను involve చేశాను. దానివల్ల సంస్థకు పేరువచ్చి ఆర్థికంగా నిలదొక్కుకో కలిగింది

నేను పదకొండు సంవత్సరాలు అధ్యక్షునిగా ఉన్నాను” అని పలికిన బంధకవిగారి మాటలు అతిశయోక్తులు కావని సంస్థ చరిత్రను పరిశీలిస్తే అవగతమవుతుంది.

కార్యక్రమాలు :

ఈ పీఠం వేదికమీద నుంచి శ్రీ వేదాంతకవి, శ్రీ పేరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి, శతావధాని చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రి, భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు, విశ్వనాథ, పింగళి-కాటూరి, తిలక్ వంటివారే కాకుండా ఆధునికులైన బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, దివాకర్ల మొకటావధాని, నారాయణరెడ్డి, ఆచార్య దొణప్ప, ఆచార్య యస్వీ జోగారావు, కరుణశ్రీ, తంగిరాల వెంకట సుబ్బారావు వంటివారుకూడా ఉపన్యసించి సాహిత్యమృతాన్ని పంచి పెట్టారు. ఇవికాక పలువురి ఆమోదాన్ని పొందిన - కార్యక్రమాలతో కొన్ని.

- 1) 28-3-1960 నుంచి 9-4-1960 వరకు వసంత నవరాత్రుత్సవాలలో “సన్నయ్య బ్రహ్మోత్సవాలు” నిర్వహించడం.
- 2) శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు ‘ఆస్థాన కవి’ పదవి ఆలంరించిన సందర్భంగా కల్లూరి చంద్రమౌళి, పింగళి-కాటూరి, తిలక్, పసల సూర్యచంద్రారావుగారితో ఎనిమిదిరోజులు సాహిత్యోత్సవాలు నిర్వహించడం.
- 3) ‘కవిరాజు విరాజితం’ సాహిత్యరూపక ప్రదర్శన ♦
- 4) ఆధునిక సాహిత్యంపై కూడా ఆరుద్ర, జ్వాలాముఖి, నారాయణరెడ్డి, ఎమ్వీయల్ వంటివారిని ఆహ్వానించి ఉపన్యాసాలు ఇప్పించడంవల్ల పేరును బట్టి ప్రాచీన సాహిత్యంపై మక్కువగల సంస్థ అని భావించటం పొరపాటని తెలుసుంది.

♦ 13-4-1986 నాటి ఆంధ్రజ్యోతి దినపత్రిక

ప్రచురణలు :

సాహిత్య కార్యక్రమాలను పెద్దఎత్తున నిర్వహించడంతోపాటు ప్రచురణలుకూడా చేపట్టి ఇప్పటికి ఏడు గ్రంథాలను ప్రచురించటం జరిగింది. అవి :

- 1) నన్నయ్య - సా. లక్ష్మీనరసింహం
- 2) శృతులు - అపశృతులు! కొందేవుడి సూర్యనారాయణ
- 3) హనుమాన్ నిజస్వరూపం
- 4) వెంకటేశ్వరుని నిజస్వరూపం
- 5) శాసనమణి మంజూష
- 6) శ్రీ భగవాన్ పంచముఖి - నారాయణసూరి
- 7) సాహిత్యపంచి

నన్నయ్య పై లక్ష్మీ నరసింహంగారి రచన గంభీరంగా కంటి ఒక పెద్దవ్యాసంగా పరిగణించాలి. మిగిలిన పుస్తకాలతో ముఖ్యమైనది -

శాసనమణి మంజూష : 1979

దీని పూర్తిపేరు - “శ్రీ దక్షరామ భీమేశ్వరాలయ శాసన మణి మంజూష”. చరిత్ర పరిశోధకులు శ్రీ తురగా కృష్ణమూర్తిగారు ప్రకటించిన ప్రథమ సంపుటం ఇది. నివేదనము”లో రచయిత పలికిన పలుకులను బట్టి ఈ గ్రంథ ప్రాశస్త్యాన్ని తెలుకోవచ్చు -

“ఆంధ్రదేశములో దక్షరామ భీమేశ్వరక్షేత్రమున వెలసినభీమనాథాలయములో నున్నన్ని శాసనములు మరే దేవాలయములోనుకానుపింపవు. ఈ దివ్యక్షేత్రమున వాళుక్యుల, చోళుల, గాంగుల, హైహయల, కళింగాధినాథుల, రెడ్డిరాజుల, నరపతుల, గజపతుల పాలనాకాలమున వేయబడిన

సుమారు నాలుగు నూర్ల శాసనములీ భీమేశ్వరాలయ కుడ్యములపై గండ
రింపబడి నాటి చారిత్రక విశేషముల విశదముల లొనర్చుచున్నవి”.

అటువంటి శాసనాలలో ఒక నూరుశాసనాలను సంత్సరాలప్రకారం
వరుసక్రమంలో కూర్చి వర్గీకరించి, శాసన పాఠాలతోపాటు విశేషాలను,
నాటి సామాజిక స్థితిని విశదీకరించే ప్రయత్నంచేసిన తురగా కృష్ణమూర్తి
గారు ప్రశంసార్హులు. అటువంటి డిత్తమ గ్రంథాన్ని ప్రచురించిన
నన్నయ్య భట్టారక పీఠంవారు కూడా అభినంద్యులే.

కరుణ శ్రీ, ఇంద్రగంటి, జ్వాలాముఖి ప్రభృతులెందరో ఈసంస్థ
కృషిని కొనియాడారు. కీ॥శే॥ ఎమ్మీయల్ మాటలు ఇవి -

‘సాహితీ పదస్సును ఒక తపస్సుగా భావించి నిర్వహిస్తూ సమా
జంలో రోగనిదానం చేస్తున్న మార్పును సూచిస్తున్న నన్నయ్యభట్టారక
పీఠంలో ప్రతిఒక్కరికీ ప్రత్యేకాభివందనాలు, ఒక్కొక్కరి ఒక్కొక్కటి -
ఒక్కొక్కటి. అన్నీవినే అవకాశాన్ని సాహిత్య ప్రేయులకు కల్పించే
విశాలహృదయం, దృక్పథంవుండటం ఈ పీఠం ప్రత్యేకత’ (15-9-80)

ఆ ప్రత్యేకతతోనే నేటికీ నిర్వహిస్తూ కొనసాగుతోంది శ్రీ
నన్నయ్య భట్టారకపీఠం.

శ్రీ నరేంద్రనాథ సాహిత్యమండలి : *

‘సాహిత్యభోజ ముళ్ళపూడి తిమ్మరాజుగారి ద్వితీయ పుత్రుడు శ్రీ
ముళ్ళపూడి నరేంద్రనాథ్ చౌదరి 5-4-1927న జన్మించి 27-9-1942
న అకాలమరణం చెందారు. ఆచిన్నారిని చిరంజీవిని చెయ్యడానికి మనకు

♦ మండలి కార్యనిర్వాహణాధికారి లేఖద్వారా తెలిపిన సమాచారం
(12-4-88)

గల సారస్వతాభిలాషవల్ల సాహితీ సేవచెయ్యడానికి ముళ్ళపూడి తిమ్మ రాజుగారు 29-1-1947న శ్రీ నరేంద్రనాథ్ సాహిత్యమండలిని స్థాపించారు అనాటి మదరాసు రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి . శ్రీ పూసపాటి కుమారస్వామి రాజాగారి అధ్యక్షతన ఈ సంస్థకు శ్రీకారం చుట్టబడింది. అప్పట్లో ఈ సంస్థ ఆశయాలు ప్రధానంగా రెండు :

1. ఉత్తమ గ్రంథ ప్రచురణ
2. ప్రముఖ కవి, పండితులను సత్కరించుట

ఉత్తమ గ్రంథ ప్రచురణకు ఆశయం నెరవేరడానికి స్వయంగా ‘‘రాయల్ ప్రెస్’’ అనే ముద్రణాలయాన్ని స్థాపించారు. సాహిత్యసభలను నిర్వహిస్తూ, విశేషమైన పీఠికలతో గ్రంథాలు ప్రచురించిన సంస్థ ఇది. తిమ్మరాజుగారు ఊరూరు తిరిగి ముద్రితాముద్రిత గ్రంథాలను, తాళప్రతులను సేకరించారు. తాము ప్రచురించిన గ్రంథాలతో, సేకరించిన గ్రంథాలతో ‘‘నరేంద్రనాథ్ స్మారక గ్రంథాలయం’’ స్థాపించారు. ఈ సంస్థ కొన్నాళ్ళు స్తబ్ధంగా ఉంది. 19-10-63న తిమ్మరాజుగారు మళ్ళీ సంస్థను పునర్వ్యవస్థీకరించి చురుకుగా కార్యక్రమాలు నిర్వహించాలని నిశ్చయించారు. అప్పుడు పైన పేర్కొనిన రెండు ఆశయాలగాక మరొక మూడు ఆశయాలను జోడించారు. అవి :

- 1) అన్యప్రాంతీయుల నాహ్వానించి గౌరవించుట.
- 2) ఇందలి సర్వోపన్యాసములను లిఖితపూర్వకముగా నుంచుట
- 3) తణుకునందలి యువరచయితలను ప్రోత్సహించుట

శ్రీ నరేంద్రనాథ్ సాహిత్యమండలికి వ్యవస్థాపకులు, ప్రోషకులు ముళ్ళపూడి తిమ్మరాజుగారే. కార్యక్రమాల నిర్వహణ మాత్రం సాహితీ

వేత్తలు - సాహితీప్రియులే చేపట్టేవారు. ఈ సంస్థ కార్యక్రమాల సారధ్యసంఘంలో సర్వశ్రీ -

పెన్నెళ్ళ సత్యనారాయణరాజుగారు
వేదుల సూర్యనారాయణశర్మగారు
పిల్లలమణ్ణి మార్కండేయశాస్త్రిగారు
మధిర భానుమూర్తిగారు
ఏలూరిపాటి అనంతరామయ్యగారు
నిడదలోలు మృత్యుంజయరావుగారు

సభ్యులుగా ఉండి తిమ్మ రాజుగార్కి సహకరించేవారు.

ఈ సంస్థ నిర్వహించిన సభలలో మహావిద్వాంసులు, కవులు పాల్గొని తణుకును సాహిత్యవగరంగా మార్చేశారు.

కాశీ కృష్ణాచార్యులుగారు; కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు; చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు; జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారు; పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులుగారు; దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు, త్రిపురనేని రామస్వామిచౌదరిగారు ప్రభృతులు ఈ సంస్థ కార్యక్రమాలలో పాల్గొన్నారు.

ప్రచురణలు :

శ్రీ నరేంద్రనాథ సాహిత్యమండలినారు ప్రచురించిన గ్రంథాలు -
1 గ్రంథ రచయితలు :

గ్రంథం

రచయిత

1. సాహితీవల్లభ్యము మొదటిభాగం

2. రెండవభాగం - వివిధ కవుల, రచయితల కవితలు,
కథల, వ్యాసాల కదంబం

3. సృత్త రత్నావళి - శ్రీ జమ్మలమడకమాధవరాయశర్మ
4. సకలజీవన సంజీవనము - శ్రీ సాయవనేని వెంకటాద్రినాయుడు
5. ఈడ్పుగంటిరాఘవేంద్ర
రాఘుగారి సంగ్రహచరిత్ర - శ్రీ ముళ్ళపూడి తిమ్మరాజు
6. ప్రతాపరుద్ర చరిత్రము - ఏకాంబనాథుడు
7. కాకతి ప్రౌలరాజు - శ్రీ వేదుల సూర్యనారాయణశర్మ
8. నరేంద్రుడు - "
9. ఆర్య చాణక్యుడు - "
10. గోస్త నదీమాహాత్యము - శ్రీ ఘండికోట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
11. పాతాళభైరవి - శ్రీ ఎ. వి. నరసింహంపంతులు
12. కాకతీయరాజులు - శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు
13. వశిష్టమహాశుక్యచరిత్ర - శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి
14. తిరుక్కురళ్ - శ్రీ గరికిపాటి కృష్ణమూర్తి
15. పారిశ్రామికవేత్త -
శ్రీ జి. డి. నాయుడు - శ్రీ మధిర భానుమూర్తి
16. గురజాడ మనీష - శ్రీ సారంగు లక్ష్మీనరసింహారావు
17. అలెగ్జాండరు - శ్రీ మధురశ్రీ
18. కమ్మవారి చరిత్ర - శ్రీ సూర్యదేవర రాఘవయ్యచౌదరి
19. విదురనీతి - శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి
20. కందుకూరు పాకనాటి
మండల చరిత్ర - శ్రీ తల్లవనేని చెంచయ్య
21. 'ఆంధ్రభోజ' 'సాహితీ
వల్లభ' శ్రీ ముళ్ళపూడి
తిమ్మరాజుగారి
ఐతిహాసిక యాత్రలు - వివిధ రచయితల వ్యాసాలు

22. రాజా వీరబత్ - శ్రీ మేడూరి వెంకటసోమేశ్వర
కృష్ణమూర్తి
23. శ్రీహర్ష శ్రీలాదిత్యుడు - ,, ,,
24. శ్రీ కోడి రామమూర్తి
నాయుడు - ,, ,,
25. ఘుసునూరి కావయ
నాయకుడు - ,, ,,

సాహితీవల్లభ్యము :

శ్రీ నరేంద్రనాథ సాహిత్య మండలి సంస్థకు కీర్తిప్రతిష్ఠలను తీసు
కొచ్చిన 'సాహితీవల్లభ్యము' రెండు భాగాలుగా ప్రచురింపబడింది.
నూరుమందికి పైగా రచయితలు, కవులు, కథారచయితలు, విమర్శకులు
ఈ సంపుటలలో ధర్మనమిస్తారు. మొదటి సంపుటం శ్రీ ఘుళ్ళపూడి
తిమ్మరాజుగారి 68 వ జన్మదినమహోత్సవం సందర్భంగా 1968 లో
ప్రచురింపబడింది, ద్వితీయసంపుటం 1974 లో తిమ్మరాజుగారి అభినం
దన సమైక్యంగా ప్రచురింపబడింది.

శ్రీ ఏలూరిపాటి ఆనంతరామయ్య

శ్రీ పిల్లలమఱ్ఱి మార్కండేయశాస్త్రి

శ్రీ ఘుళ్ళపూడి తిమ్మరాజు

శ్రీ మధిర భానుమూర్తి

— వీరు సంపాదకులుగా వెలువడిన 'సాహితీవల్లభ్యము' ప్రామాణికమైన
సాహిత్య వివేషసంచికగా రూపొందింది. సంపాదకుల పట్టుదల, ఆసక్తి
అభినందనీయం. 'సాహితీవల్లభ్యము' సంచిక విశిష్టతను తెలిపే కరుణశ్రీ
గారి పద్యరత్నం ఇది —

“పంచదార మాడ్కి ఛారతీ! నీమోవి

యింత తీయనై నదేమి నేడు?

స్వామి! తణుకు సభల ‘సాహితీవల్లభ్య’

మధురసంబుసోకెనధరమందు”.

‘సాహితీవల్లభ్యము’ మొదటి భాగం గురించి పరిచయం చేస్తూ “దీనిలో విషయపై విధ్యయున్నది. ఉన్నను అనుగతి యున్నది. ఇందు చరిత్ర సమీక్షణయున్నది. ఇందుసాహిత్యశాస్త్ర పర్యాలోచనయున్నది. సాహిత్యలక్ష్యసమాలోచనయున్నది. దీనిని సమీక్షించి ఎందరేని Ph.D. లు కావచ్చును” అని జమ్మలమడుక మాధవ రామశర్మ గారనటంలో అత్యుక్తి లేదు. ఎనభై ఒక్క వ్యాసాలతో ఆరువందల పుటలకుపైగా చారిత్రక. సాహిత్య, లక్షణ శాస్త్రాది విషయములతో వెలువడిన ఈ ‘సాహితీవల్లభ్యము’ మండలి సాహితీనేవకు యశస్స్సంభవము. అయితే “శ్రీ నరేంద్రనాథ సాహిత్యమండలి” ఇప్పుడు కార్యక్రమాలేవీ నిర్వహించటంలేదు దాదాపు ఈ సంస్థలేనట్లే.

సాహితీ సరోవరం :♦

1962లో దేవరకొండ బాలగంగాధర తిలక్, చల్లా నరసింహరావు (కవి, న్యాయవాది)లు ‘సాహిత్య సరోవరం’ అనేపేరుతో సాహిత్యగొష్ఠులు జరిపేవారు. ఒక సంస్థగా రిజిష్టరు చేయబడలేదు. అధ్యక్ష కార్యదర్శి వంటి పదవులు ఉండేవికావు. సాహితీ సరోవరం నిర్వహించిన కార్యక్రమాలలో ఎక్కువ కవితాగానాలే. స్థానిక కవుల్ని పిలిచి స్వీయకవితా పఠనం చేయించేవారు. శ్రావ్యంగా కవితాగానం చేసేవారికి ప్రాధాన్యం ఇచ్చేవారు “కవిత్వాన్ని వచనంగా చదవడంకాదు - కవిత్వంలా చదవాలి. కవితాపఠనం ఒక కళ” అని సాహితీ సరోవరం కవులకు వివరించింది.

♦ ‘కవిషాదుషా’ చల్లా నరసింహరావుగారు తెల్పిన సమాచారం ఆధారంగా

అప్పుడప్పుడు కవిత్వచర్చలు జరిగేవి. ఏ కార్యక్రమము జరిగినా స్థానిక కవులతో, రచయితలతో, సాహిత్యాభిలాషులతో జరిగేదికానీ - పెద్దపెద్ద వారిని ఇతర ప్రాంతాలనుంచి ఆహ్వానించి పెద్దఎత్తున సభలను నిర్వహించలేదు. మామూలు కార్యక్రమాలకు అయ్యే ఖర్చును చల్లా సరసింహరావుగారే భరించేవారు.

తిలక్ మరణించిన తర్వాత సాహితీ సరోవరం పేరును "తిలక్ సాహితీ సరోవరం" గా మార్చారు. పదేళ్ళ (72-73) తర్వాత సాహితీ సరోవరం ఇంకిపోయింది.

తణుకులోగల మూడు సాహిత్య సంస్థలలో శ్రీ నన్నయ్య భట్టారక పీఠమే ప్రథమంగా ఎన్నదగింది, సమాజంచేత సమాజంకోసం నడపబడుతున్న సంస్థ ఇది. సరేంద్రనాథ్ స్మృత్యర్థం - ఏక వ్యక్తి నిష్ఠంగా శ్రీ సరేంద్రనాథ్ సాహిత్యమండలి నిర్వహించబడుతోంది. సాహిత్యాన్ని సమాజానికి దగ్గరగా తీసుకెళ్ళాలన్న తపనతో శ్రీ నన్నయభట్టారకపీఠం నిర్వహింపబడుతున్నట్లు గమనించవచ్చు.

భీమవరం ప్రాంతంలోని సాహిత్య సంస్థలు :

భీమవరం, పాలకొల్లు భీమవరం మండలానికి చెందుతాయి. పాలకొల్లులో చెప్పకోదగిన సాహిత్య సంస్థలులేవు - సాహిత్య కార్యక్రమాలేవు. ఊరా రామలింగేశ్వరస్వామి సంస్కృత కళాశాలవారి సహకారంతో 'పోతనామాత్య పీఠం' అనే సంస్థ అప్పుడప్పుడు సాహిత్యకార్యక్రమాలను చేపడుతోంది. 1982-ఉగాది వర్షవినాన ఈ సంస్థ ప్రారంభించబడింది. సభ్యులు, కార్యవర్గంలోకేపోవటం, గణపతినవరాత్రిలలో తొమ్మిదిరోజులు కార్యక్రమాలు జరపటం ఈ సంస్థ గురించి చెప్పకొనవలసిన అంశాలు అని వ్యవస్థాపకురాలు శ్రీమతి రే. లక్ష్మిబాయిగారు వివరించారు. కాబట్టి పాలకొల్లులో సాహిత్య సంస్థల ఛరిత్ర దాదాపులేదని చెప్పవలసివుంటుంది.

భీమవరం సాహిత్యసంస్థలకు వుట్టినిల్లు. పచ్చిమగోదావరిజిల్లాలో భీమ వరంలో ఉన్న సాహిత్య సంస్థలు మరెక్కడలేవు.

భీమవరంలోని 11 సంస్థలు :

- 1) కళాస్రవంతి
- 2) కళాసమాఖ్య
- 3) భాగవతి విజ్ఞానసమితి
- 4) రసచంద్రిక
- 5) సాహితీ సంపత్
- 6) వసంత భారతి
- 7) కవితా ప్రభాస
- 8) రవీంద్ర సారస్వత సమాజం
- 9) శ్రీ రామరాజభూషణ సాహిత్య పరిషత్
- 10) జాషువా సాహితీసమితి
- 11) శ్రీవివాస భారతి

భీమవరంలోగల పదకొండు సాహిత్య సంస్థలలో నేటికీ సాహితీ సేవ చేస్తున్న మూడు సంస్థలను ముందుగా వివరించి - మరుగునపడిన సంస్థలగురించి తర్వాత వివరించే ప్రయత్నంచేస్తాను:

శ్రీ రామరాజభూషణ సాహిత్యపరిషత్ : ♦

చిరంజీవి వెంకటసూర్యనారాయణరాజుగారు శ్రీ రామరాజభూషణ సాహిత్యపరిషత్ పేరుతో రామరాజభూషణుని జయంత్యుత్సవాలను జరుపుతుండేవారు. అప్పటికి ఒక సంస్థగా రూపుదిద్దుకోలేదు.

♦ ఈ వివరాలు చుక్కన గంగరాజుగారు తెలిపారు.

13 7-1965 న చుక్కన గంగరాజుగారు ప్రధాన కార్యదర్శిగా సూర్య నారాయణరాజుగారు అధ్యక్షులుగా సంస్థ 'రిజిష్టరు' చేయబడింది.

సాహితీప్రియులు ఎమ్. ఆర్. అప్పారావుగారిచే ప్రారంభోత్సవం చేయబడిన ఈ సంస్థకు 'అభినవభోజ' శ్రీ భూపతిరాజు రామకృష్ణంరాజు, కళాదాత శ్రీ గన్నాబతుల పెదతాతగారు అధ్యక్షులుగా - చుక్కన గంగ రాజుగారు ప్రధాన కార్యదర్శిగా వ్యవహరిస్తున్నారు. శ్రీయుతులు తటవర్తి వెంకటరత్నం, రాయప్రోలు సీతారామశాస్త్రి, తటవర్తి శ్రీనాగేంద్రరామారావు, రాయప్రోలు భగవాన్ మొదలైనవారు కార్యవర్గంలో ఉన్నారు. వీరి సారధ్యంలో శ్రీ రామరాజభూషణ సాహిత్యపరిషత్ దినదినాభివృద్ధి చెందుతోంది రామరాజభూషణుని పేర నడుస్తున్న సంస్థ ఇది ఒక్కటే అని పలువురి అభిప్రాయం.

కార్యక్రమాలు :

ప్రతి సంక్రాంతికి, ఉగాదికి తప్పనిసరిగా కవినమ్మేశనాలు నిర్వహించటం, అష్టావధాన-పుష్పావధాన-నేత్రావధాన కార్యక్రమాలు నిర్వహించటం, సాహిత్యరూపకాల ప్రదర్శనం వంటివి శ్రీ రామరాజభూషణ సాహిత్యపరిషత్ చేపట్టి ప్రజల మెప్పును పొందింది.

వసుచరిత్ర చతుశ్శతజయంతి :

1973 నాటికి వసుచరిత్ర కావ్యం ఆవిర్భవించి నాలుగువందల సంవత్సరాలైనదిగా గుర్తించి వసుచరిత్ర చతుశ్శతజయంతిని నిర్వహించటం శ్రీ రామరాజభూషణ సాహిత్యపరిషత్కు సముచితమే. శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారు అధ్యక్షత వహించిన ఈ మహోత్సవాలతో సర్వశ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు, దివాకర్ల వెంకటావధాని, విశ్వనాథ, వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రి, ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి, తుమ్మపూడి కోటేశ్వరరావు, కోవెలస ప్రసన్నాచార్య, సంపత్కుమార, జి.వి. సుబ్రహ్మ

జ్యోం, ఆరుద్ర, ఉషశ్రీ, సి. నారాయణరెడ్డి. బి. రామరాజు వంటి సాహితీ ప్రముఖులు పాల్గొని రామరాజుభూషణుని కవితా వైభవాన్ని ప్రదర్శించారు.

ప్రచురణలు

శ్రీ రామరాజుభూషణ సాహిత్య పరిషత్ ప్రధానంగా రామరాజు భూషణుని సాహిత్యప్రశస్తిని చాటడానికి ఆవిర్భవించింది. ఆ ఉద్దేశంతోనే రామరాజు భూషణునిపై మూడుపుస్తకాలను ప్రచురించింది. నాల్గవ పుస్తకం బొడ్డు బాపిరాజుగారి కవితా సంపుటి.

ఈ నాలుగు గ్రంథాల సమీక్ష :

- 1) భూషణ కిరణావళి 1969
- 2) వసుచరిత్ర సాహితీ సౌరభము (1976)
- 3) వసుచరిత్ర రచనా వైభవము
- 4) శ్రీ చందనము

శ్రీ రామరాజుభూషణ సాహిత్య పరిషత్ గురించి వ్రతీకలు ప్రశంసించినతీరు గమనార్హం : ♦

“ఒక కవిపేరుమీదుగా నొక సాహిత్య పరిషత్తును వెలయించుట అనేది యొక గొప్పవిశేషమనియే చెప్పవలెను. పాశ్చాత్య దేశములందే వద్దతియున్నది. షేక్స్పియర్, మిల్టన్, కేట్స్ ఈ మొదలైన కవులకట్టి గౌరవ మా దేశమందున్నది. ఇప్పుడు తెలుగులో రామరాజుభూషణునకు గౌరవము దక్కినది. ఆ కవియందింత అభిమానము గలవారొక పరిషత్తు

♦ ‘భూషణ కిరణావళి’-గ్రంథంలో ప్రచురించిన అభిప్రాయాలనునుండి స్వీయచరిత్ర

గా నేర్పడి ఆయన సాహిత్యమును బహువిధముల ప్రచారముచేయుటకు సంకల్పించుట నిజముగా ప్రశంసించదగిన విషయము”

— ఆంధ్రపత్రిక దినపత్రిక

“రామరాజభూషణునివలె దూషణభూషణలకు గురియైన కవిలేడు. కృష్ణపితృగ్రస్తులు ఆయనపై ఆభాండాలు వేయగా సాహిత్యరాధకులు ఆయనను కారణజన్ముడని ప్రశంసించారు. ఆ మహాకవిపేరుతో ఒక సాహిత్యపరిషత్తు నెలకొల్పి, ఆయన గొప్పతనాన్ని లోకానికి వెల్లడింప తలచుట ప్రశంసనీయం”

— ఆంధ్రజ్యోతి దినపత్రిక

ఇంకా పలువురు ప్రముఖులు కూడా ఈ విధంగా సంస్థకృషిని ప్రస్తుతించారు । ఒక ఉదాహరణ :

“భీమవరంబు నందుగల పెద్దలలోవల పెద్ద తాతలన్
సోముని సత్కృపాయురికి జొక్కిలజేసిన గణ్ణుడీతడా
పైమరి సాహితీనభలు వందలువేలుకు చేసేచేసిసా
రామృతయుల్ జనావళికి నర్పణజేసినధన్యుడీతడున్”

— ఆచార్య బేతవోలు రామబ్రహ్మం

జాషువా సాహితీ సమితి :

1952 నుంచి జాషువాతో సన్నిహితంగా మెలగిన చిరంజీవి వెంకటసూర్యవారాయణరాజుగారు 1975 లో ‘జాషువా సాహితీ సమితి’ స్థాపించారు. జాషువా రచనల ప్రచారమే ప్రధాన ధ్యేయంగా కొన్నాళ్ళు భీమవరంలో మంచి ఉపన్యాస కార్యక్రమాలను ఏర్పరచిన ఈ సంస్థ ప్రస్తుతం లేనట్లే.

శ్రీనివాస భారతి :

31-3-1982 న ఆంధ్రోపన్యాసకులైన డా॥ ఎన్. టి. వి. రాజగోపాలాచార్యులు స్థాపించిన సంస్థ ఇది. రాజగోపాలాచార్యులు, వారి సోదరులు ఆచార్య తిరుమలగర్ల తండ్రిగారిపేర (శ్రీమత్తిరుమల వేంకట శ్రీనివాసాచార్యులు) “శ్రీనివాస భారతి” గా స్థాపించబడింది. భారతీయ సంస్కృతికి ఆధారభూతమైన సాహిత్యాన్ని, కళల్ని వ్యాప్తి గావించడమే ఈ సంస్థ ప్రధానాశయం. ఆధునిక-ప్రాచీన సాహితీ సదస్సులను, కవి సమ్మేళనాలను ఏర్పాటుచేసి భీమవరంలో కొంత సంచలనం కలిగించిన ఈ సంస్థ మంచి పుస్తకాలను కూడా ప్రచురించింది. అవి -

- 1) శ్రీరామనామసుధ - ఆచార్య తిరుమల
- 2) అన్నవిజ్ఞానము - రాజగోపాలాచార్యులు
- 3) తొలకరి మెరుపులు (మినీకవితలు) - రామదుగు వెంకటేశ్వరశర్మ
- 4) పూలజల్లు - పి. రాధాకృష్ణమూర్తి
- 5) శ్రీ మహాభారత వైజ్ఞానికసమీక్ష - కీ॥శే॥ శ్రీమత్తిరుమల వేంకట శ్రీనివాసాచార్యులు
- 6) అభిజ్ఞాన శాకుంతలము-కాళిదాసు ఆంతర్యము - ఆచార్య యస్వీ జోగరావు
- 7) విశ్వనాథ శబ్ధరి - డా॥ రాజగోపాలాచార్యులు

“శ్రీనివాస భారతి” సంస్థకూడా గత ఆయిదారు సంవత్సరాలుగా కార్యక్రమాలు నిర్వహించుటలేదు.

భీమవరంలో మరుగునపడిన సంస్థలు

మరుగునపడిన ఎనిమిది సంస్థలలో మూడు ప్రసిద్ధమైనవి. మిగిలినవి మఱిలో పుట్టి పుట్టిలో మాయమైపోయినటువంటి తాత్కాలిక సంస్థ

లని చెప్పవలసిఉంటుంది. ముందుగా మరుగున పడిన ప్రసిద్ధ సంస్థలను వివరిస్తాను:

1) రవీంద్ర సారస్వత సమాజం

కవి, కథకుడు, భీమవరనివాసియైన అత్తిలి సూర్యనారాయణ మూర్తిగారు ♦♦ కార్యదర్శిగా “రవీంద్ర సారస్వత సమాజము” స్థాపించబడింది. తటవర్తి వెంకటరత్నంగారిజ్ఞాపకార్థంగా, చెల్లాయ్యమ్మగారి జ్ఞాపకార్థంగా శ్రీ పురుషులకు సాహిత్యాలపై వ్రాతపరీక్షలు నిర్వహించి బహుమతులు ఇచ్చే వారని తెలుస్తోంది. ఆంధ్రశేషగిరిరావుగారి “ఆంధ్ర భూమి” పత్రికవల్ల భారతం-విరాటపర్వంలోని చతుర్థాశ్వాసంపైన, తల్లా వజ్రులవారి ‘పద్మావతీ చరణచారణ చక్రవర్తి’ పైన ఏలూరు, నర్సా పురం, తణుకు, భీమవరాలలో ఒకేసారి పోటీలు నిర్వహించినట్లు తెలుస్తోంది

భీమవరలో 1938 ఏప్రిల్ 10వ తేదీన రవీంద్ర సారస్వత సమాజం (ప్రథమ?) వార్షికోత్సవం జరిగింది. మల్లాది రామమూర్తి శాస్త్రిగారు ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు, అడవి బాపిరాజుగారు, శ్రీశ్రీ, జలసూత్రం రుక్మిణీనాథశాస్త్రిగారు, మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు, గురు భాగవతుల సుబ్బారావుగారు ఆ వార్షికోత్సవ సభలో పాల్గొన్నారు. అనాటి విశేషాలను ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు “గీతమీగాథలు” (పుటలు 168-170)లో భద్రపరిచారు. ఆ విశేషాలలోకొన్ని!

“పుత్ర డిబొమ్మలాంటి 14 ఏళ్ళ చిన్నది హర్మోనియమీద పుత్ర డిబొమ్మ పూర్ణమ్మ పాటపాడుతోంది. ఆపిల్లలో పూజారింటను పుట్టిన చిన్నదాన్ని ఊహించుకుని కళ్ళుచెమ్మగిల్లుతున్నాయి. తర్వాత ఒకటిరెండు ప్రసంగాలు జరిగాయి. అధ్యక్షేపన్యాసం ఒకగంటసాగి ఆపూట సభ ముగిసింది”.

♦ సమగ్రమైన సమాచారం లభ్యంకాలేదు.

♦♦ కవి, చిత్తకారుడు శ్రీ ఆదివి బాపిరాజుగారికి అప్ప మిత్రుడు

“బాపిరాజు చలోక్తులతో గేయాలతో పట్టలేని ఆప్యాయతతో మాట్లాడుతూ ఉంటే ఉపన్యాసంలా లేదు. ఏ సభలోనైనా, ‘పచ్చిరి ముగ్గురు సరాబులూ - ఒకడికి కాళ్ళేలేవు. ఒకడికి నోరేలేదు’ అనే జాన పదగేయం పాడందే ఆయన ప్రసంగం ముగిసినట్లుకాదు”.

“తర్వాత శ్రీనివాసరావు, విశ్వేశ్వరావు మధ్యమధ్య వ్యాఖ్యానిస్తూ తమగేయాలను చదివారు. నేను భవభూతిమీదా, అతడు (రుక్మిణీ నాథశాస్త్రి) నవ్యకవితలో సరికొత్త పోకడల మీదా మాట్లాడాము”.

2) కవితా ప్రభాస *

“ఇది కవితాప్రభాస-వసుదైక కుటుంబికవీంద్రసాహితీ సదనము కావ్యశిల్పమయ శబ్ద శపోమఖళాల అర్ధస్రౌ హృదనుకుమారభావుకుల కెల్ల రకున్ రసరాజధాని తెల్ల దనపు సోయగమ్ములు వెలుంగుత ఇంకజగద్దితముగన్”

- అనే పద్యాన్ని “ఎమ్మెన్ 55 పరకాళాపైజామా, సన్నలాల్పి (చేతులుసన్నగా పైకి మడిచింది వేసుకొని) కొంచంవంగి, ముఖం అట్టే పైకెత్తకుండా ఓకుర్చాడు” ♦♦ చదువు తూంటే కవితాప్రభాస కార్యక్రమాలు ప్రారంభమయ్యేవి. ఆ కుట్రాడు - ఉషశ్రీ!

1946లో ప్రసిద్ధకవి, విమర్శకులు - డాక్టర్ నండూరి రామకృష్ణ మాచార్యగారు వ్యవస్థాపకులుగా “కవితాప్రభాస” ప్రారంభమైంది. కవి, గాయకుడు అయిన కేశనకుర్తి వీరభద్రాచారి తొలి కార్యదర్శి. ప్రతి సాయం సంధ్యాసమయంలో కవులు, సాహితీప్రియులుచేరి గోష్ఠాలు జరిపే వారు. కవితాపఠనం చేసేవారు. బహిరంగసభలకు ప్రాధాన్యం ఇవ్వ

♦. డా॥ నండూరి రామకృష్ణమాచార్యులవారి 5-5-88 నాటిలేఖలధారంగా

♦♦ ఉషశ్రీ షష్టిపూర్తి సంచికలో ఏ అనంతరామయ్యగారి వ్యాసంలో

కుండా పరిమితంగానే చర్చాకార్యక్రమాలు జరిగేవి. నిత్యం ఉషశ్రీ, శనగన నరసింహస్వామి, ప్రోలాప్రగడ, లక్ష్మణయ్యతీర్థదులు, దిగుమర్తి కొర్రపాటితోపాటు భీమవరం విచ్చేసిన విశ్వనాథ, పింగళి, కాటూరి, దేవులపల్లి కూడా కవితాప్రభాసలో పాల్గొననేరు. 1955 వరకు మాత్రమే కవితాప్రభాస కొనసాగింది,

3) రసచంద్రిక

1979లో స్థాపించబడిన 'రసచంద్రిక' సంప్రదాయ సాహిత్య ప్రచారానికి ఉద్దేశించబడిన సంస్థ. వెంపరాల ప్రభాకర శుబ్రహ్మణ్యం గారు సంచాలకులుగా శ్రీ తమ్మన వెంకటేశ్వరరావు అధ్యక్షులుగా ఏర్పడిన రసచంద్రిక కార్యక్రమాలు అరుదయితే పండువెన్నెలలో జరగటం విశేషంగా పరిగణించాలి. ఆచార్య తిరుమల రచించిన 'తీర్థనిక కవిత అభిప్రాయవేదిక' పుస్తకంపై ఆయన సమక్షంలోనే సదస్సు నిర్వహించినందుకు అభినందనలు అందుకొంది. కలిదిండి వెంకట్రామరాజుగారు, భారతం శ్రీమన్నారాయణ, పై. యన్. రాంప్రసాద్, కలిదిండి సూర్యనారాయణరాజుగారు ఇందులో సభ్యులుగా ఉండేవారు. ఈ సంస్థ ప్రచురించిన

- 1) ఆర్త సందేశము
- 2) అంజనేయస్తోత్ర వాక్షరి
- 3) మహాదేవస్తుతి

అనే ఆధ్యాత్మిక సాహిత్య గ్రంథాలు సంస్థ అధ్యక్షులు తమ్మన వెంకటేశ్వర రావుగారి కృతులే.

పైన పేర్కొనిన సంస్థలుకాక మరికొన్ని మరుగునపడిన సంస్థలున్నాయి.

1972లో స్థాపించబడిన 'కళాసమాఖ్య' డాక్టర్ విశ్వనాథరాజు, డాక్టర్ టి. రామకృష్ణారావు, జి. సూర్యనారాయణ మొదలైనవారి ఆధ్వ

ర్కంలో నిర్వహించబడింది గానీ - సాహిత్య కార్యక్రమాలు తక్కువగా చేపట్టింది.

వధాన్యులు శ్రీ బొండా నాగేశ్వరరావు, గన్నాబత్తుల పెదతాత గారు కలిసి స్థాపించిన “కళాసంఘం” సంస్థ భీమవరంలో కొన్నిమంచి సాహిత్య కార్యక్రమాలను చేపట్టింది. 24-2-1985లో జరిగిన ‘ఇందిరామందిరసభ’ గురించి పురజనులు ఇప్పటికీ చెప్పుకుంటూఉంటారు. కె. వి. శివయ్యగారు, ప్రసాదరాయకులపతిగారు, ధారా రామశాస్త్రిగారు, రాజన్న కవి, మొవ్వ వృషాద్రివతి ప్రభృతులు పాల్గొన్న ఈ రూపకం దక్షిణాంధ్ర యుగంలోని రఘునాథనాయకుని సభను “ఇందిరామందిరం” గా భావించి తయారుచేసినది.

తాడిమిళ్ళ జగన్నాథస్వామి, మంగళంపల్లి సూర్యనారాయణ, సన్నిధిరాజు సుబ్రహ్మణ్యం, తమ్మన వెంకటేశ్వరరావు మొదలైనవారు 1969-ఫిబ్రవరిలో - శివరాత్రి పర్వదినాన స్థాపించిన సంస్థ - “సాహితీ సంపత్”. ఇదికూడా ప్రాచీన సాహిత్య పరిరక్షణకే ప్రథమించింది. ఐదేళ్ళపాటు సాహిత్యోపన్యాసాలతో, పద్యపఠనాలతో, అష్టావధానాలతో మంచి కార్యక్రమాలు చేపట్టడమే కాకుండా ప్రచురణలు కూడా చేపట్టింది. “సంస్కృతి” (కవితాసంపుటి), ‘నీతిశతకం’ (మంగళంపల్లి సూర్యనారాయణగారు), ‘కల్యాణి’ (తమ్మనవారి సాంఘిక కావ్యం), కైమోడ్పు (గాలిబ్ శతజయంతికి వివిధ కవుల కవితాసంకలనం) సాహితీ సంపత్ ప్రచురించింది.

వసంత నవరాత్రులకు సాహిత్యగోష్ఠులు నిర్వహించే ‘వసంత భారతి’, ప్రాచీన సాహిత్యవ్యాప్తికై నెలకొల్పిన ‘సుహృత్ పరిషత్’ సంస్థలగురించి వివరాలు ముగ్యం. 1974-76 ప్రాంతాలలో భాగవత సప్తాహాలు నిర్వహించిన ‘భాగవతవిజ్ఞానసమితి’ సంస్థకూడా కాలగర్భంలో కలిసిపోయింది.

భీమవరం ప్రాంతంలోని సాహిత్య సంస్థలలో నేటికీకూడా నిత్య సాహిత్యకృషిచేస్తున్న సంస్థ - శ్రీరామరాజభూషణ సాహిత్య పరిషత్ మాత్రమే.

నరసాపురం ప్రాంతంలోని సాహిత్య సంస్థలు

నరసాపురం ప్రాంతానికి చెందిన నరసాపురం, పెనుగొండ, నిడద వోలులలో మొత్తం ఏడు సాహిత్య సంస్థలున్నాయి. ఈ ఏడింటిలో మూడు తప్ప - మిగిలిన నాలుగు సంస్థలు జీవంగా ఉన్నాయి. ముందుగా నరసాపురంలోని సాహిత్య సంస్థలను వివరిస్తాను.

నరసాపురంలో -

- 1) సాహితీ నికుంజము
- 2) మహాకవి జాషువా జయంతి సమితి
3. జ్ఞానపీఠ నిలయం

అనే మూడు సంస్థలున్నాయి. వీటిలో ప్రాచీనమైన సాహిత్యసంస్థ సాహితీనికుంజము కాగా ప్రచురమైన సాహిత్యసంస్థ - మహాకవి జాషువా జయంతి సమితి.

ఇక 'జ్ఞానపీఠ నిలయము'ను సాహిత్యసంస్థగా కంటే ఆధ్యాత్మిక సంస్థగా పేర్కొన వలసి ఉంటుంది. శ్రీమతి సుందరేశ్వరీ జ్ఞానప్రసూ నాంబగారు "జ్ఞానపీఠనిలయం" స్థాపించారు. ఒకటిరెండు సాహిత్య సభలు జరిగినా ఆధ్యాత్మిక మత సంబంధమైన కార్యక్రమాలు, మతగ్రంథాలు ప్రచురించటంవల్ల సాహిత్య సంస్థగా ప్రాధాన్యత సంతరించుకోదని చెప్పవచ్చు.

మహాకవి జాషువా జయంతి సమితి

నవయుగ కవిచక్రవర్తి గుఱ్ఱం జాషువా పేరుమీదుగా 1973లో ప్రారంభించబడిన సంస్థ “మహాకవి జాషువా జయంతి సమితి” ♦ మహాకవి జాషువా జయంత్సుత్సవాలు జరిపి జాషువా కవిత్వానికి ప్రాచుర్యం కలిగించటానికి శ్రీ ఉండవల్లి సీతారామస్వామి, శ్రీ బి. థియోడోర్లు స్థాపించారు. సర్వశ్రీ బొండాడ రమణగుప్త సాయిశ్రీ, టి. హరనాథ్, జి.వి.కె. రామారావు మొదలైనవారితోపాటు క్రైస్తవ పురప్రముఖులు కూడా సంస్థకు సహకారం అందిస్తున్నారు.

“అతని అవిర్భావం వల్ల ఈ సమాజం ఎన్ని అడుగులు ముందుకు లేసిందో లెక్కలేంబడని గోరంతదీపాన్ని ఆన్వేషిస్తూ వెళ్తున్నవారిలో “మహాకవి జాషువా జయంతి సమితి” వారు ఒకరు. ఈ సంస్థలో ఎందరున్నా సారథి ఒక్కరే అని చెప్పాలి. జాషువా పదరూపాన్ని కలసిన ప్రతి ఒక్కరికీ ఏదేవదే చూపిస్తూ ఉండే ఆ ఫౌండోగ్రాఫర్ ఒక సామాన్యుడు. స్థానికమిషన్ హైస్కూలులో పాఠాలు చెప్పకొనే ఓబడి పంతులు. ఆయనపేరు బి. థియోడోర్. భిన్నకోణాల్లో జాషువా శిల్పాన్ని చెక్కుతూ కాలంగడిపేస్తుంటాడు. బహుళః ఆంధ్రదేశంలో జాషువా జయంతి ఉత్సవాలను మొదటిసారిగా ఈ సమితి ప్రారంభించి ఉండవచ్చు” — ఉదయం దినపత్రిక (28-10-85) నిజమే, ఈ సంస్థకు ఊపిరి శ్రీ బి. థియోడోర్ గారే !

జాషువా కవిత్వంపై ఎందరో సాహితీవేత్తలచే ఉపన్యాస కార్యక్రమాలు ఏర్పాటు చేసినది. ముఖ్యంగా జాషువా పద్యాలకు యువతరంలో ప్రాచుర్యం, ప్రాశస్త్యం కల్పించాలని జాషువా పద్యపఠన కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించింది. తొమ్మిదో తరగతి చదువుతున్న కందాళం

లక్ష్మీవెంకటరాఘవ సంపత్ కుమార్ 74 జాషువా పద్యాలను కంఠస్థంచేసి
ఏకధాటిగా అప్పగించడం గమనించదగింది. జాషువాపై ఈ సంస్థ ఆరు
గ్రంథాలను ప్రచురించింది.

- 1) జాషువా స్మృతి సంచిక (కవితా సంపుటి) (1976)
- 2) జాషువా కవితపై పద్యాలు, వ్యాసాలు (1977)
- 3) జాషువా కవికోకిలం (1978)
ఫిరదౌసి నుంచికొన్ని పద్యాలను డా॥ఎమ్.జి. థామస్ గారు
చక్కగా అంగ్రానువాదంచేశారు.
- 4) నవయుగ కవిప్రవర్తి (1979)
- 5) మధుర శ్రీవాఘుడు జాషువా
(జాషువాపై వ్యాసాలు, పద్యాలతోపాటు వచనకవితలుకూడా
ఉన్నాయి.)
- 6) జాషువాపద్యాలు (1989)
విద్యార్థిని విద్యార్థులకోసం జాషువా పద్యాలలో అణిముత్యా
లను నూటిని నేకరించి ప్రచురించాడు.

సాహితీ నికుంజము :

డా॥ మానేవల్లి తారకలింగం (మల్లిఖార్జున) గారు, ఉండవల్లి సీతా
రామస్వామిగారు 1969లో “సాహితీ నికుంజము” స్థాపించారు. నరసా
పురంలో ఇది ప్రాచీన సంస్థ. కొన్నాళ్ళు పాలకొల్లులో కూడా సాహితీ
నికుంజ కార్యక్రమాలు బొండాడ వేంకట రాధారమణునిపై గారి సహకారం
తో జరిగేవి. 11-11-1981న వేమన జయంత్యుత్సవం జరిపి “వేమన
కవితా ప్రశస్తి” అనే గ్రంథం ప్రచురించింది. ఇందులో కవితలు,
వ్యాసాలు ఉన్నాయి. ఈ సంస్థ తర్వాత అంతరించిపోయింది.

పెనుగొండ :

పెనుగొండలో 'సరసభారతి', రమ్యసాహితీ సమితి అనే రెండు సంస్థలున్నాయి. కొన్నేళ్ళపాటు సాహిత్య కార్యక్రమాలు నిర్వహించి పెనుగొండ వాసులకి సాహితీ వింతు చేసిన ఈ సంస్థలు రెండూ నేడు మూతబడ్డాయి.

సరస భారతి :

23-11-1975న ఆచార్య సి. నారాయణరెడ్డిగారు సరస భారతిని ఆవిష్కరింపజేశారు. శ్రీయుతులు వారణాసి శివరామకృష్ణయ్య, నడు పల్లి శ్రీరామరాజు మొదలైనవారు ఈ సంస్థను స్థాపించారు! చాలాకాలం వదాన్యులవల్ల, రామకృష్ణయ్యగారి సొంతసొమ్మువల్ల, 'సరసభారతి' నడిచింది ఈ సంస్థ 'సరస భారతి అనే సాహిత్య వత్రికను ప్రచురించటం చెప్పుకోదగిన అంశం. డెమ్మీ నైజులో పది - పదిహేనుపుట్లలో వెలువడినా పలుపురి ప్రశంసలు పొందింది. మంచివ్యాసాలు, కవిత్వంతో 'సరసభారతి' ప్రాచీన, ఆధునిక సాహిత్యాలకి వారధిగా వుండేది. మూడున్నర సంవత్సరాలపాటు సాహితీ సుగంధాలను పెదజల్లి 'సరస భారతి' మరుగునపడిన సంస్థలలో చేరిపోయింది.

రమ్యసాహితీ సమితి

యువకులు ఏమ్. ఆర్. వి. సత్యనారాయణమూర్తి, జి. వి. ఎన్. సుబ్రహ్మణ్యం, ఎన్. కె. నాగేశ్వరరావు, కె. సుధాకర్, యమ్. లలితా సూర్యకుమారి కలసి 12-7-1986న "రమ్య సాహితీసమితి"ని స్థాపించారు. ప్రతి ఉగాదికి రాష్ట్రస్థాయిలో కవిత్వలు, కథానికల పోటీలు నిర్వహించటం, కవినమ్మీకనాలు, యువకులకి ప్రోత్సాహం కల్పించటం మొదలైన కార్యక్రమాలవల్ల కొంత చైతన్యం కలిగించింది. స్పందన (కవితలు, కథల సంకలనం), నీరాజనం (వ్యాససంపుటి), ముత్యాలనరం (కథ

సంపుటి (అనె మూడు మంచిపుస్తకాలు ప్రచురించిన ఈ సంస్థకూడా ప్రస్తుతం పనిచేయ్యడం లేదు.

నిడదవోలు :

నరసాపుర ప్రాంతంలోని సాహిత్య సంస్థలలో నిడదవోలులో రెండు సాహిత్య సంస్థలు ఉన్నాయి.

- 1) అభ్యుదయ సమితి
- 2) చైతన్య సాహితీ సమాఖ్య

అభ్యుదయ సమితి *

1950-51 ప్రాంతాలలో రాష్ట్రంలో కమ్యూనిస్టుల అలజడి బాగా ఉండేది. భూస్వాములను బెదిరించడం, హత్యచేయడం, వరికుప్పలు తగులబెట్టడం వంటి చర్యలను కమ్యూనిస్టులు చేసేవారు. ఆదాడినుండి రక్షించుకోవడానికి పోలీసులకు సహాయంగా కొంతమంది యువకులు కలసి 'స్వయం సేవక సంఘం'గా ఏర్పడి గస్తీ తిరిగేవాళ్ళు. ఆవిధంగా కలిసిన యువకులే తర్వాత ఒక సంస్థగా ఏర్పడి సాహిత్య అధికరంగాలలో కార్యక్రమాలు చెయ్యాలని నిర్ణయించుకోగా - 'అభ్యుదయసమితి' ఏర్పడింది.

స్వాతంత్ర్య సమరయోధులు, ఆంధ్రగీర్వాణవిద్యాపీఠం కులపతి శ్రీ కేశిరాజు వేంకటస్వమింహ అప్పారావుగారిచేత 15-8-50న ఈసంస్థ ప్రారంభించబడింది. కాశీవట్నపు శేషశాయిగారు అధ్యక్షులయ్యారు. గోపరాజు వెంకటానందంగారు కార్యదర్శిగా ఎన్నికయ్యారు.

♦ సంస్థ కార్యదర్శి శ్రీ జి.పి.యం. రెడ్డిగారి 16-5-88 నాటిలేఖ ఆధారంగా

27-8-1950న అప్పటి అస్థానకవి శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారిని సన్మానం చేసిన కార్యక్రమం ఇప్పటికీ ఆ తరంవారు చెప్పుకుంటున్నారు. విశ్వనాథ, జాషువా, కాటూరి, శ్రీపాద నుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, వేదుల, ఇంద్రగంటి, అడవి బాపిరాజు, దాశరథి, కవికొండల వెంకట్రావు, ముని మాణిక్యం వంటి సాహితీ మూర్తులు 'అభ్యుదయసమితి' సాహిత్య సభలలో పాల్గొన్నారు. కనువర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు, అద్దేపల్లి వివేకానందదేవి వంటి మహిళా రచయితలను ఆహ్వానించి మహిళలకు ప్రాధాన్యత ఇచ్చిన సంస్థ అనికూడా చెప్పవచ్చు.

కేంద్రప్రభుత్వ ఆర్థిక సహకారంతో 'బాలభారతి' అనే అనుబంధ సంస్థలను ఏర్పాటు చేసి బాలల వికాసానికి, బాలసాహిత్యానికి కృషిచేసింది ఒక గ్రంథాలయాన్ని నిర్వహించటంకూడా చెప్పుకోదగినదే. అయితే సభ్యుల అనైక్యతవల్ల రాజకీయాలవల్ల 1961 తర్వాత సంస్థ మూత పడింది. ఈ సంస్థ నిర్వహణలో శ్రీ గోపరాజు వెంకటానందంగారి కృషి ప్రసంగనీయం.

చైతన్య సాహితీ సమాఖ్య

'అభ్యుదయసమితి' లేకపోవటంతో నిడదవోలులో సాహిత్య కార్యక్రమాలు జరగటంలేదు. కొంతమంది సాహితీ ప్రేమిలు కూడి 19-1-1884న సంక్రాంతినాడు స్థాపించిన సంస్థ - చైతన్య సాహితీ సమాఖ్య. ప్రాచీన, ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలను ఆదరించటమే ప్రధానద్వేయంగా కొన్ని మంచికార్యక్రమాలను నిర్వహించింది.

శ్రీ ఎమ్.ఎస్. దీక్షితులు, శ్రీ పొన్న కృష్ణబాబు, శ్రీ జి.పి.యం. రెడ్డి, శ్రీ గోపరాజు వెంకటానందం, శ్రీ గాడేపల్లి కుక్కు-చేశ్వరరావులు సభ్యులుగా సంస్థ కార్యక్రమాలు చేపడుతోంది. ప్రతి ఉగాదికి వార్షిక మహోత్సవం బాగా నిర్వహిస్తుంది. శ్రీయుతులు సుంకవల్లి గణేశ్వర

రావు, శ్రీకాకుళపు సత్యనారాయణమూర్తి, ఆదూరి సీతారామయ్య, సత్తి
రాజు విశ్వనాథంగార్లు ఈ సంస్థకి సహకరించారు,

పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలో మరికొన్ని సంస్థలు

సాహితీ సుధ :

వీలూరుకు సమీపానగల పెదపాడు గ్రామంలో 1981 డిశంబరు
13న స్థాపించబడిన సంస్థ - సాహితీసుధ కాట్రగడ్డ లక్ష్మీనరసింహారావు
గారు శ్రీ అక్కినేని సంజీవరావు, శ్రీ పిరాట్ల వెంకట సీతారామయ్య,
ప్రతాప కనకశ్రీరామశాస్త్రి, నేలూరి శేషగిరిరావు మొదలైనవారి సహకారంతో
సాహితీ సుధను ప్రారంభించారు.

సాహితీసుధ కార్యక్రమాలలో 1972లో జరిపిన బమ్మెరపోతన
పంచశతజయంత్యుత్సవాలు చెప్పుకోదగినవి. ఒకే సంవత్సరంలో 1982
లో - మూడు కవితా సంకలనాలను ప్రచురించటం విశేషం!

1. వనంతోదయం - 2. నేనలు - 3. మనిషాక్కడే

సాహితీ కళాసంసత్ :

కొవ్వూరులోగల ఈ సంస్థ ప్రాచీన సాహిత్య ప్రచారానికి, ఆధ్యా
త్మిక సాహిత్యాభివృద్ధికి కృషి చేస్తోంది. ఒకసారి పశ్చిమగోదావరి జిల్లా
రచయితల సభలుకూడా నిర్వహించినట్లు తెలుస్తోంది. వారణాసి వేంకటేశ్వరశాస్త్రి,
గంగాధరశాస్త్రి గార్లు ప్రభుత్వం ఈ సంస్థద్వారా అప్పుడప్పుడు
సభలను నిర్వహిస్తున్నారని తెలిసింది. 'మోక్షకల్పద్రుమము' అనే
ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాన్నికూడా ఈ సంస్థ ప్రచురించింది.

కౌముదీ కళానికేతన్ :

సర్వశ్రీ చదువుల సుబ్రహ్మణ్యం, పడాల ప్రహ్లాదరెడ్డి, పోడూరి
రామచంద్రారావు, పడగం నరసింహం, బి. రమేష్, ఎల్. వి. ఎన్. ఎన్.

మూర్తి మొదలై నవారు 1988 - ఆగష్టు 15న 'కౌముదీకళానికేతన్' ను ప్రారంభించారు. గత సంవత్సరం రాష్ట్రస్థాయిలో "కార్డుకవితలపోటీ" నిర్వహించారు. ఆపోటీలో గెలుపొందిన కవితలు, మరికొన్ని మినీకవితలు కలిపి "కవితా కుసుమాలు"గా ప్రచురించారు. ఈ కవితల పోటీకి న్యాయ నిర్ణేతగా ఉన్న ఆచార్య బేతవోలు రామబ్రహ్మచారు - "కవితల లన్నింటి లోనూ సామాజికస్పృహ స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది" అంటూనే పదసంయోజనాశక్తి కి కవితా పతనాశక్తి ఉండాలని సలహాకూడా ఇచ్చారు. ఈ సంస్థ ముమ్మందు అభివృద్ధి చెందగలదని ఆశిద్దాం.

సాహిత్య కళాసమితి :

నూరుమంది సభ్యులచే 1960 లో పడాల రామకృష్ణారెడ్డిగారు వ్యవస్థాపకులుగా కొంకుదురు లో స్థాపించబడిన సంస్థ - సాహిత్యకళా సమితి: సత్కారాలు, కవి సమ్మేళనాలతోపాటు మురళికథా ప్రదర్శనలకు ప్రాముఖ్యమిచ్చిన సంస్థ. ఈ సంస్థ కాలగర్భంలో కలిసిపోయింది.

ఇంకా గంపలగూడెం దగ్గర ఆర్లపాడు గ్రామంలో 'సారస్వత చంద్రికామండలి' ఒకప్పుడు కార్యక్రమాలను నిర్వహించినట్లు తెలుస్తోంది.

నరసాపుర ప్రాంతంలో సాహిత్యసంస్థలు తక్కువే. చైతన్యం కూడా తక్కువే.

పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలో సాహిత్య సంస్థల సంఖ్య తూర్పుగోదావరి జిల్లా కంటే తక్కువ. సంఖ్యతోనేకాదు సాహిత్య కార్యక్రమాలను ఎక్కువగా నిర్వహించే శక్తి గల సంస్థలు, రచయితలు కవులు నిర్వహించే సంస్థలకూడా తూర్పుగోదావరిజిల్లాలోనే ఎక్కువ. పశ్చిమగోదావరిజిల్లా కూడా ఒకప్పుడు సాహిత్యానికి అటవట్టుగా ఉండేది. ఆధునిక కాలంలో - గడచిన మూడు దశాబ్దాలుగా సాహిత్య సంస్థల చైతన్యం కనిపించదు.

ఏలూరులోని 'సాహిత్యమండలి' ఒకప్పుడు ఎంత సాహితీ చైతన్యాన్ని కలిగించిందో — ఈనాడు భీమవరంలో శ్రీ రామరాజభూషణ సాహిత్య పరిషత్ అంత చైతన్యాన్ని కలిగిస్తోంది. అయితే సాహిత్యమండలి నిర్వాహకులు, సాహితీవేత్తలు, కవులు రచయితలు! తర్వాత పేర్కొనదగిన సంస్థ తఱుకులోని శ్రీ నన్నయభట్టారక పీఠం.

అభ్యుదయ రచయితల సంఘం, విప్లవ రచయితల సంఘంవంటి సంస్థల కాఖలున్నట్టు వినికిడి తప్ప వాటి కార్యకలాపాలు ఈజిల్లాలో చెప్పుకోదగినంత లేవు. అధునిక సాహిత్యానికి కట్టుబడిన సంస్థ అంటూ ప్రత్యేకంగా పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలో లేదు. (రాజమండ్రిలో చైతన్య వేదిక మాదిరి). జాషువాపై ఈ జిల్లాలో రెండు సంస్థలున్నాయి. (తూర్పుగోదావరిలో — కాకినాడలో ఒకటి ఉంది). పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలోని సాహిత్య సంస్థలు మరింత చైతన్యవంతంకావలసిఉంది. నడుస్తున్న సంస్థలకంటే కాలగర్భంలో కలిసిపోయిన సంస్థలే ఎక్కువ అనే విషయం ఉభయగోదావరి జిల్లాలకూ వర్తిస్తుంది.

ఐ ద వ అ ధ్యాయం

సాహిత్య సంస్థలు : నాడు - నేడు

“కవితా వ్యాసంగంలో ముతాలు ఏర్పడటం అంత శ్రేయోదాయకం కాదు. ఉత్తమ సాహితీ రచనల్లో సంఘాలకు ప్రాధాన్యంలేదు. రచయితల సహకార సంఘాలలాంటివి వ్యాపారదృష్టిలో ప్రచారానికి పనికివచ్చేవేగాని ఉత్తమ సాహిత్యసృష్టికి సంబంధించినవికావు.”♦

— అని పలికిన అబ్బూరి రామకృష్ణారావుగారే స్వయంగా “ఆంధ్ర వర్ధమాన లేఖకసంఘం” స్థాపించారు అంతే—సంఘాల ప్రభావం సాహితీ పేత్తలపై ఎంత గాఢంగా వుందో తెలుసుకోవచ్చు. ‘సంఘాలు ఉత్తమ సాహిత్య సృష్టికి సంబంధించినవి కావు’ అని అబ్బూరివారు అనటం

సముచితం కాదనిపిస్తుంది. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్, సాహితీ సమితి, సాహిత్యమండలి, అరసం వంటి సాహిత్య సంఘాలవల్లనే ఉత్తమ కవులు వెలుగులోకి రావడం-ఉత్తమ సాహిత్యాన్ని సృష్టించడం జరిగిందని ఆయా సంస్థల చరిత్రనుబట్టి తెలుస్తుంది. సంస్థలవల్లమా త్రమే ఉత్తమ సాహిత్య సృష్టి జరుగుతుందనికానీ, సంస్థలు లేకపోతే ఉత్తమ సాహిత్యసృష్టి జరగ ఉనికానీ నా ఆభిప్రాయంకాదు. కావ్యహేతువులలో - ప్రతిభ ఉన్నప్పుడు మిగిలిన పాండిత్యం, అభ్యాసాలు సంఘాలవల్ల జనించడానికి - ఎక్కువ అవదానికీ అవకాశం ఉంటుందనే ఆభిప్రాయపడుతున్నాను.

అబ్బూరి రామకృష్ణారావుగారు చెప్పినట్లు కవితా వ్యాసంగంలో ముఠాలు ఏర్పడటం మాత్రం అంతశ్రేయోదాయకంకాదు. ప్రాచీన సాహితీ సంస్థలలో ఈ విధమైన ముఠాలు ఏర్పడ్డాయి. భావకవిత్వం వెలువడిన కాలంలో ఇది మరీ ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. ఈనాటి సంస్థలలో ముఠాలు కవితావిషయంపై కంటే రాజకీయ విషయాలపై ఏర్పడుతుండటం గమనిస్తున్నాం.

ఆనాడు సాహిత్య సంస్థలకు సాహిత్యేతరులు పోషకులుగాఉన్న సమయాలున్నా అధికశాతం సాహితీవేత్తలు, సాహితీ పరిశోధకులు, కవులు నడిపినవే. అందువల్ల సంస్థలు సాహిత్యంకోసం ఆవిర్భవించాయి. సాహిత్యంవల్ల బతికాయి. సాహిత్యాన్ని ప్రచారం చేశాయి. ఆనాటి సంస్థలకు స్వప్నమైన ధ్యేయం ఉండేది. 'రిజిష్టరు చేసినా చేయకపోయినా సాహిత్యాభివృద్ధికోసం కొన్ని నియమాలు అవరించేవారు. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, సాహితీ సమితి, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తువంటి సంస్థలు ఒక క్షణం ఆధారంగా పనిచేశాయి. ఆ లక్ష్యం నెరవేరగానే ఆ తరంవారు కీర్తిశేషులవగానే - కొత్తతరంవారికి ఆ క్షృల అవసరం లేకపోవడంవల్ల ఆ సంస్థలు మూలపడ్డాయి. అంటే ఒకవిధంగా వాటి అవసరం తీరిపోయిందన్నాట.

అనాటి సాహిత్య సంస్థలవల్ల కవులు, కథకులు, నాటకకర్తలు, ఉపన్యాసకులు తయారయ్యారు. ప్రతిభ పుట్టుకతో లేకున్నా కృషివల్ల, సాంగత్యంవల్ల అలవడుతుండని ఆ సంస్థలు ఋజువుచేసాయి. కొన్ని సంస్థలు (సాహితీసమితి) రచయితలు మాత్రమే సభ్యులు కావటానికి యోగ్యులనే నిబంధనను ఆమలు చేయడంవల్ల 'బలవంతపు రచయితలు' పుట్టుకొనే పుట్టుకురావచ్చు. కాలక్రమేణా పాశ్చాత్య రచయితలుగా స్థిరపడి ఉండవచ్చు "స్పర్ధయా వర్ధతే విద్యా" అనే సూక్తిని అక్షరాలా పాటించిన సంస్థలివి.

ప్రాచీన సాహిత్య సంస్థలు కార్యక్రమాలకు, రచయితల ఉపన్యాసాలకు ఎంత ప్రాముఖ్యం ఇచ్చాయో గ్రంథ ప్రచురణకు అంతగాను ప్రాముఖ్యం ఇచ్చాయి. ఆ సంస్థలు కొన్ని గ్రంథాలు ప్రచురించకపోతే తెలుగులో ఎంతో ఉత్తమ సాహిత్యాన్ని కోల్పోయేవాళ్ళం. (కవితాసమితి ప్రచురించక పోవటంవల్ల మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారి 'నుడికడలి' నిసుంతువును పోగొట్టుకున్నాం)- ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్, సాహితీసమితి నవ్య సాహిత్యపరిషత్, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ వంటి సంస్థలు ప్రచురించిన గ్రంథాలు, కావ్యాలు, ఉత్తమ సాహిత్యానికి చెందినవి. సార్వకాలిక మైనవి.

నాటి సాహిత్య సంస్థలు పోటీలు నిర్వహించి ప్రభావంతుల్ని ప్రోత్సహించాయి. కావ్యాలు, గ్రంథాలు ప్రచురించి వెన్నుతట్టాయి. కళాసమితి సంస్థ 'ప్రభవ'ను ప్రచురించి శ్రీశ్రీని ప్రోత్సహించింది. బిరుదురాజు రామరాజు, నారాయణరెడ్డి, దాసరివంటివారికి తెలంగాణా రచయితల సంఘమే స్ఫూర్తినిచ్చింది. అందుకనే అనాటికవులు, విమర్శకులు రచయితలు తమరచనలలో పేరుప్రక్కన "బ్రాక్వెల్లు"లో సంస్థపేరుకూడా వేసుకొనేవారు. ♦ ఆ విధంగా వేసుకోవటం 'అదనపుయోగ్యత'గా

-
- ♦ శ్రీశ్రీ కూడా శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు బి.ఏ. (కవితాసమితి) అని వేసుకొనేవారు.

భావించేవారు. “నేను ఫలానా సంస్థ సభ్యుణ్ణి” అని చెప్పుకోవటం గొప్పగా ఉండే పరిస్థితిని సాహిత్య సంస్థలు తీసుకొన్నాయి.

ప్రాచీన సాహిత్యసంస్థలు ఏర్పాటుచేసిన సాహిత్యసభలు పూర్తిగా సాహిత్య వాతావరణంతో కూడుకొని ఉండేవి. సభాధ్యక్షులుగా సాహితీ మూర్తులనే నియమించేవారు. ఆనాటి సభల అధ్యక్షోపన్యాసానికి ఎంతో విలువ ఉండేది. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, సారస్వతపరిషత్తులలోని అధ్యక్షోపన్యాసాలు ప్రామాణికంగా, చారిత్రకంగా - ఒక్కొక్కటి ఒక పరిశోధనా గ్రంథంగా ఉండేవి. సభల నిర్వహణలో పెద్దలమాటకు బదులు చెప్పే స్థితి లేకపోయినా నియమ నిబంధనలమేరకు సభలు జరిగేవి సన్మానాలకోసం, బహుమానాలకోసం ఆశపడి సభలుచేసిన సంస్థలులేవనే చెప్పవలసి వుంటుంది. సాహితీవేత్తలు ‘గొంతెమ్మకోర్కెలు’ కోరకుండా సాహిత్యంపట్ల గల అభిమానంతో సభలకు వెళ్ళేవారని తెలుస్తుంది. సాహిత్య సభలలో తమకు నచ్చాని విషయంపై ఉపన్యాసం చేస్తున్నా - సభలకు వెళ్ళి ప్రత్యర్థుల వాదనలోని అంశాలను, గమనించేవారట (గ్రాంథికవాదులు వ్యావహారిక భాషాసదస్సులకు, వ్యావహారిక వాదాలు - గీడుగు వారు కూడా - గ్రాంథికవాదాల సభలకు వెళ్ళేవారట!). భేదాభిప్రాయాలున్నా విషయగ్రహణపట్ల శ్రద్ధకనబరచటం సంస్థలలోని వ్యక్తులకు అలవాటు చేసేవారు.

సాహిత్యపత్రికలను నిష్పక్షపాతముగానూ, సిద్ధాంతాలకు అనుకూలంగానూ నడిపిన సంస్థలు అనాడూ ఉన్నాయి. మొత్తంమీద ఆ సంస్థలు పత్రికలద్వారా ఎనలేని సాహిత్య సేవచేశాయి.

ప్రాంతాలవారీగా పరిశీలించినప్పుడు సాంస్కృతిక రాజకీయ, వాణిజ్యాలకు కేంద్రమైన కోస్తా ప్రాంతాలలోనే సాహితీ సంస్థలు ఎక్కువగా ఉండటం కనిపిస్తుంది. ఈ ప్రాంతంలోని సాహితీ సంస్థలే ప్రాచుర్యం కూడా వహించాయి. తెలంగాణా, రాయలసీమలలో ప్రతిభావంతులైన

సాహితీవేత్తలు కవులుఉన్నా - అక్కడి చారిత్రక సాంఘిక పరిస్థితులవల్ల సాహిత్య సంస్థలకు పోషకులు తక్కువగా ఉండటంవల్ల చెప్పుకోదగిన సాహిత్య సంస్థలు నాలుగై దుకంటె మించవు.

ఆనాటి సాహిత్య సంస్థలపై రాజకీయాల ప్రభావంలేదు. సాహిత్య పరిణామాలు చాపక్రింద నీరులాగా జరుగుతుండేవి. భేదాభిప్రాయాలున్నా పత్రికలలో వాదించుకొనేవారు. అయితే సాహిత్యసభలో కూడా వాదవివాదాలు జరిగేవి. కొన్ని సాహిత్య సంస్థలు కొందరి పక్షం వహించేవి. ముఖ్యంగా నియోగీ, పై దీక వర్గాలు ఎర్పడినప్పుడు ఈ పక్షపాతం కనిపించేది. ఏమైనా మొత్తంమీద ప్రాచీన సాహిత్య సంస్థలు కొన్ని లోపాలున్నా - సాహితీ సమారాధనే ధ్యేయంగా కొనసాగాయి. సాహిత్యం కోసమే స్థాపించబడ్డాయి. సాధ్యమైనంతవరకు సాహిత్యోత్తరకటలను సంస్థలలోకి ప్రవేశింపనీయలేదు.

ప్రాచీన సాహిత్యసంస్థలలో కొన్నిదోషాలుకూడా లేకపోలేదు. ఆ సంస్థలు పండితులకే పరిమితమయ్యాయి. సామాన్య శ్రీప్రజలకి సన్నిహితంకాలేకపోయాయి. పండితులకే పరిమితమైపోవడంవల్ల పండితులు కాని సాహిత్యాభిలాషులకు ప్రవేశం దొరకలేదు. ఆ సంస్థలలోకూడా క్రాద్ధిగానో గొప్పగానో మనస్పర్ధలు ఎర్పడిన సంస్థలూ లేకపోలేదు. గుణాలతో పోల్చినప్పుడు ఈ దోషాలు చంద్రునిలో మచ్చాలవంటివని చెప్పవలసి వస్తుంది. ఆనాటి సాహిత్య సంస్థలు సాహిత్య సంపదకు కృషిచేశాయి తప్ప, సాహిత్య ప్రచారానికి కాదని అనుకోవలసివస్తుంది.

నేటి సాహిత్య సంస్థలకు ఆనాటి సాహిత్య సంస్థలకు పోలిక పొసగదనే చెప్పవచ్చు. చారిత్రక, సామాజిక వాతావరణంబట్టి పరిశీలించినప్పుడు 'నేటి ప్రాధాన్యత వాటిది' అనిపిస్తుంది. అయితే - ఆనాటి సాహిత్య సంస్థలు సాహిత్యానికి అంకితమైనట్టుగా నేటి సంస్థలు అంకితం కావటంలేదనే చెప్పవలసివస్తుంది. నేటి సాహిత్యసంస్థల స్వరూపస్వభా

నాల్ని పరిశీలించగా — ఆయా సంస్థల కార్యక్రమాలను నిశితంగా నిస్పక్ష వాతంగా అనుశీలించగా — సంస్థ నిర్వాహకులతో ముఖముఖిసంభాషించగా ఈనాటి సాహిత్య సంస్థల తీరుతెన్నులను ఈ క్రింది విధంగా అంచనా వేయవచ్చు.

1. రాజకీయ సిద్ధాంతాలు ప్రాతిపదికగాగల సంస్థలు
2. ప్రక్రియలకోసం ఏర్పడిన సంస్థలు
3. స్వప్రయోజనాలకోసం ఏర్పడిన సంస్థలు
4. ఆభిమానంతో ఏర్పడిన సంస్థలు
5. అర్థిక ప్రయోజనా దృష్టితో ఏర్పడిన సంస్థలు

రాజకీయ సిద్ధాంతాలు ప్రాతిపదికగా ఏర్పడిన సాహిత్య సంస్థలలో సాహిత్యంపాలు తక్కువ — రాజకీయంపాలు ఎక్కువ. రాజకీయసిద్ధాంతాల ప్రచారానికి మక్కువచూపటం కనబడుతుంది. 'కేవల కల్పనాకథల' మాదిరి 'కేవల రాజకీయ సాహిత్యం' కూడా వాంఛనీయంకాదు. 'రాజకీయ' సాహిత్య సంస్థలవల్ల బాగోగులు లేకపోలేదు.

రాజకీయాలకి సాహిత్యానికి పొంతనలేదని — ఉండకూడదని వాదించేవారున్నారు. అయితే ఇది చారిత్రక పరిణామంగా గుర్తించవలసి వుంటుంది. ఒకసారి టి. ఎల్. కాంతారావుగారు భారతిలో రాజకీయాలకు సాహిత్యానికి నన్నయనుంచి ఆవినాభావ సంబంధమున్నదని వివరిస్తూ వ్యాసం రాశారు. పాలకులనుబట్టి, పాలననుబట్టి సాహిత్యం ఉంటుందనే అభిప్రాయం కొంతవరకు సమంజసమే. ఈ సందర్భంగా శ్రీశ్రీ మాటలు ఉపహరించదగినవి.

"మేము సాహిత్యవేత్తలం మాకూ రాజకీయాలకి సంబంధంలేదు.
— అనేవాళ్ళ సంకుచిత దృష్టికి నేను జాలిపడటం మానలేను. సాహిత్యా

నికీ రాజకీయాలకీ అవినాభావ సంబంధం ఉంది. ఈ సంగతి ఎంత పెం దరాశే గుర్తిస్తే అంతమంచిది. రాజకీయ సమస్యలంట్టే జీవిత సమస్యలు, సాహిత్య సమస్యలుకూడా అంతే ♦

రాజకీయ సిద్ధాంతాలకు కట్టుబడిన సంస్థలవల్ల సాహిత్యప్రజల దగ్గరకు వెళ్ళే అవకాశం ఏర్పడుతుంది. ప్రజల సమస్యలను చిత్రీకరించే రచయితలకు 'సమాజానికి సాహిత్య ప్రతిబింబం' అనే ఘాట నిజమవుతుంది ఆ రీత్యా ఈ సంస్థలు చాలామటుకు విజయవంతమయ్యాయి. ఈ రాజకీయ సంస్థల ప్రభావం ఎంతగా ఉందంటే ఆ సంస్థలతో సంబంధం లేకపోయినా ఆ సంస్థల ఆశయాలకు అనుగుణంగా రచించేవారున్నారు. 'అభ్యుదయవాది', 'విప్లవకవి' అనిపించుకోవాలనే తపనకూడ ఎక్కువైంది.

మరో కోణంనుంచి చూసినప్పుడు - రాజకీయ సిద్ధాంతాల నేపథ్యంలో ఏర్పడిన సంస్థలలో గల లోపాలుకూడా బహిర్గతమవుతాయి. ఈ సంస్థలు "బద్ధత" (కమిట్ మెంట్) తో పనిచేస్తాయి. కాబట్టి ఆమేరకు వెలువడిన సాహిత్యాన్ని మాత్రమే గుర్తిస్తారు. రాజకీయ సిద్ధాంతాల ప్రచారానికి అనుగుణమైన సాహిత్యమే సాహిత్యమంటూ సాహిత్యానికి గల విస్తృత శక్తిని సంకుచితం చేస్తారు. నిబద్ధతగల సాహిత్య స్రవ్వలే గౌరవించి తక్కినవారిని నిరసించడమే కాదు - కొండొకచో దూషించటంకూడా జరుగుతుంది.

మరొక సెద్దలోపంకూడా వుంది. రాజకీయ సిద్ధాంతాలు భారతీయ మైనవి కావు. విదేశాలలోని "పార్టీల" సిద్ధాంతాలను మన సమాజానికి అన్వయించటానికి పాటువుడుతూ ఉంటారు. ప్రపంచ వ్యాప్తంగా జరిగే రాజకీయ పరిణామాల దృష్ట్యా - భారతదేశ రాజకీయ వ్యవస్థలో ఏర్పడే విపరీత పరిణామాల దృష్ట్యా ఆ సిద్ధాంతాలు మారుతుంటాయి. లేదా

♦ ఆంధ్రదేశంలో సాహిత్యసంఘాలు: సారస్వత వ్యాసాలు (ఆం.ప్ర.సా. అకాడమి) 1981 పుట 210

రాజకీయ వర్గాలలో వై విద్యలు - వై రుద్యాలు - వై షమ్యాలు ఏర్పడు తూంటాయి. రాజకీయ సిద్ధాంతాలలోగల ఈవై రుద్యాలకు-వై షమ్యాలకు అనుగుణంగా ఏర్పడిన సంస్థలలోకూడా మూలాలు - వర్గాలు ఏర్పడి చివరకు చీలికలకు దారితీస్తాయి-దారితీశాయికూడా. రాజకీయ పార్టీలలో మాదిరిగా ఈ రాజకీయ సంస్థలు కూడా చిన్నాభిన్నమైపోయాయి. రాజీనామాలు - బహిష్కరణలు చోటుచేసుకొని మరోపార్టీ పుట్టిన విధంగా - మరో 'సాహిత్యసంస్థ' వెలుస్తుంది. ఇవన్నీ 'ప్రజా, జన' వంటిపేర్లు పెట్టుకుంటాయి. వారే ఏకత్రాటిపైన నడవలేనిదే - సమైక్యంగా లక్ష్యసిద్ధిని సాధించే ప్రయత్నం చేయలేకపోతే - ప్రజల్ని-సమాజాన్ని అభ్యుదయ విప్లవపథంపై పు వివిధంగా నడిపిస్తారనే ప్రశ్నకు స్పష్టమైన సమాధానం దొరకవలసివుంది.

ప్రక్రియపరంగా ప్రాధాన్యమిచ్చే సంస్థలు కొన్ని లేకపోలేదు. అంతే ప్రాచీన సాహిత్యం ఉదాత్తమైనది, సార్వకాలికమైనది, సార్వజనీనమైనది అని ప్రగాఢంగా విశ్వసిస్తూ - ప్రాచీన సాహిత్యంలో లేనిది మరెక్కడా లేదని అభిప్రాయపడుతూ ప్రాచీన సాహిత్యవైభవ పునరుద్ధరణకోసం చింతించబడుతున్న సంస్థలున్నాయి. ప్రాచీన సాహిత్యంపై నమాత్రమే కార్యక్రమాలను నిర్వహించటం - అష్టావధాన శతావధానాలను నిర్వహించటం - పురాణ సాహిత్యానికి, ప్రబంధసాహిత్యానికి ప్రాముఖ్యంఇవ్వటం ఈ సంస్థల ఆశయాలు. ఛందోబద్ధ కవితావ్యాప్తికి కృషిచేస్తూ - పద్య పఠన పోటీలు - పద్యరచన పోటీలు నిర్వహిస్తుంటాయి. లక్షణబద్ధమైన రచనలే సాహిత్యమని భావించేసంస్థలు రెండుమూడులేకపోలేదు. ఈసంస్థలు ప్రాచీన సాహిత్యానికి సంబంధించిన రచనలను ప్రోత్సహిస్తూ - ప్రాచీన సాహిత్యాన్ని ఆదరించేవారిని మాత్రమే సభలకు ఆహ్వానిస్తుంటారు. ఆధునిక సాహిత్యం సాహిత్యం కాదని కొన్ని సంస్థలు తీవ్రవాదం చేస్తే-

మరికొన్ని సంస్థలు కరుణశ్రీ వరకు (భావకవిత్వం వరకు) గల సాహిత్యాన్ని ఆదరిస్తుంటాయి వచన కవితలను నిరసించే సంస్థలకూడా లేకపోలేదు.

మరో ప్రక్క ప్రాచీన సాహిత్యానికి కాలం చెల్లించినది - ఈనాడు పద్యాలలో కావ్యాలు రచించే అవసరంలేదనీ-ఆధునిక సమాజంలో ఆధునిక ప్రక్రియలకే పట్టంకట్టాలనీ - ఈనాటి కవితారూపం 'వచనకవిత' ఒక్కటే అనీ - భావించే సంస్థలు ఉన్నాయి. "ప్రాచీన సాహిత్యం మ్యూజియంలో భద్రపరచవలసినది" అని వక్కాణిస్తుంటాయి. ఆధునిక సాహిత్యంపై మక్కువ గలవారినే ఆహ్వానించే సంస్థలివి. ఈ సంస్థలు వచన కవితల పోటీలు నిర్వహిస్తుంటాయి. ఉత్తమకవితా సంస్థలులకు, ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలకు బహుమతులిస్తుంటాయి. ఈ ఆధునిక సాహిత్యానుగుణమైన సంస్థలకూడా ఆధునిక కవులందరినీ ఆమోదించక పోవటం కద్దు.

ప్రాచీన సాహిత్యానికి అంకితమైన సంస్థలలో కొన్ని ఆధునిక సాహిత్యంపట్ల ముఖావంగా ఉండేవికూడా ఉన్నాయి. ఆదేవిధంగా ప్రాచీన సాహిత్యంపట్ల ముఖావంగా ప్రవర్తించే ఆధునికసాహిత్యసంస్థలూ ఉన్నాయి. ప్రాచీన - ఆధునిక సాహిత్యాలు రెండింటినీ సమాదరించే సంస్థలు ఎక్కువగా ఉన్నాయి.

మానవుడు సామాన్యంగా 'తన్నుమాలిన ధర్మం' ఆశించడు. అంతో ఇంతో 'స్వార్థచింతన' తప్పదు. ఆ స్వార్థంలోంచే 'స్వప్రయోజనం' పుట్టుకొస్తుంది. కీర్తి, పరిచయాల, సన్మానాలు, ప్రళ సలు...ఇవన్నీ స్వప్రయోజనాలే. వేరు సంపాదించటానికిగాని, పదిమందిని పరిచయంచేసుకొని ఒక 'స్థాయి' ని (Status) పొందాలనిగాని, సత్కారాలకు, ప్రశంసలకు ఆశపడిగాని సంస్థలు స్థాపించటమో - సంస్థలలో జేరటమో జరుగుతుంది. ఆటువంటివారుగల సంస్థలు సాహిత్యానికి పెద్దగా ప్రయోజనకరంగా ఉండవు

గదా! 'స్వప్రయోజనం'తో సంస్థ అధ్యక్ష, కార్యదర్శివంటి పదవులకు ఆశ పడతారు. ఎన్నికలుకూడా జరగవలసి ఉంటాయి. అప్పుడు వర్గాలుతప్పవు గదా! సాహిత్యంగురించి తెలికపోయినా సాహిత్యసంస్థ పదవులను అధిష్టించుకుంటారు. వీరు కొన్నాళ్ళు ఆ పదవులలో కొనసాగుతారు. సాహిత్యేతర శక్తులు సంస్థలోకి ప్రవేశించటంవల్ల కొందరు సంస్థనుంచి వైదొలగుతారు. తర్వాత ఆ సంస్థ మరుగున పడిపోతుంది. ఈ విధంగా స్వప్రయోజనాలు ఆశించి పదవులపై ప్రాకులాడే వారివల్ల చాలా సంస్థలు మూతపడటమో నిద్రాణస్థితికి జారుకోవటమో జరిగింది. కొందరు సొంతపుస్తకాల ప్రచురణకోసం, సొంతకీర్తికోసం - 'ఫౌటో'లకోసం - 'అ కా థ మీ' (ఫార్వం)లో సభ్యత్వంకోసం - ఇటువంటి అవసరాలకోసం స్థాపించబడిన సంస్థలు ఉన్నాయి.

అయితే స్వప్రయోజనాలు నేపథ్యంగా ఏర్పడిన సంస్థలవల్ల సాహిత్యానికి ప్రయోజనం లేదని చెప్పలేం. స్వప్రయోజనం కోసమైనా సాహిత్యనభలు నిర్వహించటం - పదిమంది ప్రోత్సహించడం - అంకితోత్సవాలద్వారా రఘువర్ధను ప్రోత్సహించటంవంటివి కూడా జరుగుతాయి కాబట్టి కొంతయినా సాహిత్యకృషి చేస్తున్నట్లేగదా!

ఇక అభిమానంతో ఏర్పడిన సంస్థలగురించి చెప్పకుంట్టున్నప్పుడు కొన్ని అప్రియాలు కూడా చెప్పవలసి వస్తుంది. ఈ అభిమానం కులాభిమానం కావచ్చు. ప్రాంతీయాభిమానం కావచ్చు. కవిపై అభిమానం కావచ్చు. చాలా కొద్దిగాఉన్నా - మతాభిమాన సంస్థలూ లేకపోలేదు. ఈ విధంగా అభిమానంతో సంస్థలు ఏర్పడటం సముచితమూ అనే ప్రశ్న జనించవచ్చు. ఏ అభిమానమైనా - "దురభిమానం"గా మారనంత వరకు సముచితమే అని సమాధానం చెప్పవచ్చునుకుంటాను! అంటే ఒక అభిమానం మరొకవిషయంపై దురభిమానంగా పరిణమించకూడదు, అలాగే వల్లమాలిన (ఫిలిమీరిన) అభిమానంకూడా సమంజసుకాదు.

తమ కులానికి సంబంధించిన కవి కాబట్టి - ఆ కవి పేరుమీదుగా సంస్థ నెలకొల్పుతారు. ఆ కులానికి సంబంధించినవారే ఎక్కువగా పార్థాంబూడింటారు. అయితే ఈ కులాభిమాన సంస్థలవల్ల మేలుజరగకపోదు. మునుగున పడిన కవులు, మరుగునపడిన గ్రంథాలు వెలుగుతోకి రావటం గమనిస్తాం. ఆయా కవులు - కవితా ప్రతిభకూడా గుర్తించకలుగుతాం. తద్వారా ఆ కవులు ప్రచారంలోకి వస్తారు. తమ కులాభిమానంతో ఇతర కులాల కవులపై ధ్వజమెత్తనంతవరకు ఇటువంటి సంస్థలవల్ల పెద్దనష్టమేమీ ఉండదు.

ప్రాంతీయాభిమానంతో ఏర్పడిన సంస్థలు మనకు ఎక్కువగానే ఉన్నాయి. జిల్లాపరంగా, తాలూకాపరంగా కూడా సంస్థలు ఉండటం మనకు తెలిసిందే. తమ ప్రాంతపు రచయితలకు, సాహిత్యానికి గుర్తింపు లభించాలని ఈ సంస్థల ధ్యేయంగా చెప్పుకోవాలి. సువిశాలమైన రాష్ట్రములో - పరిమితులకు లోబడి ప్రచారసాధనాలు పనిచేస్తున్నప్పుడు ప్రాంతీయ అభిమానసంస్థలు ఏర్పడటం వాంఛనీయమే అనిపిస్తుంది. పైగా ఆ ప్రాంతపు రచయితలు సమిష్టిగా సాహిత్యాభివృద్ధికి పాటుపడే సదవకాశం లభిస్తుంది. అంతేకాదు - ఇతర ప్రాంతాలవారికి ఆ ప్రాంతపు సాహిత్యస్థితిగతులు తెలుసుకొనే అవకాశంకూడా ఏర్పడుతుంది. ఒక్కొక్కసారి సామాజిక పరిస్థితులను బట్టి రచయితలను ప్రోత్సహించడానికి సాహిత్యాభిమానం రేకెత్తించడానికి ప్రాంతీయ సంస్థలు అవసరమేమో అనిపిస్తుంది. శైవ, వైష్ణవ, క్రైస్తవ మత సాహిత్యాల వ్యాప్తికోసం ఏర్పడిన సంస్థలు. వ్రేళ్ళమీద లెక్కపెట్టవలసినవి మాత్రమే చలన చిత్రాలలోని 'నటుల అభిమాన సంఘాలు'గా మారనంతకాలం - హాస్యంలో అభిమానం ఉన్నంతకాలం - ఈ రకమైన సంస్థలవల్ల స్రయోజనం ఉందని చెప్పవచ్చు.

ఆర్థిక పుష్టిలేక పోవటంవల్ల కొన్నిమంచి సంస్థలు మూలపడుతుంటే ఆర్థిక ప్రయోజనాన్ని ఆశించి కొన్ని సంస్థలు ఏర్పడుతున్నాయి. ఇటు

వంటివి తక్కువై నా ఉన్నాయని చెప్పడమే నా ఉద్దేశం కొన్ని సంస్థలు “ప్రవేశరుసుం”తో కథలపోటీలు, కవితల పోటీలు నిర్వహిస్తారు. అంటే “లాటరీ”ల మాదిరి పోటీలో పాల్గొనేవారి నుంచి వసూలు చేసిన సొమ్ము తోనే బహుమతులు పంచిపెడతారు. కొందరు అదికూడా చేయరు. ముందుగానే ‘ఒప్పందం’ కురుద్దుకొని డబ్బు ఇవ్వకుండానే బహుమతి ప్రదానం చేసే సంస్థలు కూడా ఉన్నాయి. బహుమతి ప్రదానం అయిన తరువాత ఆ సొమ్మును సంస్థకు విరాళంగా ఇమ్మని అడిగే సంస్థలూ ఉన్నాయి. ఇతరుల గ్రంథాలు ప్రచురించి ఆరచయితలను మోసంచేసే సంస్థలూ లేక పోలేదు. ‘రచయితలు కావడమేలా?’ మీరు కథారచయితలు అవ్వాలని ఆశిస్తున్నారా?’ వంటి ప్రకటనలతో ‘ఫీజులు’ వసూలుచేసి సమావేశాలు నిర్వహించకుండా లేదా నామకః నిర్వహించి లాభపడే సంస్థలు కూడా (తక్కువే కావచ్చు) ఉన్నాయి.

ఈ విధంగా ఆర్థికంగా లబ్ధిపొందడానికి లేదా ఆర్థికంగా తనజేబు లోది ఖర్చు చేయకుండా ‘హంగామా’ చేయడానికి సంస్థలు ఏర్పడ్డాయి. అయితే ఆవిధంగా వచ్చిన సొమ్ము సంస్థ కార్యకలాపాలకు వినియోగించి నట్లయితే అనుచితం కాబోదు. వ్యాపార సంస్థలుగా మారితే సాహిత్యానికి ప్రయోజనం చేకూరకపోగా - కీడు చేకూరుతుంది.

నేటి సాహిత్య సంస్థలన్నీ పైన పేర్కొన్న సంస్థలవంటివని చెప్పటం నా ఉద్దేశంకాదు. చాలా సంస్థల విభజనలలోకి చెందుతాయి. అయితే పైన చెప్పిన ఏ విభజనకు చెందకుండా అన్ని ప్రక్రియలను అన్నివర్గాలను కలుపుకొని సాహిత్య కార్యక్రమాలుచేసే సంస్థలకూడా ఉన్నాయి. గురజాడ అడుగుజాడలో ‘పాత కొత్తల మేలుకలయిక’గా నడుపబడుతున్న సంస్థలున్నాయి. అవి ఆచార్య నారాయణరెడ్డి గారన్నట్టు -

“గతమనెడు వజ్రంపు గోడల

కట్టడముపై నిట్ట నిల్వన

శిరసునెత్తిన స్వర్ణమయగో

పురము సుమ్మి వర్తమానము” ♦

అనే సమన్వయ దృష్టిగల సాహిత్యసంస్థలు ప్రాచీన ఆధునికసాహిత్యాలపై కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తున్నాయి. సంప్రదాయ సాహితీ వేత్తనూ ఆహ్వానిస్తాయి_విప్లవ సాహితీ వేత్తనూ ఆహ్వానిస్తాయి. ఇదీ, ఈనాటి సాహిత్య సంస్థలకు కావలసినది.

అసలు సాహిత్య సంస్థల చరిత్రను పరిశీలించినప్పుడు “ఆంధ్రుల ఆరంభ కూరత్వం” వెంటనే స్ఫురిస్తుంది. అట్టహాసంగా సాహిత్య సంస్థను ప్రారంభించేటప్పుడున్న ఉత్సాహం అన్నకి క్రమేణా సన్నగిల్లి - పూర్తిగా నశించిపోతాయి. అందువల్లనే “మఖలో పుట్టి పుబ్బలో మాడి నట్లు” ఎన్నో సంస్థలు పుట్టడం - గిట్టడం జరిగాయి. సాహిత్యసంస్థలు మూలపడడానికి నిద్రాణస్థితిలో ఉండడానికి - నూనెలేని దేపంలో మినుకు మినుకుమంటూ వెలగటానికి - కారణాలు అన్వేషించవలసివుంది. ‘కర్ణుడి చావుకు అనేక కారణాలు’ అన్నట్లుగా సాహిత్య సంస్థల వైఫల్యాలకు - సాహిత్య సంస్థల పతనానికి కారణాలు చాలాఉన్నాయి. ఈ సందర్భంలో బులుసు వేంకట రమణయ్యగారి మాటలు స్మరించుకోవడం సముచితంగా ఉంటుంది. ♦♦

“అదేమి విచిత్రమోగాని, మనదేశంలో మొదట్నుంచీ ఏ కార్యమన్నా సంఘం కంటే ప్రత్యేక వ్యక్తులు తలపెట్టితినే నెరవేరినట్లూ, సంఘం మీద ఆధారపడినవి నీళ్ళు కారుతున్నట్లూ కనబడుతుంది. దీనికి

♦ ‘సమదర్శనం’ ఖండికనుంచి

♦♦ ‘మనసాహిత్య సంస్థలు’ (వ్యాసం) - కిన్నెర - 1951, జనవరి

కారణం యేమిటంటే - సరిగ్గానే చేరిన వ్యక్తులు ఆయాకార్యాలలో తమకే కాకుండా తతిమ్మా వారికికూడా బాధ్యత ఉందని అలసభావం వహించడం కాని, 'నాకేం పోయింది?' అనే తత్వాన్ని అవలంబించినవారుగాని - చెయ్యకపోతే మనని అడిగేవాడెవడు?' అనేభీమా కలవారుగాని అయి ఉండడమే !

ఒకవేళ ఏ సంస్థ అయినా పనిచేసిందీ - లేదా చేస్తున్నది అని అంటే దానికి 'నాబందో' అని తన జీవితాన్ని దానికోసం ధారపోస్తే వ్యక్తి ఉండడమే కారణమని మనం నిశ్చయించాలి''.

ఈ నిశ్చయాన్ని సుమారు నలభై సంవత్సరాల తర్వాతకూడా మనం మార్చుకోవలసిన అవసరం ఏర్పడలేదు. సాహిత్యసంస్థల పతనానికి వేంకట రమణయ్యగారు చెప్పినకారణాలు వాస్తవమైనవి. నిర్వాహకుల ఉదాసీనత, ఒకరిద్దరి నిరుత్సాహంలేదా మరణం లేదా ఉద్యోగరీత్యా 'బదిలీ' - వంటి వాటివల్ల చతికిలపడిన సాహిత్య సంస్థలున్నాయి.

సాహిత్య సంస్థలు 'అకాల మరణం, చెందడానికి మరో కారణం - 'పదవులకోసం ప్రాకులాట'. కొంతమంది కలిసి నడుదేశంతో సంస్థను స్థాపిస్తారు. ఆ వ్యవస్థాపకులు సంస్థను బాలాఽష్టాలనుంచి కాపాడి బలాన్ని చేకూర్చి పెడతారు. అంటే అర్థికంగా షష్టిని చేకూర్చి సంస్థకు పేరు తీసుకొస్తారు. అప్పటినుంచి పదవులకోసం తాపత్రయాలు మొదలవుతాయి. 'పదవీ కాంక్ష అవసరమేముంది?' అనుకోవటం సరికాదు. అధ్యక్ష, కార్యకార్యదర్శి పదవులవల్ల సభావేదికను అలంకరించవచ్చు. పెద్దలతో - అధికారులతో పరిచయాలు ఏర్పరచుకోవచ్చు. పత్రికలలో పేర్లు, ఛాయాచిత్రాలు ప్రచురితమయ్యేలా చూసుకోవచ్చు. అవకాశముంటే ఆకాశవాణి దూరదర్శనంలో పాల్గొనే సౌకర్యకాళం ఏర్పడవచ్చు. పరిచయాలవల్ల స్వార్థప్రయోజనాలు చేకూరవచ్చు. ప్రపంచ - అఖిలభారత మహాసభ

లకు వెళ్ళవచ్చు (అహోనితునిగా). ఇన్ని లాభాలుగల పదవులకోసం -
కీర్తికాంక్ష గలవారు ప్రాకులాడటంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది?

పదవులకోసం ఎన్నికలు నిర్వహించబడతాయి. సభ్యుల్ని జేర్పించే ప్రయత్నాలు ముమ్మరమవుతాయి. వర్గాలు, పరస్పర ద్వేషాలు... మొదలైనవి సామాన్యమే! అప్పుడా సంస్థలపట్ల ప్రజలకు, సాహితీవేత్తలకు గౌరవభావం ఉండదు. వాళ్ళ సహకారం లభించదు. అటువంటి సంస్థల కార్యక్రమాలు అందరినీ ఆకర్షించలేవు. అందుకనే 'సాహితీ సమితి' సభాపతి తల్లావజ్ఞుల శివశంకర శాస్త్రిగారొకసారి 'తరుణ సాహితీ-సమితి' (బాపట్ల) సభలో ఈ విధంగా చెప్పారట -

"సాహితీ సంస్థలకు ఎన్నికలు జరపకూడదు. రిజిష్టరు చేయకూడదు. మూలనిధి పోగుచేయకూడదు. అప్పుడే సాహిత్య సంస్థ సాహిత్య సంస్థగా పనిచేస్తుంది.

ఆర్థికంగా బలహీనమైన సాహిత్య సంస్థలలో వర్గాలకు, పదవుల ప్రాకులాటకు అవకాశం చాలాతక్కువ. 'మూలనిధి' ఉన్నప్పుడు అందరి దృష్టి పదవులమీదనే ఉంటుంది. కష్టపడకుండా పేరు సంపాదించడానికి వీలుంటుందికదా! సంస్థ 'రిజిష్టరు' చేయబడితే విరాళాలు సంపాదించటానికీ వీలు ఏర్పడుతుంది. సంస్థపై సదభిప్రాయం ఏర్పడుతుంది. నిజమేకావచ్చు గానీ - నష్టాలు లేకపోలేదు. 'రిజిష్టరు' కాకపూర్వం ఉన్న 'స్వేచ్ఛ' 'రిజిష్టరు' అయినతర్వాత ఉండదు. కార్యక్రమ హక్కులకొన్ని నియమ నిబంధనలకు లోబడి పనిచేయవలసి వుంటుంది. సభ్యుల సమావేశాలను చేసి అందరి ఆమోదమూ పొందవలసి వుంటుంది. ప్రతి పని నియమానుసారంగా, 'శాస్త్రీయంగా' నేయవలసివుంటుంది. అప్పుడు సాహిత్య కార్యక్రమాలకంటే ఈ లక్ష్య పనులపై శ్రద్ధ ఎక్కువగా చూపవలసివుంటుంది. ఏ పర్యక్రమానికైనా అందరి ఆమోదం లభించ

టం కష్టం కాబట్టి కార్యక్రమ నిర్వహణలో జాప్యం జరగవచ్చు—విధేదాలు తలపెత్తి అసలు కార్యక్రమాలే ఆగిపోనూవచ్చు.

సాహిత్య సంస్థలు కార్యక్రమాల నిర్వహణలో ఎన్నో అవకాశాలకు పాల్పడుతూ ఉండాయి. ఎన్నో అనుచిత పద్ధతులకు పాటిస్తూ ఉంటాయి. అందువల్లనే సాహిత్య కార్యక్రమాలపట్ల ప్రజలకు అసంతృప్తి సన్నగిల్లిపోతోంది. అప్పుడు సంస్థకు ప్రజల సహకారం కూడా లభించదు.

చాలా కార్యక్రమాలకు 'అధ్యక్షులు' తప్పని సరిగా ఉంటారు. సభానిర్వహణ అధ్యక్షుని ప్రధానధ్యేయం. అది ఈ తరం అధ్యక్షులలో చాలామందికి లోపిస్తుంది. అధ్యక్షులవారే 'ప్రధానవక్త' గా భావించుకుంటారు. పైగా నిర్వహకులు కార్యక్రమంలో 'తొలిపలుకులు' — 'మలిపలుకులు' అని అధ్యక్షులవారికి రెండుసార్లు మాట్లాడే అవకాశం (ఛాన్స్!) కల్పిస్తారు సామాన్యంగా అధ్యక్షులుగా సాహితీవేత్తలను నియమించరు. ఇతర ప్రయోజనాకోసం ఒక రాజకీయనాయకుడినిగాని, ఒక వాణిజ్యవేత్తనుగాని లేదా ఒక ప్రభుత్వాధికారినిగాని 'సభాధ్యక్షులు' గా ఆహ్వానిస్తారు. సాహిత్యపరిజ్ఞానం లేకున్నా సదరు అధ్యక్షులవారు ఉపన్యాసం ఇస్తూనే ఉంటారు. సమయాసమయాలు — ఉచితానుచితాలు ఆయనకు వట్టపు. ఆయన ఉపన్యాసధాటికి శ్రోతలు బిత్తరపోయి మెల్లగా జారుకుంటారు. ప్రధానమైన సాహిత్యోపన్యాసానికి శ్రోతలు పరిచబడిపోతారు. పిలువబడిన అధ్యక్షులవారు నాయకుడో — ఆధికారిో అయితే ముందు ఆయన మాట్లాడి "ఇతరపనులవల్ల వెళ్ళవలసి వచ్చినందుకు క్షమించకాంటూ" సభ వదిలేసి వెళ్ళిపోతారు. ఆయనకోసం (పనులుండి) వచ్చిన వారంతా సభనుంచి వెళ్ళిపోతారు. అప్పుడు సభ పదిమందితో 'ఇష్టాగోష్టి'గా జరుగుతుంది. పత్రికలలో మాత్రం ఆ అధ్యక్షులవారి 'చిత్రం'తో వైభవంగా జరిగినట్టు వార్త వెలువడుతుంది. ఇటువంటి కార్యక్రమాలవల్ల

‘సాహితీసేవ’ జరుగుతుందా? ప్రజలలో సాహిత్యభిలాష ఏర్పడుతుందా? అందుకే శేషేంద్ర శర్మ గారు ఇలా అంటారు♦ -

“సాహిత్యసభలో ఒక సాహిత్య సమాట్టా ఉంటాడు. కానీ అగ్రాస్థానంలో ఎవరో ఒక ధనికుడో ఒక అధికారో ఉంటాడు. అది చూడటానికి దుర్భరంగా ఉంటుంది”

ఈ సందర్భంలో విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి సభలో జరిగిన సంఘటనను పేర్కొనడం అప్రస్తుతం కాదనుకుంటాను.

— “బందరులో విశ్వనాథవారి ఉపన్యాససభకు అధ్యక్షులుగా ఒక అధికారిని కూర్చోపెట్టారు. విశ్వనాథవారు ఉపన్యాసం ప్రారంభించారు. అనర్గళంగా సాగిపోతోంది. సభాధ్యక్షులవారికి విశ్వనాథవారంటే భయం. ఎక్కడ ఏమాట అంటారోననే అందోళనతో ఆయన ప్రతి పదినిమిషాలకు విశ్వనాథవారివంకచూస్తూ ‘బాగుంది’ అంటూ చప్పట్లు కొడుతున్నారట. విశ్వనాథవారు మూడుసార్లు చూశారు. నాలుగోసారి చూసిన తర్వాత అధ్యక్షులవారితో “అయ్యా మీకంతగా చప్పట్లు కొట్టాలనివుంటే ఎక్కడ కొట్టాలో అక్కడ నేను చేత్తో ‘సిగ్నల్’ ఇస్తాను. అప్పుడు చప్పట్లు కొట్టండి అన్నారట”

సాహిత్య సంస్థల నిర్వహణలో మరొకలోపం - సమయాన్ని పాటించకపోవడం. ‘సమయపాలన’ సంస్థకార్యవర్గంగానీ, వక్తలుగానీ ఏమాత్రం పట్టించుకోరు. సభలో ఉపన్యాసకులు ఇంకా ఉన్నారన్న సంగతికానీ - శ్రోతలకు వినే ఓపికలేదనిగానీ పట్టించుకోరు. అందుకే సాహిత్యసభలో “మైకాసురులు” ఉంటారనే ఛలోక్తి కూడా ఉంది. (ఇందులో కూడా ‘శేష’ ధ్వనిస్తుంది. మైకంకమ్మి మాట్లాడతారని ఒక

భావం - మైక్ పట్టుకొని వదలరని మరోభావం) రెండుగంటలకంటే మించకూడని సాహిత్య సభలు గంటల తరబడి జరగటంవల్ల తీరిక, ఓపిక లేని శ్రోతలు జారుకుంటారు. మహాసభలు చప్పగా జరుగుతాయి.

సాహిత్యసంస్థలు నిర్వహించే కార్యక్రమాలనుబట్టి సంస్థ మునుగడ ఆధారపడివుంటుంది. సత్కారాలకు, బిరుదుప్రదానాలకు, అంకితోత్సవాలకు అంకితమైపోయిన సాహిత్యసంస్థలవల్ల గౌరవభావం ఎర్పడే ఆస్కారం లేదుకాదా! అటువంటి సంస్థలను శ్రోతలు 'పరస్పర భజన-సంఘాలు' గా కీర్తిస్తుంటారు. 'ఇచ్చిపుచ్చుకొనే ధోరణి'గా వ్యాఖ్యానిస్తుంటారు. ఇటీవల ఈ సత్కారసభలు - సన్మాన పత్రాలు మితిమీరిపోవటంవల్ల ప్రజలలో 'సహృదయభావం' నశిస్తోంది.

అర్థికంగా పుష్టివంతమైన సంస్థలకు 'అధివతి'గా 'పోషకులు'గా కొందరుంటారు. వారిఇష్టానుసారమే కార్యక్రమాలను నిర్వహించాలి. ఆయనకు విధేయులైన కార్యవర్గం పనిచేయవలసివుంటుంది. అంతా 'ఏకవ్యక్తిపాలన' (one Man show)గా కొనసాగుతుంది. అటువంటి సంస్థలవల్ల సాహిత్యానికి లాభంవుండదు - ప్రజలకూ ప్రయోజనం ఉండదు 'ఏదో చేస్తూఉంటారు - పత్రికలలో ఏవో పడుతుండాయి' అని వాటిని పట్టించుకోకపోవడం కనబడుతుంది.

సాహిత్య సంస్థల పతనానికి సంస్థ నిర్వాహకులే కాదు - సాహితీవేత్తలు కూడా కొంతవరకు బాధ్యులే. సంస్థల కార్యక్రమాలకు ఆహ్వానించిన నప్పుడు అంగీకారం తెలిపి - కరపత్రాల ప్రచురణ కూడా అయిన తర్వాత ఆ కార్యక్రమాలకు వెళ్ళని సాహితీవేత్తలు ఉన్నారు. 'వెళ్ళలేని సాహితీవేత్తలు' ఉండవచ్చు. అనివార్యమైన అత్యవసరమైన కారణాలవల్ల వెళ్ళలేకపోవచ్చు. ముందుగా ఆమోదం తెలిపి 'బద్ధకం పల్లనో - అంతకంటే లాభదాయకమయిన కార్యక్రమం ఉండటం వల్లనో' అశ్రద్ధవల్లనో కార్యక్రమాలకు వెళ్ళరు. ఆ సాహితీవేత్తలవల్ల సంస్థకు

సంస్థ కార్యవర్గానికి అవకీర్తి వస్తుంది. ప్రజలలో నమ్మకం పోతుంది. సంస్థపట్ల 'అన్యమయిన' ఆలోచన జనిస్తుంది. మరొకరి సాహితీ వేత్తలు, కవులు సాహిత్య కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడానికి 'నియమ నిబంధనలు' పెడుతుంటారు. 'సకల సౌకర్యాలు' ఏర్పాటు చేయాలని కోరుతుంటారు. అభ్యుదయాన్ని ఆకాంక్షించేవారు కూడా ఈ విధంగా ప్రవర్తించడం జరుగుతోంది. నా పరిశోధనా శక్తిమేరకు సంప్రదాయ పండితులే సంస్థల కార్యక్రమాలకు సంపూర్ణ సహకారం అందిస్తున్నారని తెలిసింది. ఆచార్య చేకూరి రామారావుగారు ముఖ్యముఖంగా అన్నట్లు - "వస్తానని రాకపోవటం అన్యాయం. దారిఖర్చులిస్తేచాలు. వక్తజేబులోకి నాకపోయినా జేబులోంచి ఖర్చవకుండా ఉంటేచాలు" అని సాహితీలో ఈ కవులు భావించి సాహితీ నేవలో, సాహిత్య కృషిలో తామూ భాగస్వామీ అని గుర్తించి సహకరించినప్పుడు సాహిత్య సంస్థలకు కొంత ఊపిరి వచ్చినట్లే.

సాహిత్య సంస్థలవల్ల ప్రయోజనాలతోపాటు నష్టాలున్నాయా? అనే ఆలోచన రావచ్చు. 'లేకపోలేదు' అనే సమాధానం చెప్పవలసి వుంటుంది. ఈ సందర్భంగా కుందుర్తిగారి మాటలను ఉదాహరించవలసి వుంటుంది. ♦

రచయితల సంఘాలలో సభ్యులుగాఉండే రచయితలకు ఇచ్చిన సలహా ఇది "బాబూ జాగ్రత్త. ఈ సంస్థానిర్మాణ కృషివల్ల నీ సృజనాత్మక శక్తి సాధన - దెబ్బ తింటుందేమో చూసుకుంటూ ఉండు".

ఈ మాటలలో సజం లేకపోలేదు. కవులు, రచయితలు సంస్థ కార్యవర్గంలోఉంటూ సంస్థ కృషిలో తలమునకై పోతే రచనాశక్తి సన్నగిల్లుటమో - పూర్తిగా అంతరించిపోవటమో జరుగుతుంది.

క్రాంతరచయితలు, యువకులు స్ఫూర్తిపొంది రచనారంగంలో పేరుప్రఖ్యాతులు తెచ్చుకోవడానికి ఉపకరించే సంస్థలో - ఒక రచయిత సంస్థ భారాన్ని మోస్తున్నప్పుడు రచనలకు తగిన తీరిక, ఓపిక ఉండదు. ఆవాతావరణం వేరుగా ఉంటుంది. ఇది అందరకూ వర్తించకపోవచ్చు. ఎక్కువమందికి వర్తిస్తుంది. ఆ విధంగా సంస్థల భారం తలపైవేసు కొని రచనా రంగంనుంచి నిష్క్రమించినవారూ ఉన్నారు.

సాహిత్యసంస్థలవల్ల మరొక నష్టం ఏమిటంటే - యువకుల్ని, వర్తమాన రచయితల్ని ప్రోత్సహించడానికి సంస్థలు వారిని తక్కువరిస్తూంటాయి. బహుమతులతో ప్రశంసిస్తూంటాయి, వారి రచనలను సభల ద్వారా ఆవిష్కరిస్తూంటాయి. ఆ ఆవిష్కరణ సభలలో పలువురు పెద్దలు ఈ యువకుల్ని ప్రోత్సహిస్తూ ఉంటాయి. ప్రశంసిస్తూంటాయి. ఈకొందరుకొన్ని సంస్థలు చిరుదులుకూడా ఇస్తూంటాయి. కార్యక్రమాలలో పాల్గొన్న వర్తమాన రచయితలు తామింకా సాహిత్య విద్యార్థులమనే సంగతిని విస్మరిస్తూంటారు. ఈ ప్రశంసలూ - సన్మానాలూ నిజంగా ప్రతిభావంతుణ్ణి కాబట్టే లభించాయని భావిస్తారు. సాహిత్యాధ్యయనం విడిచి పెడతారు. గొప్పరచయితలమనీ, కవులమనీ భావించుకుంటారు. ఎదగ వలసిందిపోయి చతికిలబడతారు.

సాహిత్యసంస్థలు నిర్వహించే ఆవిష్కరణ సభలు ఒక ప్రహసనంలా కొనసాగుతాయి. ఒక రచనగురించి పదిమందికి తెలియజేయటానికి రచయితను లోకానికి పరిచయం చేయటానికి 'ఆవిష్కరణసభలు' అవసరమే. అయితే ఈ సభలవల్ల ఆశించిన ప్రయోజనం చేకూరడంలేదనే చెప్పాలి. అయితే రచనలలోని బాగోగుల్ని పరామర్శించే సభగా ఆది నిర్వహింపబడాలిగానీ 'భజనసభ'గా ఉండకూడదు. మునిషోపాఖ్యాతి రచయిత మరింత మంచిరచనలు చేయడానికి సూచనలుఇచ్చే అలవాటు వక్తలలో అలవడాలి. అందుకు సంస్థ కార్యకర్త లేకాడు - రచయితలు కూడా సహకరించాలి. అలా జరగనినాడు ఆవిష్కరణసభలు - మొక్కుబడిగా జరుగుతాయి!

సాహిత్య సంస్థలపట్ల ప్రజలలోగల నిర్లక్ష్యభావానికీ మరొక కారణం కూడా ఉంది. సాహిత్యసంస్థలు వర్గాలనుబట్టి ఏర్పడినవి ఉంటాయని సిద్ధాంతాలనుబట్టి ఏర్పడినవి ఉంటాయని, ప్రక్రియలనుబట్టి ఏర్పడినవి ఉంటాయని చెప్పుకున్నాంగదా! ఒకే పట్టణంలో ఇన్నిరకాల సాహిత్య సంస్థలున్నాయి. అప్పుడు ఒక సాహిత్యసంస్థ నిర్వహించిన కార్యక్రమాలకు మరొక సాహిత్యసంస్థవారు పాల్గొనరు. ఎవరివర్గం వారిదే! ఎవరి కార్యక్రమాలు వారివే! సాహిత్యసంస్థలలోనే - సాహితీవేత్తలలోనే ఈ విధమైన భేదభావాలు - ద్వేషాలున్నప్పుడు ప్రజలలో ఆయా సంస్థలపట్ల ఆదరణభావం ఎలా ఉంటుంది? ఏవిధంగా ప్రజల సహకారం లభిస్తుంది?

ఇన్నిలోపాలు సాహిత్యసంస్థల కార్యవర్గంలో - సాహితీవేత్తలలో కనిపిస్తుండగా సాహిత్య సభలకు జనంరారనీ - సాహిత్య సంస్థలకు ప్రజల సహకారం లభించడంలేదనీ వ్యాఖ్యానించడం సముచితమేమో ఆలోచించవలసివుంటుంది.

సాహిత్య సంస్థలకు ఆర్థికసహాయం అవసరమన్నది వాస్తవమే. అయితే ఆర్థికతలులేకుండా సాహితీ ప్రీయులు స్థానిక సాహితీమిత్రులు ఒకచోట (ఇల్లుకావచ్చు - కళాశాలకావచ్చు - పాఠశాలకావచ్చు) సమావేశమై సాహిత్య కార్యక్రమాలు నిర్వహించవచ్చు. ఎవరై నా సాహితీ వేత్త వచ్చినప్పుడు - వస్తానన్నప్పుడు పెద్ద కార్యక్రమం నిర్వహించవచ్చు. అసలు సాహితీ సంస్థలకు ఆర్థికభారం ఎక్కువవుతోంది. ఒక విధంగా సౌముఖ్యం దుర్వినియోగం చేసే సంస్థలు కూడా లేకపోలేదు.

విలాసవంతమైన, 'ఖరీదైన' భవనంలో కార్యక్రమం నిర్వహించడం - సంస్థ ఆర్థిక స్తోమతకుమించి అధికారులను ఆహ్వానించటం - అలంకరణకు, ఛాయాచిత్రాలకు (ఫోటోలకు) ప్రాధాన్యం ఇవ్వడం - ఇటువంటి వాటివల్ల వ్యయం ఎక్కువై పోతోంది. అసలు వీటికే ప్రాధాన్యం ఇస్తున్నారని చెప్పినా తప్పులేదేమో! సాహిత్యోపన్యాసకులకు

లభించేది తక్కువే అయినా ఇతర ఏర్పాట్లకు ఎక్కవ ఖర్చు పెట్టవలసి వస్తోంది.

సాహిత్య సంస్థలు ఆర్థికంగా నిలబడాలంటే ప్రభుత్వం సహాయం చేయవలసివుంది. సాంస్కృతిక వ్యవహారాలకాని అప్పుడప్పుడు సహాయం చేస్తూ వుంటుంది. అయితే ఆ సహాయంలోకూడా ఆశ్రిత వక్షపాతం, రాజకీయాల ప్రభావం చోటుచేసుకుంటోంది. ఇక సంపన్నులపై ఆధారపడాలి వదాన్యులు ఎంతకాలం సహాయం చేస్తారు? కాబట్టి ప్రజల సహాయ సహకారాలమీద - సాహితీప్రియుల, సాహితీవేత్తల, రచయితల సహకారం మీదనే ఆధారపడవలసి వుంటుంది. వీరు చందాలతో సంస్థలను నిలబెట్టవచ్చు. అయితే - సాహిత్యవేత్తలలో, రచయితలలో సాహిత్యంకోసం వెచ్చించేవారు ఎంతమంది ఉంటారు? తన రచన పడిన పత్రికనుకూడా కొనకుండా మరొకచోట నుంచి తన రచనను కత్తిరించుకొనే రచయితలున్నప్పుడు - చందాలవల్ల సంస్థలు నిలదొక్కుకుంటాయా? చందాఇస్తే నాకేమిటి లాభం? అని ప్రశ్నించే కాలమిది. కాబట్టి సంస్థ సభ్యులు, రచయితలు, సాహితీవేత్తలు 'సొంతలాభం కొంతమానుకొని' - చందాలతో సంస్థకు సహకారం అందజేసినప్పుడు ప్రజల, వదాన్యుల, సంపన్నుల సహాయం లభిస్తుంది. ఇప్పటికీ డబ్బయి - ఎనభై సంవత్సరాలుగా సాహిత్యకృషి చేస్తున్న సంస్థలు సజీవంగా వున్నాయంటే వదాన్యుల, ప్రజల సహకారమే కారణం. ప్రజల, సంపన్నుల ఆర్థిక, హాస్థిక సహకారం లభించాలంటే - వారి ప్రశంసలు పొందేలా కార్యక్రమాలు నిర్వహించాలి. అందుకు దాదాపు నలభై సంవత్సరాల క్రితం బులుసు పేంకట రమణయ్యగారు చేసిన సూచనలు అనుసరించడం తప్పనిసరి. అవి - ♦

1. మనదేశంలో యిలాంటి సంస్థలు సరిగ్గా పనిచేసే వాటివల్ల ప్రయోజనాల కలగాలంటే అది ప్రాశస్త్య దేశాల్లో ఉండే సంస్థల పద్ధతి అవలంబించాలి. అంటే సంస్థ అన్నివిధాలా కొత్త విషయాలని కనిపెట్టడానికి సిద్ధపడి — అవిషయంలో తగిన కృషి జరపాలి.

2. ఎంతో పరిశీలించి అర్థ తవుదేవాళ్ళనే అందులో సభ్యులుగా చేర్చుకోవాలి. కాని మొగమాటపడిగాని, భవంతులని ఆలోచించికాని అర్థ తలేనివారికి అందులో సభ్యత్వం వుండకూడదు.

3. ప్రతి సభ్యుడు తాను చేసిన పరిశోధన సారాంశాన్ని పదిహేను రోజుల కొకసారి లేదా నెలకి ఒకసారి సమావేశమై వ్యాసరూపంగా పరిపాచేసి-అవిషయం చర్చించడానికి అందరికీ అవకాశంయివ్వాలి

4. జరిగేచర్యలు భాషాభేదంతోగాని, మరియు యితర భేదంతోగాని కూడి ఉండక నిష్పక్షికంగా ఉండాలి.

5. సంస్థలోని కార్యవర్గంవారు తమ ఆశయాలను తోకానికి విన్నవిస్తూ తమకు సాయపడాలని ప్రార్థించి నిధిని వసూలు చెయ్యాలి.

6. ఇట్టి సంస్థకు ప్రభుత్వం అన్నివిధాలా సహాయంచెయ్యాలి. ఇలా ఇబ్బదినప్పుడు ఏ సంస్థా పనిచెయ్యలేదు. అందులోనూ ఆంధ్ర భాషా, వాఙ్మయాలకు సంబంధించిన సంస్థ బొత్తి గాపనిచెయ్యలేదు

అంటే అదికీకీర్యమయ్యగారి సమాచారమేమిట. ఈ క్రింది సూచనలు సాదా గమనించదగినవే

1. సా హి త్యో ప న్యా స ం ఎంతముఖ్యమో స మ య పా ల న (Time sense) కూడా అంతే ముఖ్యంగా భావించాలి.

- 2 తొలిపలుకులు, తుదిపలుకులు వంటి కార్యక్రమాలుబాగా తగించి ప్రధాన వక్తకి (సాహిత్యోపన్యాసానికి) ఎక్కువ సమయం కేటాయించాలి.
- 3 వక్తకి వచ్చిన, నచ్చిన అంశంపై ఉపన్యాసం ఏర్పాటుచేయాలి.
- 4 పండితులు, కవులు 'వక్తలు' కాకపోవచ్చు వక్తృత్వ లక్షణాలు గలవారిని 'వక్త'లుగా ఆహ్వానించాలి.
- 5 వక్తలు కూడా ఆహ్వానించగోనే అంగీకారం తెలపకుండా - తన కంటే బాగా మాట్లాడేవారిని సూచించవచ్చు. 'ఫలానా అంశం మీదనే మాట్లాడతాను' అనవచ్చు. తెలియకపోయినా పిలిచిన వెంటనే అంగీకరించి ఏదో ఒకటి చెప్పాలనుకోవటం కూడదు.
- 6 వక్తలు మాట్లాడుతున్న అంశానికి పరిమితమై కాలాన్ని ఆతిక్రమించకుండామాట్లాడాలి. విషయాన్ని వదిలి ఇతర అంశాలపై మాట్లాడటం పద్ధతికాదని గ్రహించాలి.
- 7 సాహిత్య సంస్థలకు సహకారంఇస్తూ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనాలి. అర్థికలాభాలకోసం సంస్థ నిర్వాహకులను ఇబ్బందికి లోను చేయకూడదు.
- 8 సంస్థ కార్యవర్గంవారు వేదికమీద కనిపించకుండా ఎక్కువసేపు మాట్లాడకుండా ఉండాలి.
- 9 శ్రోతలు కార్యక్రమాల ముందేదేరులను విడుదలచే విధానాన్ని శ్రోతల అభిప్రాయాలను తెలుసుకొని దానికనుగుణంగా కార్యక్రమాలను నిర్వహించాలి.
- 10 అంకితోత్సవాలు, సత్కారాలు, విడుదలు - మొదలైన కార్య

క్రమాలు చేయకుండా ఉండటం మంచిది. లేదా కనీసం తగ్గించాలి. సంస్థకు సంబంధించిన వారెవరైనా ఈ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనకుండా నియమం చేసుకోవాలి.

- 10 సంస్థ స్థాపించినప్పుడు సభ్యులు ఎంతోకొంత సొమ్ము వెచ్చించటానికి సిద్ధంకావాలి. నేవచేయటానికి వెనుకంజ వేయకూడదు.

ఇన్ని సూచనలు పాటించినా సాహిత్య సంస్థలు పాటించవలసిన పద్ధతులు కొన్ని ఉన్నాయి. సంస్థకార్యవర్గంపట్ల ప్రజలకు నమ్మకం ఏర్పడాలి. నమ్మకం ఏర్పడేలా నిజాయితీతో, చిత్తశుద్ధితో పనిచేయగల కార్యవర్గం ఉండాలి. అన్ని సంస్థలనూ, అన్ని వర్గాలవారిని కూడగట్టుకొని పనిచేయగల సామర్థ్యం ఉండాలి.

కార్యవర్గ సమావేశంలో ప్రతివారు తన అభిప్రాయాలను నిష్కర్షగా తెలియజేయాలి. అత్యధికుల నిర్ణయాన్ని ఆమోదించాలి, అంతేకాని రెండునాల్గుల ధోరణి ప్రమాదకరం. అభిప్రాయభేదాలు మంచి కార్య నిర్వహణకోసం సంస్థ అభివృద్ధికోసం సహకరించాలిగానీ - వ్యక్తిగత వైషమ్యాలకోసంకాదు.

సంస్థ నిర్వాహకులలో పెద్దవారుమాత్రమే ఉండాలనుకోవటంవల్ల తరాల అంతరం ఏర్పడుతుంది. వయసుడిగినప్పుడు, శక్తి సన్నగిల్లినప్పుడు యువకులకు అవకాశం ఇవ్వాలి. సాహిత్యసంస్థల నిర్వాహకులతో, సాహిత్య సభలలో పాల్గొనే సాహితీవేత్తలలో, కవులలో 'నిజాయితీ' లేనప్పుడు ఆ సంస్థ అభివృద్ధి చెందలేదు. ఆశయాలు వల్లనైతే వినే శ్రోతలుకాదు - ఈ తరంవారు. ఆచరణనుకూడా గమనిస్తున్నారు. ఆశయాలు వల్లించడానికి - ఆచరణకీ పొంతన ఉండాలని యువతరం -

నవతరం ఆశిస్తోంది. అలా ఉన్నప్పుడు సాహిత్యసంస్థలవల్ల సమాజంలో సాహిత్యాభిలాష పెంపొందుతుంది. పఠనాశక్తి పెంపొందుతుంది. అప్పుడు సమాజానికి కృషి ఫలిస్తుంది. అప్పుడు మాత్రమే సాహిత్య సంస్థలు భాషా సాహిత్యాలకు నిజమైన సాహితీసేవ చేసినట్లవుతుంది.

“క్రొత్త నీటిని జేర్చుకొని తర

గెత్తునదివలె ఎట్టిజాతియు

ముందుకేగిన యంతకాలము

మూడు పూవులు, ఆరుకాయలు ”

— ఆచార్య సి. నారాయణరెడ్డి

ఉ ప సం హృ తి

ఉభయగోదావరి జిల్లాలలోని సాహిత్య సంస్థల చరిత్రను, తీరు తెన్నులను నా శక్తిమేరకు పరిశీలించడమైనది. ఒకటిమాత్రం నిజం — సాహిత్యసంస్థలవల్ల సాహిత్యానికి మేలుజరుగుతోంది. రచయితలకు సహకారం లభిస్తోంది. యువకులకు ప్రోత్సాహం లభిస్తోంది. కొందరు నిస్వార్థంగా సంస్థలు స్థాపించి సాహితీసేవ చేసినవారున్నారు. కొందరు సంస్థలకు ఆర్థికసహాయం చేసిచేసి చేతులు దులుపుకొన్నవారుకూడా ఉన్నారు. కార్యక్రమాలు బాగా చేయకపోయినా 'హడావిడి' చేసే సంస్థలుఉన్నా ప్రజలు వాటిని పట్టించుకోవటంలేదు. నేటి సాహిత్య సంస్థలకంటే మరుగునపడిన సంస్థలే తెలుగుభాషా సాహిత్యాలకు చిత్తశుద్ధితో సాహితీసేవ చేసినట్లు తెలుస్తోంది. సచ్చీలంగల నిర్వాహకులుంటే సాహిత్య సంస్థలకు ప్రజల సహకారం తప్పక లభిస్తుందనే ఆశకూడా కలుగుతోంది. భాషా సాహిత్యాల అభివృద్ధిలో 'సాహిత్యంద్వారా సమాజాన్ని చైతన్యంచేసే కృషిలో, రచయితలకు ప్రోత్సాహాన్ని కల్పించే కార్యక్రమంలో సాహిత్యసంస్థల పాత్ర ప్రముఖంగాఉందని వివరించటానికే ఈ పరిశోధనావ్యాసం ఉద్దేశింపబడింది. ఈ నా ఉద్దేశంలో ఎంతవరకు సఫలీకృతుడనయ్యానో సాహితీవేత్తలు నిర్ణయించాలి.

అనుబంధం-1

సాహిత్యసంస్థలు గురించి మరికొన్ని వివరాలు :

సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారిచే 20-11-1941న హైదరాబాదులో స్థాపించబడిన 'విజ్ఞానవర్ధిని పరిషత్తు' సాహిత్య, వేదాంతాది విషయాలపై కార్యక్రమాలు నిర్వహించింది. 'రామాయణ విశేషములు', 'ఆంధ్ర ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణము' మొదలైన గ్రంథాలను ప్రచురించిన ఈ సంస్థ శ్రీ కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రి, శ్రీ చెలమచర్ల రంగాచార్యులు, శ్రీ ఖండవిల్లి లక్ష్మీరంజనం మున్నగువారి నేతృత్వంతో కొనసాగింది.

హైదరాబాదులో 1952లో నెలకొల్పబడిన సాహిత్యసంస్థ - 'నవ్య సాహితీ సమితి'. కురుగంటి సీతారామాచార్యులుగారు, నిడదవోలు పెంకట రావుగారు, పోతుకూచి సాంబశివరావుగారు ఈ సంస్థను నిర్వహించారు. సాహిత్య కార్యక్రమాలు, కావ్య కథా సంకలనాల ప్రచురణలతోపాటు మొదటిసారిగా ఆఖిలభారత తెలుగురచయితల మహాసభ (1960)ల నిర్వహణ చేపట్టిన సంస్థ ఇది.

'విశ్వసాహితీ' 1960 లో పోతుకూచి సాంబశివరావుగారి సారథ్యంలో స్థాపించబడి నేటికీ సజీవంగా నిలిచిన సంస్థ. నెలనెలా గోష్టులు - చర్చలు ఏర్పాటుచేస్తూ - విశ్వసాహితీ - Utilit అనే పత్రికలను నిర్వహిస్తూ యువకులకు ప్రోత్సాహమిస్తున్న సంస్థ ఇది.

శ్రీయుతులు ముష్టి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, చిపుకుల సుందరరామశర్మ కావూరి పూర్ణచంద్రరావు, బాపట్ల రాజగోపాలశర్మ ప్రభువుతుల నేతృత్వంలో 1983లో విజయవాడలో 'రసభారతి' సంస్థ ఆవిర్భవించింది. సాహిత్య కార్యక్రమాలను అవిచ్ఛిన్నంగా కొనసాగిస్తూ సారస్వతాభిలాషను కలిగిస్తోంది.

శ్రీయుతులు గుత్తికొండ సుబ్బారావు, డా॥ జి. వి. పూర్ణచంద్లు సాహిత్య సంస్థల సమిష్టి సహకారానికి, సమిష్టికృషికి ఒక వేదిక అవసరమని భావించి “సాహితీ సంస్థల సమన్వయ సమాఖ్య” సంస్థను స్థాపించి ఒక సమావేశం వీర్పాటు చేశారు. ఆ తర్వాత సంస్థ పనిచేయలేదు.

ఇవికాక పూర్వం సాహితీ సేవచేసినవి - ప్రస్తుతం చేస్తున్నవి మరి కొన్ని సంస్థలున్నాయి. అవి -

- 1 జ్యోతిర్మయి (1965) - తెలంగాణాలోని పాలమూరు మండలం
- 2 ఇందూరు భారతి - నిజామాబాదు ప్రాంతం
- 3 సాహితీబంధు బృందం - హనుమకొండ
- 4 శ్రీలేఖ సాహితీ - వరంగల్లు
- 5 సాహితీ మేఖల - నల్గొండ
- 6 సాహిత్య సమితి - తిరుపతి
- 7 శ్రీనివాస సాహితీ సమితి - హైదరాబాదు.
- 8 నవోదయ - హైదరాబాదు
- 9 నవ్యకళారాధన - హైదరాబాదు
- 10 ఆంధ్ర సారస్వత సభ (1917) - కోన వెంకట్రామశర్మగారు స్థాపించారట!
- 11 సారస్వత సదనం (1960) - రావినూతల
- 12 కవిరాజాశ్రమం (1945) - నాగండ్ల గ్రామం (చీరాల ప్రాంతం)
- 13 సరస్వతీ బాలకుటీరం (1965) - ”
- 14 ఆంధ్ర గీర్వాణ సాహిత్య సమ్మేళనం - విజయనగరం
- 15 ప్రకాశం జిల్లా రచయితల సంఘం (1970) - ఒంగోలు

- 16 నవకవి మండలి - పెనుమర్తి వెంకటరత్నం మొదలైనవారి సంస్థ
- 17 వాఙ్మయ సమితి - నరసారావుపేట
- 18 కందుకూరు తాలూకా రచయితల సంఘం (1974) ఉలవపాడు
- 19 సూరన సారస్వత సంఘం (1978) - నంద్యాల
- 20 ప్రభాకర పరిశోధన మండలి (1950) - హైదరాబాదు
- 21 కళాభారతి - బాపట్ల
- 22 చిత్తూరు జిల్లా రచయితల సంఘం (1968) - చిత్తూరు
- 23 గంగాధరం సాహితీ కుటుంబం (1975) - చిత్తూరు
- 24 విద్యాధర ప్రభాస - మోదా (ప్రకాశంజిల్లా)
- 25 సాహిత్య సరస్వతి - గుంటూరు
- 26 శ్రీవాణీ కళాపరిషత్ - సోంపేట (శ్రీ|| జిల్లా)
- 27 ఆంధ్ర శిల్పకళా పరిషత్ (1945) - తెనాలి
- 28 సాహిత్య వేదిక (1981) - అనవర్తి
- 29 గుంటూరు సాహితీ (1976) - గుంటూరు
- 30 సాహిత్యోద్యానము (1935) - జాండ్రపేట
- 31 బాలసాహితీ సమాఖ్య (1983) - అనకాపల్లి
- 32 సారస్వతం - రేమిడిచర్ల - (నర్సరావు పేట)
- 33 విజయసాహితీ (1956) - విశాఖపట్నం
- 34 విజయసాహితీ (1956) - విజయవాడ
- 35 కళాప్రియ - చిలకలూరిపేట
- 36 విజ్ఞానవేదిక - ”

- 37 కళా తరంగిణి. — చితకల్పాదిపేట.
- 38 కళా సదస్సు — ”
- 39 కళా నిలయం — ”
- 40 విశ్వ భారతి — ”
- 41 అభ్యుదయ రచయితల సమాఖ్య — మార్కాపురం
- 42 యువజన సాహితీ సమాఖ్య — ”
- 43 చైతన్య స్రవంతి — ”
- 44 నెలనెలా వెన్నెల — కావలి
- 45 అరుణ భారతి — బసగానపల్లె
- 46 సాహితీ భారతి — శ్రీశైలం ప్రాజెక్టు
- 47 విజ్ఞాన సమితి — విజయవాడ
- 48 వేమన సాహితీ సమితి — ప్రొద్దుటూరు
- 49 పాపయారాధ్య సాహితీ కేంద్రం — అమరావతి
- 50 కవిత్రయ జయంతుల సంఘం — నెల్లూరు
- 51 తిక్కన విజ్ఞాన కేంద్రం — ”
- 52 స. ర. స. — ”
- 53 నెల్లూరు జిల్లా రచయితలసంఘం — ”
- 54 కళా మందిర్ — ”
- 55 కళా సుధ — ”
- 56 సాహిత్య సదస్సు — ”
- 57 శ్రీకృష్ణదేవరాయ సాహిత్య పరిషత్ — కావలి
- 58 సాహితీ మిత్రులు — వరంగలు

- 59 వై తాళిక సమితి - హైదరాబాదు
- 60 సాహితీ మేఖల - చుండూరు (నల్గొండజిల్లా)
- 61 జ్యోత్స్నా సమితి - గుంటూరు
- 62 కవిరాజు సాహిత్య విహార్ (1956) - గుడివాడ
- 63 యువ స్పందన - విజయనగరం
- 64 విజయ భావన - ,,
- 65 రాయల సాహిత్య పరిషత్ - ప్రొద్దుటూరు
- 66 మెదక్ మండల రచయితల సంఘం - మెదక్
- 67 మెదక్ మండల సాహిత్య పరిషత్ - మెదక్
- 68 సాహితీ వికాస మండలి - సిద్దిపేట
- 69 మంజీరా రచయితల సంఘం - సిద్దిపేట
- 70 మెదక్ స్టడీసర్కిల్ - మెదక్
- 71 ఆంధ్ర భారతీ తీర్థ (1924) - విజయనగరం
- 72 కౌముదీ పరిషత్ (1935) - విజయనగరం
- 73 శ్రీ విశాఖ సారస్వత వేదిక (1960) - విశాఖపట్నం
- 74 భాషాసేవక సమితి (1945) - విశాఖపట్నం
- 75 ట్వెంటీఫస్ట్ సెంచరీ రైటర్స్ (1973) - విజయనగరం
- 76 బాల సారస్వత కళాపరిషత్ (1969) - విశాఖపట్నం
- 77 లలితకళా సమితి (1946) - విశాఖపట్నం
- 78 లహరి - ,,
- 79 విశాఖ సాహితీ - ,,
- 80 ఆంధ్ర లలితకళా సుజనరంజనీ సభ - విశాఖపట్నం

- 81 యలమంచిలి సాహితీ సమితి (1963) - యలమంచిలి
 82 కన్యకావరమేశ్వరీ సాహిత్య సమితి - అనకాపల్లి
 83 కవితా సమితి - అనకాపల్లి
 84 విజ్ఞాన సమితి - ,,
 85 'రంజని' సాహితీ సమితి (ఎ. జి. ఆఫీసు) - హైదరాబాదు
 86 జనహిత సాహిత్య సమితి - కాశ్మీర్ గడ్డ (కరీంనగర్)
 87 సింహపురి సాహితీ సమాఖ్య - నెల్లూరు
 88 నెల్లూరు ఆంధ్రనభ - నెల్లూరు
 89 రచన - కడప
 90 సాహితీ మంజరి - ఒంగోలు
 91 పింగళి - కాటూరి సాహిత్యపీఠం - హైదరాబాదు
 92 సర్వారాయ బ్రట్స్ - కపిరేళ్ళరపురం

సాహిత్య సంస్థలపై కొందరి అభిప్రాయాలు :

1 "శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిగారిని అనుసరిస్తూ న వ్యాం ద్ర సాహిత్య పరిషత్ స్థాపితమైనది. ఈ సంస్థ శ్రీ త. శివశంకర శాస్త్రిగారు అధ్యక్షులుగా - తెలికిచర్ల వేంకటరత్నము కార్యదర్శిగా వేదుల సత్యనారాయణ, నోరి నృసింహశాస్త్రి, మునిమాణిక్యం నరసింహారావు, నాయని సుబ్బారావు, దేవులపల్లి సభ్యులుగానూ స్థాపితమైంది. వీరందరూ రచనలన్నీ శిష్టవ్యవహార భాషలో నుండవలెననే ధ్యేయము కలవారే. ఈ సంస్థలో సభికుడను కాకపోయినా వీరందరూ నాకు స్నేహితులగుటవలన వీరితో కలిసి పనిచేసేవాడను. ఆ రోజులలోనే ఇంగ్లీషులో త్రివేణిపత్రిక

ప్రారంభమైంది. ఆ పత్రిక మొదట సంచికలో శ్రీ కృష్ణశాస్త్రి 'అకులో అకున్' అనే పద్యమును నేను ఇంగ్లీషులో తర్జుమా చేశాను.

— ఆచంట జానకిరామ్

2 “1923కి మా సాహితీ సమితికి నిండురూపం వచ్చింది. సాహితీ సమితి నవ్య కవిత్వాన్ని ఒక ఉద్యమంగా చేసింది. ఒకరికొకరం మూ కావ్యాన్నిగూర్చి, కష్టసుఖాల్నిగూర్చి ఉత్తరాలు వ్రాసుకొనేవారు. ‘అన్యోన్యము మెచ్చుకునే సంఘము వీళ్ళది’ అని కొందరు మమ్మల్ని అనే వారేమో! కాని ఆ మాట అన్యాయం. నాకుమాత్రం సమితివారూ, సాటి కవులూ సాహితీపరులందరూ ఎప్పటికీ రక్త బంధువులకన్నా ప్రేమితులు 1925లో సఖి — అనే సాహితీ సమితి పత్రిక బయలుపెడలింది.”

— దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి

3 “నేనూ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు ఒక్క సంవత్సరంలో పుట్టాం. నాకు దానిమీద సోదరప్రేమ. అభిప్రాయభేదాల మాటకేంగాని— అది ఆంధ్ర సాహిత్యానికి చేసిననేవ ఏతస్మాత్రంకాదు. అపూర్వ శాసనాలు అముద్రిత గ్రంథాలు సంపాదించింది. ఆంధ్రదేశ భాషాభిమానులందరికీ భారద్వాజాశ్రమంలా పనిచేసింది. వచ్చినపని అయినట్టుంది. పటుత్వం తగ్గింది. వయసుడిగింది. కొత్తతరానికి భాషమీద, సాహిత్యమీద తగిన రుచి కల్పించలేకపోయింది. పెనక్కి తిరిగింది.”

— ఇంద్రగంటి సునుమచ్ఛాస్త్రి

4 “శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు (సాహితీ సమితి) అని అచ్చులో చూసుకోవాలని నాకు చాలా ఉబలాటంగా ఉండేది. నాలోనూ, పురిపండా లోనూ ఉండిన ఈ ఉబలాటమే ‘కవితా సమితి’ స్థాపనకి కారణమని

ఇప్పుడు వెనక్కి చూసుకొని ఆలోచిస్తే అనిపించుతోంది. శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు బి. ఎ. కంటే కూడా శ్రీశ్రీ (కవితాసమితి) అనుకోవడం నాకు బాగుండేది.”

“అన్ని సంఘాలు మొదట సంకల్పశుద్ధితోనే ఏర్పడతాయి. యోవనం కాలక్రమాన వార్ధక్యంగా మారకతప్పదు. రాను రాను స్వప్రయోజనాలు ఘనీభవించి, ఎదిగివస్తున్న నూతనభావాల సౌందర్యాన్ని గుర్తించలేని గుడ్డితనం ఒకటి ఈ వార్ధక్యానికి పుట్టుకొస్తుంది.

— శ్రీ. శ్రీ.

5 “ప్రతి సంస్థకు ఒక చారిత్రక అవసరం వుంటుంది. కాలాన్ని బట్టి సంస్థలు అవసరార్థం ఏర్పడుతూ ఉంటాయి. సంస్థలు చేసిన సాహితీ సేవ అపూర్వం. కృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషానిలయం, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, సాధన సమితి, తెలంగాణా రచయితల సంఘంవంటివి మాకు ప్రోత్సాహమిచ్చాయి. చైతన్యాన్ని కలిగించాయి. ఉర్దూలో చదివిన మా వంటి వారికి ఈ సంస్థలవల్లనే సాహిత్యంపైపు ఆకర్షణ కలిగింది. అవి Multi - dimentional గా పనిచేశాయి. తెలంగాణాలో ఆంధ్ర సాహిత్యం ప్రాప్తిచెందడానికి ఈ సంస్థలే ప్రాణస్నాయువులు అనటంలో అతిశయోక్తి లేదు.”

— ఆచార్య బి. రామరాజు

6 “ఒక ఉత్తమమైన భావప్రసరణకు సంస్థ అవసరం. లేకపోతే ‘జీర్ణమంగే సుఖాపితమ్’లా ఉండిపోతుంది. వ్యక్తిలోఉండే కవితాచోరణి భావనలు సమాజంలో వ్యాప్తి చెందడానికి సభలు, సంస్థలు అవసరమే. ప్రజలకి సాహిత్యం అందాలంటే సంస్థలు ఉండాలి. కొన్ని సంస్థలు పత్రికల నిర్వహణద్వారా కూడా సాహితీసేవ చేశాయిగదా!”

— డాక్టర్ ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి

7 “మేధావులకోసం ఏర్పడిన సంస్థలున్నాయి. సామాన్యులకోసం ఏర్పడిన సంస్థలున్నాయి. Collective Leadership అనేది సంస్థకి ఉండవలసిన ప్రధాన లక్షణం. ఇది తెలుగు సాహిత్య సంస్థలలో ఎంత వరకు సఫలమైంది? సంస్థలతో పనిచేసుకుంటూ ఉద్యమాలకోసం, మంచి సాహిత్య సృష్టికోసం ప్రయత్నించినవారూ ఉన్నారు. ఏ సంస్థ అయినా సాహిత్యనేవ చేస్తుంది అంటే గౌణంగా సామాజికనేవ చేస్తున్నట్టే.”

— ఆచార్య జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం

8 “కొత్త రచయితలు పుట్టేందుకూ, సాహిత్య ధోరణుల్ని అధ్యయనం చేసేందుకూ సాహిత్య సంప్రదాయాన్ని ఆకళింపు చేసుకునేందుకూ సంస్థలు అవసరం. అయితే అవి రాజకీయ పార్టీలకు తొత్తులుగా వ్యవహరించరాదు. రాజకీయవాదుల్ని చేరనీయకపోవడం, వారిని తగు మాత్రం దూరంలో ఉంచడం అవసరం.”

— ఆర్. ఎన్. సుదర్శనం

9 “సారస్వత సంఘాలు ఏర్పడడంవల్ల రచయితల్లో కొంత చైతన్యం పెరిగింది. ఫ్లమిష్టిగా కలిసి కొన్ని గ్రంథాలు ప్రచురించే కృషి జరుగుతోంది. అయితే ఉత్సాహవంతులైన యువకులు అనేక చిన్న చిన్న సారస్వత సంఘాలుగా ఏర్పడే విచ్ఛిత్తిలక్షణాలు కొన్ని ప్రస్తుతం చేస్తున్నారు. ప్రభుత్వం, ప్రజల ఆదరణతో వివిధ ప్రాంతాలలో ఏర్పడిన రచయితల సంఘాలు రచయితలకు సమిష్టిగా సహాయం చేయడం, తరచు కలిసి మెలిసి సాహితీ విషయ చర్చలవలన సాహితీ చైతన్యం పొందడం జరుగుతోంది. రచయిత వ్యక్తిగత ప్రతిభతో రాణించవలసిందే రచయితలసంఘం ఆ ప్రతిభకు వేదిక ఏర్పరచి సమీకరించవలసిందే.”

— పోతుకూచి సాంబశివరావు

10 “ఏడవయాంధ్ర సారస్వత మహాసభ వైశాఖ బహుళము నందు కోపూరునందు గూడినది. మూడునాళ్ళ ముచ్చట ముగిసినది. జ్యేష్ఠ బహుళమునందు తణుకునందు సాహిత్యపరిషత్తు మహాసభ గూడనున్నది. మూడునాళ్ళ ముచ్చట తీరగలదు. సన్మాన సంఘాధ్యక్షులు, సభాధ్యక్షులు మహా సభలయందు గంభీరోపన్యాసములు చేయవలరు. పండితులు, పరిశోధకులు, కవీశ్వరులు భావభరితములైన వ్యాసములను చేయవలరు. మహాసభలు తీర్మానములను జేయును. ఉపసంఘములేర్పడును. ఈ భాగవత మేపేటను జరుగుచుండును. ఈ మహాసభలయందు జరిగిన భాగవతమే యితర సభలయందును ఏదో విధమునను నడచుచుండును. పనిమాత్రము గనబడదు.”

— భారతి, జూన్ 1924

11 “తెలంగాణా రచయితల సంఘం కొందరు రచయితల కూటమి మాత్రమేకాదు. అది ఒక ఉద్యమం. సాహిత్య మహోద్యమం: దాశరథి దానికి నాయకుడు. నారాయణరెడ్డి ఆయన అనుచరుడు, ఉపనాయకుడు. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తులో ఆ నాటి పెద్దల నిరంకుశ ఛోరణికి, అభ్యుదయపరులైన యువ రచయితలపట్ల నిర్లక్ష్య వైఖరికి ప్రతిఫల చర్యగా తె. ర. సంఘం ఉద్భవించింది. అయితే సారస్వత పరిషత్తును ద్వేషించలేదు.”

— వి. పి. రాఘవాచార్యులు
(ఏప్రిల్, 1988 స్రవంతి)

అనుబంధం - 2

ముఖ్యముఖాలు :

1 సాహిత్య మండలి (ఏలూరు) వ్యవస్థాపకులలో ఒకరైన 'సాహితీ పల్లభ' సామవేదం జానకిరామ శర్మగారు 25-4-1989 న ముఖ్యముఖిగా తెలిపిన అంశాలు!

మరూరు లక్ష్మీనరసప్ప పంతులుగారు జిల్లా బ్రజరీ ఆఫీసరుగా ఉంటూ తేటగీతుల్లో రామాయణం రాస్తుండేవారు. ఆంగ్లాంధ్రాలలో దిట్ట అయిన సోమంచి లింగయ్యగారు న్యాయవాది. ఆయన దివ్యజ్ఞాన సమాజ సభ్యుడు. బి. వి. లింగాచార్య, శ్రీనివాసాచార్య - ఈ ఇద్దరు సోదరులు సాహిత్య విషయాలపై సరియైన అవగాహన కలవారు. భోగరాజు బుచ్చి రామయ్యగారు - పట్టాభిగారికి బంధువులు, సాహిత్యపరిచయం గలవారు. ఆంధ్రచరిత్ర కరస్పాండెంట్ గా ఉండే మంగళంపల్లి చంద్రశేఖరరావు - మేము రోజూ ఒకరికొకరు చూసుకోలేకుండా ఉండేవాళ్ళం. నాళ్ళ నితరులకుంటే గుండె ఉద్విగ్నమవుతుంది. లింగయ్యగారింటి దగ్గర సాహిత్యమండలిని స్థాపించాం. మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి కూడా కలిసాడు

అభిప్రాయ భేదాలు వచ్చేవి - నాకూ బొమ్మకంటి సోదరులకూ వచ్చేవి. సాహిత్యశక్తి గలవాళ్ళే సభ్యులుగా ఉండాలని వారి అభిప్రాయం డబ్బు కావాలన్నా, కార్యక్రమాలు బాగా చెయ్యాలన్నా డబ్బున్నవాళ్ళూ, పెద్దలూ ఉండాలని నేనూ వాదించేవాడిని.

ఒకరినీ చూసి ఒకరు రచన చేసేవాళ్ళం. మొక్కపాటి 'విరహి' కావ్యం రాసాడు. అదిచూసి నాకూ రాయాలనిపించి - 'ప్రవరుడు' రాశాను. ప్రవరుడు వరూధినికోసిం బాధపడట్టు రాశాను. సభలో సత్యనారాయణ గారు రాసారనిచెప్పి చదివి వినిపించాను. అంతా చాలాబాగుంది అన్నారు. చివర్లో చెప్పా - నేనే రాసానని - షాద్ తిన్నారు - అబద్ధం చెప్తున్నావు

అన్నారు. జమ్మలమడకవారు సాహిత్య దృష్టితో చూడండి — ధార్మిక దృష్టితోకాదని సమర్థించారు.

ఆ రోజుల్లో మాకు సాహిత్యం నిత్యజీవితంలో ఒక భాగం అయింది సాహితీచర్చల్లోపడి సభ్యులు భోజనంకూడా చేస్తుని పూటలెన్నో ఉన్నాయి పవిత్రమైన దేవాలయంలోకి ప్రవేశించినట్టుగా 'సాహిత్య మండలి' లోకి ప్రవేశించేవాళ్ళం. నందూరివారుకూడా వస్తుండేవారు. బొడ్డు బాదిరాజు గారు మండలిలో సభ్యుడే. లాండ్ మార్టిగేజ్ బ్యాంకు ప్రెజిడెంటు అయిన కలగర నాగభూషణ చౌదరిగారు మండలికి అండగా నిలబడేవారు. ఇరవై సంవత్సరాలు తెలుగునాట సాహిత్య మండలికి ఆ పూర్వ మైన ఘాతి లభించింది

2 సాహిత్య మండలి (ఏలూరు) నిర్వాహకులలో ఒకరైన డాక్టర్ శంకర శ్రీరామరావుగారితో 25-4-89న జరిపిన ముఖాముఖి.

మొదట్లో సాహిత్యమండలి బాగానేపనిచేసింది. తర్వాత కొన్నాళ్లు ఆగిపోయింది. అప్పుడు స్వాతంత్ర్య సమరయోధులు, న్యాయవాదులు ఐన రాజభూషణరావుగారు 'సాహిత్య మండలిని నీకు అప్పగిస్తాను డాక్టరువి, కవివి కాబట్టి బాగుచెయ్యాలి' అని నాకు అప్పగించాడు లింగయ్య. అప్పుడు పుల్లభొట్ల శ్రీరామమూర్తి కార్యదర్శి, అంతకుముందు కాండ్రి గుల రాఘవండ్లరావు కార్యదర్శిగా ఉండేవారు. అప్పట్నుంచి దేశంలోని కవుల్ని, పండితుల్ని పిలిపించి పెద్దఎత్తున — ఉపైత్తున సభలు నిర్వహించాం. 1945-58 మధ్య అనుకుంటాను. మా ఇంట్లోనే ఆంధరికి భోజనాలు. ఒక సభలో ఎంకిపాటల్ని నందూరివారిచేతే పాడించాను. ఆయన బాగా పాడేవాడు. మంచి కంఠం. నందూరి అప్పట్లో లీడింగ్ లాయర్.

మంచాళ జగన్నాథరావుగారి త్యాగరాజకృతులు కచేరీ పెట్టించాం. నందూరి ఆ కచేరీ విని రెండు నెలలు ఆయనను ఉంచేద్దామన్నాడు. సరే అన్నాను. వీణ వాయిస్తూ రోజూ పాటలుపాడి వినపించేవాడాయన. ఎంతో సాటలు రాసిన ఇరవై అయిదు సంవత్సరాలకు ముచాళిల్ల మళ్ళీ కవిత్వం రాద్దామనే Inspiration పొందాడు.

మునిమాణిక్యంవారు రిటైరై పోయి - అర్ధికంగా బలహీన స్థితిలో ఉన్నప్పుడు సాహిత్యమండలి - కాస్మో పాలిటన్ క్లబ్ తో కలిసి కొంత అర్ధిక సహాయం చేసింది.

మా సాహిత్యమండలి సభలలో వక్తరికి రెమ్యూనరేషన్ ఇచ్చే వాళ్ళుకాదు. ప్రయాణసృఖర్పులు మాత్రమే ఇచ్చేవాళ్ళు. లక్ష్మణదాసు (యతీంద్రులవారు), వెల్చేరు నారాయణరావు, కార్యకర్తలుగా ఉండేవారు కొనకళ్ళ వెంకటరత్నం, సామవేదం, గరికపాటి మల్లావధాని, మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి, బొడ్డు బాపిరాజు, కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి వీళ్ళంతా సాహిత్యమండలి చనుబాలు త్రాగినవాళ్ళే.

నా హయాంలో రాజకీయ నాయకుల్ని, అధికారుల్ని సభలకు పిలిచేవాడిని కాను. సాహితీవేత్తల్ని పిలిచేవాడిని.

కొనకళ్ళ పోలీసు డిపార్టుమెంటులో గుమాస్తాగా పనిచేసేవాడు. కోటి. కొనకళ్ళకి సాహిత్యాభిలాష వుంది. పాండిత్యంలేదు. నందూరి, కొనకళ్ళకి కవిత్వం ప్రధానంకాదు - అనుషంగికం మాత్రమే.

సంస్థల గురించి చెప్పమన్నారు - "The History of the institutions is the History of individuals" అంటాను. Degeneration అన్నిటిలోనూ వచ్చింది. సాహిత్యంలోనూ వచ్చింది. ఇప్పుడు dedicated soul ఉన్నవారు కనబడటంలేదు. Our culture was ruined by two - Politics and Cinema. ఇప్పుడు తా ఎలా

ఉందంటే - By selection not by election. Democracy అనగానే పనికిమాలినవాడు వస్తాడు. పని జరగను. ప్రజాస్వామ్యం, స్వేచ్ఛా సంస్థలు పాడైపోవటానికి కారణాలు. ఎవరో ఒక ధనవంతుణ్ణి పట్టుకోవాలి - అతనికి సంస్థ అప్పగించాలి. ఒక్క మనిషివల్ల సంస్థలు ఉంటాయి ఆ ఒక్కడూ లేకపోతే పడుకుంటాయి. సాహిత్య కళారంగాల పోషణ దెబ్బ తినటానికి రాజకీయాలస్పర్ధ కారణం. రాజకీయాలపై ఉన్న మక్కువ వీటిపై లేదు. Culture అక్కరలేదు వాళ్ళకి. సాహిత్యసంస్థలో ఎవరైనా సభ్యులు కావచ్చు - ఆ పరిస్థితి ఏర్పడింది.

3 శ్రీ నన్నయ భట్టారక పీఠం (తణుకు) నిర్వాహకులలో ఒకరయిన బంధక వి సీతారామాంజనేయులుగారితో జరిపిన ముఖాముఖి విశేషాలు :

1931లో పామర్తి రమణమూర్తి (ఎలిమెంటరీ స్కూలు టీచర్) కార్యదర్శిగా, పోతావ్రగడ శ్రీరామారావు (న్యాయవాది) ఆధ్యక్షులుగా నన్నయభట్టారకపీఠం గ్రంథాలయం స్థాపించారు. పావలా, బేడ సభ్యత్వ రుసుం ఉండేది.

మొదట్లో ప్రైవేట్ సభలా - పరిమితంగా చిన్న విగా ఉండేవి. పామర్తిగారు మంచి Worker. హేళనచేసినాసరే చందాలు పోగుచేసి పని చేసేవాడు. ఆయన మరణించినతర్వాత పీఠం మూలపడింది. ఓరియంటల్ కాలేజీ ప్రిన్సిపాలు ఎమ్. వి. సూర్యనారాయణగారు సన్నిహితులై ఏదైనా సంస్థ పెడదామన్నారు. వేరే సంస్థ ఎందుకని 1966 - 1967లో నన్నయ భట్టారకపీఠం రివైజ్ చేసాం. సూర్యనారాయణగారు ఆధ్యక్షులు. వేదాల సూరిగారు కార్యదర్శిగా ఉండేవారు.

రెండుమూడు సంవత్సరాల తర్వాత నేను పీఠాధిపతిని ఆయాసం. అప్పుడు మూర్తినిధి రూపాయిపావలా ఉండేది. సంవత్సరం - సంవత్సరం

న్నర కాలం దాదాపు నా సొంతఖర్చులతో కార్యక్రమాలుచేసి ప్రాచుర్యం తీసుకొచ్చాను.

సంస్థ అభివృద్ధి చెందాలంటే ఎవడి జేబుసంస్థ కాకూడదు. 'లా ఉంటే కుండీలో మర్రిచెట్టు అవుతుంది. అందుకే Public ము involve చేశా. సభాద్యక్షులుగా మరొకరిని పెట్టేవాళ్ళం. ఇతర రంగాలలో ఉన్న వాళ్ళని attract చెయ్యాలంటే తప్పదుమరి. Publicity బాగావచ్చింది

నన్నయ పీఠంలో మాట్లాడటానికి కవులు, పండితులు ఉత్సాహం చూపే స్థాయికి తీసుకువచ్చాం. పదకొండు సంవత్సరాలు నేను అధ్యక్షుడిని సూరిగారు, సుశర్మ, రసరాజు కార్యదర్శులుగా ఉండేవారు. ప్రస్తుత పీఠాధిపతి డాక్టర్ వి. వెంకట్రాజుగారు. మూలనిధి నలభై వేల రూపాయలుంది.

ఈ పీఠం పద్యవతనం - పద్యరచనల పోటీలు నిర్వహించింది. శ్రీలుకాదా సభలకు వచ్చేవారు. అందుకోసమే ఆధ్యాత్మిక సాహిత్యంపై ప్రసంగాలు ఏర్పాటు చేశాం.

సామాన్యుడికి సాహిత్యవాసన కలిగించడానికి సంస్థలు అవసరం. ఇది సమారాధన వంటిది. సభలవల్ల నిద్రాణమైనజాతికి చైతన్యంవస్తుంది కవులు, కవయిత్రులు, వక్తలు మా సంస్థనుంచి వెలుగులోకి వచ్చారు. శ్రోతలకు ఉత్సుకత కలిగించేరీతిగా క్రొత్త అంశాలతో - క్రొత్త కార్యక్రమాలు రూపుదిద్దుకుంటే - సంస్థ ప్రశంసకు పాత్రమవుతుంది,

4 'సాంస్కృతిక సమాఖ్య' అధ్యక్షులు - వివిధ సంస్థలతో సంబంధం గలవారు - విమర్శకులు శ్రీ అద్దేపల్లి శ్రీరాఘవమోహనరావుతో జరిపిన ముఖాముఖి విషయాలు :

సాహిత్యసంస్థలు సాహిత్యానికి అవసరమే. దానివల్ల సమైక్యత పెరిగి జరుగుతుంది. ఒకడు చేయలేనిది పదిమంది కలిసి చేయవచ్చు. ప్రచురణ, ప్రతికానిర్వహణల వంటివికూడా సాధ్యపడుతుంది.

భావజాలంమీద ఆధారపడిన సంస్థలున్నాయి. అరసం - విరసం మొదలైనవి. వాటివల్ల సభ్యుడు ఆ ఆశయానికి 'కమిట్' అయివుంటాడు. అప్పుడు ఆ భావాల ప్రచారానికి ఎక్కువ అవకాశం ఏర్పడుతుంది, నిబద్ధమైన భావజాలాన్ని వ్యాప్తి చేయడానికికూడా సంస్థల అవసరం బాగా ఉంది ఉద్యమాలకి సాహిత్య సంస్థలకి అవినాభావ సంబంధం ఉంటుందనే చెప్పాలి. ప్రతి దేశంలోనూ ఉద్యమాలవెనుక సంస్థలు ఉంటాయి. ఇవి ప్రచార సంసలుగా పనిచేస్తాయి.

ఇప్పుడు అ.ర.సం. పాత్రగురించి చెప్పాలంటే, అరసం బలహీన పడింది. రాజకీయమైనవి కాకుండా సాంస్కృతిక సంస్థలు చేపట్టే కార్యక్రమాలే వాళ్ళు చేపడుతున్నారు. పైగా ఆ తరంవాళ్ళు తప్ప ఈ తరంలో Influence చేసే రచయితలు, కవులు, అరసంలో లేరు. అరసం యొక్క ప్రభావం పెద్దగా ఉందని నేను అనుకోను.

1970 నుంచి వి.ర. సం. సాహిత్యరంగాన్ని బాగా Influence చేసింది. నేటికీ మార్క్సిస్టు భావప్రచారం విరసమే ఇస్తోంది. తీవ్రమైన వర్గపోరాటాన్ని విరసమే ఇచ్చింది. విరసం ఇచ్చిన Influence తో విరసంలోలేని కవులుకూడా ఆ భావాలతో మంచి కవిత్వం రాస్తున్నారు. సాయుధపోరాటానికి నిబద్ధతగల రచయితలు విరసంలో ఉన్నట్టుగా అరసంలో లేరు. అరసం యొక్క చారిత్రక అవసరం పోయిందని చెప్పవచ్చు.

జాతీయ సాహిత్యపరిషత్ గురించి ఆ సంస్థకు ఉద్యమలక్షణం లేదు. రాజకీయ సాంస్కృతిక పోరాటాలపట్ల దాని పాత్ర ఏమీలేదు.

5 జాతీయ సాహిత్య పరిషత్ - రాష్ట్ర ప్రధాన కార్యదర్శి డాక్టర్ కొత్తపల్లి మనశ్యామలప్రసాదరావుగారితో ముఖాముఖీలోని అంశాలు:

ఈన ప్రవర్తన తనచుట్టూకిందే చరాచరవిశ్వంతో విరుద్ధతాకుండా సమన్వయాత్మకంగా సాగే జీవనవిధానాన్ని మానవుడు అవిష్కరించుకోవాలి. అది వ్యక్తికీ - వ్యక్తుల సమిష్టిరూపమైన సమాజానికీ - ప్రకృతికీ సమన్వయాత్మకమైన హితాన్ని సమకూరుస్తుంది. ఇటువంటి వ్యష్టి, నమిష్టి, పరమేష్టుల సమన్వయాన్ని ఎదిప్రతిపాదిస్తుందో అదే హితప్రదమైనదనీ - అటువంటి హితాన్ని ప్రతిపాదించేదే సాహిత్యమనీ నా అభిప్రాయం ఇటువంటి సిద్ధాంతాన్ని భారతీయ సాహిత్యంలో విశ్వశ్రేయః కావ్యమని చెప్పటం జరిగింది. అట్టి జాతీయమైనటువంటి విశ్వాసాన్ని ప్రోదిచేసే సాహిత్యాన్ని ప్రచారం చెయ్యటమే కర్తవ్యంగా భావించి కృషిచేస్తోంది జాతీయ పరిషత్.

సమాజానికి హితమైన సాహిత్యమే ఈ సంస్థకు ప్రధానం. కాలంతోకానీ ప్రక్రియతోగానీ సంబంధంలేదు. సమరసతనూ, సమన్వయాన్ని సమాజంలో ప్రోదిచేసేది - సాహిత్యపు విలువలు కలిగి ఉన్నదే జాతీయ సాహిత్య పరిషత్తు స్వాగతిస్తుంది.

రాజకీయం సమాజ జీవితంలో ఒక అంశం మాత్రమే. అది ప్రస్తుత పరిస్థితిలో ప్రభావం ఎక్కువగా చూపించి ఉండవచ్చు. అంతమాత్రాన సమాజం అంతా రాజకీయంకాదు. రాజకీయాలకు ఎప్పుడూ సాహిత్యం బానిసకాదు - కారాదు.

జాతీయ సాహిత్యపరిషత్తుకు ఉద్యమంతో సంబంధంలేదని కొందరన్నారు అంటే - ఉద్యమానికిచ్చే నిర్వచనంమీద అధారపడివుంటుంది. ఒక భావాన్ని విస్తృతంగా వ్యాప్తిచేయటానికి చేసే ఏ ప్రయత్నమైనా ఉద్యమమే. రాజకీయాలతో సంబంధంకలదే ఉద్యమంగా భావించటం పొరపాటు.

జాతీయ సాహిత్య పరిషత్తు నీరసంగా ఏమీలేదు. చాలాచురుకైన కార్యక్రమాలు సాగుతున్నాయి. రాష్ట్రం మొత్తంమీద నలభై ఏడు శాఖలు పనిచేస్తున్నాయి. అమలాపురం, కాకినాడ, రాజమండ్రిలో ఉన్నాయిగదా! రంగారెడ్డి జిల్లాలో అన్నిటికంటే ఎక్కువ శాఖలున్నాయి. కార్యక్రమం విస్తరించినది కృషిమీద ఆధారపడి వుంటుంది. చాలాశాఖలు సంవత్సరానికి నాలుగైదు పుస్తకాలుకూడా ప్రచురిస్తున్నాయి.

సాహిత్యసంస్థల మనుగడ గురించి అంటే... సాహిత్యం వ్యక్తి ప్రతిభతో ముడిపడి వుంటుంది. సమిష్టిగా కృషి జరిగినంతకాలం ఎట్టి సాహిత్యసంస్థయైనా చక్కగా సాగుతుంది. కానీ, వ్యక్తి కేంద్రమైపోయిన చోట పరస్పర సమన్వయంలేక చీలికలు వస్తాయి. అప్పుడు సంస్థలు నాశనమవుతాయి.

ఈ యాంత్రిక యుగంలో జీవితంలో నిజమైన ఊరట కలిగించేది, సరియైన ప్రేరణ పెంచేది సాహిత్యమే అయినప్పటికీ - ఈ బ్రతుకు పోరాటంలో సామాన్య మానవుడికి సాహిత్య వ్యాసంగానికి సమయం వెచ్చించటానికి అవకాశం తక్కువగా వుంది. అయితే సాహిత్యం యొక్క అవసరాన్ని గుర్తుచేయకలిగినంత మేరకు ప్రతివాడూ సమయం వెచ్చించటానికి సంసిద్ధుడవుతాడు.

మామిడికుదురు (కోనసీమ)లో వై. రాంబాబుగారు “రజనీ” సంస్థ స్థాపించి కథానదస్సులు, గొప్పలు నిర్వహిస్తున్నారు. యువరచయితలకి సూచనలిచ్చి తరగతులు నిర్వహిస్తున్నారు. “పుట్టుకతోనే ఎవరూ రచయిత కాలేరు. అభ్యాసం ఉండాలి. ప్రోత్సాహం ఉండాలి.” అందుకోసం మేరచయితల, జర్నలిస్టుల నికేతనంగా “రజనీ”ని స్థాపించామని రాంబాబు (గాంధీ)గారు ముఖముఖీగా వివరించారు.

అనుబంధం - 3

అధార గ్రంథపట్టిక :

- 1 అబ్బూరి సంస్కరణ - సంపాదకుడు : అబ్బూరి గోపాలకృష్ణ
- 2 ఆంధ్రప్రదేశ్ దర్శిని (1987) - విశాఖాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్
- 3 ఆంధ్ర రచయితలు - ప్రథమ భాగము (1973)
- మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి
- 4 ఆంధ్ర సంస్థానములు - సాహిత్యపోషణము (1987)
- తూమాటి దొణప్ప
- 5 ఉద్యమ దర్శనము (1990) - ముదిగొండ శివప్రసాద్
- 6 కేశావళి (కవితాసంపుటి) 1982
- మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి
- 7 కోకిల (కవితాసంపుటి) - శంకర శ్రీరామారావు
- 8 గౌతమీగాథలు - ఇంద్రగంటి హనుమద్భాస్కర్
- 9 తెలుగు కవితావికాశం (1882) - కె. రామమోహనరావు
- 10 తెలుగు వైతాళికులు II (1977) - ఆం. ప్ర. సాహిత్య అకాడమి
- 11 తెలుగు సాహిత్యంలో కల్లోల ఊదాకావ్యాలు (1988) - ఆనంతం
- 12 నవ్యాంధ్ర సాహిత్యవీధులు ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ భాగములు
కురుగంటి సీతాభామభట్టాచార్యులు, ఫిల్లలమట్టి వేంకటహనుమంతరావు
- 13 భీమేశ్వర పురాణము (1958) - శ్రీనాథుడు
- 14 మణిమంజూష (కవితాసంపుటి) 1918 - సం. పూ. భా.

- 15 మహతి (1972) - యువభారతి
- 16 మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి కవితాసమీక్ష (1987) - డా. నా. శాస్త్రి
- 17 చూడై సంవత్సరాల జ్ఞాపకాలు (1981)
- దేవులపల్లి రామానుజరావు
- 18 వాఙ్మయలహరి (1982) - డా. నా. శాస్త్రి
- 19 వీరేశలింగం రచనలు - స్వీయచరిత్రము (1987)
కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు (విశాలాంధ్ర ప్రచురణ)
- 20 సారస్వత వ్యాసములు 2, 5, సంపుటములు
- ఆం. ప్ర. సాహిత్య అకాడమి
- 21 సాహిత్య లహరి - ద్వితీయతరంగం (1984)
- ఎఱ్ఱనపీఠం, ఒంగోలు
- 22 శ్రీఖండము (కవితాసంపుటి) 1968
- మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి
- 23 శ్రీనాథ కవితా సమీక్ష (1959) - చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి
- 24 శ్రీనాథ భారతి (1985) - శ్రీనాథ పీఠము, గుంటూరు
- 25 సమదర్శనం (కవితాసంపుటి) - పి. నారాయణరెడ్డి
- 26 సాహిత్యసమితి వ్యాసావళి (1967) - తిరుపతి సాహిత్య సమితి
- 27 హైదరాబాదు నగర తెలుగుభాషా సాహిత్య వికాస చరిత్ర (1985)
- ఓగేటి అచ్యుతరామశాస్త్రి

ఆంగ్ల గ్రంథాలు :

- 1 Andhra Pradesh District Gazetteers (1979)
Dr. N. Rameshan
- 2 'A Good Friend ....' (1982)
- Book-fair Souvenir, Rajahmundry

ప్రత్యేక సంచికలు :

- 1 ఆంధ్ర కేసరి యువజనసమితి రజతోత్సవ సంచిక
- 2 ఆంధ్ర జ్యోతి రజతోత్సవ సంచిక
- 3 ఆంధ్ర ప్రదేశ్ అవతరణ దినోత్సవ ప్రత్యేక సంచిక (1976)
- 4 ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు రజతోత్సవ సంచిక
- 5 ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు రజతోత్సవ సంచిక
- 6 ఉషశ్రీ షష్టిపూర్తి సన్మాన సంచిక
- 7 'కేసరి' - ప్రకాశం పంతులుగారి 3వ జయంతి సంచిక
- 8 చైతన్య దీపిక - సాంస్కృతి సమాఖ్య దశాబ్ది ప్రత్యేకసంచిక
- 9 ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు - ప్రత్యేక సంచిక (1981)
- 10 ముళ్ళపూడి తిమ్మరాజుగారి 63వ జన్మదినోత్సవ విశేష సంచిక
- 11 వర్ధమాన సమాజం (నెల్లూరు) ప్లాటినం జూబిలీ సంచిక
- 12 శ్రీ కోనసీమ ఛానోజీ రామర్పు కళాశాల (ఆమలాపురం) రజతోత్సవ సంచిక
- 13 శ్రీకృష్ణ దేవరాయ గ్రంథమాల స్వర్ణోత్సవ సంచిక

పత్రికలు :

1 ప్రబుద్ధాంధ్ర	9 సమాచారం (రాజమండ్రి)
2 భారతి	10 ఆంధ్రవ్యోతి దిన, వారపత్రికలు
3 అభ్యుదయ	11 ఆంధ్ర ప్రభ దినపత్రికలు
4 అరుణతార	12 ఆంధ్ర భూమి ”
5 కిన్నెర	13 ఈనాడు ”
6 స్రవంతి	14 ఉదయం ”
7 సమాలోచన	15 కోస్తావాణి (రాజమండ్రి)
8 సమదర్శిని (భీమవరం)	

